

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ZEYNUDDÎN EL-İRÂKÎ VE EL-ELFİYYE FÎ GARÎBÎ'L-KUR'ÂN
ADLI MANZUM ESERİ

Yüksek Lisans Tezi

Büşra ATEŞ

Ankara-2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ZEYNUDDÎN EL-İRÂKÎ VE EL-ELFİYYE FÎ GARÎBÎ'L-KUR'ÂN
ADLI MANZUM ESERİ

Yüksek Lisans Tezi

Büşra ATEŞ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Ömer ACAR

Ankara-2021

ONAY SAYFASI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ARAP DİLİ VE BELAGATİ BİLİM DALI

**ZEYNUDDİN EL-İRÂKÎ VE EL-ELFİYYE FÎ GARÎBİ'L-KUR'ÂN
ADLI MANZUM ESERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ömer ACAR

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

1- Doç. Dr. Ömer ACAR

2- Doç. Dr. Yaşar DAŞKIRAN

3- Doç. Dr. İbrahim FİDAN

Tez Savunması Tarihi

17.09.2021

BEYAN SAFASI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Ömer ACAR danışmanlığında hazırladığım “Zeynuddîn el-İrâkî ve el-Elfiyye fî Garîbi'l-Kur'ân Adlı Manzum Eseri (Ankara 2021)” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

15.07.2021

Büşra ATEŞ

ÖNSÖZ

Kur'ân'ı Kerîm Allah'ın kelâmı olup Müminlere vahyedilen şariatın mihengi olması hasebiyle İslam medeniyetinin temel direği kâbilindedir. Yegâne gayesi dünya ve ahiret mutluluğu olan yüce dinimiz İslam, kişinin kendi hür iradesi ile bizzat hayra ve güzel olana yönelmesini, kötü ve münker olandan kaçınmasını öğütlemiştir. Bu doğrultudaki emirler, Kur'an'ın temel prensipleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'an bizim hayat pınarımız, can damarımız, hayat kılavuzumuz ve düstûrumuzdur. Aynı zamanda rahmet Peygamberi Hz. Muhammed'in (a.s) ebedi ve kalıcı mucizesi ve hiçbir beşerin güç yetiremeyeceği, icaz üslubuyla Allah kelamıdır.

İndirildiği lisan olan Arapça perspektifinden Kur'an'a bakılacak olursa geçmiş ve gelecek dil üslubu açısından Arap gramerinin zirvesini teşkil eden, edebi ve sanatsal yönüyle de kendisine hayran bırakan beşerüstü bir kitaptır. Bu sebeple Kitabullah'ın doğru anlaşılıp hayata onunla yön verilmesi yaşamsal bir öneme sahiptir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in ilk müfessiri olan Hz. Peygamber'in (a.s) ilk görevi tebliğ ve tebyin olduğu için Allah'ın kitabının doğru anlaşılması uğrunda büyük çaba sarf etmiştir. Hiç şüphesiz bu noktalardan birisi de Kur'an'daki garip lafızların öğrenilmesidir.

Bu çalışmanın temelini teşkil eden Garîbu'l-Kur'ân ilmi yukarıda bahsedilen gayenin önemli sac ayaklarından birtanesidir; zira Kur'ân lafızlarındaki kapalılıkların yahut bilinmezliklerin giderilmesi noktasında bu ilmin büyük önemi vardır. İndirildiği toplumun ve Kur'an'ın dilinin Arapça olması sebebiyle Garîbu'l-Kur'ân ilminin besin kaynağı da Arap dilidir. Buradan hareketle çalışmanın amacı Kur'ân'ın doğru anlaşılmasına ışık tutması için hayatı, eserleri ve İslamî ilimlere kazandırdıklarıyla göz önüne çıkarılması gereken Zeynuddîn el-İrâkî'nin, *el-Elfiyye fî Garîbu'l-Kurân* adlı manzum eserindeki garip lafızları, Arap edebiyatına yönelik yapılacak olan çalışmalara katkı sağlayacağına inanarak bir lûgat çalışması cihetinden incelemektir.

Araştırma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Garîbu'l-Kur'ân ilminin Kur'ân-ı anlamadaki rolünden bahsedilmiştir. Birinci bölümde Garîbu'l-Kur'an ilmi ve elfiyye geleneği incelenmiştir. İkinci bölümde ise İrâkî'nin hayatı, ailesi, yetiştiği coğrafî ve sosyo-kültürel çevreye temas edildikten sonra, ilmi şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde eserin genel özellikleri, verilen misaller üzerinden muhteva ve şekil yönüyle ele alınmıştır. Akabinde müellifin eserinde işaret etmiş olduğu garip kelimeler, bir sözlük çalışması niteliğinde, şiirdeki

açıklamalarıyla ve Kur'ân-ı Kerîm'den örnek ayetler ile beraber tablo haline getirilmiş ve bu alanda araştırma gayretinde olan ilim taliplerinin istifadesine sunulmuştur.

Bu çalışmanın başından bu yana gerek konunun belirlenmesinde gerekse çalışmanın yürütülmesinde her türlü katkıda bulunan danışman hocam Doç.Dr. Ömer Acar'a, öneri ve yönlendirmeleri ile desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. İbrahim Fidan, Öğr. Gör. Enes Müslim ve Dr. Muhammed Türki hocalarıma, tez çalışması süresince beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan kıymetli destekçim, eşim Huzeyfe Ateş'e ve sevgili aileme teşekkür ederim.

Ankara 2021

Büşra Ateş

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1
GARİBUL KUR'ÂN İLMİNİN KUR'ÂN'I ANLAMADAKİ ROLÜ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GARİBU'L-KUR'ÂN İLMİ VE ELFİYE GELENEĞİ

1.1. GARİBU'L-KUR'ÂN İLMİ	11
1.1.1. Garîb Kelimesinin Sözlük ve İstılah Manaları	11
1.1.2. Kur'ân Kelimesinin Sözlük ve İstılah Manaları.....	13
1.2. KUR'ÂN'DA YABANCI KELİME MEVZUU	15
1.2.1. Alimlerin Garîbu'l-Kur'an Hakkındaki Görüşleri	15
1.2.2. Kur'ân'da Yabancı Kelime Bulunmadığını Kabul Edenler.....	15
1.2.3. Kur'ân'da Yabancı Kelime Bulunduğunu Kabul Edenler.....	17
1.2.4. Kur'ân'da Yabancı Kelimenin Varlığı Noktasında Uzlaştırıcı Görüş Sahip Olanlar	19
1.3. GARİBU'L-KUR'ÂN'A DAİR YAZILAN ESERLER	20
1.4. ARAP DİLİ VE EDEBİYATI TARİHİNDE NAZIM GELENEĞİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	25
1.4.1. Nazım ve Manzum	29
1.5. ARAP EDEBİYATINDA ŞİİR VE TÜRLERİ	30
1.5.1. Şiirin Yapısı ve Çeşitleri	30
1.5.2. Şiir Türleri	32
1.6. ELFİYE GELENEĞİ	41
1.6.1. Elfiyye Kelimesinin Lügat Ve İstılah Amlamları	41
1.6.2. Arap Edebiyatı ve İslami İlimlerde Elfiyye Türünün Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması.....	42
1.6.3. Telif Amacı ve Faydaları.....	46
1.6.4. Meşhur Elfiyye Müellifleri ve Eserleri	48

İKİNCİ BÖLÜM

ZEYNUDDÎN EL-İRÂKÎ'NİN HAYATI, YETİŞTİĞİ ÇEVRE, İLMÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

2.1	HAYATI	53
2.1.1.	Adı, Nesebi, Künyesi ve Lakabı.....	53
2.1.2.	Doğumu ve Yetiştirilmesi	54
2.1.3.	Ailesi.....	55
2.1.4.	Mezhebi	56
2.1.5.	Görev Hayatı.....	56
2.1.6.	Vefatı.....	57
2.2.	YETİŞTİĞİ COĞRAFİ, SOSYAL VE KÜLTÜREL ÇEVRE	58
2.2.1.	Siyasi Durum.....	58
2.2.2.	Halifeler ve Dönemleri	59
2.2.3.	Siyasi ve İdari Düzen.....	60
2.2.4.	Askerî Teşkilat	61
2.2.5.	İçtimâî ve İktisadî Hayat.....	61
2.2.6.	Dinî ve İlmî Hayat	62
2.3.	İLMÎ ŞAHSİYETİ.....	64
2.3.1.	İlmi Tahsili	64
2.3.2.	İlmi Seyahatleri.....	65
2.3.3.	Hocaları	65
2.4.	ESERLERİ.....	72
2.4.1.	Hadis İlmî ile İlgili Eserleri.....	73
2.4.2.	Fıkıh ile İlgili Eserleri	78
2.4.3.	Tefsir ve Kıraat İlmî ile İlgili Eserleri	79
2.4.4.	Tarih İlmî ile İlgili Eserleri.....	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZEYNUDDÎN el-İRÂKÎ'NİN el-ELFİYYE fî GARÎBİ'L-KUR'AN'I

3.1.	METNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	83
3.1.1.	Muhteva Yönünden Özellikleri	85
3.1.2.	Şekil Yönünden Özellikleri	88
3.2.	KİTAPTA YER ALAN GARÎB LAFIZLAR	90

(ALFABETİK LİSTE).....	90
İNCELEME-TAHRİC	90
3.2.1. Elif (ا) Harfi	90
3.2.2. Bâ (ب) Harfi.....	93
3.2.3. Te (ت) Harfi.....	97
3.2.4. Sâ (ث) Harfi	98
3.2.5. Cîm (ج) Harfi.....	100
3.2.6. Hâ (ح) Harfi.....	103
3.2.7. Hâ' (خ) Harfi	108
3.2.8. Dâl (د) Harfi.....	111
3.2.9. Zâl (ذ) Harfi	113
3.2.10. Râ (ر) Harfi	114
3.2.11. Ze (ز) Harfi.....	119
3.2.12. Sîn (س) Harfi	121
3.2.13. Şîn (ش) Harfi	127
3.2.14. Sâd (ص) Harfi	131
3.2.15. Dâd (ض) Harfi.....	135
3.2.16. Tâ (ط) Harfi	136
3.2.17. Zâ (ظ) Harfi	138
3.2.18. ‘Ayn (ع) Harfi.....	139
3.2.19. Gayn (غ) Harfi.....	145
3.2.20. Fâ (ف) Harfi.....	147
3.2.21. Kaf (ق) Harfi	151
3.2.22. Kâf (ك) Harfi	157
3.2.23. Lâ (ل) Harfi	160
3.2.24. Mîm (م) Harfi.....	162
3.2.25. Nûn (ن) Harfi.....	166
3.2.26. Hâ (ه) Harfi.....	172
3.2.27. Vâv (و) Harfi.....	174
3.2.28. Yâ (ي) Harfi.....	179
SONUÇ	180
KAYNAKÇA	182
ÖZET	192
ABSTRACT	193

KISALTMALAR

age	adı geçen eser
agm	adı geçen makale
agmd	adı geçen madde
AKDTYK	Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
AK	Afyon Kocatepe Üniversitesi
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	İbn
bkz	bakınız
bsk	baskı
c.	cilt
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
EKEV	Erzurum Kültür Eğitim Vakfı
Hız.	Hazreti
İFAV	İlahiyat Fakültesi Vakfı
İ	İstanbul niversitesi
md.	madde
MÜİF	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
neşr.	Neřreden
nr.	Numara
r.a	Radiyallahu anh
s.	sayfa
s.a.v	Sallallahu aleyhi ve sellem
ss	sayfa sayısı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	tahkik eden

trc	tercüme eden
tsz	tarihsiz
ty	tarih yok
vb.	ve benzeri
Yay.	Yayınları

GİRİŞ

Çalışmanın konusu, Zeynuddîn el-İrâkî'nin kaleme almış olduğu el-Elfiyye fî Garîbi'l-Kur'ân adlı manzum eser özelinde Kur'ân-ı Kerîmde'ki garip kelimelerin ele alınmasıdır. Malum olduğu üzere Kureyş lehçesi üzerine indirilmiş olan Kur'ân-ı Kerîm, diğer Arap lehçeleri ve yabancı dillerden alınıp Arapçalaştırılmış olan lafızları da bünyesinde barındırmaktadır. Bu kelimelerin gariplik sebeplerinin ve Kur'ân'ın Arap dili üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılması için, Kur'ân'da yabancı menşeli kelime mevzusunu konu edinen Garîbi'l-Kur'ân ilminden ve bu ilmin konusu, önemi, gayesi ve gelişim seyrinden kısaca bahsetmenin, ele alınan araştırmanın mahiyeti noktasında önem arz ettiği düşünülmektedir.

GARİBUL KUR'ÂN İLMİNİN KUR'ÂN'I ANLAMADAKİ ROLÜ

1. Garîbu'l-Kur'ân İlminin Konusu

Kur'ân'ı Kerim, ağırlıkla Kureyş lehçesi ile nazil olmasının yanı sıra, diğer Arap lehçelerinden veya yabancı dillerden alınıp Arapçalaştırılmış olan lafızları da içermektedir. Bununla beraber Kur'ân'da kullanım azlığı sebebiyle manası yalın olarak bilinmeyen, anlamlandırılması zor lafızlar da mevcuttur. Tefsir ilminde Kur'ân'daki bu tür kelimelerin açıklanması Kur'ân ilimlerinden Garîbu'l-Kur'ân'ın konusunu teşkil etmektedir.¹

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) “أعربوا القرآن و التمسوا غرائبه” “Kur'ân'ı iyice anlayınız, garîblerini de öğrenmeye çalışınız” buyurarak “أعرب” fiili ile nahiv terimi olan irab manasını kastetmemiştir. Bunun zıttı lahndir. Burada kastedilen mana Kur'ân'ın kelimelerindeki anlamı kavramaktır. Çünkü Kur'ân'ı kavramadan okumak kıraat değildir. Üstelik böyle bir kıraatin sevabı da yoktur.² Dolayısıyla Garîbu'l-Kur'ân ilminin konusu Kur'ân kelimelerinin doğru bir şekilde kavranmasıdır.

Zerkeşî (ö.794/1392) *el-Burhan* adlı eserinin on altıncı bölümünde “Hicaz lügati dışında gelen kelimelerin bilinmesi”³, on yedinci bölümünde “Arap lügati dışındaki kelimelerin bilinmesi”⁴, on sekizinci bölümde ise “Kur'ân kelimelerinin garîblerini

¹ Cerrahoğlu, İsmail, “Garîbu'l-Kur'ân”, *DİA*, İstanbul, 1996, c.XIII, s.379.

² Suyûtî, Celâluddîn, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Salim Haşim, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2019, c.I, s.229.

³ Zerkeşî, Bedreddîn Muhammed b. Abdillâh Bahadır, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1957, baskı;1, c.I, s.283.

⁴ Zerkeşî, *age*, c.I, s.287.

bilmek”⁵, isimleriyle Garîbu'l-Kur'ân mevzusunu üç başlık altında ele almıştır. Suyûtî ise Zerkeşî'nin üslubunu devam ettirerek, *el-İtkan* adlı eserinin otuz altıncı bölümünde “Kur'ân'ın garîbini bilmek”⁶, otuz yedinci bölümünde “Hicaz lügati dışındaki kelimelerle nazil olan ayetler”⁷, otuz sekizinci bölümünde ise “Kur'ân'da Arap lügati dışındaki kelimelerle nazil olan ayetler”⁸, başlıklarıyla incelenmiştir.

2. Garîbu'l-Kur'ân'ın Önemi

Garîbu'l-Kur'ân daha önceden de ifade ettiğimiz gibi Kur'ân'ı Kerimin herkes tarafından bilinmeyen ve anlaşılması zor olan lafızlarını ele alıp onlarla ilgilenmesinden dolayı önem kazanmıştır. “Kur'ân'ın irabını (yani lafızlarının manasını) bilmeye gayret ediniz ve onun garîblerini araştırınız” hadisini destekler mahiyette olan diğer bir rivayet ise İbn Ömer (ö.73/692)'in rivayet ettiği şu hadistir: “Kur'ân'ı okuyup manasını anlayan kimseye, her harf için yirmi sevap yazılır. Anlamadan okuyana da bir harfe karşılık on sevap yazılır.” Bu hadisteki “عرب” (E'ribu) fiilinin manası, Kur'ân kelimelerinin mevcut manasını kavramaktır.⁹

İbn Abbas (ö.68/687-688)'ın talebesi Mücâhid (ö.104/721) de “Allah'a ve ahiret gününe inan bir kimsenin Arap dilini bilmeden Allah'ın kitabı hakkında konuşması helal değildir.” sözünü söylemiş ve Garîbu'l-Kur'ân'ı öğrenmenin önemine vurgu yapmıştır.¹⁰ Mâlik b. Enes (ö.179/795) de “Arap dilini bilmeyenin Allah'ın kitabını tefsir ettiği bilgisi bana ulaşırsa mutlaka onu cezalandırırım”¹¹ ifadesini kullanmıştır.

Zerkeşî ise Garîbu'l-Kur'ân'ı bilmeyen birinin, Allah'ın kitabı hakkında konuşmasının uygun olmayacağını ve müfessirin bu konuya dair bilgisinin olması gerektiğini söylemiştir.¹² Buna ilaveten müfessirin ihtiyaç duyduğu ilimler arasında özellikle Garîbu'l-Kur'ân ilminin zikredildiği kaynaklarda görülmektedir.¹³

Sonuç olarak, ifade etmeliyiz ki ilahî bir nizam olan Kur'ân'ı Kerimi anlamak onu hayata geçirmek; O'nun emir ve nehiylerini hayat düsturu haline getirmek

⁵ Zerkeşî, *age*, c.I, s.291.

⁶ Suyûtî, *age*, c.I, s.229.

⁷ Suyûtî, *age*, c.I, s.265.

⁸ Suyûtî, *age*, c.I, s.271.

⁹ Suyûtî, *age*, c.I, s.229.

¹⁰ Zerkeşî, *age*, c.I, s.205.

¹¹ Demir, Mehmet, “Kur'ân'ı Anlamada Garîbu'l-Kur'ân'ın Yeri ve Kurtubî'nin Garîbu'l-Kur'ân'a Yaklaşımı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 40, Şanlıurfa, 2018, ss. 211-236.

¹² Zerkeşî, *age*, c.I, s.204.

¹³ Kelbî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Gırnâtî, *Et-Teshîl li-Ulûmi't-tenzîl*, thk. Muhammed Salim Haşim Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye Beyrût, 1995, c.I, s.11-12.

kanaatimizce Sünnetullah'ın bir gereğidir. Dolayısıyla Kur'ân'ın doğru anlaşılması için, Kur'ân ilimlerini ve Kur'ân dili olan Arapçayı iyi bilmek, bir Müslümanın vazifelerindendir. Bu sebeptendir ki İslam medeniyetinde ilmi birikimin oluşmasına katkı sağlamış hemen hemen bütün alimler, Kur'ân'a gereken saygı ve önemi göstermek noktasında, onun tefsirine girişmeden önce usul bilgisi, fesahat, belagat gibi ilimlerin tahsiline ve Arap dilinin iyi bilinmesinin önemine vurgu yapmışlardır. Bu hususta Garîbu'l-Kur'ân'ın hem tefsir usulü ile hem de Arap dil bilimleriyle münasebetinden dolayı Kur'ân'ı en doğru şekilde anlama noktasında mühim bir konumu haizdir.

Bütün dillerde olduğu gibi Arap dilinde de anlaşılması güç olan ve diğer lehçelerle, yabancı dillerden Arap diline geçen ve bünyesinde mezc olup, bunun neticesinde de Arapçalaştırılmış kelimelerin varlığı inkâr edilmeyen bir olgudur. Bu kelimelerin anlamlandırılması ve Kur'ân'ın anlaşılması noktasında katkısının bulunması hasebiyle Garîbu'l-Kur'ân ilmi, Kur'ân ilimleri arasında yerini almıştır. Nitekim bu alanda yazılmış olan eserlerin sayısının azımsanamayacak kadar çok olması da Garîbu'l-Kur'ân'ın ne derece mühim ve elzem bir ilim olduğunu kanıtlamaktadır.

3. Garîbu'l-Kur'ân İlminin Gayesi

Kur'ân'ı Kerim indirildiği esnada, Arap dilinin belagat ve fesahat alanındaki zenginliği herkesçe malumdur. Lehçe farklılıklarının bir araya gelmesinde, edebiyat ve dil alanındaki yayılımlarında, Kur'ân çok önemli bir rol oynamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v) çeşitli Arap kabileleri ile görüşmüş, hatta onların lehçe özelliklerini kullanmıştı. Öte yandan devletin sınırları genişleyince¹⁴ Arap dili yabancı dillerle karışmaya başlamış ve bunun karşısında Arap dilini sistematik bir düzende ele alma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Böylece çeşitli yönlerden Arap diline dair eserler telif edilmeye başlanmıştır. Arap edebiyatında lügat, gramer, fonetik ve üslup incelikleri, yazının gözden geçirilmesi vs. ile ilgili çalışmalar Kur'ân'ı Kerim'e bağlı olarak ortaya çıkmış, sonra bunlardan bir takım özel ilmi alanlar ortaya çıkmıştır. Bu alanlardan ilki Kur'ân'da nadir geçen kelimelerin açıklanması ve lügat anlamlarının haricinde kullanılan kelimelerin çözümüne dayanan Garîbu'l-Kur'ân ilmidir.¹⁵

Garîbu'l-Kur'ân ilminin ilk sözlü numunelerini, Hz. Peygamber (s.a.v)'in sahabesine Kur'ân'ı Kerim'deki bilmedikleri kelimelerin manalarını açıklamasında

¹⁴ Vâfi, Abdulvâhid, *Fıkhu'l-Luga*, Nuhdetu Mısır, Kahire, 2004, s.89.

¹⁵ Cerrahoğlu, İsmail, "Tefsirde Atâ B. Ebî Rabah ve İbn Abbas'dan Rivayet Ettiği Garîbu'l-Kur'ânı", *AÜİFD*, s.22 /1, Ankara, Nisan 1978, ss.17-104.

görmekteyiz. Müsellem bir hakikattir ki Peygamberimiz lisan bakımından Arapların en fasihi idi. Arap kabilelerindeki lehçe farklılıklarına, halkları ve kabileleri farklı olmalarına rağmen onların anladıkları şekilde hitap ederdi. Çünkü Allah Teala (c.c) diğerlerinin bilmediğini ona öğretmişti. Sahabe-i Kiram da Hz. Peygamber' (a.s)'in söylediklerinin birçoğuna vakıftı. Fakat kavrayamadıkları bir şey olursa Hz. Peygamber'den soruyorlardı. Hz. Peygamber de onlara yardımcı oluyor ve açıklamada bulunuyordu.¹⁶ Bu durum Tâbiîn zamanında ve daha sonraki dönemlerde gittikçe artmış, kelimelerin manaları bilinmemeye başlamıştır. Bu nedenle bu kelimelerin izahına olan ihtiyaç çoğalmış olup, bu ihtiyaca binaen Garîbu'l-Kur'ân ilmi doğmuştur. Sonuç olarak daha önceden de bahsettiğimiz gibi Garîbu'l-Kur'ân ilminin gayesi, Kur'ân'ı Kerim'in doğru anlaşılması konusunda, Kur'ân'ın lafızlarını maksud-u ilâhî'yi esas alarak asıl manaları dışında farklı anlamlara gelmeyecek bir şekilde açıklayıp insanları yanlış anlayışlardan ve vehimlerden kurtarmaktır.¹⁷

4. Garîbu'l-Kur'ân'ın Gelişim Seyri

Arapçanın en fasih lehçesi olarak bilinen Kureyş lehçesini konuşan ve çeşitli Arap kabilelerinin lehçe özelliklerini bilen Hz. Peygamber (a.s) bazı ayetleri ve sahabenin anlayamadığı kısımları tefsir etmiş, dolayısıyla Kur'ân'ı Kerim'in ilk müfessiri olmuştur. Rasûlullah (a.s) Kur'ân'ın ilk müfessiri olması itibarıyla Kur'ân'daki anlamı bilinmeyen kelimelerin açıklanması bizzat kendisi tarafından yapılmaktaydı. Çünkü O Kur'ân'ı insanlara tebliğ etmekle vazifeli ve bu konuda yegâne yetkili kişi idi. Nitekim Yüce Allah Rasûlüne bu hususta şu ayetleri vahyediordu:

- “Sana da Zikri (Kur'ân'ı) indirdik ki kendilerine ineni insanlara açıklayasın. Belki düşünüp ibret alırlar.”¹⁸
- “Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana kitabı hak ile indirdik; hainlerden taraf olma.”¹⁹

¹⁶ Cezerî, Ebû's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadis ve'l-Eser*, thk. Mahmud Muhammed Tenâhi, Mektebetu Daru'l-İlmiyye. Beyrut, 1973, c.I, s.4.

¹⁷ Ferâhî, Abdulhamid, *Mufredâtu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ecmel Eyyûb el-İslahî, Daru'l-Garbi'l-İslamî, Beyrut, 2002, s.110/112.

¹⁸ Nahl, 16/44.

¹⁹ Nisa, 4/59

- “Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah kafirler topluluğuna yol göstermez.”²⁰

İşte bu ayetler, Peygamber (a.s)’ın kendisine Arapça olarak indirilen Kur’ân’ı Kerim’i açıklama yetkisine sahip ve bununla vazifelendirilmiş birisi olduğunu ifade eder. Yüce Allah Kur’ân’da; “Biz gönderdiğimiz her peygamberi kendi toplumunun dili ile gönderdik ki onlara açıklasın”²¹ diye buyurmuştur. Kur’ân; her ne kadar vahyolunduğu toplum nezdinde apaçık bir Arap dili ile indirilse de²² edebî dilinin yüceliği, muhtevasının genişliği, muhataplarının birtakım sebeplerle onun bazı kısımlarını anlayamaması ve açıklanmaya ihtiyaç duyuluyor olması, Peygamber’in izahı olmadan manasının tam anlamıyla anlaşılmasının mümkün olmadığını bir kez daha gözler önüne sermiştir. Zira bir kitabı anlamak için o kitabın kaleme alındığı dili bilmek yeterli değildir. Kitabın muhtevası seviyesinde bir kültürel birikime sahip olmak gerekir. Arapların Kur’ân’ı anlama noktasındaki tutumları da böyle idi. Arapça olmasına rağmen, toplumun fikri birikimlerinin muhtelif olmasından mütevellit, Arapların Kur’ân’ı anlama düzeyleri de farklı farklı idi. Hz. Peygamber (a.s) Kur’ân’ın mücmelini tafsil, umumunu tahsis, müşkilini tavzih, neshine işaret, müphemini de beyan yoluna giderken²³ Garîb kelimeleri beyan etme hususundaki asıl amacı ayette geçen kelimelerin tek tek anlamları üzerinde durmaktan ziyade, hükümleri açıklayarak bir takım toplumsal öğretileri ve ahlaki unsurları insanlara öğretmek ve vahyin asıl muradı hususunda insanları uyarmaktı. Örnek verecek olursak ayet-i kerime’de “İnanıp da imanlarına herhangi bir zulüm bulaştırmayanlar var ya işte güven onlarındır. Ve onlar doğru yolu bulanların kendileridir”²⁴ buyurunca, ashap telaşa kapılıp Rasûlullah’a giderek “hangimiz nefesine zulmetmez ki?” demişlerdir. Bunun üzerine Rasûlullah buradaki zulmün şirk manasına geldiğini söylemiş, Lokman Suresinde geçen “Kuşkusuz şirk büyük bir zulümdür.”²⁵ ayetini delil getirmiştir.²⁶

²⁰ Maide, 5/67

²¹ İbrahim, 14/4

²² Bkz. Şu’arâ, 26/195; Fussilet, 41/3; Şûrâ, 42/7.

²³ Eker, Celal, *El-İrâkî ve Tefsîru’l-Kur’ân’ın Özellikleri*, (Doktora tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2009), s.69.

²⁴ En’am, 6/82.

²⁵ Lokman, 31/13.

²⁶ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî, *Sahîhi’l-Buhârî*, Kitabu’l-İman 32, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2002, s.18.

Bir defasında da Hz. Aişe (r.a) Rasûlullah'a İnşikak Suresi 8. Ayette geçen “hesab-ı yesir” i sormuş, Hz. Peygamber (a.s)’da “bu sadece bir arzdır. Kim hesaba çekilirse mutlaka azaba çarptırılır” demiştir.²⁷

Hz. Peygamber (a.s)’den sonra sahabe Kur’ân-ı Kerim’deki kelimelerin bazılarının manasına nüfuz edemediklerini dile getirmiş ve kendilerine yabancı gelen lafızları araştırmıştır. Örneğin; Hz. Ömer Abese suresinde geçen (80/31) “أَبَا” *ebben* kelimesinin anlamını bilmediğini, İbn Abbas ise Kur’ân-ı Kerim’de altı yerde geçen “فَاطِر” *fâtır* (kazmak) ifadesini bilmediğini manasını ise iki bedevinin bir kuyu başındaki tartışmalarına şahit olduğu esnada öğrendiğini; yine İbn Abbas’ın “غَسْلِينَ”²⁸ *gıslin* (irin), “حَنَانًا”²⁹ *hananen* (hilim), “أَوَاهٍ”³⁰ *evvâh* (çok ah çeken) ve “رَقِيمٍ”³¹ *ragim* (kitap)³² lafızlarının bilgisi dahilinde olmadığını fakat bu kelimelerin haricinde bütün Kur’ân kelimelerini bildiği nakledilmiştir.³³

Hazreti Peygamber’in vefatından sonra ilk merci noktasında bulunan Hz. Ebû Bekir ayetlerin bazılarını tefsir etmiş olmasıyla beraber Kur’ân’ın garîb lafızlarının tefsiri ile ilgili yapılan müracaatları cevapsız bırakmış ve “eğer ben Allah’ın kitabındaki bilmediğin bir şeyi söylersem hangi gök beni barındırır ve hangi yer beni taşır” demiştir.”³⁴

Kur’ân-ı Kerim’i cem ve tefsir çalışmalarında büyük hizmetleri olan Hz. Osman’dan, tefsire dair fazla bir şey nakledilmemiş olmasının yanı sıra sahabeden birçok ismin tefsir çalışmalarında adının geçtiğini bilmekteyiz.³⁵ Hz. Ali’ye gelince; Hz. Peygamber’in terbiyesinde yetişmesi, en son vefat eden Râşit Halife olması, fesahat, belâgat, hitabet ve şiirdeki kabiliyeti, zekiliği, ilmi zenginliği ve fazilet sahibi olması sebebiyle Kur’ân tefsirinde önemli bir yeri vardır. Resûlullah’ın dualarına mazhar olması ve bu özellikleri bünyesinde barındırması ona Kur’ân’ı tefsir etme salahiyetini

²⁷ Zerkeşî, *age*, c.I, s.15.

²⁸ Hâkka, 69/36.

²⁹ Meryem, 19/13.

³⁰ Tevbe, 9/114

³¹ Kehf, 18/9

³² Rumca’daki anlamı.

³³ Acar, Ömer, *Arap Dilinde Ta’rib Olgusu Açısından Garîbu’l-Kur’ân*, (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2007), s.269.

³⁴ Zerkeşî, *age*, c.I, s.295.

³⁵ Sahabe döneminde rivayetlerini dile getirdiğimiz başta Raşit halifeler olmak üzere diğer ashâbı zikretmek yerinde olacaktır. Suyûti, “el-İtkân” adlı eserinde Raşit halifelere ek olarak toplamda 10 meşhur müfessire yer verir. Bunlar Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, İbn Mesud, İbn Abbas, Ubey b. Ka’b, Zeyd b. Sabit, Ebû Musa el -Eş’âri ve Abdullah b. Zübeyr’dir. (Suyûti, el-İtkân, II/372) Bu müfessirlere ilaveten Ebû Hureyre, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr b. As, Cabir b, Abdullah, Enes b. Malik, Hz. Âişe de bunlar arasında zikredilir. (Zehebî, et-Tefsîr ve’l-Müfessirîn, s.49)

bahşetmiştir. Nitekim Hz. Ali bir rivayette şöyle der: “Bana sorunuz. Vallahi bana soracağınız her şeyi size bildireceğim. Bana Allah'ın kitabından sorunuz. Vallahi inen her ayetin gece mi, gündüz mü, ovada mı yoksa dağda mı indiğini bilirim.”³⁶

Nitekim garîb olduğu varsayılan lafızların manalarının tespit edilmesine sahabe döneminden itibaren başlandığı görülmektedir. Yine bu dönemde garîb kelimelerin açıklığa kavuşturulmasında kimi sahabeler bu tür kelimelerin tefsirini, farklı lehçeler konuşan kabile mensuplarına başvurarak çözmeye çalışırken, kimisi de Arap'ın divanı olan şiire yönelerek garîb kelimelerin manalarını çözümleme yoluna gitmiştir.³⁷

Rivayete göre Abdullah b. Abbâs Kur'ân'ın garîbleri ile ilgili lafızlara mana verirken eski Arap şiirinden fazlasıyla istifade etmiş ve şiirle istiṣhad faaliyetinin de ilk mümessili olmuştur. Hatta İbn Abbas'ın haricilerin reislerinden olan Nâfi' b. el-Ezrak'ın Kur'ân-ı Kerim'de geçen anlaşılması güç 200'den fazla kelime hususunda sorduğu sorulara Arap şiirinden deliller getirerek cevaplar verdiği ve bu cevapları ihtiva eden “Mesâ'ilü Nâfi' b. el-Ezrak” adlı bir de eseri bulunduğu bilinmektedir. Bu da gösteriyor ki Garîbu'l-Kur'ân ile ilgili ilk faaliyetler sahabe döneminde başlanmıştır. Bu hususu destekler mahiyette İbn Abbas'ın³⁸ (r.a) Kur'ân'da herhangi bir ayetin manası sorulduğu zaman onun manasını izah etmek için şahit olarak şiir okuduğu rivayet edilir.³⁹

Sahabe devrinde, cahiliye dönemi Arap şiirinin, Kur'ân-ı Kerim tefsirine yönelik birçok faydası olduğu biliniyordu. Nitekim Hz. Ömer zaman zaman ashaba Kur'ân'daki lafızlar hakkında sorular yöneltiyor ve aldığı cevapların Arap şiirinde bulunup bulunmadığına dair bilgi alıyordu. Bu konuya örnek verecek olursak; rivayete göre, bir gün Hz. Ömer minbere çıkar ve Nahl suresinin 47. ayetini “أَوْ يَأْخُذْهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ” okuyarak burada geçen “تخوف” (tehavvüf) kelimesinin ne manaya geldiğini orada bulunanlara sorar. Huzeyl kabilesinden biri “bizim divanımızda “تخوف” noksan etmek ve eksilmektir”⁴⁰ der ve şiirden şahit getirir. Bu olay üzerine Hz. Ömer'den nakledilen, “divanınıza sarılırsanız yanlışa düşmezsiniz. Zira cahiliye şiirinde kitabınız Kur'ân-ı Kerim'in ve konuştuğunuz dilin tefsirine yönelik çok şey vardır” sözü Kur'ân'ın garîb lafızlarını çözümleme noktasında Arap şiirinin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.⁴¹

³⁶ Suyûti, *age*, c.II, s.372.

³⁷ Cerrahoğlu, “*Garîbu'l-Kur'ân*”, s.380.

³⁸ Detaylı bilgi için bkz. Zehebi, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, c.I, s.49-63.

³⁹ Suyûti, *age*, c.I, s.242-243.

⁴⁰ “تخوف” kelimesi “noksan etmek ve eksiltmek anlamına gelen “تنقص” kelimesi ile eş anlamlıdır.

⁴¹ Abdurrahîm, Muhammed, Nasrullah, Ahmed, *Garîbu'l-Kur'ân fî Şi'ri'l-Arab-Suâlâtü Nâfi' b. el-Ezrak ilâ İbn Abbâs*, Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1993, I. Baskı, s. 19.

Bunun sonucu olarak sahabe döneminde Kur'ân'ın tefsiri noktasında cahiliye şiiri ile istişhadın doğru olup olmadığı meselesi ihtilafa sebep olmuştur. Bazıları da bu mevzuda şiirle istişhadın caiz olmadığı kanaatine varmışlardır. Fakat çoğunluk bu konuda bir beis görmemiştir. Şiirle istişhadın caiz olmadığı görüşünü savunanlar, şiirle istişhad faaliyetini sürdürenleri, şiiri Kur'ân'a esas kabul etmekle suçlamışlardır. Lakin buna cevaz verenler ise şiiri Kur'ân'a esas kabul etmediklerini, sadece Kur'ân-ı Kerim'deki izaha muhtaç kelimelerin manasını açıklamak istediklerini dile getirerek şiirle istişhadın caiz olmadığı görüşünü savunanları hadis ve Arapçayı bilmemekle itham etmişlerdir.⁴²

Görüldüğü üzere gerek Kur'ân-ı Kerim'in nüzûlünün ilk döneminde gerekse sahabe döneminde, Kur'ân'ın bütün yönleri ile daha doğru anlaşılması için birtakım faaliyetler yürütülmüştür. Bu faaliyetlerin en başında hiç kuşkusuz Kur'ân'ın dilbilimsel tefsiri yer alır. İbn Abbas'ın öncülüğünü yaptığı bu tür çalışmalar kendinden sonra Müslümanlara da kaynaklık etmiştir. Sahabe devrinden sonra Kur'ân'daki garîb kelimelerin tefsiri ile alakalı çalışmaların daha sistemli bir hal aldığını görmekteyiz. Sadece tefsir ve kıraat ilmi ile meşgul olanlar değil Kur'ân'ı ilmi açıdan temel kaynak olarak gören birçok ilim adamı özellikle dil ve edebiyat alimleri eserlerinin baş kısımlarında Garîbû'l-Kur'ân ilmi ile alakalı görüşlerini beyan etmişlerdir.⁴³ Şüphesiz ki fıkıh, nesep, tarih, lügat ilimlerinde yetkinliği olan, Arapça kelimelere yeni manalar kazandıran, Arap lehçelerini bir araya getiren, Kur'ân'ı beyan ederek Arap toplumuna öğreten, “Tercümânû'l-Kur'ân” olarak bilinen İbn Abbas'ın çalışmaları tâbiîn dönemine ve daha sonraki dönemlere ışık tutmuş ve kaynaklık etmiştir.⁴⁴

Tâbiîn dönemine gelindiğinde ise garîb lafızlara karşı ilgi, tıpkı sahabe devrindeki metot ile ilerleyerek gelişmeye devam etmiş ve bu sahada sayısı azımsanamayacak kadar müfessir söz sahibi olmuştur. Dönemin Mekke, Medine ve Irak'ta bulunan tefsir medreselerinde ilmî faaliyetler giderek yükseliş göstermiş ve büyük alimler yetişmiştir. Nitekim Mekke'de Said b. Cübeyr (ö.94/712), Mücâhid b. Cebr (ö.103/721), İkrime (ö.105/723), Tâvûs b. Keysân (ö.106/724) Atâ' b. Ebî Rabâh (ö.115/733); Medine'de Ebû'l-Aliye (ö.90/ 708), Muhammed b. Ka'b el-Kurazi (ö.117/735) ve Zeyd b. Eslem (ö.136/753); Irak'ta Esved b. Yezîd (ö.75/694), İbrahim en-Nehaî (ö.95/713), Alkame b. Kays (ö. 102/720), Katâde (ö.117/735), Hasan el-Basrî

⁴² İbnu'l-Enbâri, Ebû Bekir Muhammed b. Kasım b. Beşşar, *Kitâbu izâhi'l-vakf ve'l-İbtidâ'*, thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan, Şam, 1971, c.I, s.99-101.

⁴³ Gümüş, Sadreddin, “Garîbu'l-Kur'ân Tefsirinin Doğuşu”, *MÜİF Dergisi*, Sayı: 5-6, 1987-1988, s.21.

⁴⁴ Gümüş, *a.g.d.m.*, s.17.

(ö.121/738) gibi meşhur müfessirler tefsirde otorite olmuşlar;⁴⁵ Kur'ân'ı; Kur'ân, Hadis, sahabe kavli ve şahsi görüşleri ile tefsir etmişler. Garîbu'l-Kur'ân ilmi bu merhaleden sonra daha düzenli ve sistematik hale gelmeye başlamış olup tefsir çalışmalarında tedvin ve telif dönemine geçilmiş ve isimleri günümüze kadar ulaşan Garîbu'l-Kur'ân kitapları kaleme alınmıştır.⁴⁶

⁴⁵ Gümüş, *a.g.d.m*, s.22

⁴⁶ Gümüş, *a.g.d.m*, s.22; Süslü, Halil İbrahim, *Celâleyn Tefsiri'nde Garîbu'l-Kur'ân Örnekleri*, (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2016), s.41.

BİRİNCİ BÖLÜM

GARİBU'L-KUR'ÂN İLMİ VE ELFİYE GELENEĞİ

1.1. GARİBU'L-KUR'ÂN İLMİ

Garîbu'l-Kur'ân ilmi, Kur'ân'ın daha iyi anlaşılmasına katkısı olan lügavî ilimler arasında önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu ilim bilinmeyen ve anlaşılamayan kelimelerin izahına yönelik olması bakımından anlam bilimi ile de oldukça yakın bir ilişki içerisindedir. Dolayısıyla Kur'ân'ı, Arap lehçelerinden intikal eden ve Arapça dışındaki dillerden Arap diline kazandırılan kelimeler kapsamında ele alarak bu kelimelerin mahiyeti çerçevesinde incelemeye tabi tutar. Bu noktada konuya vakıf olabilmek adına Garîbu'l-Kur'ân izafetini oluşturan “غريب” (garîb) ve “قرآن” (Kur'ân) lafızlarını münferiden lügat ve ıstılah cihetinden incelemek yerinde olacaktır.

1.1.1. Garîb Kelimesinin Sözlük ve İstılah Manaları

Arapça 'da “garâbet” (غربة) kökünden türeyen “غريب” (garîb) kelimesi sözlükte “yurdundan uzak kalan; kendi cinsi arasında eşi ve benzeri bulunmayan, tek ve nadir olan; bilinmeyen, müphem gibi anlamlara gelir.⁴⁷ İstılâhen ise çeşitli ilimlerde farklı manalar ifade eden “garîb” kelimesi; “yabancı, anlaşılması güç ve manası örtülü gibi anlamlarda kullanılır”.⁴⁸ Meşhur dil âlimlerinden olan el-Halil b. Ahmed'in, *Kitabu'l-Ayn* 'ının mukaddimesinde eserini Arap kelamının açık ve kapalı bütün kelimelerini içerecek şekilde ele aldığını dile getirdiği, “garîb” kelimesini “واضح” (vâdih) sözcüğünün zıttı olan “açık olmayan, kapalı olan şey” manasında kullandığı bilinmektedir.⁴⁹

“Yabancı olduğu ve az kullanılması nedeniyle sözlüklere başvurulmadan anlaşılamayan” şeklinde tarif edilen garîb lafızlar, “mana yönüyle açık olmayıp mefhumundan uzak oluşu sebebiyle fesahati bozan” veya “kullanım azlığı nedeniyle garîb olup fesahati bozmayan” şeklinde iki kısımda ele alınabilir. Kur'ân'ı Kerim'deki garîb lafızlar ikinci kısmın içerisinde yer alır. Nitekim Kur'ân'ı Kerim'deki lafızların garipliği kelimelerin manalarındaki müphemlikten kaynaklanmamakta olup, çeşitli Arap kabileleri arasındaki lehçe farklılığından veya diğer dillerden Arapçaya dahil olan kelimelerin varlığı ile ilgilidir. Yani Garîbu'l-Kur'ân ilmi Kur'ân'da yer alan ve herkes tarafından anlaşılmayan bazı kelime ve terkipleri, lügavî yönden izah eden bir ilimdir. Buna göre lügavî olmayan hususlar Garîbu'l-Kur'ân konusuna dahil olamaz. Bu ilim

⁴⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr, Muhammed Ahmed Hasbullah, Haşim Muhammed eş-Şâzeli, Daru'l-Meârif, Kahire tsz, c. I, s. 3225.

⁴⁸ Dîneverî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kuteybe, *Kitâbu Garîbi'l-Kur'ân*, Dâru Tayyibetu'l-Hadâra, Mekke, 2019, s. 15

⁴⁹ Dîneverî, *age*, s. 16.

Kur'ân'da sadece dil yönünden izaha ihtiyaç duyulan kelimeleri açıklar. Bu açıdan da Garîbu'l-Kur'ân'lar bir bakıma Kur'ân'ı Kerim sözlüğü niteliğindedirler.⁵⁰

Ezherî ise *Tehzîbü'l-Luğa* eserinin mukaddimesinde Kur'ân-ı Kerim'in dilinin, Arapların lisanı üzerine, kendilerinin açıkça anlayabileceği ve bildikleri, dönemin konuşulan Arap dili olduğunu ifade etmiştir. Bununla beraber Ezherî'ye göre bu kelimelerin manalarını öğrenmek için herhangi bir karineye ihtiyaç yoktur.⁵¹ Garîb kelimelerin çözümü noktasında Ezherî'ye göre Arap toplumunda doğmuş ve o dili konuşuyor olmak yeterlidir. Nitekim ona göre (عربي) “Arabî”, dili fasih olmasa bile nesep itibariyle Arap olan demektir. Dolayısıyla Arap kültüründe yetişen bir kişi bu kelimeleri anlayabilir ve çözümleyebilir.⁵²

Abdulkâhir Cürcânî “الغريبة” (garabet) kelimesini “mecaz çeşitlerinin dışındakilerden ve Kur'ân-ı Kerim'de genellikle istiarenden faydalanılarak diğer herhangi bir kelimeye delalet eden manalar” olarak tanımlamıştır. Buna göre;⁵³

- Kur'ân-ı Kerim'de garîb lafızlar zatı itibariyle benzersizdir. Fakat bu konu Kur'ân'ın icaz özelliklerinden değildir. Nitekim böyle olsa dahi bu hususa tamamen karşı çıkmak da doğru değildir.
- Kur'ân'daki kelimeler istiarenden dolayı garîb lafızlar olarak nitelendirilir. Buradaki mana sözlük manası olmayıp mecazi manadır.

Tehânevî garabetin görünen mananın dışında kelimedede oluştuğunu açıklar. Bu ise, kullanılışı alışıla gelmiş bir hadise değildir. Arap asıllı olan kişilerin nezdinde bu kelime garîb olmazken bizlere söylendiğinde garîb olarak algılanır; garîb olan bu kelimenin zıttı sıradan, alışılmış bir sözcük anlamı ifade ederken, eş anlamlısı ise yabancı bir manaya delalet eder.⁵⁴ Aynı zamanda Tehânevî Garîb lafızları kendi arasında iki başlık altında sunar. Bunlar;⁵⁵

- الغريب الحسن (Garîbu'l-Hasen): garip olmakla birlikte Arap asıllı olan kişiler tarafından kullanılması kınanmayan kelimelerdir. Çünkü bu kelimelerdeki

⁵⁰ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *Tuhfetu'l-Erîb bimâ fi'l-Kurân mine'l-Garîb*, thk. Semîru'l-Meczûb, el-Mektebû'l-İslâmî, Beyrût, 1988, s.21.

⁵¹ Dîneverî, *age*, s.16.

⁵² Acar, *age*, s.25.

⁵³ Cürcânî, Ebû Bekir Abdulkahir b. Abdirrahman b. Muhammed, *Kitabu Delail'il-İ'caz*, Mektebetu'l Hâncî, Kahire, 2008, s.397.

⁵⁴ Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid, *Keşşâfü Istilâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, thk. Refîk el-Acem, Mektebetu Lübnan Nâşirûn, Beyrût, 1996, c.II, s.1250.

⁵⁵ Tehânevî, *age*, c.II, s.1250.

garîblik görünen mananın ve alışılmışın dışında olmayıp, kullanıldığında herhangi bir sorun teşkil etmeyen sözcüklerdir.

- الغريب القبيح (Garîbu'l-Kabih): Hem Arap asıllı hem de Arap olmayan kişiler tarafından kullanılması mutlak olarak kınanan garip kelimelerdir. Sebebi ise bu sözcüklerin hangi şekilde (ister mana yönüyle ister lafız yönüyle) kullanılırsa kullanılsın kulağa ve dile zor gelişinden dolayıdır. Bu sözcükler onları bilenler, araştırıp inceleyenler tarafından açıklanmaya ihtiyaç duyar. Örneğin: “كُنْكَاتِم”, “إِفْرَنْعُوا” vb. kelimeler.

1.1.2. Kur'ân Kelimesinin Sözlük ve İstilah Manaları

Kur'ân lafzının sözlük manasını ifade etmek için ilk olarak bu kelimenin herhangi bir kökten türeyip türemediği konusunu ele almak gerekmektedir. Çünkü Kur'ân kelimesinin kaynağı hususunda çeşitli görüşler mevcuttur. Dolayısıyla bu kelimenin manasını, ortaya koyulan fikirler doğrultusunda açıklamak daha doğru olacaktır.⁵⁶

Kur'ân kelimesinin türediği kök itibarıyla farklı görüşü olanlar, kelimenin hemzesiz ve hemzeli olduğunu savunanlar olmak üzere iki ayrı grupta ele almak mümkündür.

(1) Hemzeli olduğunu kabul edenlere göre Kur'ân;

- (a) “Toplamak” anlamına gelen “القرء” (el-karü) mastarından türemiş “فعلان” (fu'lân) veznine sokularak ortaya çıkan bir sıfattır. Bu görüşe göre Kur'ân'a, kıssa, nehiy, emir, sure, ayetler, va'd, va'id veya kendinden önceki kitapların orijinal hükümlerini bir araya topladığı için bu isim verilmiştir. Bu görüşün esas savunucuları Katâde⁵⁷(ö.118/736), Ebû Ubeyd el-Kasım b. Sellâm⁵⁸ (ö.224/839), ve ez-Zeccâc⁵⁹ (ö.311/923)'tır.

- (b) “Dışarı çıkıp attı” manasında olup “قرأ” (karae) fiilinden türemiş ve Kur'ân okuyan bir kişinin kıraat sırasında harfleri ve kelimeleri ağzından dışarı çıkarmasından dolayı bu adı almıştır. Bu şekilde fiilin

⁵⁶ Demirci, Muhsin, *Tefsir Usûlü*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2017, Baskı;59, s.60.

⁵⁷ Demirci, *age*, s.61.

⁵⁸ Zerkeşî, *age*, c.I, s.277-278.

⁵⁹ Sâlih, Subhi, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'ul- İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1977, s.19.

bu anlamıyla yapılan iş arasındaki söz konusu ilişki nedeniyle Kelâmullâh'a Kur'ân ismi verilmiştir.⁶⁰

- (c) “Okudu” anlamına gelen “قرأ” (karae) kökünden türeyen “فعلان” (fu'lân) vezninden bir mastar olup, ismi meful manasını taşıyan Kur'ân'ın özel bir ismidir. Cumhura göre kabul edilen esas görüş bu olup, menşei Ebû'l-Hasan Ali b. Hâsım el-Lıhyânî (ö.215/830)'dir.⁶¹

(2) Hemzesiz olduğunu kabul edenlere göre Kur'ân;

- (a) “Delil, burhan, ip ucu” manalarına gelen “قرينة” (karine) kelimesinin cemisi olan “قرائن” (karâin)'den türemiş olup, Kur'ân içerisinde birbirine delil mahiyeti taşıyan ayetlerin mevcudiyeti ve vezin, ahenk, muhteva gibi hususlarda benzer ayetleri barındırması sebebiyle bu isim verilmiştir.⁶² Ancak burada, Ebû Zekerıyya Yahya b. Ziyâd el-Ferra (207/822)'ya isnat edilen görüşe göre; “القرن” (karâin) kelimesindeki hemze, kelimenin aslında bulunmayıp kökünde bulunan (ي) harfinin yerine gelmiştir. Bununla birlikte (ن) kelimenin aslında mevcuttur.⁶³
- (b) “Bir şeyi diğerine yaklaştırdı” manasındaki “قرن” (karane) fiilinden türemiş olup sureleri, ayetleri ve harfleri birbirine yakın ve bitişik olduğu için Kur'ân'a bu isim verilmiştir. Nitekim hac ile umreyi birleştirmeye de bu manada “kırân” denilmektedir. Bu görüşün savunucuları arasında Ebû'l-Hasan el-Eş'ârî (ö.324/936) zikredilmektedir.⁶⁴

Bunun yanı sıra Kur'ân lafzının herhangi bir kökten türemediğini iddia edenler de mevcuttur. Örneğin İmam Şafîi (ö.204/819) ve ona tabi olanlar Kur'ân lafzının hemzesiz olduğunu, “قرأ” (karae) fiilinden türetilmediğini, şayet türemiş olsaydı okunan her şeye Kur'ân denilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Kur'ân lafzının yalnızca, tıpkı Tevrat ve İncil gibi özel bir isim olup Kur'ân-ı Azîmüşşan'a mahsus olduğunu söylemişlerdir.⁶⁵

⁶⁰ Çelik, Ömer, *Tefsîr Usûlü ve Tarihi*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2013, s.29.

⁶¹ Demirci, *age*, s.62; Salih, *age*, s.19.

⁶² Zerkeşî, *age*, c.I, s.278.

⁶³ Demirci, *age*, s.61.

⁶⁴ Zerkeşî, *age*, c.I, s.278.

⁶⁵ Zerkeşî, *age*, c.I, s. 277-278.

Bir hidayet ve î'caz kitabı olan Kur'ân-ı Kerim'in ıstılâhen farklı tarifleri yapılagelmiştir. Bu tanımlarda söylenirken, Kur'ân'ın sahip olduğu pek çok özelliklerinden en önemlileri göz önünde bulundurulmaya çalışılmıştır. Terim olarak Kur'ân'ın tariflerinden en kapsamlı olanlarından birkaçı şunlardır:⁶⁶

- “Kur'ân, Hz. Muhammed (s.a.v)'e vahiy yoluyla indirilmiş, Mushaflarda yazılmış ve ondan tevatür yoluyla şüpheş bir şekilde nakledilmiş olan bir kitaptır.”
- “Allah Teâla tarafından Hz. Muhammed (s.a.v)'e Arapça olarak inzal edilmiş, tevatür yoluyla bizlere nakledilen apaçık bir kitaptır.”
- “Kur'ân Hz. Muhammed (s.a.v)'e nakledilmiş, Mushaflarda yazılmış, tevatürle nakledilmiş, tilavetiyle kulluk vazifesi ifa edilen mu'ciz bir kelamdır.”

1.2. KUR'ÂN'DA YABANCI KELİME MEVZUU

1.2.1. Alimlerin Garîbu'l-Kur'an Hakkındaki Görüşleri

Kur'ân-ı Kerim'de garîb kelimelerin mevcudiyeti konusunda ihtilaf söz konusudur.⁶⁷ Ulema genel olarak bu hususta Kur'ân'da garîb kelime olduğunu kabul edenler, etmeyenler ve iki görüş arasını uzlaştıracı olanlar şeklinde üç ayrı gruba ayrılmaktadırlar.⁶⁸ Burada şunu da ifade etmeliyiz ki söz konusu ihtilafli kelimeler, özel isimler dışındaki kelimelerdir.

1.2.2. Kur'ân'da Yabancı Kelime Bulunmadığını Kabul Edenler

Bunlar; İmam Şafii (ö.204/819), Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ (ö.210/825), İbn Cerir et-Taberî (ö.310/922), İbn Fâris (ö.395/1004), Kâdı Ebû'l-Meâli (ö.465/1082), Bedruddin ez-Zerkeşî (ö.794/1391) vb. alimlerdir.⁶⁹ Zikredilen alimlere göre Kur'ân-ı Kerim'de yer alan, “düşünüp anlamamız için biz onu Arapça yaptık”⁷⁰, “Biz

⁶⁶ Zerkânî, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Fevâz Ahmed Zümerlî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1995, c.I, s.21.

⁶⁷ Suyutî, c.I, s.105,

⁶⁸ Suyutî, Celaleddin, *el-Mühezzebe fî mâ vağa'a fî'l-Kur'ân mine'l-mu'arreb*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, s.9-11.

⁶⁹ Arslan, Şükrü, *İbnu'l-Yezidi ve Garîbu'l-Kur'ân'ı*, (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 1982), s.32.

⁷⁰ Şûrâ, 43/3.

her Peygamberi yalnız kendi kavminin dili ile gönderdik.”⁷¹, “...Arapça bir dille...”⁷² ve benzeri ayetleri delil getirerek Kur’ân’ın öz Arapça ile indirildiğini dile getirirler.⁷³

Diğer taraftan bu görüşü savunan alimler nezdinde, şayet Kur’ân-ı Kerim’de Arapça olmayan lafızlar yer alsaydı bazı kimselerin O’nun meydan okuması karşısında, Arapların cevap veremeyerek sessiz kalmalarını, Kur’ân’ın mu’cizliğinden değil, Araplar açısından bilinmeyen bir dille nazil olmuş olmasına yorumlayabilirlerdi.⁷⁴ Buna ilaveten ismi geçen alimler Kur’ân-ı Kerim’de geçen bazı kelimelerin Habeşçe, Rumca, Farsça, Kıptîce gibi diğer dillere nispet edilmesini ise dillerin tevâfukuna bağlayarak iki farklı dilden gelmiş olup fakat müradif manayı ifade eden kelimeler olarak nitelendirmişlerdir.⁷⁵ Kadı Ebû’l-Meâli Aziz b. Abdülmelik “Arapça dillerin en geniş, kelime sayısı da en çok olanıdır. Bu yönüyle yabancı olduğu varsayılan lafızları, önce Arapların kullanmış olmaları da muhtemeldir”⁷⁶ ifadesini kullanırken Taberî ise bunların bir dilden diğerine intikal etme ile değil de sadece tevâfuktan ileri geldiğini, net bir bilgi olmadan içlerinden herhangi birinin asıl kabul edilemeyeceği kanaatindedir.⁷⁷ Ayrıca Taberî, Ebû Musa el-Eş’ârî (ö.45/665) ve İbn Abbas’ın bazı kelimeler hakkında Habeşçedir, Farsçadır diyerek izah etmesine ne dersiniz? sorusuna, cevaben: Onların bu sözü bizim dediğimiz anlamın dışındadır. Şöyle ki bu ve buna benzer kelimelerin Arapça olmadığını, Kur’ân indirilmeden önce Arapların onları konuşmadıklarını söylememişlerdir” demektedir.⁷⁸ Yine Taberî, herhangi bir muhatabın, kendisine hitap edenin ne söylediğini anlamasının gerekli olduğunu, aksi takdirde de o hitabın hiçbir etkisinin olmayacağını; bunun da muhatabın hatibin dilini bilmesi veya hatibin muhatabın konuştuğu dille hitap etmesinin zarureti beyan etmesinin ardından, her Peygamberin tebliğinin fayda verebilmesi için gönderildiği kavmin lisânı üzere olması gerektiğini, İbrahim suresinin 4. ayetini delil getirerek açıklamış akabinde Hz Peygamber (a.s.)’ın Arap olduğunu söyleyerek Kur’ân’ın Arapça olacağını ifade etmiştir.⁷⁹

⁷¹ İbrahim, 14/4.

⁷² Şuarâ, 26/195.

⁷³ Suyûtî, Celaledin, *el-Muzhir fî Ulûmi’l-Luğa ve Envâ’iha*, thk. Muhammed Ahmed Cadelmevla, Alî Muhammed Bicavi, Muhammed Ebû’l-Fazl İbrâhim, Menşûratu’l-Mektebeti’l-Asriyye, Beyrut, 1986, c.I, s.266-268; Suyûtî, *el-Muhezzeb*, s.22.

⁷⁴ Suyûtî, *el-Muhezzeb*, s.23.

⁷⁵ Suyûtî, *el-Muzhir*, c.I s.266-267.

⁷⁶ Suyûtî, *el-Muhezzeb*, s.24; Suyûtî, *el-İtkân*, c.II, s.106; Zerkeşî, *el-Burhân*, c.I, s.290.

⁷⁷ Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu’l-Beyân an Tefsîri’l-Kur’ân*, thk. Mahmud Muhammed- Ahmed Muhammed Şakir, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire, t.y., c.I, s.16.

⁷⁸ Taberî, *age*, c.I, s.14-15.

⁷⁹ Taberî, *age*, c.I, s.13.

Netice itibariyle bu grubun görüşlerini:

- Kur'ân'da yabancı kelime olduğunu söylemek, az da olsa bir kısmının, Araplar tarafından anlaşılmadığı gibi bir neticeye götürür ki, bu yanlış bir yaklaşımdır. Çünkü Arap dili o kadar geniştir ki, onun bilgisini ancak bir Peygamber ihata edebilir. Bu nedenle rivayette geçen kelimelerin Arapça olduğu bilgisinden habersiz olan insanların mevcudiyeti söz konusu olabilir. Bu da sözü edilen kelimelerin Arapça olmadığı anlamına gelmez.
- Zikredildiği üzere bahsi geçen kelimelerde Arapça ile başka diller buluşmuş olabilir.

şeklinde özetleyebiliriz.⁸⁰

1.2.3. Kur'ân'da Yabancı Kelime Bulunduğunu Kabul Edenler

Yukarıda adı geçen alimlerin görüşlerinin aksine bir kısım İslam alimleri ise Kur'ân'da yabancı kelimelerin varlığını kabul etmekle birlikte izahları farklı olup, delilleri çeşitlilik göstererek, Kur'ân'daki mu'arreb kelimeleri zikretmeleri yanı sıra, diğer yandan bu durumu Rasûlullah'ın bütün insanlığa peygamber oluşunun gereği olarak görüp, Kur'ân'da bulunan bazı mu'arreb kelimelerin Kur'ân'ı Arapça olmaktan çıkarmayacağını dile getirmişlerdir.⁸¹

Kur'ân'da yabancı kelimelerin varlığına dair rivayetler; Ebû Mûsa el-Eş'ârî (ö.45/665), Ebû Meysere (ö.63/682-683), İbn Abbas (ö.68/687), İbn Cübeyr (ö.95/713-714), Mücâhid (ö.103/721-722), İkrime (ö.107/725), Münebbih (ö.114/732) gibi alimlere dayanmaktadır.⁸² Tâbiîn alimlerinden olan Ebû Meysere Saîd b. Cübeyr ve Vehb b. Münebbih'e göre Kur'ân'da her dilden bazı kelimeler vardır. Suyûtî varlığı itibarıyla görüşlerin en güçlüsü olarak nitelendirdiği bu fikri şöyle izah eder: “Mevzubahis olan kelimelerin Kur'ân-ı Kerim'deki varlığı, bir hikmete dayanır. Bu hikmet ise, Kur'ân-ı Kerim'in evrensel bir kitap olması hasebiyle geçmiş ve geleceğin ilmini ve her şeyin haberini ihtivasına bir işarettir. Kur'ân-ı Kerim'in kuşatıcılığının bütüncül olması için elbette ki onda bütün dil ve lehçelere ait bir işaret bulunması gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Bu nedenle her dilden en güzel, telaffuzu en kolay ve Arapların kullanımı

⁸⁰ Acar, s.279.

⁸¹ Elmalî, Hüseyin, *Muhammed b. Ebû Bekir er-Razi ve Tefsiru'l-Garîbu'l-Kur'ân*, (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 1986), s.26.

⁸² Taberî, *age*, c.I, s.13-14; Zerkeşî, *el-Burhan*, c.I, s.288; Suyûtî, *age*, c.I, s.137; Suyûtî, *el-Muzhir*, c.I, s.268.

itibarı ile en yaygın olan lafızlar seçilmiştir.”⁸³ Suyûtî devamında İbn en-Nâkib (ö.698/1298)’in de bunu açıkça ifade ettiğini ve konuyu şu şekilde açıkladığını nakleder: “Diğer semavi kitaplar sadece gönderildikleri kavmin dili ile gelmiş olup, içeriğinde başka dillerden lafızlar mevcut değildir. Kur’ân-ı Kerim’in diğer ilahi kitaplardan farkı ise, bütün Arap lehçelerine hâkim olduğu gibi bundan başka; Rumca, Farsça, Habeşçe ve benzeri dillerden de birçok lafızları bünyesinde barındırmasıdır.” Suyûtî açıklamasına şöyle devam eder: “Nitekim, Hz. Peygamber bütün insanlığa gönderilmiştir. Yüce Allah Kur’ân’ı Kerim’de ‘biz her Peygamberi yalnız kendi kavminin dili ile gönderdik’⁸⁴ buyurmuştur. Bundan dolayı peygamberle gönderilen kitapta -her ne kadar aslı kendi kavminin dili üzere olma şartı ile de olsa- diğer bütün kavimlerin dillerinden de kelimelerin bulunması kaçınılmazdır”.⁸⁵

Suyûtî ’nin rivayetine göre bazı alimlerce,⁸⁶ yabancı asıllı kelimenin Kur’ân’da bulunması onu Arapça olmaktan çıkarmaz. Bununla beraber, bu durum yukarıda zikrettiğimiz ayetlerle de herhangi bir tenakuz oluşturmamaktadır. Nasıl ki içerisinde az sayıda Arapça lafız bulunan Farsça bir şiire, bu şiir Farsça değildir diyemiyorsak, Kur’ân-ı Kerim’e de içerisinde farklı lafızlar barındırmasından dolayı Arapça değildir denilemez.⁸⁷

Görüldüğü üzere bu gruba ait âlimler, diğer alimlerden farklı olarak Kur’ân-ı Kerim’de yabancı kelimelerin varlığını savunuyorlar ve bunun normal bir durum olduğunu, mevcudiyeti söz konusu bu lafızların Arapça olması dolayısıyla Kur’ân’ı etkilemeyeceği hatta ilaveten bu hususun Hz. Peygamber (a.s)’ın bütün insanlığa gönderilmesinin ve Kur’ân’ın beşeriyette hitap edişinin bir gereği olduğunu dile getirmektedirler. Öte yandan Arapların cahiliye döneminde İranlı, Rum, Habeşli ve Süryani komşularıyla ilişki içerisinde olduğunu dile getiren Abdülvehhâb, bu münasebetler neticesinde Arapça ile komşu olan milletlerin dilleri arasında birtakım etkileşimler olduğunu dile getirmiştir. Ona göre herhangi bir dilin dışarıda hiçbir etkiye maruz kalmadan gelişimini sürdürmesi muhaldir. Çünkü yeryüzünde bir dilin gelişimini etkileyen en önemli faktörlerden biri de şüphesiz komşu dillerin tesiridir. Arapça için de durum bundan farklı değildir. İki dil arasındaki temas öncelikli ve ağırlıklı olarak kelime üzerinde gerçekleşir. Diğer etkileşimler ise bunu takip eder. Ta’rib’i, “yabancı dilden

⁸³ Arslan, *agm*, s.33.

⁸⁴ İbrahim, 14/4

⁸⁵ Suyûtî, *el-İtkân*, c.II., s.106; Suyûtî, *el-Muhezzeb*, s.28.

⁸⁶ Bakıllani (ö.403/1012), Gazalî (ö.505/1011-1012), vb.

⁸⁷ Suyûtî, *el-İtkân*, c.I, s.136-137

alınan kelimelerin, Arapçanın ses ve yapı özelliklerine uygun hale getirilmesi” olarak tanımlayan Abdüttewvâb’a göre Araplar cahiliyeden beri bu yola başvurmuşlardır.⁸⁸

Dönemin Arap şiirinde pek çok yabancı kelime göze çarpar. O zamanlar Arapçaya dâhil olmuş daha sonra yaygın kullanım sayesinde ünsiyet kazanmış yabancı kökenli kelimelerin bulunduğu bir sahada inen Kur’ân-ı Kerim’de buna benzer kelimelerin bulunması doğaldır. Zaten ashab ve öğrencileri de bu durumun bilincinde idiler. Nitekim Mücâhid, İkrime gibi ilk dönem ulemasından gelen rivayetler de bu gerçeği doğrulamaktadır.⁸⁹

1.2.4. Kur’ân’da Yabancı Kelimenin Varlığı Noktasında Uzlaştırmacı Görüş Sahip Olanlar

Kur’ân’da yabancı kelime bulunduğunu ve bulunmadığını savunan ekollerin yanı sıra bu iki ekolü uzlaştıran ve başında Ebû Ubeyd el-Kasım b. Sellâm’ın yer aldığı bir ekol daha ortaya çıktı. Bu ekolün öncülerine göre her iki ekolün de savunduğu görüşler doğrudur. Nitekim bu lafızlar asıl itibariyle yabancı kökenli olup halihazırda Arapçadır. Yukarıda dile getirdiğimiz gibi Araplar tarafından alınıp kendi dillerine uygun bir hale getirilmiştir.⁹⁰

Sonuç olarak meselenin ilmi yönü bir yana, itikâdi ve siyasi boyutlarının da olduğunu Şafii ve Ebû Ubeyde gibi alimlerin bakış açısında görmekteyiz. Onlara göre Kur’ân’da yabancı kelime olduğunu kabul etmek vebal olarak nitelendirilirken, buna karşın olaya daha teknik ve bilimsel bakanlar ise, Kur’ân’da az miktarda mevcut olan yabancı kelimelerin bulunması Kur’ân’ın Arapça oluşunu etkilemeyeceğini ifade etmektedirler. Yabancı dillerden dahil olan kelimelerin eski kimliklerini bırakıp yeni kimliğe büründüklerine dikkat çeken Ömer Acar’dan nakille Yavuz’un şu sözlerini aktararak bahsi sonlandıralım:

“Elbette ki bir sözcük başka bir dile dahil olduğunda anlamlarını yitirip yeni anlamlar kazanarak farklı bir kimliğe bürünecektir. Kelimelerin önceki dilde taşımış olduğu anlamları araştırarak o kelimelere anlam yükleme çabası bizce yanlıştır. Çünkü bu çabanın bizleri içinden çıkılamayacak bir hale getireceğini unutmamak gerekir. Binaenaleyh o sözcük artık ait olduğu dilin değil, kazandığı yeni kimlikle, sonradan dahil

⁸⁸ Acar, s.282

⁸⁹ Acar, s.282

⁹⁰ Suyûti, *el-Muhezzeb*, s.31; *Abduttewvâb*, *Ramazan*, *Fusûl fî Fıkhi ’l-Arabiyye*, Mektebetu’l-Hâncî, Kahire, 1999, VI. Baskı, s. 358-360.

olduğu dilin malı kabul edilmelidir. Buradan hareketle ‘Kur’ân'da yabancı sözcükler var değil’, ‘Kur’ân'da yabancı kökenli sözcükler var’ ifadesini kullanmamız daha yerinde olacaktır.”⁹¹

1.3. GARİBU’L-KUR’ÂN’A DAİR YAZILAN ESERLER

Zamanının en fasih ve en belîğ dili olan Arapça, bu dili konuşan ve kültürünü sürdüren bir topluma indirilmiş olan Kur’ân vahyinin mûcizliğinden nasibini alarak fesahat, belagat, edebiyat yönünden zirve noktaya ulaşmıştır. İndirildiği günden itibaren ahirete kadar bütün milletlere gönderilmiş olan Ahsenü’l-Hadîs,⁹² muhataplarının O’nu anlayacakları bir dille gelmiştir. Ne var ki kendisine Arabî⁹³ de denilmesine rağmen muhtevasında bulunan bazı kelimelerin anlaşılması noktasında zorluklar çekilirken, diğer bir yandan da yabancı lafızlar olduğuna dair görüşler öne sürülmüştür. Manası bilinmeyen, anlam bakımından müphemlik barındıran, kendilerine garîb gelişinden ötürü yabancılık atfedilen lafızların sorun teşkil etmesi, vahyin ilk yıllarından bu yana süregelmiştir.

Kur’ân-ı Kerim bilindiği üzere Arap dili tarihinin ilk kitabıdır. İlerleyen zamanlarda tedvin ve telif hareketleri ise Kur’ân-ı Kerim'in ışığında gelişmiş olup vahiy ve üslubundan müteessir olmuştur. Bu durum Kur’ân’ın nüzulünden sonra yaşamış olan Arapların aklî, fıkri ve edebi yaşantılarında görülmektedir. Bu sebeple Arap diliyle alakalı ilimlerin Kur’ân’ı Kerim’den bağımsız düşünölemeyeceği aşîkardır.⁹⁴

İslam medeniyetinde alimlerin çoğunun başlangıç mercii Kelâmullah olmuştur. Arap edebiyatında dil bilimsel açıdan eski lehçelere dair araştırmalar, lûgat, fonetik ve üslup tetkikleri, imla meselesi, yazının ıslahı, belâgat gibi birçok konu ile alakalı çalışmalar Kur’ân çatısı altında başlamış ve ilerleyen dönemlerde her birine mahsus ilmi eserler meydana gelmiştir. Bahsi geçen mevzuuya yöneldiğimizde çok erken bir tarihten başlayarak Kur’ân'da ayetlerin nüzul sebeplerini ve tarihlerini, nasih-mensuh ayetlere, Kur’ân metninin imlasına, ayetlerin gramer açısından tahlil ve izahına, Kur’ân'da geçen nadir kelimelerin açıklanmasına, lûgat manalarının dışında kullanılan kelimelere dair telif

⁹¹ Acar, s.284-285.

⁹² Birişık, Abdulhamit, “Kur’ân”, *DİA*, Ankara, 2002, XXVI, 383-388.

⁹³ Birişık, *agmd*, s.383-388.

⁹⁴ Bûtî el-Ramazan, *Min Revâii ‘l-Kur’ân*, Daru’l-Fârâbî, Şam, 2007, s.17-18.

edilmiş eserler karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmaların özellikle de tarihi bakımdan en eski olanlarının çoğu Kur'ân metnine dayanan dil bilimsel ve edebi tetkiklerdir.⁹⁵

Daha öncede dile getirdiğimiz gibi vahyin ilk müfessiri Hz. Peygamber (a.s) böylesi sorunlarla karşı karşıya gelmiş vahyin tazeliğinden ve Peygamberin hayatta olmasından dolayı konuyla alakalı mütehassıs bir girişim söz konusu olmamıştı. Ne var ki Hz. Peygamberin (a.s)'ın vefatından sonra ve İslam devletinin sınırlarının genişlemesi ile beraber, farklı kültür ve medeniyetlerle etkileşimin çoğalması ve fethedilen topraklarda Müslüman nüfusun artmasından ötürü, İslam coğrafyasında Kur'ân'ın anlaşılması ve doğru aktarılması hususu bir hayli ehemmiyet kazanmıştır. Nitekim sahabe devrinden itibaren Kur'ân'ın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlama gayesiyle garîb kelimelerin izahıyla alakalı İbn Abbas'ın öncülüğünü çekmiş olduğu, müstakil çalışmalar- her ne kadar bir kısmı günümüze ulaşamasa da- yapıla gelmiş ve o dönemden sonra hız kazanmıştır. Burada bu alanda te'lif edilmiş olan eserlere öncülük eden İbn Abbas'a⁹⁶ nispet edilen eserlerden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Abdullah b. Abbas'a nispet edilen Garîbu'l- Kur'an'a dair üç eser mevcuttur. Bunlardan ilki;

Sahîfetu Ali b. Talha el-Hâşimî (h.143)'nin rivayetidir. Günümüzde telif edilmiş bir eser olarak elimizde olmayışı ile beraber, Buhari'nin eserine alıp naklettiği, Muhammed Fuad Abdulbâki tarafından ise Buhârî'den tahrîc edilerek *Mu'cemu Garîbu'l- Kur'an Sahîhu'l-Buhârî* adı ile Mısır'da (1369/1950) senesinde neşredilmiştir.⁹⁷ Ayrıca bu eser İbn Abbas'tan rivayet edilenler arasında isnad bakımından en sağlamı olup, tedvin edilen rivayetlerin en eskisi olduğu, Fuat Abdulbâki tarafından neşredilmiş olan eserin mukaddimesinde yer almaktadır.⁹⁸

Diğer bir eser ise Garîbu'l- Kur'ân'ın gelişim seyri başlığında değindiğimiz *Mesâilü Nâfi' b.el-Ezrak* kitabıdır. Nâfi' b. el-Ezrak adlı Hârici bir şahsın sorduğu sorulara Abdullah b. Abbas'ın cevapları ve delil getirdiği şiirleri içeren bu eser, râvî

⁹⁵ Zeydan, Curcî, *Arap Dili Edebiyatlarının Tarihi*, Hindâvi, Kahire, 2012, s.387; Suyutî, el-İtkân, c.I, s.125.

⁹⁶ İbn Abbas Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbas'ın oğlu olup hicretten üç yıl önce (m.619)' da Mekke'de doğmuştur. Hayatının sonlarında âmâ olan İbn Abbas hastalanarak Taif'te (68/687) yılında vefat etmiştir.

⁹⁷ Sezgin, Fuad, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, trc. Abdullah Hicazî, Câmiatu Melik Suûd, Riyad, 1991, c.I, s.63.

⁹⁸ Eser alfabetik sistemde ele alınmış, önce garip kelimeler, harfler birbirinden ayrı yazılmış, sonra geçtiği ayet numarası, sure adı ve sure numarası verilmiştir. Abdulkâkî, Muhammed Fuad, *Mu'cemu Garibu'l-Kur'ân Mustahracen min Sahîhi'l-Buhârî*, Mukaddime, Daru'l-İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, t.y, m.(ط), (ع).

zinciri ile başlayıp Nâfi' ile İbn Abbas arasında geçen diyaloglar halinde düzenlenmiştir.⁹⁹

Rivayet edilenler arasındaki üçüncü ve son eser Atâ b. Ebî Rebah¹⁰⁰ kanalıyla naklolan rivayetlerdir. Atâ'ya nispet edilen *Garîbu'l-Kur'ân*, İbn Abbas'a nispet edilen *Garîbu'l-Kur'ân*'ın aynısıdır. Söz konusu eserin benzerliği giriş kısmındaki râvî zincirinden anlaşılmakta olup, eserin aslen İbn Abbas'a ait ve Atâ tarafından yapılmış bir tahkik çalışması olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰¹

İbni Abbas'tan günümüze kadar birçok müellif *Garîbu'l-Kur'ân* hususunda onlarca fazla eser kaleme almışlardır. Eserlerin bir kısmı “*Me'ani'l-Kur'ân* ve *Mecâzu'l-Kur'ân*” başlıkları altında telif edilmişlerdir. Söz konusu eserler her ne kadar isimleri farklı olsa da muhteva bakımından *Garîbu'l-Kur'ân* literatürü içerisine dahil edilmişlerdir.

Bizler de aynı gaye gölgesinde sayısı 200'ün üzerinde olduğu zikredilen, günümüze ulaşmış olsun veya olmasın yapılan çalışmalardan bir kısmını sıralayacağız:¹⁰²

1. İbn Abbas (h.68) *Garîbu'l-Kur'ân* veya *Kitabu'l-Luga*
2. Ebû Rûk Atiyye b. el-Hâris el-Hemedânî el-Kûfî et-Tâbiî (h.105'ten sonra)'ye nisbet edilen *Garîbu'l-Kur'ân*
3. Zeyd b. Ali b. el-Huseyn (h. 122)'e ait *Garîbu'l-Kur'âni'l-Mecîd*
4. Ebû Huzeyl Vasıl b. Atâ (h.131) *Me'ani'l-Kur'ân*
5. Ebû Saîd Eban b. Tağlib b. Rebâh (h. 141)'in *Garîbu'l-Kur'ân'ı*
6. Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî el-Kûfî (h. 146)- *Garîbu'l-Kur'ân*
7. Ebû Feyd Muerric b. Amr es-Sedûsî (h. 174 veya 190) *Garîbu'l-Kur'ân*
8. Abdullah b. Abdulmecid el-Ahfeş el-Ekber (h.177) *Me'ani'l-Kur'ân*
9. Malik b. Enes (h.179)- *Garîbu'l-Kur'ân*

⁹⁹ Bu eser, aslında bir bakıma Kur'an'daki garîb lafızların Arap şiirindeki mevcudiyetine dair bir delil niteliği taşımaktadır.

¹⁰⁰ Tabiîn'in en meşhurlarından olan Atâ b. Ebî Rebah hicretin 27.(647) yılında Yemen'in Cened beldesinde doğdu. Künyesi Muhammed olan Atâ Hicri (114 /732) veya (115 /733) yılında 88 yaşlarında vefat ettiği söylenir.

¹⁰¹ Kurt, Mustafa, *Garîbu'l-Kur'an ve Garîbu'l-Kur'ân'a Dair Müstakil Eserler*, (Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1984), s.35.

¹⁰² Sicistânî, Ebû Bekr Muhammed b. Uzeyz, *Garîbu'l-Kur'ân -Alâ Hurûfi'l-Mu'cem*, thk. Ahmed Abdulkâdir Salâhiyye, Dâru Talâs, Dimeşk, 1993, ss. 43-61; Detaylı bilgi için bkz. Elmalı, s.46-53.

10. Yunus b. Habib (h.183) *Me'ani'l-Kur'an*
11. Ebû Cafer Muhammed b. El-Hasan b. Ali Ebû Sara er-Ruâsi (h.187)-
Me'ani'l-Kur'an
12. Mersad b. el-Haris b. Şavr b. Alkame (h.195)-*Garîbu'l-Kur'an*
13. Ebû'l-Hasan Nadr b. Şumeyl (h.203) *Garîbu'l-Kur'an*
14. Ebû'l-Hasan Ali b. Hamza el-Kisâi (h.206) *Me'ani'l-Kur'an*
15. Ebû Zekerîyya Yahya b. Ziyad el-Ferra (h.207) *Me'ani'l-Kur'an*
16. Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Musennâ et-Teymî (h. 210) *Mecâzu'l-Kur'an*
17. Abdulmelik b. Kurayb b. Abdulmelik b. Ali b. Asba el-Esmâi (h.216)
Garîbu'l-Kur'an
18. Said b. Mes'ade Ebû'l-Hasan el-Ahfeş (h.221) *Me'ani'l-Kur'an*
19. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (h. 223-224) *Garîbu'l-Kur'an*
20. Ebû Abdîrrahmân Abdullah b. Yahya b. el-Mubârek el-Adevî (İbnu'l-Yezîdî) h. 237. *Garîbu'l-Kur'an ve Tefsîruhu*. 1985 (Muhammed Selim el-Hâcc) ve 1987 tarihli (Abdurrezzâk Huseyn) tahkikli iki baskısı mevcuttur
21. Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kuteybe ed-Dineverî (h. 276)
Garîbu'l-Kur'an. 1958'de Kahire'de neşredilmiştir
22. Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Abbâs b. Muhammed el-Yezîdî (h. 310)
Garîbu'l-Kur'an. 8. maddede anılan İbnu'l-Yezîdî ve eseri ile karıştırıldığı görülmüştür
23. Ebû Bekr Muhammed b. Uzeyz es-Sicistânî (h. 330) *Garîbu'l-Kur'an*
24. Ebû Ömer Muhammed b. Abduvâhid (Gulâmu Sa'leb, h. 345) *Yâkûtatü's-Sırât fî Garîbi'l-Kur'an*
25. Ebû Bekr Ahmed b. Kâmil (h. 350) *Garîbu'l-Kur'an*
26. Ebû Ali Ahmed b. Muhammed el-Merzûkî (h. 421) *Garîbu'l-Kur'an*
27. Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib (h. 437) *el-Umde fî Garîbi'l-Kur'an*. Bu eserin yazarına nisbeti şüpheli olmakla beraber 1984 yılında tahkikli neşri yapılmıştır

28. Muhammed b. Ahmed b. Mutarrıf el-Kinânî (h. 454) *Kitâbu'l-Kurteyn*. Bu eser esasında İbn Kuteybe'nin *Garîbu'l-Kur'ân* ve *Muşkîlu'l-Kur'ân* adlı eserlerinin bir araya getirilerek yapılmış yeni bir neşridir
29. Râgıb el-İsfahânî (h. 502)- *el-Mufredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. Bu alanda yazılmış en kapsamlı ve meşhur eserlerden biridir. Kendisinden sonra yazılan *Garîbu'l-Kur'ân*'lar üzerinde önemli derecede etkili olmuştur
30. Ebû'l-Berekât Abdurrahman b. Muhammed el-Enbârî (h. 577) *el-Beyân fî Garîbi'l-Kur'ân*. Eser, Tâhâ Abdulhamid'in tahkikiyle *Garîbu İ'râbi'l-Kur'ân* adıyla neşredilmiştir
31. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir er-Râzî (h. 666'dan sonra) *Garîbu'l-Kur'ân veya Ravzatu'l-Fesâha fî Garîbi'l-Kur'ân*
32. Ebû Hayyân el-Endelüsî (h. 745) *Tuhfetu'l-Erîb bimâ fî'l-Kur'ân mine'l Garîb*. Birkaç kere neşredilmiştir
33. Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yusuf b. Abdiddâim es-Semîn (h. 756) *Umdetu'l-Huffâz fî Tefsîri Eşrafî'l-Elfâz*
34. Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. İmâd el-Mısırî (İbnu'l-Hâim) (h. 815) *et-Tibyân fî Tefsîri Garîbi'l-Kur'ân*.
35. Muhammed b. İsmail el-Emîr es-San'ânî el-Yemenî (h. 1182). *Tefsîru Garîbi'l-Kur'ân*
36. Muhammed Ali b. Muhammed Huseyn eş-Şehristânî (m. 1927) *et-Tibyân fî Garâibi'l-Kur'ân*
37. İsmail Bâşâ el-Bağdâdî (m. 1920) *Tefsîru Garîbi'l-Kur'ân*
38. Nedîm el-Cisr-*Garîbu'l-Kur'ân*
39. Muhammed Sâdık Kamhâvî, *Kâmûsu Garîbi'l-Kur'ân Hasebe Tertîbi's-Suver*.
40. Abdulazîz es-Seyrevân, *el-Mu'cemu'l-Câmi' li-Garîbi Mufredâtî'l-Kur'ân*
41. Muhammed Sâlim Muhaysin ve Şa'bân Muhammed İsmail, *el-Hâdî ilâ Tefsîri Garîbi'l-Kur'ân*
42. Ebû'l-Fazl b. Feyyâz Ali, *Garîbu'l-Kur'ân fî Lugâti'l-Kur'ân*

1.4. ARAP DİLİ VE EDEBİYATI TARİHİNDE NAZIM GELENEĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

Tarih sahnesinde yer alan birçok millette olduğu gibi Araplar da kültürel yapılarını, örf ve adetlerini, gelenek ve göreneklerini, duygu ve heyecanlarını dile getirmek için şiire başvurmuşlardır. Bununla beraber Araplar ilim ve sanatlarını şiirlerle muhafaza etme yoluna da gitmişlerdir. Ulema ve sanatçılar ilimle alakalı kaideleri kayıt altına almak ve bu kaidelerle ilgili hükümler meydana getirebilmek için nazma yönelmişlerdir. İslam kültür tarihinin muhtelif dönemlerinde eğitim ve öğretim birtakım metinlerin ezberlenmesi temeline dayanıyordu. Bu yüzden Arapça dil ilimleri başta olmak üzere İslam ilimlerinin birçoğunda tek veya birden fazla kafiyeden oluşan manzumeler yazılmıştır.¹⁰³

İslamiyet'in ilk zamanlarından itibaren oluşmaya başlayan tedvin kültürü miladi 8. ve 9. Yüzyıllara ulaşıldığında hacimli bir külliyat haline gelmiştir. Çok hızlı bir şekilde genişlemeye başlayıp, farklı coğrafi bölgelere yayılarak kültürel etkileşime girmenin sonucunda, 7.yy'dan itibaren ilk mahsulleri ortaya çıkan başta tefsir, fıkıh, hadis, kelam gibi İslami ilimler olmak üzere birçok farklı ilim müstakil bilimler olarak neşet etmiş ve çeşitli ilimlerde sayısız eserler kaleme alınmıştır. Bu telifler diğer medeniyetlerde olduğu gibi İslam medeniyetinde de farklı suret ve türlerde ortaya çıkmıştır. Zamanla bu külliyatın sınıflandırılma ihtiyacı hâsıl olup ulema nezdinde farklı bakış açılarıyla birçok ilim tasnifi denemesi yapılmıştır. İslam tarihindeki ilk tedvin aşaması, Cem'-tasnif-tertip-telif şeklinde olup, tedvin hareketlerinin ilki ise Kur'an-ı Kerim'in kitap haline getirilmesidir. Bu dönem Hz. Ebubekir (r.a)'ın dönemine tekabül eder. İlk tedvin hareketinin ardından, m.7.yy'da tıpkı Kur'an'ın tedvin edilmesine benzer bir üslupta Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hadislerinin tedvini yer alır.¹⁰⁴

İkinci aşama ise tercüme (aktarma) merhalesidir. İslam medeniyetinde, tercüme başlığı altında telif edilen eserler, hali hazırda günümüzde yapılan tercüme faaliyetlerinden birtakım farklılıklara sahip olup, yapı olarak ihtisar, şerh, ihtiyar, nazım gibi diğer telif türlerini de içine alan ve çeşitlilik arz eden birçok yapıt karşımıza çıkmaktadır. Kur'an'ın tercüme ve tefsir faaliyetleriyle beraber, temel dini bilgiler,

¹⁰³ Yazar, Sadık, *İslam Düşünce Geleneğinde Metin Üretim Türleri*, <https://www.islamdusunceatlasi.org/bookmaps>, (02.12.2020).

¹⁰⁴ Yazar, *İslam Düşünce Geleneğinde Metin Üretim Türleri*, <https://www.islamdusunceatlasi.org/bookmaps>, (02.12.2020).

günlük ihtiyaca cevap veren bazı eserlerin tercümesiyle başlayan bu dönem, daha sonra peyderpey İslam’a yeni giren milletlerin dillerine aktarılmasıyla neticelenmiştir.¹⁰⁵

Üçüncü merhaleye gelindiğinde ise karşımıza nazma çekme ve nesir faaliyetleri çıkmaktadır. Bu aşamada diller arası (bir dilden başka bir dile) yapılan tercümeleriyle veya dillerin dönemsel, lehçeler arası yapılan dil içi tercümeleriyle karşılaşmaktayız. Nazma çekme ve nesir aslen birer telif tarzı olmakla birlikte nazım türüne çoğunlukla edebi metinlerde, nesre ise ilmi çalışmalarda rastlamaktayız. İslam bilim tarihinde ister manzum ister mensur olarak yazılsın üretilen bu metinlerin nazma çekilme sayısı oldukça fazladır. Yaygınlıklarının sebeplerine bakıldığında ise ezberleme kolaylığının baskın gelişi öne sürülür.¹⁰⁶

Genel olarak XI. yy’dan itibaren kaleme alınmaya başlanan metinler noktasında “Elfiyye” geleneğinin önemini vurgulamanın gerekli olduğu kanaatindeyiz. Çünkü bu tür eserlerin ortaya çıkmasında eğitim ve öğretimi kolaylaştırma gayesi güdüldüğünden, temeli belli metinlerin ezberlenmesi esasına dayanıyordu. Ayrıca manzum sözlükler, şurûtu’s-salât, 32/54 farz, ilmihaller, Ferîdüddîn-i Attâr’ın (ö.618/1221) *Pendnâme*’sinde¹⁰⁷ gördüğümüz ahlak ve âdâp çizgisi üzere bu tür eserlerin kaleme alınmasında sadece ezberleme kolaylığı değil bunun yanında çocuklara yönelik verilecek eğitim faaliyetlerinde bir araç olarak kullanma arzusu da gözlemlenmektedir.

Buradan hareketle, konuyla alakalı detaylı bir inceleme olmamakla beraber manzum eserlerin dil içi tercüme faaliyetleriyle bir ilişki içerisinde olduğu kanısına varmaktayız. Nitekim kaleme alınan nesir türü eserlerin özetlenerek nazım türü eserlerin meydana getirildiğini söylemek yanlış bir ifade olmaz. Buna benzer metin türlerinde bazen müellifin kendi yazmış olduğu mensur metnini muhtasar ve şerh çalışmalarında olduğu gibi manzum şekline dönüştürüp telif ettiğini görmekteyiz.

Şunu da ilave etmeliyiz ki; herhangi bir dilde yazılmış olan bir metnin ister farklı bir dile çevrili ister aynı dil ile çeviri vasıtasıyla tercümesi şeklinde olsun, tıpkı nazımlaştırma faaliyetinde olduğu gibi manzum bir metnin mensur bir metne dönüşmesi biçiminde telif türleri de karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Yazar, *İslam Düşünce Geleneğinde Metin Üretim Türleri*, <https://www.islamdusunceatlasi.org/bookmaps>, (03.12.2020).

¹⁰⁶ Yazar, *İslam Düşünce Geleneğinde Metin Üretim Türleri*, <https://www.islamdusunceatlasi.org/bookmaps>, (03.12.2020).

¹⁰⁷ Şahinoğlu, M. Nazif, “Attâr Ferîduddin”, *DİA*, İstanbul, 1991, IV, 98.

¹⁰⁸ Yazar, *İslam Düşünce Geleneğinde Metin Üretim Türleri*, <https://www.islamdusunceatlasi.org/bookmaps>, (22.12.2020).

İslam âlimleri ilk dönemden itibaren talebelere ilimlerin öğretimini kolaylaştırmak için birçok yola başvurmuşlardır. Bu yolların arasında özet metinlerin oluşturulması da yer alıyordu. Bu doğrultuda nahiv, fıkıh, tefsir, hadis vb. birçok ilim dalına has eserler kaleme alınmıştır. Telif edilen eserler genellikle düz yazı (nesir) formuyla yazılmış olsa da bazı bilginler kitaplarını manzum olarak da telif etmişlerdir.¹⁰⁹ İslam kültür tarihinde telif edilen eserlerin kolay ezberlenmesinde ise şiirden istifade edilmiş ve bu amaçla ilmi alanda urcûze¹¹⁰ başlığı altında manzum eserler yazılmıştır. Bu gelenek içerisinde ilk sırayı Arap grameri alırken onu mühendislik, tıp, siyer, astronomi, fıkıh, tefsir, kelam, mantık gibi çeşitli ilmi disiplinler takip etmiştir. Bu manzum eserlerden bir kısmı bin beyitten oluşturulmuş ve bunlara “binlik” manasında Elfiyye ismi verilmiştir.¹¹¹

Telif edilen bu eserlerin oluşumunda takip edilen yolların ilkinde, konusu belirli olan bir eserin nazım halinde yazılması yer alır. Örnek verecek olursak Zeynüddin el-İrâkî’nin (ö. 806/1404) hadis usulüne dair İbn Salâh’ın *Mukaddime*’sini nazma çektiği *Elfiyetü’l-İrâkî* adlı eseri ve Ebu’l-Kâsım Şemseddin Muhammed b. Ebî Bekr el-Leysî es-Semerkandî (ö. 888/1483)’nin *Risâletü’l-İstiâre* (Ferâidü’l-Fevâid) adlı eseri üzerine yazılan manzumeler bu kategoride ele alınmaktadır.¹¹²

İkincisinde ise herhangi bir metne bağlı kalmaksızın kaleme alınan manzumeler yer alır. Çalışmanın konusunu teşkil eden Zeynüddin el-İrâkî’nin (ö.806/1404) Garîbü’l-Kur’an’a dair *Elfiyyetü’l-İrâkî fî garîbi’l-Kur’an*¹¹³ adlı eseri ve İbn Mu’tî’nin (ö. 628/1231) sarf ve nahiv alanına dair *ed-Dürretü’l-Elfiyye*’si (Elfiyyetu İbn Mu’tî) ile Mısırlı âlim Tabelâvî’nin *Nazmü’l-İstiâre*¹¹⁴ adlı manzumesi bu türden eserler olup özgün olarak te’lif edilmiştir.

İlmî metinlerin şiir biçiminde yazılma geleneğinin başlaması çok erken dönemlere tekabül eder. İslam dünyasında h. III.- IV. yy’dan sonra bu tür birçok eser telif edilmeye başlanmıştır. Manzum eserler, özet ifadelerin kullanılması, takdim-tehir, kafiye ve vezin gibi sınırlamaların olması bakımından birtakım güçlüklerin muhtevasında

¹⁰⁹ Yazar, *İslam Düşünce Geleneğinde Metin Üretim Türleri*, <https://www.islamdusunceatlasi.org/bookmaps>, (22.12.2020).

¹¹⁰ Urcûze, recez bahriyle yazılan ve farklı sayılardaki beyitlerden oluşan manzum şiirlerin genel adıdır. Çetin, Nihad M., “Aruz”, *DİA*, 1991, III, 430.

¹¹¹ Turan, Abdülbaki, “Elfiyye”, *DİA*, 1995, XI, 27.

¹¹² Bulut, Ali, “Mansûr et-Tabelâvî, Hayatı, Eserleri ve Nazmü’l-istiâre Adlı Manzûmesi”, *İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası*, Sayı 23 (2013-2) ss. 23-36.

¹¹³ Ziriklî, Hayruddin b. Mahmud. b. Muhammed b. Ali b. Faris, *el-A’lâm kâmusu terâcîm li eşheri’r-ricâl ve’n-nisâ mine’l-arab ve’l-musta’ribîn ve’l-mustaşrikîn*, Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn, Beyrut, 2002, 15. Baskı, c.III, s.344.

¹¹⁴ Bulut, Ali, “Tablâvî”, *DİA*, Ankara, 2019, c.II, 569-570.

barınmasının yanı sıra geleneksel medrese eğitiminde öğrenciye kolaylık olması ve temel dini bilgilerin zihinde yer edebilmesi için çoğunlukla ezberleme metoduyla hazırlanmış cüzlerdir. Böyle bir eğitim modeli şu an günümüz eğitim sisteminde yaygın bir şekilde kullanılmıyor olsa da bu yöntemle öğretim faaliyeti yapan kurumlar da mevcuttur. Lakin geçmişe baktığımızda bu tür teliflerin ve eğitim tarzının ezberleme amaçlı kullanıldığı bilinmektedir. Bilhassa sıbyan mekteplerinde öğrencilere bir ilmin “içindekilerini” yerleştirmek ve sonraki çalışmalara alt yapısını oluşturmak gayesiyle tercih edilen bir yöntemdir.¹¹⁵

Esasen medrese geleneğinde bir takım manzum eserlerin telifi ve ders kitabı olarak kullanılmasının nedeni, medrese eğitiminde ezber sisteminin bir hayli ağır basıyor oluşundan kaynaklanmaktadır. Aslında medreselilerin nezdinde ezbere dayalı eğitim onlara hiç de yabancı gelmemektedir. Medrese eğitimi alanlar şiir ve tekerleme tarzına oldukça yatkındırlar. Osmanlı medrese kültüründe “sarf cümlesi” diye anılan beş eserde amaç basitten girifte doğru öğrenciye kelime bilgisi (sarf) vermektir diyen İsmail Durmuş bu hususun medrese çevrelerince tekerleme şeklinde şöyle ifade edildiğini dile getirmiştir: “Emsile evlek evlek/bina yağlı börek/ Maksud karış kuruş/ İzzî’de kırıldı kırış/ Yiğitsen Merah’a giriş”.¹¹⁶

Arapça gramer tarihinde İbn Malik’in Elfiyye’si ile müstakil bir tarz olduğunu kanıtlamış olan ilmî eserlerin nazma çekilmesi, geleneksel medrese eğitiminde öğrenciye kolaylık sağladığı düşünülen ve ezber yoluyla adeta öğrencinin temel bilgileri zihnine kazınmasını hedef alan bir yöntemdir.¹¹⁷

Dil geleneğinde pek çok bilginin nazım halinde sunulması vesilesi ile kalıcılığının sürdürülmesi hedeflenmiştir. Bu yönüme nahiv ilminden belagat ilmine, tefsir ilminden kıraat ilmine dini ilimlerin neredeyse bütün alanlarında müracaat edilmiştir. Bu ilmi yöntem daha Hz. Ömer zamanında açılmış olan Küttab Okullarında Kur’an’ın okutulması ve ezberlenmesi konusunda altı yaşındaki çocuklar üzerinde uygulanmaya başlanmıştır.¹¹⁸

¹¹⁵ Hanay, Necattin, “Kıraât-ı Aşere’nin İmam, Râvî ve Tarîklerine Dair Manzum Bir Eser İncelemesi”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2012), ss. 261-287.

¹¹⁶ Durmuş, İsmail, “el-Emsile”, *DİA*, İstanbul, 1995, XI, 166-167.

¹¹⁷ Gündüzöz, Soner, Ceviz, Nurettin, “Osmanlı Medrese Kültüründe Manzum İlmi Eser Geleneğinin Güzel Bir Örneği: Lûgat-i Yûsuf”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 10 Sayı: 29 (Güz 2006), s. 215.

¹¹⁸ Öymen, Hıfzullahman Raşit, “İslamiyet’te Eğitim ve Öğretim Hareketleri”, I, *AÜİFD*, c.XI, Ankara 1963, s.69-70.

Netice itibariyle görüldüğü üzere şiir sadece duygulara, düşüncelere, hislere tercüman olmakla değil bunun yanında ilme ve ilmî müktesebatın nesilden nesile aktarılmasına da öncülük etmiştir. Öğretim amaçlı manzumelerin telif edilmesi tahtında birçok sebep yatmaktadır. Kanaatimizce bunlardan en öne çıkanı ise şiir sanatının insanın öğrenme potansiyeli üzerindeki etkisi ve gücünün ön planda tutulmasıdır. Vermiş olduğumuz bilgiler doğrultusunda şiir ve benzeri eserlerin mensur biçimde yazılan eserlerden daha kolay ezberlendiği ve zihinlerde kalıcı olduğu malumdur. Şiir’i nesirden ayıran kafiye, vezin, ritim gibi kendine mahsus biçimsel yapısı vardır. Kendisini nazmedilmiş eserde ortaya koyan bu biçimsel farklılıklar bilgilerin hafızada daha fazla kalıcılığını sağlayan unsurlar arasında sayılabilir. Buna ilaveten Arap kültürünün şifahi geleneğe bağlı olması eğitim-öğretiminde ezber vasıtasıyla eda edilmesine zorunlu bir itici kuvvet uygulamıştır. Bundan dolayı birçok ilimde olduğu gibi Arap dili grameri ve İslami ilimler bu anlayışa mutabık edebi bir tür olan nazım yoluyla ilim sahasındaki yerini almıştır. İçlerinden bir kısmının ilmi konular hakkında genel bilgiler veren, bir kısmının da bahse konu olan ilimleri öğretici bir üslupla ele alarak, bir beyitten bin beyite hatta beş on bin beyite kadar ulaşan manzumeler yazılmıştır.

1.4.1. Nazım ve Manzum

Arapça nazım ve manzum kelimeleri (نظم) kökünden gelir. Manzum kelimesi “düzgün, sistemli, uyumlu, vezinli ve kafiyeli söz dizisi, ahenkli, muntazam, vezne göre yazılmış şiir, üst üste getirilmiş şey, nazm olunmuş” gibi pek çok anlama gelir. Diğer bir yandan Manzum kelimesinden türeyen manzûme ise “dizi, sistem, öğretici (didaktik) şiir” anlamlarına gelir.¹¹⁹

Sözlükte “(inci) dizmek, düzenlemek, sınıflamak, hazırlamak, düzeltmek” gibi anlamlara gelen nazım sözcüğü genellikle şiir ve şiir telifi için kullanılıyor olsa da, duygu, düşünce, his ve hayal boyutu olmayıp muhtevasında yalnızca vezin ve kafiye niteliği barındıran didaktik şiir türü diye de anılır. Bu şiir türünde yazılmış eserler ise “manzûme” olarak adlandırılır. Bundan dolayı Elfiyye yazarlarına, “Elfiyye şâiri” yerine” Elfiyye nâzımı” ifadesi kullanılır.¹²⁰

Kelimelerin etimolojik ve ıstılahi anlamlarına baktığımızda şiir, muhtevası bakımından duygulu ve hisli, biçimsel manada da vezinli ve kafiyeli telif edilmiş

¹¹⁹ Durmuş, İsmail, “Şiir”, *DİA*, İstanbul, 2010, XXXIX, 144.

¹²⁰ Durmuş, *agmd*, s.144

eserlerdir. Oysaki didaktik şiir duygu ve hayallerden hali olup sadece ilmi ve bilimsel gerçekler ve düşüncelerle şümullü, öğretme ve ezberlenme kolaylığı amacı taşıyan bir şiir nevi'sidir. Bu doğrultuda genellikle öğretici şiir niteliğinde yazılmış olan şiirlere "manzûme" denildiğine göre konumuzun daha iyi anlaşılması için Arap edebiyatında şiir kavramı, çeşitleri ve didaktik şiirlerle alakalı genel bir bilgi vermek bu çalışmayı destekler mahiyette olacaktır.

1.5. ARAP EDEBİYATINDA ŞİİR VE TÜRLERİ

1.5.1. Şiirin Yapısı ve Çeşitleri

Şiir insanların duygularını, eylemlerini, şairin çevresine karşı tutumunu ve etkileşimini ifade ettiği ilk edebi türlerden sayılır. Bu tabir ilk önceleri küçük beyitlerin kullanılmasıyla meşhur oldu. Yani ilk söylenen şiirler aslında kısa beyitler veya özlü sözlerden ibaretti denilebilir. Muhammed İbn Sellâm el-Cumahî'nin "ولم يكن لأوائل العرب" "من الشعر إلا الأبيات يقولها الرجل في حاجته" "İlk Arapların şiir adına sahip oldukları şey ihtiyaç anında söyledikleri beyitlerden ibaretti".¹²¹ Bunun akabinde ilerleyen zamanlarda insanların yaşamsal faaliyetleri içerisinde ihtiyaç duydukları gereksinimlerin çerçevesi büyüdükçe şiir ufkunun dairesinde de genişleme söz konusu oldu. Öyleyse şiir için şu tariflerden söz edebiliriz:

-Şiir, akla gelen duyguları, -alışılmış nesir türünde doğrudan ifade edebildiğimiz halde- açıkça ifade edemediklerimizi (içten geldiği gibi) karşıdakine iletmek için şekle, sese, tınıya, ahenk ve duyguya dayalı bir anlatım sanatıdır.¹²²

-Kudâme b. Ca'fer'in *Nakdü's- Şii'r*'inde yaptığı tanıma göre ise şiir; "الشعر قول" "موزون مقفى يدل على معنى" "anlam barındıran vezinli ve kafiyeli bir sözdür". Arap edebiyatında bu tanım oldukça kabul görmüştür. Nitekim daha önce de dile getirdiğimiz gibi şiirin kendisine özgü biçimsel bir tavrı vardır. Bize göre bu ifade kısa ve öz olmakla beraber şiirin tanımının tam anlamıyla yapıldığı bir ibaredir.¹²³

Kudâme b. Ca'fer'in bu tanımını ele aldığımızda, "قول" kelimesi şiir türlerinde yer alan cümlelerin aslına delalet eder. "موزون" ifadesinden kasıt ise söylenen sözün vezinli olanını vezinli olmayanından ayıran kısımdır. "مقفى" kelimesi ise vezinli olan

¹²¹ Cumahî, İbn Sellam, *Tabakâtu Fuhûli's-Şu'arâ*, thk. Mahmud Muhammed Şâkir, Daru'l-Medenî, Cidde, tsz, c.I, s.26.

¹²² Abdunnûr, Cebbûr, *el-Mu'cemu'l-Edebî*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1984, s.148.

¹²³ İbn Ca'fer, Ebu'l-Ferec Kudâme, *Kitabu Nakdu's-Şiir*, Matbaatu'l-Cevânib el-Konstantiniyye, İstanbul, 1885, s.3.

sözün kafiye mi yoksa kafiyesiz mi olduğunun ayrımını yapabilmemizi sağlayan bölümdür. En son kısımda "يدل على معنى" ifadesinde ise söylenilen sözün bir anlam barındırması, anlamsız bir şeye delalet etmemesi gerekir.¹²⁴

- İbn Reşik ise bu tanımını “lafız vezin, mana, kafiye” olmak üzere dört şeyle sınırlandırır.¹²⁵

Şair ise dilde sahip olduğu tafsilatlı kelime bilgisini, belirli bir terkip üzere şiirsel kalıp ile karakteristik yapısını göz önüne alarak şiir tef’ileleri, kafiyeleleri, sebepleri ve öz nitelikleri, kelimelerin benzerlik ve uyumluluklarını ele alarak beyitleri düzenleyen, nazmeden kişidir.¹²⁶

Lafızları ve manalarını muhtevasına dâhil eden şiir dilsel bir yapıyı tasvir eder. Gerçek şudur ki bütün metinlerin kendilerine has özellikleri olduğu gibi şiir türünün de şahsına münhasır özellikleri vardır. Buraya kadar anlattıklarımızın ışığında bir edebi tür olan şiirin genel özellikleri olabilecek olanlardan birkaçını dile getirelim.

-Şiir türünün ağır bir dili vardır.

-Kendisine özgü bir yapısı olan kelime dağarcığına sahiptir.

-İçerisinde edebi bir tasvir ve duygu bütünlüğü barındırır.

-Metin içerisinde müzikal bir ahenk söz konusudur.

- Serbest şiirde pek fazla kafiye ve vezinden bahsedemesek de geleneksel şiire gelince metnin belirli bir kafiye ve vezin sistematığına bağlı olması gereklidir.

Fakat burada şunu da ifade etmeliyiz ki tüm bu bahsini ettiğimiz bilgiler genel olarak lirik şiirin özellikleri arasındadır. Bundan dolayı konumuzun doğrultusundan çok da sapmadan diğer şiir türlerinden ve özelliklerinden bahsetmek, didaktik şiir ile haricinde kalan şiir çeşitlerinin arasındaki farkın daha net bir şekilde görülmesi için yardımcı olacaktır.

¹²⁴ Aşmâvî, Muhammed Zeki, *Kadâyâ el-Nakdi’l-Edebî Beynel Kadîm ve’l-Hadîs*. Dâru’n-Nahdati’l-Arabiyye, Beyrut, 1979, s.286.

¹²⁵ Kayrevânî, Ebû Alî el-Hasan b. Reşik, *el-Umde fî Sinâ’ati’ş-Şi’ri ve Nakdihi*, thk. Abdolvâhid Şağlân, Mektebetu’l-Hâncî, Kahire, 2000, s.193.

¹²⁶ Abdunnûr, *age*, s.145.

1.5.2. Şiir Türleri

Diğer dünya dillerinde olduğu gibi Arap edebiyatında da birçok şiir türü vardır. Şiir türlerinin farklı olmasının nedenleri arasında ise şairin konumu, şiire olan tutumu, kişisel özellikleri, şiirdeki kabiliyeti vb. özellikler yer alabilir. Saymış olduğumuz her bir etken şairin şiirini kaleme alırken, şiire karşı yönelişindeki bakış açısını oldukça etkilemektedir. Bu türleri sıralayacak olursak şu dört çeşit şiirle karşılaşmış oluruz.

- الشعر الغنائي (الوجداني) Lirik Şiir
- الشعر القصصي (الملحمي) Epik (destansı) Şiir
- الشعر التمثلي (المسرحي) Dramatik Şiir
- الشعر التعليمي Didaktik Şiir

1.5.2.1. الشعر الغنائي (الوجداني) Lirik Şiir

Lirik şiir, insanoğlunun bildiği şiir türlerinin en eskilerinden sayılır. Çünkü bu şiir türünde şair, bizzat hayatında etkilendiği anılarını ve kendi duygularını somutlaştırarak anlatıyor. Buradaki duygusallık, coşkunluk hissi ile ortaya çıkmaktadır. Lirik şiir ortaya çıktığı ilk andan itibaren müzik ve şarkıyla bağlantı içerisinde. “الشعر الغنائي” olarak isimlendirilmesi de bundan dolayıdır.¹²⁷

Eski ve yeni âlimler bu şiirin tanımı noktasında farklılık göstermişlerdir. Yeni dönem âlimleri lirik şiiri insani duyguların ifade edilmesi olarak ele alırken, eski âlimler bu tarifi metnin dış yapısı (vezin-kafiye) olarak ele alır. Fakat iki grubun görüşlerini bir araya getiren şey ise lirik şiire kişinin iç terennümleri olarak bakmış olmalarıdır.¹²⁸

Araplar, lirik şiirin tarihini cahiliye devri olarak belirler ve daha ileri geçmezler. Ancak sonraki dönemlere gelindiğinde ise Abbasi devrinde didaktik şiiri biliyorlardı. Bu dönemde epik (destansı) şiirin varlığı son derece sınırlıydı. Modern asırda ise dramatik şiir bilinmeye başlanmıştır. Artık bu çağ ile beraber epik şiirin alanı daha da genişlemiştir. Lirik şiirin konuları insan benliğinin ifadesinde yer alır. Bundan dolayı Araplar şiirin bu türünde bütün sanatsal becerilerini ortaya koymuşlardır. Lirik şiirin konuları gazel, vasıf, risa, hicv, fahr, zühd ve hikmet gibi farklılıklar göstermektedir. Bu konular farklı edebi asırlar süresince daha da gelişmiştir.¹²⁹ Lirik şiire örneklik teşkil

¹²⁷ Ebû Zeyd, Sâmî Yûsuf, *Tezevvukun-Nass 'il-Edebî, Dâru'l-Mesîra li'l-Neşri ve li't-Tevzî*, Ummân, 2012, s.65.

¹²⁸ Abdunnûr, *age*, s.151.

¹²⁹ Ebû Zeyd, *age*, s.65.

etmesi açısından Ebu'l-Atâhiye'nin “*Kasîde-i Baiyye*”sinde gençliğine yakmış olduğu ağıta ait mısraları verelim:¹³⁰

بَكَيْتُ عَلَى الشَّبَابِ بِدَمْعٍ عَيْنِي فَلَمْ يُغْنِ الْبُكَاءُ وَلَا التَّحِيْبُ
فَمَا أَسْفَا أَسِفْتُ عَلَى شَبَابٍ نَعَاهُ الشَّيْبُ وَالرَّأْسُ الْخَضِيبُ
عَرِيتُ مِنَ الشَّبَابِ وَكَانَ غُضًّا كَمَا يَعْرِى مِنَ الْوَرَقِ الْقَضِيبُ
فَيَا لَيْتَ الشَّبَابَ يَعُودُ يَوْمًا فَأُخْبِرَهُ بِمَا فَعَلَ الْمَشِيبُ

“Gençliğime gözyaşlarımla ağlıyorum ne ağlama bana fayda verdi ne de feryâd-
ü figan

Vah gençliğime yazık! Artık beyaz saçlarım ve kınalı başım ağıt yakmakta
Bir zamanlar taptaze iken gençliğimden uzaklaştım taze ağacın yapraklarını
budadığı gibi

Keşke gençliğim dönse de birgün yaşlılığın bana yaptıklarını haber versem.”

Ebu'l-Atâhiye'nin bu beyitlerine bakıldığında söz konusu lirik şiir olunca metnin daha çok duygu ve his üzerine kurulu olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü lirik şiirde iç ve dış dünyanın etkisiyle, insan hayatını kapsayan genel ve özel konular psikolojik bir atmosfer içerisinde okuyucuya sunulmaktadır.

1.5.2.2 (الملحمي) Epik (Destansı) Şiir

Epik şiir kahramanlığı ve olağanüstü oluşumları hikâyesel bir yöntem ile anlatan edebi sanattır. Epik şiirin konusu peş peşe gelen kahramanlık konularıdır. Gerçek ve hayalin bir arada mezc olduğu efsanevi olaylara dayanır. Bölümleri birbiriyle bitişik bir ahenk içerisindedir. Genç nesli hoşnut etmeye çalışan bir tarzı vardır. Epik şiir kişiyi sevgi, kin, korku ve gurur gibi farklı duygulara sürükler. Bu duygular şairin büyük ölçüde bizzat kendi içerisinde barındırdığı kolektif duygular bütünüdür.¹³¹

Epik şiirin temelinde hakikat tohumları yatarken şairler bu temel üzerine eklemeler yaparak bir bina inşa etmiş oluyor. Tarih sahnesinde kahramanlık ve meydana gelen olaylar üzerine binlerce uzun beyitler yazılmıştır. Bu metinler bu denli uzun olmasına rağmen hepsinde dokusu ana olay örgüsü olan konu bütünlüğü olması gerekir. Bu ana olayın üzerine türeyen ikinci olay örgüsünde birinci olay ile bağlantılı, konuları

¹³⁰ Ebü'l-Atâhiye, *Dîvânü Eb'il- 'Atâhiye*, thk. Ebü İshak b. el-Kâsım b. Süveyd, Dâru Beyrût, Beyrût, 1986, s.46.

¹³¹ Abdunnûr, *age*, s.264-265.

birbirine benzeyen, hadiseleri sonuna kadar bir bir sürükleyen başrol karakter bulunur. Bu karakter genelde insanların konuşmalarının üstünde bir anlatıma sahip olup, milli bir kahraman haline gelerek insanların kendisine hayran olduğu olağanüstü bir kahraman sembolüne dönüşür.¹³²

Melhame şiir türüne örnek olması açısından da şunlar söylenebilir: ¹³³

Melhamelerin en meşhuru, aslında Yunanlılara aittir. Onlardan miras kalan iki melhame vardır. Bunlar da “*إلياذة*” “*İlyada*” ve “*الأوديسية*” “*Odysey*” dir. Milattan önce dokuzuncu yüzyılda Homeros geldikten sonra olayların hepsini toplamış ve bu olayların üzerine eklemeler yapmıştır. Arap destanlarına gelince ise “*الإلياذة الإسلامية*” “*İslami İlyada*” adıyla bilinen bir eser mevcuttur. Bu eser dört bölümden oluşur. Konusu ise Hz. Peygamber’in hayatından ve onun katıldığı gazvelerden bahseden destansı hikâyelerdir.¹³⁴

1.5.2.3 الشعر التمثلي (المسرحي) Dramatik Şiir

Dramatik şiir ile eski milletlerde, özellikle de Yunanlılarda karşılaşmaktayız. Daha çok tiyatro alanında kullanılan bir şiir türüdür. Eski Yunan edebiyatında oyuncuların söyleyecekleri sözler şiir haline getirilir ve onlara ezberletilirdi. Dramatik şiir harekete çevrilebilen bir şiir türüdür. Bu tür şiirlerde olay, olayda yer alan kişiler tarafından anlatılır. Aslında bir bakıma bu tarzıyla, insan yaşamının şiirsel bir anlatım üslubu içerisinde, eyleme dönüştürülmesidir.¹³⁵

Dramatik şiir temelde iki ana kısma ayrılır. Bunlardan ilki “*المأساة*” (تراجيد) “dram, trajedi”, diğeri ise “*المهابة*” (كوميديا) “eğlence, komedi” şeklinde bilinmektedir. Trajedi tarzında yazılan eserde, şair, değerli bir yere sahip kişi hakkındaki olayları, efsanelere ve tarihe dayanarak tasvir etmektedir. Komedi tarzına gelindiğinde ise kişileri ve olayları ele alır ve genellikle hayatla ilişki içerisinde sunar. Ayrıca kusurları ve ahlaksızları da gülünç bir şekilde gözler önüne sererek dikkat çeker.¹³⁶

¹³² Ebû Zeyd, *age*, s.68.

¹³³ Ebû Zeyd, *age*, s.68-69.

¹³⁴ Ebû Zeyd, *age*, s.69. (*İlyada* on altı bin beyitten oluşmaktadır. Tek bir vezin üzerine kuruludur. Konusu ise Truva şehri ve Yunan adasında çıkan savaştır. *Odysey*’e gelince, sert çatışmalardan ve heyecanlı olaylardan sonra Yunanlıların tekrar vatanına dönüşlerini tasvir eder. Vefa, vefasızlık, hiyanet ve iffetten oluşan örnek hikayeleri bünyesinde barındırır.)

¹³⁵ <https://www.turkcenindirilisi.com/siir/dramatik-siir-dramatik-siirorneklari-dramatik-siirozellikleri-h99674.html>, (2.1.2021).

¹³⁶ Ebû Zeyd, *age*, s. 71.

Ahmed Şevkî (ö.1868-1932) Arap edebiyatında dramatik şiirin öncüsü olarak kabul edilir. Kendisi dramatik şiir ile edebi alanda yükseliş göstererek prestij kazanmıştır. Eski Mısır ve Arap tarihinden esinlenerek eserler kaleme almıştır. Bunlar ise;

قمبیز “Mecnun ve Leyla” مجنون لیلی “Masra’u Kleopatra” مصرع کلیو باترا
“Kambîz” عنتر “Antere” علی بك الكبير “Alî Bek el-Kebîr” adlı eserleridir.¹³⁷

1.5.2.4 الشعر التعليمي Didaktik Şiir

Didaktik şiir öğretici bir şiir türüdür. Öğretici şiir belli bir düşünceyi karşı tarafa benimsetmek veya belirli konular üzerinde bilgi, öğüt vermek, ahlaki bir ders çıkarmak amacıyla öğretici nitelikte yazılan duygusal yönü, bilimsel yönüne göre az olan bir şiir türüdür. Manzum gramer eserler daha çok bu şiir tarzıyla kaleme alındığından, öğretici şiir türünün ilk olarak kavramsal özellikleri, ortaya çıkışı ve genel özellikleri üzerinde durmak gerekir.

1.5.2.4.1 Didaktik Şiirin Lügat ve Istılah Anlamı

Arap edebiyatında beyit sayısı, aruz ölçüsü, şiirin şekilsel olarak yapısı göz önünde bulundurularak urcûze, manzûme, elfiyye vb. isimlerle anılan bu şiir türünün karşılığı Arapça’da “ta’limî hikemi”, Fransızca’da “Poeme Didactique”, İngilizce’de “Didactic” ve Latince’de “Didaktikos” Türkçe’de ise didaktik öğretici şiir şeklindedir.¹³⁸ “Arapçada (الشعر التعليمي) “eş-Şi’ru’t-Ta’lîmî”, terkip olarak (علم) kökünden müştak (تَفْعِيلٌ) babından, masdarı تَعْلِيمٌ şeklinde gelir. Kelimenin sonuna nispet yâ (ي) harfinin de ilavesiyle (تعليمي) şeklini almış olup, öğretimle ilgili, öğretime ait anlamlarını kazanmaktadır.¹³⁹

İnsanlara öğretmeyi hedefleyip, ezberlemesi ve hatırlaması kolay olsun diye şairin herhangi bir ilim dalına ait bilgileri şiirsel olarak ifade ettiği kasidelerdir. Burada eser telif edilirken yalnızca sanatsal bir hedef olmayıp, öğrenme araçlarından biri olarak kullanılma söz konusudur.¹⁴⁰ Okuyucularına bilimsel, ahlaki, dinî, tarihî vb. hususlarda bilgiler vermeyi gaye edinen bu manzumeler, genellikle öğretici muhtevaya sahip, şiirsel duyguları ve heyecanları anlatmaktan ziyade, seçmiş olduğu konuyu konuşma diline

¹³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şeşen, Ramazan, “Ahmed Şevkî” *DİA*, İstanbul, 1899, II, 136-138.

¹³⁸ Tâhir, Alî Cevâd, *Mukaddimetun fi’n-Nakdi’l-Edebî*, Müessetü Sultan b. Ali el-Uveys es-Sekâfî, Bağdat, 2003, s. 107.

¹³⁹ İbn Manzûr, *age*, c. 1, s. 3083

¹⁴⁰ Ebû Zeyd, *age*, s.81.

yakın bir üslup ile aralarında kafiye bütünlüğü sağlanarak dizeler halinde sunan, kendileriyle manzum metin tarzında tarihi manzume, urcûze, elfiyyelerin kastedildiği eserlerdir.¹⁴¹

1.5.2.4.2 Didaktik Şiirin Gelişim Seyri

Öğretici şiir, Arapların yanı sıra Hint, İran ve eski Yunan kültürlerinde de mevcut olan bir şiir türüydü. Yunan şairi Hezyud'un, içinde ahlakla ilgili nasihatler, tarım ve ziraatla ilgili pratik bilgilerin yer aldığı “*İşler ve Günler*” isimli bir kasideyi nazmettiği bilinmektedir. Latin ve Arap edebiyatında kavaid ve mantık ilmini öğretmek için kaleme alınan didaktik şiir örnekleri öne çıkmakta olup diğer dünya edebiyatlarının çoğunda da didaktik şiir türünde örnekler bulunmaktadır.¹⁴²

Arap edebiyatında didaktik şiirin ilk temsilcisi olarak Ebân İbn Abdilhamid Lahikî (ö.200/815-16) zikredilir. Bu hususta Taha Hüseyin de Arap edebiyatında bu şiir türünü ilk icat eden kişi olarak onun ismini zikrederek şu sözleri beyan etmiştir: “Eban’ın bu şiir türünü kullanan ilk kişi olduğu açıktır.”¹⁴³ “Şiir ve hitabet gibi edebî sahalarda hünerlerini erken yaşlarda sergileyen Ebân, aynı zamanda aklî ve mantıkî ilimlerle de ilgilenen çok yönlü bir âlimdir. Eban’ı dönemin diğer şairleriyle mukayeseye tabi tutan âlimler, şairlerin şiir sanatlarıyla ilgili farklı görüşler belirtmiş olsalar bile onun bir başka sanattaki başarısı ve bu sahada geçilemediği hususunda ittifak etmişlerdir. İşte bu sanat didaktik şiir de denilebilen bir nazım türü olup bir kitabı, tarihî, edebî, dinî bir metni kolaylıkla ezberlenip öğrenilmesi için manzum olarak ifade etmekten ibarettir. Bu türe en güzel örnekler vermiş olan Ebân, çocuklar için didaktik şiirler de kaleme almıştır. Özellikle bu yönüyle nazma çekme yöntemiyle kaleme aldığı en önemli eseri olan *Kelile ve Dimne* ile tanınmıştır. Bu eser günümüze kadar müstakil bir eser olarak ulaşmamış ancak Ebû Bekir es-Sûlî’nin *Kitâbü’l-Evrâk* adlı eserinde bulunan seksen beyitlik bir bölümünü önce A. Krinsky (Moscow 1913) ve Ahmed Ferîd Rifâî yayımlamış, daha sonra da Sûlî’nin *Kitâbü’l-Evrâk*’ı içinde neşredilmiştir.”¹⁴⁴ Bunun yanı sıra farzlarla ilgili ve İranlıların tarihini anlatan manzumeler yazmıştır. Farzlar babında, oruç ve namazın hükümlerini açıklayarak şöyle söylemektedir.¹⁴⁵

¹⁴¹ Bkz. Kemal Tuzcu, “Klasik Arap Şiirinde Didaktik Şiirler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47/2 (2007), s. 147-171.

¹⁴² Abdunnûr, *age*, s.151.

¹⁴³ Hüseyin, Taha, *Min Hadîsi ‘ş-Şi’ri ve’n-Nesri*, Dâru’l-Meârif, Basra, 1936, s.164.

¹⁴⁴ Kara, Necati, “Ebân b. Abdilhâmîd”, *DİA*, İstanbul, 1994, X, 65-66.

¹⁴⁵ Ebû Zeyd, *age*, s.81.

هذا كتاب للصوم وهو جامع لكل ما قامت به الشرائع
من ذلك المنزل في القرآن فضلا على من كان ذا بيان
ومنه ما جاء عن النبي من عهده المتبع المرضي

“Bu oruç kitabıdır, dinin ortaya koyduğu bütün farzları bir araya getirmiştir. Bunlarda beyan sahibi Hz. Peygamber’e ihsan edilmiş Kur’an’dan hükümler vardır.

O razı olunmuş ve tabi olunan Hz. Peygamber döneminden gelenler vardır.”

Arap edebiyatında II. asırdan itibaren bu türün örneklerini görmeye başlıyoruz. Örneğin Muhammed b. İbrahim el-Fezârî’nin astronomi ile ilgili şiiri, İshak b. Huneyn’in tıp tarihi ile ilgili kasideleri mevcuttur.¹⁴⁶ Şevki Dayf’a göre (ö.1910-2005) bu şiir türü ile ilgili hicri I. asrın sonu II. asrın başlarında Araplara has bir olgu olarak neşet ettiğini söylemiştir.¹⁴⁷

Didaktik şiirin Cahiliye dönemine kadar uzandığı bilinmektedir. Nitekim Salih Âdem Baylû bu tarzda yazılmış şiirlerin ortaya çıkışını Emevi ve Abbas devrine götürmeyip, bu şiirlerin geçmişinin Cahiliye dönemine dayandığını ve o dönemde sayısı oldukça fazla ve çeşitli konularda eserin yazıldığını dile getirir.¹⁴⁸

Butrus el-Bustânî ise, öğretici şiirin, ilme olan rağbetin yükselmesine paralel olarak ortaya çıktığını ve kişiyi geliştirip ona şiirsel bir nitelik kazandırmadığını söyleyerek; durağan bir yapı içerisinde, belirli bir konu hakkında nazım tarzıyla kaleme alınan fakat kafiyeyle süslemekten fazlasına gidemeyen eserler olduğunu dile getirmiştir.¹⁴⁹

Öte andan didaktik şiir Eban’dan sonra da varlığını sürdürmeye devam etti. Bazı şairlerin nezdinde gelişimini sürdüren bu nazım türü, Abbasiler Döneminde ise Ebu’l-‘Atâhiye (ö.210/825 ?)’nin şiirlerinde yoğun olarak karşılaşılan zühd ve hikmet konularını içerdiği ve hayati tecrübelerin bir nişanesi olarak şiir üzerinden anlatmanın faydalı olduğu görülünce de tabii olarak bu türde yazılan eserlere karşı ilginin arttığına

¹⁴⁶ Ebû Zeyd, *age*, s.81.

¹⁴⁷ Dayf, Şevki, *et-Tetavvur ve't-Tecdid fi'ş-Şi'ri'l-Umevî*, Daru'l-Ma'arifi'l-Mısriyye, Kahire 1995, s.352.

¹⁴⁸ Salih A. Baylû, “Havle’s-Şi’ri’t- Ta’limî”, *Mecelletü l-Câmi’ati l-İslâmiyye bi l-Medîneti l-Münevvera*, 14 Kasım, 2010, s.212. http://ar.lib.efatwa.ir/44911/52/212/حول_الشعر_التعليمي (6.1.2021).

¹⁴⁹ Bkz. -Bustânî, Butrus, *Udebâu l-Arab fi l-U’suri l-Abbâsiyye*, Hindâvî, Kâhire, 2014, s.30.

dair görüşler de mevcuttur.¹⁵⁰ Burada Ebu'l-Atâhiye'nin kasidesinden temsili bir beyit vermek yerinde olacaktır:¹⁵¹

ما انتفع المرء بمثل عقله وخير دُخر المرء حُسن فعله
إن الشباب والفراغ والجدة مفسدة للمرء أيُّ مفسدة
اصحب ذوي الفضل والذين والمرء منسوب إلى القرين
إياك والغيبة والنميمة فإنها منزلة ذميمة

“İnsan aklıyla fayda gördüğü gibi başka bir şeyden fayda görmez

İnsanın en iyi hazinesi onun iyilikleridir

Şüphesiz gençlik, boş vakit, gayret insanı bozan kötü şeylerdir

Sen fazilet sahibi ve iman sahibi (dînî) kimselerle birlikte ol! İnsan karînine nispet edilir

Gıybetten ve dedikodudan uzak dur, sakın!

Çünkü onlar kınanmış davranışlardır”

Didaktik şiir, gelişimini Abbasi Döneminde tamamlasa da son zamanlarda sadece çeşitli ilimler için kullanılan, hedefine öğretimi alan, duygu ve hislerden uzak, eğitim amaçlı bir araç olarak kullanılan nazım türünde eserlerdir. Diğer bir yandan ifade etmek gerekir ki, ilim ve kültür bütün insanların benliğini gösterdiği ortak hazinedir. Milletlerin bu hususta birbirinden etkilenmemesi de mümkün değildir. Araplarda da bu şiir türü, bilgilerin yayıldığı, kültürleşmenin oldukça fazlalaştığı, eğitim ve öğretim ihtiyacının arttığı ve ilmi bilgilerin akılda kalıcılığının kolaylaştırılması için ezber faaliyetinin gerekliliğinin hissedildiği h.II asra denk düşmektedir. Bu konuda Heddâre şunları dile getirir: “Belki de araştırma ve incelemeye bulduğumuz, doğuşunu h. II. asırda düşündüğümüz bu sanatı, şairler genellikle hıfzı kolaylaştırmak amacıyla birçok ilmi nazmetmek için kullanmışlardır. Şüphesiz, h. II. asırda bu sanatın doğuşu, birçok ilim dalının genişlemesi ve eğitim-öğretime yönelişin artmasıyla ilintilidir.”¹⁵² Her ne kadar Yunan, Hint, İran gibi medeniyetlerle, Arabî yönelişlerin arasında karşılıklı bir etkileşim olsa dahi, herkes tarafından bilinen bir gerçek vardır ki o da Arap toplumuna mensup kişilerin, hayata dair sevinç ve korkularını, ümit ve heyecanlarını, istek ve arzularını, kısacası tüm duygularını ifade ettiği biçim tarzı şiirdir. Çünkü şiir Arapların divanıdır. Cahiliye döneminde daha çok kabilecilik, kahramanlık, savaş, meydan okuma, tabiatla mücadele, aşk, şarap vb. toplumun da etkisi altında kalmış olduğu konular yer

¹⁵⁰ bkz. Ayyıldız, Erol, “Ebü'l-Atâhiye”, *DİA*, İstanbul, 1994, X, 294-295.

¹⁵¹ Ebû Zeyd, *age*, s.82.

¹⁵² Heddâre, Muhammed Mustafa, *İtticâhâtu's-Şi'ri'l-Arabî fi'l Karni's-Sani'i el-Hicrî*, Dârü'l-Mearif, Kahire, 1972, s. 354.

alırken; İslam'ın yayılıp gelişmesinden sonra farklı bir hüviyete bürünerek, Sadru'l-İslam ve Emevi dönemine gelindiğinde daha çok ahlak, himmet, erdem, fazilet, adalet gibi konular yer almıştır. Abbasi döneminde yapılan fetihler ve ilmi çalışmalar, tercüme faaliyetiyle gelişen ve yayılan ilim ve kültür hayatında, öğretici şiir türü aslında bir bakıma ihtiyaca binaen doğmuş ve gelişimini sürdürmüştür. Diğer edebi sahalarda benzerleri bulunsa da urcûze, manzume ve Elfiyye gibi biçimleri bulunan bu geleneğin, Arap edebiyatında da kendine has bir üslup ile var olduğu ve bilimsel olarak yalnızca Arapça ilminde değil diğer İslami ilimlerde de maksadına uygun bir biçimde kullanılan edebi metinler arasında yerini aldığı apaçık bir şekilde görülmektedir.

1.5.2.4.3 Didaktik Şiirin Genel Özellikleri

Cahiliye döneminin sosyokültürel yaşamında şiirin hayati bir rolü olduğundan önemi de oldukça aşikârdır. Bununla beraber toplumda son derece etkili ve aktif olan şiirler, Arapların İslamiyet'ten evvel geriye bıraktığı en büyük eserleridir.¹⁵³ Hicri II. ve III. Asırlara varana kadar şifahi bir tarzda nesilden nesle aktarılan eski Arap şiirlerinin tarihini miladi V. Yüzyılın sonlarına kadar götürmek mümkündür.¹⁵⁴ Çünkü cahiliye şiirin en güzel formları, fasih Arapçanın nihai şekline girerek toplumun genel edebiyat dili haline geldiği V. asrın sonlarından itibaren karşımıza çıkmaktadır.¹⁵⁵

Arap edebiyatında Şi'ru't-Ta'limî adı ile bilinen didaktik şiirlerin muhtevasında urcûze, manzûme, kaside, Elfiyye adı verilen şiir türleri de yer almaktadır.¹⁵⁶ Hepsinin ortak gayesi ise insanoğlunun eğitimi noktasında genellikle kolay, etkili ve hafızada kalıcı bir üslup kullanılarak yazılmış olmalarıdır.¹⁵⁷ Didaktik şiirlerin genel özelliklerinden biri de okuyucularına sundukları metinleri bilgi vermek amacıyla kaleme alınmalarıdır.¹⁵⁸ Bu tür şiirler malum olduğu üzere manevî his ve duygulardan uzak, bünyesinde heyecan barındırmayan, yalın ve sade bir anlatım dili ile telif edilen eserlerdir. Yalnızca vezin ve kâfiye nitelikleri taşıyan didaktik şiir türlerinin çoğu recez bahriyle yazılmakla birlikte müzdevic ve seri' bahirlerinde yazılanlara da rastlamak mümkündür. Bu özelliğinden

¹⁵³ Çetin, Nihad Mazlum, *Eski Arap Şiiri*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011, s.1.

¹⁵⁴ Çetin, *age*, s.8.

¹⁵⁵ Dayf, *Târihu'l-Edebi'l-'Arabi el-'Asru'l-Câhilî*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1965 11.Baskı, s.120.

¹⁵⁶ Atik, Abdülaziz, *el-Edebü'l-'Arabî fi'l-Endelüs*, Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut, 1972, 11.Baskı, s.329.

¹⁵⁷ Atik, *age*, s.329-330.

¹⁵⁸ Atik, *age*, s.330.

dolayı birçok kültür ve medeniyette kendisinden istifade edilen bir öğretim usulü olarak karşımıza çıkar.¹⁵⁹

Genellikle manzumelerin çoğunda müellifler didaktik şiirin kolay ezberlenmesi hususuna vurgu yaparak şiirin düz yazıdan daha kalıcı olduğuna değinmişlerdir. İbrahim Ömer ec-Cu'barî'nin (ö. 733/1332) müenneslik konusunda kaleme aldığı *Tedmîsu't-Tezkîr fi't-Te'nîs ve't-Tezkîr* adlı manzumesinin bir beytinde şu mısralara yer vermektedir:¹⁶⁰

نَظَّمْتُهَا لِأَنَّ حِفْظَ الشِّعْرِ يَقُولُ فِي الْغَالِبِ حِفْظَ النَّثْرِ

“Ben de onu şiire döktüm, çünkü şiiri ezberlemek, nesri ezberlemekten daha kolaydır.”

Muhtevasında barındırdığı konular açısından didaktik şiiri şu başlıklarda ele alabiliriz:¹⁶¹

- Ahlak ve itikad ile ilgili olanlar,
- Siyer ve tarih ile ilgili olanlar,
- İlim, sanat ve meslekle ilgili olanlar.

Buradan hareketle, didaktik şiirlerin, farklı amaçlar doğrultusunda yazıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim didaktik şiirlerin amaçlarına ve faydalarına dikkat çekerek aşağıdaki çıkarımlarda bulunulabilir:

- Belli bir mevzuyu telif amaçlı şiir vasıtasıyla kaleme alma.
- Metinlerin kolay ezberlenmesini sağlama.
- Nesir halinde telif edilmiş olan bir eseri nazma çekerek hünerleri göz önüne çıkarma.
- Manzum bir eseri yine manzum olarak telif etme.
- Belirli eserleri şerh etme çabası.

¹⁵⁹ Abdülhadioğlu, Ahmed, "Arap Edebiyatında Didaktik Şiirin Ortaya Çıkışı ve Arap Grameri Konusunda Yazılan Başlıca Manzumeler", *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, c. 3, sayı. 1, ss. 20-34, Tem. 2018; Endelüsî, Ebu'l-Hasan Ali b. İbrahim, *Urcûzetü'l-Fevâkihi's-Sayfiyye ve'l-Harîfiyye*, el-Mecma'u's-Sekâfi, Ebu Zaby 1999, s. 72.

¹⁶⁰ Bin'ali, Ahmed b. Hacer b. Muhammed âl Bûtâmî, *Neylu'l-Emâni Şerhu Manzumatı 'Abdilaziz b. Sâlih el - İhsâi el - Müsemma Mebâsimi'l - Gavâni fi Nazm 'İzziyyeti'z - Zencâni fi 'İlmi's - Sarf, Muessesetu Dâril-'Ulum, 1968, s.7. (<https://ia600605.us.archive.org/20/items/NaylAlamany-/book.pdf>) (6.1.2021).*

¹⁶¹ Erdem, İdris, “eş-Şi'ru't-Ta'limî ve Mülhâtü'l-İ'râb Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 39, 2014/1, s. 223.

- Öğretme amacı güdülerek dikkati cezbeden eserlerin daha iyi yazılma isteği.
- Öğrenciye kısıtlı bir zaman dilimi içerisinde edinmek istediği bilgiye toplu bir şekilde ulaşma kolaylığı sağlanması.
- İlim dallarının bazılarının zamanla uğrayacağı tahrif ihtimaline karşı bilgileri güvence altına alma.
- Gramer tarzındaki bilimsel bilgiyi şiir ve edebiyatla mezc ederek çekici hale getirme.
- Talebeye küçük yaşlardan itibaren belirli bir ilmi disiplin vererek eğitme.

Duygu ve coşkudan uzak, akla hitap ederek az sözle çok mana anlatan, kendisine has bir nazım şekli olan, öğretici şiirlerin diğerlerinden ayırt edici birtakım özellikleri mevcuttur. Dil âlimleri bunları maddeler halinde sıralamışlardır:¹⁶²

- Genel itibariyle hafif ve seri sayılan bir bahir olan recezle yazılmaları.
- İfadelerinin akıcı ve açık olması.
- Uzun ve kapsamlı olması dolayısıyla bir konuyu rahatça anlatma imkânı vermesi.
- Hemen hemen bütün ilmi sahalarda yazılmaya elverişli olması.
- Nağme ve ibarelerinin kişiye verdiği naiflik.
- Recez bahrine yakın bahirlerle de yazılabilmesi.
- Ezberlenme ve hatırdaki uzun süre kalmasının kolay olması.
- Dinleyenleri düşünmeye ve hatırlamaya sevk etmesi.

1.6 ELFİYE GELENEĞİ

1.6.1. Elfiyye Kelimesinin Lügat Ve Istılah Amlamları

Elfiyye sözcüğü, (الف) “elf” kelimesinden türemiş olup, Arap lisanında bilinen müzekker sayı olan (الف) “bine mensup olan”, “bine ait”, “binli”, “binlik”, anlamlarına gelmektedir. Çoğulu ise (آلاف) “alâfun” (الوف) “ulûfun” olarak gelir. Elf kelimesi müzekker ve müennes kullanımlarında farklılık göstermeyip her iki halde de (واحد ألف)

¹⁶² Erdem, *agm*, s.225.

şeklindedir. Tesniyesi ise (ألفين) “elfeyn” olup “iki bin” manasına gelir. Çoğul veznleri ise üç şekilde gelir: Âlâf (آلاف), elûf (ألوف) ve elûf (ألف)’tür. Bunlardan üç binden on bine kadar olan sayılar için âlâf (آلاف), sonrası için çoğulun çoğulu (cem’ul cem’) olan (ألوف) ülûf kelimesi kullanılır.¹⁶³

İstılâhen Elfiyye, İslam telif tarihinde bazı bilgilerin kolay öğrenilmesi ve hatırdâ tutulması için, yazıldığı ilim dalı ile ilgili konuların 1000’er beyitlik manzumeler halinde meydana geldiği eserlere verilen müşterek addır.¹⁶⁴

Metinleri ezberleme kolaylığı nedeniyle şiirden istifade edilmiş ve bu maksatla bu gelenek kapsamında başta Arap grameri olmak üzere, astronomi, hendese, tıp, kıraat, hukuk, fıkıh vb. birçok ilmî alanda urcûze adıyla manzum metinler oluşturulmuştur.¹⁶⁵ Bu manzumelerin 1000’er beyitten oluşmasının sebebi ise Arapların 1000 sayısına duyduğu ilgi ile açıklanabilir. Ne var ki bu manzumeler 1000’er beyitle sınırlanmayıp bazen 1000 beyitten biraz fazla bazen ise 1000 beyitten biraz az olarak yazılmış manzumeler olarak karşımıza çıkar. İlâveten beyit sayısının 1000 olması ideal bir ölçüt olarak kabul edilebilir. Nitekim bu tür manzum eserler kısa olmayıp, muhatabı bunaltmayacak ve ezberlemeyi zorlaştırmayacak bir uzunluktadır.¹⁶⁶

Genel olarak değinilmiş olan Elfiyye’nin, Arap edebiyatı ve İslami ilimlerde ortaya çıkışını ve yaygınlaşmasını, telif amacını ve faydalarını ve tabi son olarak da meşhur Elfiyye’leri ve müelliflerini zikrederek konuya dair detaylı bilgi vermek çalışma bağlamında yerinde olacaktır.

1.6.2. Arap Edebiyatı ve İslami İlimlerde Elfiyye Türünün Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması

Araştırmalar sonucunda Elfiyye türünde telif edilmiş olan eserlerin, tarih sahnesindeki varoluşuyla ilgili kesin bir bilgiye ulaşılmamıştır. Genel olarak Elfiyye tarzında yazılmış olan eserlerin ilkinde ve akabinde diğerlerine, müelliflerin yaşadıkları dönemlerden ve bilinen vefat tarihlerinden yola çıkılarak tespit edilme yoluna gidilmiştir.

¹⁶³ İbn Manzûr, *age*, c. 1, s. 107.

¹⁶⁴ Turan, *agmd*, s.27; Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDV Yayınları, 1. Baskı, 1992, 72. <http://hadis.diyaret.gov.tr/Sozluk?harf=E> (20.12.2020)

¹⁶⁵ Çelebi, Kâtip, *Keşfu’z-Zunûn an Esmâi’l-Kutub ve’l-Funûn*, thk. Mehmed Şerefu’d-Dîn Yaltakaya, Muessesetu’t-Târîhi’l-Arabî, Beyrut, ty, c.I, s.62-63.

¹⁶⁶ Turan, *agmd*, s. 27.

Buna göre genel itibariyle telif edilen eserler arasında Elfiyye isimli ilk eserin, orta çağ tıbbının en önde gelen temsilcisi, dönemin âlim ve düşünürleri nezdinde “eş-şeyhü’r-reîs” unvanıyla tanınan Ebû Ali Hüseyin b. Abdullah b. Ali b. Sîna (ö.428/1037)’ya ait olduğu zikredilmektedir. İbni Sînâ olarak bilinen, tarihe adını yazdıran bu önemli âlimin Elfiyye’si, kendisinin tıp sahasında hatırı sayılır bir yeri olan *el-Kanun fi’t-Tıp* kitabının özeti mahiyetinde olan eseridir. Yazmış olduğu bu eser Elfiyye türü eserlerin özelliklerini barındırarak tıbbî bilgilerin daha kolay anlaşılması ve ezberlenip zihinde tutulması maksadıyla “urcûze” geleneğine uygun olarak nazmedilmiştir. Bu nedenle İslami ilim geleneğinde ilk Elfiyye müellifinin İbn Sînâ eserinin ise *Elfiyye fi’t-Tıp* olduğunu görmekteyiz. Bu eserin amacı tıbbî alandaki temel bilgilerin insanlar nezdinde kolay bir şekilde öğrenilmesi ve hatırlanmasıdır.¹⁶⁷

Nitekim İbn Sînâ, eğitim alanında urcûzeyi en ustaca kullanan ilim sahibi kişiler arasındadır. Bu doğrultuda kaleme alınış bir diğer eseri de dört mevsimde sağlığı koruma yollarını anlattığı eseri *Tedbirü’s-Sıhha fi Fusûli’l-Erbâa*’dır. Eserleri bu usulpla şiirleştirmenin amacı bir taraftan öğrenme kolaylaştırıp hatırlamayı sağlamak diğer yandan özet bir bilgi oluşturmaya imkân vermektir.¹⁶⁸ İbn Sînâ’nın Elfiyye’si üzerine birçok âlim şerh ve zeyl yazmıştır. Bunlardan İbn Rüşd (ö.595/1119)’ün yazdığı ve m. 1180 yılında tamamladığı şerhin ismi *Şerhu Urcûzeti İbni Sina’dır*. İbni Sina’dan başka Davut b. Ömer el-Ekmeh ed-Darir el-Antakî (ö. 1008/1599)’nin de tıp ilmi sahasında yazılmış *Elfiyye fi’t-Tıp* isminde bir eseri vardır.¹⁶⁹

Müelliflerin vefat tarihleri göz önüne alındığında, kaynaklar Arap gramer tarihinde ilk Elfiyye müellifinin İbn Sînâ’dan yaklaşık olarak iki yüzyıl sonra vefat eden Arap dil âlimi, şair ve edip İbn Mu’tî (ö.628/1231) olduğunu göstermektedir. İbn M’utî’nin yazmış olduğu eserin adı *ed-Dürretü’l-Elfiyye fi İlmi’l-Arabiyye*’dir. Aynı zamanda eser, *Elfiyye fi’n-Nahiv* adıyla da anılmaktadır. Bu eser Arapça’da gramer

¹⁶⁷ *el-Urcûze fi’t-tıp (el-Manzûme fi’t-tıp, el-Elfiyye)* olarak isimlendirilen bu eser iki bölümden oluşmaktadır. Eserin ilk bölümü unsurlar, mizaçlar ve bazı hastalıklar gibi teorik, ikinci bölümü genel sağlık kuralları, beslenme, ilâçlar ve çeşitli tedavi yöntemleri gibi pratik konulara ayrılmıştır. 1829’da Kalkûta’da, 1845’te Leknev’de basılan eseri Henri Jahier ile Abdülkâdir Nüreddin tarafından Latince ve Fransızca tercümeleriyle birlikte Paris 1956 yılında yayımlanmışlardır. İlmi neşri Muhammed Züheyr el-Bâbâ tarafından gerçekleştirilen kitabı, 1260’ta Moise İbn Tibbon mensur, 1261’de Salomon İbn Eyyûb ve daha sonra Chayyim İsrail manzum olarak İbrânice’ye, 12. yüzyılda Gerard de Cremona, 1284’te Armengaud Blaise mensur ve Jean Faucher manzum olarak Latince’ye tercüme etmişlerdir. Eserin bir bölümü A. Borruso tarafından İtalyanca’ya çevrilmiş olup birçok müellif manzumeye şerh ve zeyil yazmıştır. Alper, Ö. Mahir, “İbn Sina”, *DİA*, XX, İstanbul 1999, 340; Çelebî, *Keşfü’z-Zünûn*, C. I, s. 72

¹⁶⁸ Baba, Muhammed Züheyr, “*Min Muellefati İbn Sînâ*”, Camia’ti Halep Ma’hedu et-Turâsi’l-İlmiyyi’l-Arabiyyi, Halep, 1984, s. 77.

¹⁶⁹ Alper, *agmd*, s.340.

konularının daha iyi anlaşılması ve özlü olması için 595/1198 yılında kaleme alınmış olup 1021 beyitlik bir manzume şeklindedir.¹⁷⁰

İbn Mu'tî'nin Elfiyyesi nahiv ilminde yazılan ilk eser olmasına rağmen ondan daha evvel gramer alanıyla ilgili manzum çalışmalar yapılmıştır. Gramerle ilgili kaleme alınan bilinen en eski tarihli manzum eserin; aruz ve nahvi geliştirip sistemleştiren meşhur dil âlimi Hâil b. Ahmed (ö. 175/791)'e ait olduğu iddia edilir.¹⁷¹ Bununla ilgili olarak Sultan Kâbus Üniversitesi hocalarından olan Ahmed Afîfî, 293 beyitten teşekkül eden bir manzume yayınlamış ve bu manzumenin Halil b. Ahmed'e ait olduğu iddiasını ileri sürerek bu kasidenin gramer konusunda yazılmış ilk manzume olduğunu dile getirmiştir.¹⁷² Ancak “terceme-i hal kitaplarında Halil b. Ahmed 'e ait böyle bir manzume bulunmamıştır.”¹⁷³ Bu nedenle de gramerciler Ahmed b. Mansûr el-Yeşkûrî (ö.370/908)'nin 2911 beyitten *oluşan el-Bâ'îyye*'sinin nahve dair öğretici bir üslupla yazılan ilk manzume olduğunu kabul ederler.¹⁷⁴ İbn M'utî'nin vefat tarihine en yakın diğer bir Elfiyye müellifi ise *Elfiyyetü İbn Mâlik fi'n-Nahv* adlı eserin sahibi, gramer, sözlük ve kıraat âlimi İbn Malik et-Tâî (ö.672/1274)'dir. Bu iki Elfiyye müellifi arasında takriben yarım asırlık bir zaman farkı olmasına rağmen İbn Malik et-Tâî, Elfiyye'sinin mukaddime kısmında İbn Mu'tî'nin Elfiyye'sinden bahsetmiş ve ondan esinlenerek eserini nazmetmiştir.¹⁷⁵

İslam eğitim öğretim geleneğinde medreselerde okutulan kitapların birçoğu ezberleniyordu. Bu ilimler genellikle naklî bilimler olduğu için, bilginin olduğu gibi korunması ve daha sonraki kuşaklara doğru bir şekilde aktarılması önemli idi. Bunu sağlamanın en sağlam ve pratik yolu da kitapların yazıldığı şekliyle aynen ezberlenmesi idi. Bir kitabı ezberlemenin en kolay yolu ise muhtevasını manzum hale getirmektir. Bu şekilde, İslâm dünyasında okutulan ders kitaplarının birçoğu, çeşitli dönemlerde devrin meşhur âlimleri tarafından manzum hale getirilmiştir. Mesela İbni Arabşah (ö. 854/1450), meânî ve beyân ilimlerine dair 2000 beyitlik bir eser olan *Mir'âtü'l-Âdâb* 'ı yazdı. Şemsettin Ukaylî (ö. 657/1259), *el-Câmiu's-Sagîr* 'i o kadar okuttu ki, sonunda manzum hale getirdi. Balıkesirli Devletioğlu Yusuf (ö. 647/1250), *Vikaye* 'yi manzum olarak Türkçe'ye tercüme etti. Divrikli Fahreddin Muhammed Efendi'nin (ö. 722/1323) bir

¹⁷⁰ Çelebî, *age*, c. I, s. 155.

¹⁷¹ İbn Mu'tî, Zeynüddîn Yahyâ b. Abdilmu'tî b. Abdinnûr ez-Zevâvî el-Mağribî, “*el-Fusûlü'l-Hamsîn*”, (neşr. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî), İsa Baba Halebî, Kahire, 1977, s. 29.

¹⁷² Tuzcu, *agm*, s.156.

¹⁷³ Yediyıldız, Fatih, *Arapça Öğretiminde Nazım Geleneği ve İbni Mu'tî'nin Elfiyye'si* (Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2020), s.94.

¹⁷⁴ İbn Mu'tî, *age*, s.30

¹⁷⁵ Turan, Abdülbaki, “İbn Mâlik et-Tâî”, *DİA*, İstanbul, 1999, XX, 169-171.

nahiv manzumesi vardı. İbrahim İbn Süleyman Radyüddin (ö. 781/ 1380), fıkıh üzerine bir manzume yazdı. Karahisarlı Hattab Haydar İbn Ebi'l-Kasım (ö.816/ 1414) fıkıhla ilgili *Şerh-i Manzume-i Neseî*'yi yazdı. Birçok medrese kitabına yazdığı şerh ve hâşiyeleri medrese öğrencileri arasında çok rağbet gören Amasyalı Dede Cöngî Efendi (ö.974/ 1567), fıkha dair *Vehbâniye* adlı bir manzume yazdı. Sirozlu Hüseyin (ö. 999/ 1591) de manzum bir Cezerî Şerhi olan *Dürr-i Mekkûn*'u yazdı. Nahiv alanında özellikle elfiyye kitaplarının birçok manzum şerh ve hâşiyesine rastlanmaktadır. Germiyanlı Hüsâmzâde İbrahim Efendi (ö.1015/ 1607) *Fıkh-ı Ekber* ve *Sâfiye*'yi, Abdülkadir Feyyûmî (ö.1021/ 1613) beyan üzerine *Ferâidü'l-Belâga*'yı, Tokatlı İshak İbn Hasan (ö.1099/ 1688) *Akaid*'i, Hıbrî Ali Efendi (ö.1079/ 1669), akaide dair Türkçe *Zuhru'l-Masîr*'i, İshak Hocasî Ahmet Efendi (ö. 1119/ 1708) *Akaid*'i, Ayn-ı Ekber Muhammed Efendi (ö.1134/ 1722) Türkçe *Şemail-i Şerif*'i, Abdürrahim Efendi (ö.1302/ 1885) akaid, ferâiz, tecvit ve nahiv konularını, *Kaside-i Nûniye*, *Kaside-i Tâiye* ve *Şerh-i Şâfiye*'yi, Elbistanlı Hayatî Ahmet Efendi de *Kaside-i Nûniye*'yi manzum hale getirdiler. Bu konularda daha birçok örnek vermek mümkündür. Diğer taraftan İslâmî ilimlerle ilgili ders kitapları yanında Arapça ve Farsça lûgatlar bile manzum olarak yazılmaya başlanmıştır. Mesela Fatih devri âlimlerinden Muhammed İbn Veli *Kâtibiyye*, Kanûnî devri âlimlerinden Abdülcelil İbni Yusuf *Sekr-i Sâfi* ve *Seb'atü Ebhur*, Muhammed Ali Dede *Gevher-i Manzum*, Abdürrahim Efendi (ö.1281/ 1865) *Lûgat-ı Arabiyye*, Sümbülzâde Vehbi'nin (ö. 1223/ 1809) Farsça öğretmek için yazdığı manzum *Tuhfe-i Vehbi* adlı sözlük ile Arapça öğretmek için yazdığı manzum *Nuhbe-i Vehbi* adlı eserlerinin eğitim tarihimizdeki yeri büyüktür.¹⁷⁶

Görüldüğü üzere Elfiyye türü manzum eserlere verilen önem oldukça fazladır. Bu tür çalışmalar ortaya çıktıktan sonra medreselerde eğitim verilen ve ezberletilen kitaplar arasında yerini almıştır. Ayrıca Elfiyye'lerin gramer alanında yazılmasının akabinde fıkıh, hadis, tefsir, beleğat, kıraat, tasavvuf, siyer, biyografi, gibi ilmi alanlarda telif edilmiş olması bu tür çalışmaların, nazım geleneği haline büründüğünün bir göstergesidir.

¹⁷⁶ Ergün Mustafa, "Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları", A.K.Ü. *Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Afyon, 1996.
http://www.davetci.com/g_yazilar_medrese_dersleri.htm

1.6.3. Telif Amacı ve Faydaları

Araplar, Arap Yarımadası'nda düzgün, fasih Arapça'yı konuşarak uzun zaman yaşamışlardır. Bunun nedeni ise Arap olmayanlar ile uzak mesafede bulunmaları ve Arap beldelerinde birçok insanın birbirleriyle etkileşime geçip çeşitli etkinliklerin yapıldığı pazar ve panayırıları kurmalarıdır.¹⁷⁷ Bu pazarlar edebiyatın konuşulduğu, her kabileden gelen şairlerin ve hatiplerin fasih dilleriyle en iyi konuşmalarını yaptıkları yerlerdir.¹⁷⁸ Arapların yapmadıkları ve yapmaktan hoşlanmadığı işleri yapan ve Araplarla karışan, Arapça konuşmayı bilmeyen, yabancı kesimin bulunmasına rağmen, Araplar, Arapçayı konuşmakta; yani telaffuz etmekteydiler. Uygulamalarının düzgün olmasından dolayı da bu yabancıların, dillerinde herhangi bir bozukluk oluşturmalarından endişelenmiyorlardı.¹⁷⁹ İslam geldiğinde ise Arap dili tabir edatları bakımından gelişimini tamamlamıştı. Ayrıca sosyal ve manevi anlamları ile tam fasih bir nazım ve nesir içeren bir edebi dilin mirasını korumuştur. İslam fetihleri İran, Bizans ve Habeş gibi birçok milletin Arapça'yı öğrenmelerine vesile olmuştur. İslam'ı kabul edenlerin ise o yeri fethedenin dininin dilini öğrenmesi açısından önemli bir yeri vardır. Ayrıca bununla beraber Arapların o halklarla karışması, Arap diline bozuklukların ve hataların girmesine sebep oldu.¹⁸⁰ Bunun için oluşan toplumun -oluşan toplumdan kastı artık Arapların ve yabancıların beraber yaşamış olduğu toplum- ortak kullanılan yeni dillerine, düşüncenin ve itikat birliğinin temeli¹⁸¹ olması açısından yeni kurallar getirmeleri gerekirdi. Bu yüzden buradan yola çıkarak yeni fethedilen bu topraklarda Arapça daha güçlü bir yere sahip oldu.¹⁸² Çünkü o bir vahiy dili, davetin dili, dini şiirlerin, kuralların, kanunların ve mektuplaşmanın diliydi. Bu yüzden Arapça'nın noktalanmasına ve harekelenmesine önem verildi.¹⁸³ Ebu'l-Esved ed-Düeli ilk nahiv çalışmalarını ortaya koydu ve diğer dil çalışmalarına da öncülük etti.¹⁸⁴

Sonrasında ise bu çalışmalar genişledi ve âlimler nahiv ekolleri oluşturmaya başladılar. Nahiv diğer İslami ilimler göre daha kalıcı ve daha temel bir menzile sahip oldu. Çünkü Kur'an'ı ve hadis-i şerifleri doğru anlamamanın yolu, nahvi doğru anlamaktan

¹⁷⁷ Afgânî, Sa'id, *Esvaku'l-Arabi fi'l-Cahiliyyeti ve'l-İslam*, Daru'l-Fikr li'Tiba'ati ven'Neşr, Beyrut, 1974, s.217-224.

¹⁷⁸ Ganîmân, Hasan b. Abdullah, *el-Manzûmâtü'n-Nahviyyeti ve Eseruhâ fi Ta'limi'n-Nahvi*, Külliyyetu'l-Muallimîne, Riyad, 2000, s.9.

¹⁷⁹ Avni, Hasan, *Tatavvuru'd-Dersi'n-Nahviyyi*, Camiatu'd-Düveli'l-Arabiyye, Mâ'hedu'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-Ulyâ, Kahire, 1970, s.11-12.

¹⁸⁰ Afgânî, *min Tarihi'n-Nahvi*, Daru'l-Fikr, Beyrut, tsz, s.8.

¹⁸¹ Ganîmân, *age*, s.9.

¹⁸² Bkz. Fück, Johan, *Mektebetu'l-Hâncî*, Mısır, 1980, s.13.

¹⁸³ Avni, *age*, s.14.

¹⁸⁴ Ganîmân, *age*, s.11.

geçiyordu.¹⁸⁵ Âlimler ise nesirden yararlanıp akabinde şiire yöneldiler ve şiiri kullanarak hedeflerine ulaşmayı amaç edindiler. Çünkü Araplar, şiiri dinleyen, şiir söylemeye ve yazmaya özen gösteren bir toplum idi. Ayrıca tarih itibari ile de şiiri nesirden daha önce tanımışlardı. Şiirler kalplerine daha yakın olup şiire olan sevgileri ve ilgileri daha fazlaydı. Ayrıca şiir türü diğer türlere göre hafızlarda daha kalıcıydı. Çünkü öğrenci için şiirin daha kolay ezberlenen ve tekrar edilebilen bir tür olduğuna inandıklarından, her bir ilmin kurallarını koyan âlimler, o ilme ait kuralları şiirsel bir şekilde yazmaya başlamıştı. Nitekim nazım dili kısa, öz ve ilmin hiçbir kısmını ve örneklerini açıkta bırakmayacak bir dildir. Bu şiir türüne ise bilimsel şiir veya öğretici şiir denilmiştir. Araştırmacılar ise ilmi bilgilerin şiire aktarılmasını hem kuralların hem de örneklerin ezberletilmesini aynı anda içerdiğini ve öğrenci üzerinde eğitici ve öğretici bir etkiye sahip olduğunu savunmuşlardır. Bunun kanıtı ise Arapların konuşmaları, şiirleri ve Kur'an ayetleridir.¹⁸⁶ Ulema bilimsel nazımın üç aşamadan oluştuğunu dile getirir. İlk aşamanın hicri II. yy'ın ortalarına, ilerleme kat ettiği aşama ise hicri IV. asra denk gelmektedir. Özellikle şiirin en zirveye ulaştığı tarih ise hicri VII. yüzyıldır. Çünkü bu asırda nazımın en önde âlimleri olan İbnü'l- Hâcib, İbn Mû'ti ve İbn Mâlik yer almaktadır. Son aşama ise istikrar dönemi olup XI. yüzyıla tekabül etmektedir.¹⁸⁷ Şiirsel nazım hakkında eski ve yeni ulemanın farklı düşüncelerine rağmen birçoğu hiç şüphe yok ki İbn Malik'in, Arap ilimlerinde nazım için bir lider olduğunu kabul etmektedirler.¹⁸⁸ İbn Malik'in Elfiyye'si kendisinden sonra Elfiyye yazan, İbnü'l Verdî, Irâk'î, İbnü's-Şihne, el-Birmâvî gibi birçok müellifin esin kaynağı olmuş ve tüm İslâmî ilimlerde art arda Elfiyye türünde eserlerin kaleme alınmasına vesile olmuştur.

Eski âlimler ise ilimleri derlemek ve tasnif etmek için çok çaba sarf etmişlerdir. Her biri kendine has farklı bir metot kullanmıştır. Bizi en çok ilgilendiren ise bu ilmi bilgilerin şiir şeklinde kaleme alınmasının h. II. yüzyıldan itibaren başladığı ve öğrenecek olan kişiye kolaylık sağlamış olmasıdır.¹⁸⁹ İslam Müslümanlarının yaşamış olduğu yerleri işgal eden Tatar ve haçlıların orada yapmış oldukları faaliyetlerden dolayı Arapçayı ve

¹⁸⁵ Ganîmân, *age*, s.11-12.

¹⁸⁶ Abdurrahman, Memdûh, "*el-Manzûmet'un-Nahviyyetu Dirase Tahliliyye*", Daru Ma'rifetü'l-Cam'iiyyeti, İskenderiyye, 2000, s.5.

¹⁸⁷ Güven, Hana, "İbn Mâlik'in Elfiyyesi ve Arap Gramerindeki Önemi". *Universal Journal of Theology*, 5 / 1 (Haz. 2020), 121-156.

¹⁸⁸ İbni Malik, *Teshîlü'l-Fevâid ve-Tekmilü'l-Mekâsid*, thk, Muhammed Kâmil Birkat, Daru'l-Kâtibi'l-Arabî, Kahire, 1967, Mukaddime, (°).

¹⁸⁹ Dayf, *Târihu'l-Edebi'l-Arabi el-Asru'l-Abbâsi'l-Evvel*, Daru'l-Mearif, Kâhire, 1966, 8.baskı, s.190.

onun mirasını korumaya ihtiyaç duymuşlardır.¹⁹⁰ Şiir ise bu anlamda bazılarının çokça kullandığı bir yöntemdir. Çünkü şiir ezberlemek ve nakletmek açısından daha kolay olup öğrenen kişiyi ilme teşvik etmesi bakımından Arapların bildikleri ve garipsemedikleri bir türdür. Özellikle de ayrıntılara fazla yer veren ve belirli kurallar çerçevesinde sunulan ilimlerin aktarılmasında ve öğrencilerin öğrenmesine kolaylık sağlamasında şiir kullanılmıştır. Bu saydığımız tüm özellikler Arap grameri ve İslami ilimlerin hepsi için geçerlidir. Bunların neticesinde ise birçok manzume türü eserler ortaya çıkmıştır. Araştırmacılar ise bu eserleri tarihlerine göre ele almaya çalışmışlardır.¹⁹¹

Sonuç olarak ifade edilmelidir ki Arap gramerini ve İslami ilimleri öğrenme çabası, bu tarzda telif edilen şiirlerin yazılmasına zemin hazırlamıştır. Elfiyye türü eser telif etmenin bir diğer amacı ise Arap toplumunun şiire olan yatkınlığı neticesinde bazı ilmî, luğavî ve sanatsal konuları şiir üzerinden öğretme isteğidir. Çünkü nesir halinde yazılan ve şerhlerle birlikte ciltlerce kitaplara ancak sığdırıla bilinen konuların, muhtasar olarak kısa ve öz bir şekilde, teferruata girilmeden bir arada işlenmesi, şiir üzerinden örneklendirilerek akılda daha kalıcı bir yere sahip olmasına imkân sağlamıştır. Elfiyye'lerin dil öğretimine yaptığı katkı bağlamında bu eserler ilme talip olan kişilerin öğrendiği bilgilerin kalıcılığı ve ihtiyaç hâsıl olduğunda pratik olarak hatırlanmasına yardımcı olan hazır bir şablon niteliği taşımaktadır.

1.6.4. Meşhur Elfiyye Müellifleri ve Eserleri

Elfiyye alanında birçok eser telif edilmiştir. Konuyla alakalı litaretüre sahip olunabilmesi için burada müelliflerin vefat tarihleri esas alınarak ilmî sahada Elfiyye olarak isimlendirilen ve kimi yazarları bu isim ile şöhrete kavuşturan eserler hakkında genel bir bilgi vermek yerinde olacaktır. Elfiyye alanında yazılmış eserlerin bazıları şunlardır:

- **İbn Mu'tî (ö.628/1231) : “*ed-Dürretü'l-Elfiyye fî 'İlmi'l-'Arabiyye*”**

el-Urcûzetü'l-Elfiyye olarak da isimlendirilen bu eser takriben 1000 beyitlik bir manzum eserdir. Eser Arap gramerini anlatmayı hedeflediği için *Elfiyyetü İbn Mu'tî* adıyla meşhur olmuştur. Bu konuda aynı isimle telif edilen eserlerin ilkidir. On beş beyitlik mukaddime dört beyitlik de hatimesiyle birlikte toplamda 1021 beyitten oluşur. Elfiyye'lerin özelliklerinde dile getirildiği gibi bu manzum eser de otuz iki bölümden

¹⁹⁰ İbni Malik, *Şerhu'l-Kafiyeti's-Şafiyyet*, thk, Abdülmun'im Herîdî, Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, Mekke-i Mükerrreme, 1982, c.I, s.38.

¹⁹¹ Güven, *agm*, s.121-156.

oluşup, recez bahrinde yazılmıştır. Üslup bakımından anlaşılır ve akıcı olmasına rağmen anlaşılması güç yerleri de bulunan bu eser için çok sayıda şerh kaleme alınmıştır.¹⁹²

- **İbn Mâlik et-Tâî (ö.672/1274) : “el-Elfiyye”**

el-Hulâsatü'l-Elfiyye ya da *el-Hulâsa* isimleriyle de bilinen bu eser, yine müellifin kendisine ait olan *el-Kâfiyetü's-Şâfiye* adıyla 2757 (veya 2790) beyitle urcûze olarak yazılan eserin özeti mahiyetindedir. Müellif bu eseri kaleme alırken İbn Mu'tî'nin *ed-Dürretü'l-Elfiyye fî 'İlmi'l-'Arabiyye* isimli eserinden esinlenerek nazmedilmiştir. Birçok dile çevrilmiş olan eserin çok sayıda neşri bulunmaktadır.¹⁹³

- **İbnu'l-Verdî (ö.749/1349): 1. “Elfiyyetü İbni'l-Verdî fî Ta'bîri'l-Menâmât”**

fî Ta'bîri'r-Rü'yâ veya *el-Elfiyyetü'l-Verdiyye* olarak da bilinen bu eser, recez bahriyle urcûze olarak yazılmış 1000 beyitlik manzum bir eserdir. İlk olarak 1285'te (1868) Bulak'ta basılan bu eserin daha sonraki baskıları Kahire'de yapılmıştır. Bu manzumenin konusu rüyalardır.¹⁹⁴

2. **“el-Behcetü'l-Verdiyye (Behcetü'l-Hâvî)”**: Abdülgaffâr el-Kazvînî'nin Şâfiî fıkına dair *el-Hâvî's-Sağîr* adlı eserinin manzum hale getirilmiş şekli olup birçok defa basılmıştır. Manzume üzerine yazılan şerh ve haşiyeler de mevcuttur.¹⁹⁵

- **Zeynüddin el-İrâkî (ö.806/1404):¹⁹⁶ 1. “el-Elfiyye”**

İrâkî, çalışmanın konusu olan Garîbu'l-Kurân alanının dışında da elfiyye kaleme almıştır, İbnü's-Salâh'ın Mukaddimesini özetlemiş olan bu eser 1002 beyitle kaleme alınmıştır. Eserine “*Tebsîratü'l-Mübtedî ve Tezkiretü'l-Müntehî*” adını vermiştir. Eser benzerleri gibi *el-Elfiyye* diye ün salmıştır. İrâkî eseri daha sonra *Fethu'l-Muğîs bi Şerhi Elfiyyeti'l-Hadîs* adıyla şerh etmiştir. Aynı zamanda bu manzum eser için kaleme alınan birçok şerh mevcuttur.

2. **“ed-Dürerü's-Seniyye fî (Nazmi)'s-Siyerî'z-Zekiyye (fî Nazmi's-Sîreti'n-Nebeviyye)”**:

¹⁹² Detaylı bilgi için bkz. Yanık, Nevzat H, “İbn Mu'tî” *DİA*, İstanbul, 1999, XX, 213-214.

¹⁹³ Turan, *agmd*, 169-171.

¹⁹⁴ Ergin, Ali Şakir, Durmuş, İsmail, “İbnü'l-Verdî, Zeynüddin” *DİA*, İstanbul, 2000, XXI, 239-240.

¹⁹⁵ Ergin, Durmuş, *agmd*, 239-240.

¹⁹⁶ Kandemir, M. Yaşar, “İrâkî Zeynüddin”, *DİA*, İstanbul, 1999, IX, 118-121.

Nazmü'd-Düleri's-Seniyye fi's-Siyerî'z-Zekiyye ve Elfiyye fi's-Siyer adlarıyla anılan bu eser, Hz. Peygamber'in hayatının ve şemailinin 1000 beyitle anlatıldığı manzum bir eserdir. Eserin yazma nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Köprülü ve Kayseri Râşit Efendi kütüphanelerinde bulunmaktadır. Eser için birçok şerh kaleme alınmıştır.

3. “*el-Elfiyye fi Garîbi'l-Kur'ân*”: Kur'an'ı Kerimde yer alan bazı garip kelimelerin alfabetik sırayla kaleme alınmış olmasıyla telif edilen manzum bir eserdir. Abdülazîz ed-Dîrînî'nin usûl-i tefsire dair *et-Teyssîr fi 'İlmi't-Tefsîr* ismiyle tanınan manzum eserin kenarında *Tefsîru Elfâzi'l-Kur'ân* adıyla Süyûtî'nin ise *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'Azîm*'inin kenarında basılmıştır. Çalışmanın konusu da olan bu eser hakkında detaylı bilgi üçüncü bölüm olan eserin incelenmesi kısmında verilecektir.

- **Muhibbüddin Muhammed b. Şihne el-Halebî (ö. 815/1412): “*el-Elfiyye*”**

Şerhu'l-Manzûme fi'l-Ferâ'iz olarak bilinen bu eser müellifin babasının *Elfiyye fi'l-'Ulûmi'l-'Aşere* adlı manzumesinin ferâiz bölümünü şerh etmiş olmasından dolayı kaleme alınmıştır.¹⁹⁷

- **Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Abdiddâim b. Mûsâ el-Askalânî (ö. 831/1428): “*en-Nübzetu'l-Elfiyye fi'l-Usûli'l-Fıkhiyye*”**

Fıkıh usulüne dair kaleme alınmış olan bu eser manzum şekilde yazılmış bir eserdir. Diğer bir adı ise *Elfiyye fi Usûli'l-Fıkh*'dir. Süleymaniye kütüphanesinde yazma nüshası bulunmaktadır.¹⁹⁸

- **Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî (ö. 833/1429): “*Tayyibetu'n-Neşr fi'l-Kırâ'âtî'l-'Aşr*”**

Müellifin on kıraatle ilgili en kapsamlı çalışması olan *en-Neşr*'in 799(1397) yılında manzum hale getirilmesi ile oluşan bu eser, 1019 beyiti ihtiva etmektedir. Birçok kütüphane de yazma nüshası bulunan eserin çeşitli baskıları mevcut olup esere birçok muhtelif şerhler yazılmıştır.¹⁹⁹

- **Süyûtî (ö.911/1505): “*Nazmü'd-Düleri fi 'İlmi'l-Eser*”**

¹⁹⁷ Özen, Şükrü, “İbnu's-Şihne Ebü'l-Fazl”, *DİA*, İstanbul, 2000, XXI, 220-222.

¹⁹⁸ Kılıçer, M. Esat, “Birmâvî Muhammed b. Abdüddâim”, *DİA*, İstanbul, 1992, VI, 204.

¹⁹⁹ Altıkulaç, Tayyar, “İbnu'l-Cezerî”, *DİA*, İstanbul, 1999, XX, 551-557.

Eserin bilinen diğeri adı *Elfiyyetü's-Süyûtî fî Mustalahi'l-Hadîs*'tir. Bu eser İbnu's-Salâh'ın *Mukaddime*'sinin manzum hale getirilmesiyle kaleme alınmıştır. Muhammed b. Ali b. Âdem b. Mûsâ el-Vellüvî, Süyûtî'nin *Elfiyye*'sini *İs'âfî zevi'l-vatar bi-Şerhi Nazmi'd-Dürer* ismiyle şerhetmiştir.²⁰⁰

• **Dâvûd b. Ömer el-Ekmeh ed-Darîr el-Antâkî (ö. 1008/1599): “*Elfiyye fî't-Tıb*”**

Tıp, kelâm, mantık, felsefe, cebir ve astronomi konularında eserler veren Dâvud el-Antakî, en çok tıp alanında tanınmıştır. *Elfiyye fî't-Tıb* tıbbi alanda kaleme aldığı manzum eserinin adıdır.²⁰¹

Bunlara ilaveten belagat alanında Burhaneddin İbrahim b. Muhammed Kabakabî el-Halebî'nin (ö. 850/1447) meânî ve beyan ilmî hakkında *el-Elfiyye fî'l-Me'ânî ve'l-Beyân*'ı, aruz ilminde Ebü'l-Bekâ Muhammed b. Ali b. Halef el-Ahmedî'nin *Elfiyye fî'l-'Arûz*'u, yine aynı müellifin mantık ilmine dair *el-Elfiyye fî Nazmi İsâğuci*'si, tasavvuf alanında Kutbüddin el-Bekrî'nin (ö. 1162/1749) *Elfiyyetu't-Tasavvuf*'u bu türün belli başlı eserleri arasında yer alır.²⁰²

²⁰⁰ Özkan, Halit, “Süyûtî”, *DİA*, İstanbul, 2010, XXXVIII 188-198.

²⁰¹ Demirhan Erdemir, Ayşegül, “Dâvûd-i Antâkî”, *DİA*, İstanbul, 1994, IX, 26-26.

²⁰² Turan, “Elfiyye”, XI, 28.

İKİNCİ BÖLÜM
ZEYNUDDÎN EL-İRÂKÎ'NİN HAYATI, YETİŞTİĞİ ÇEVRE,
İLMÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

2.1 HAYATI

2.1.1. Adı, Nesebi, Künyesi ve Lakabı

Tam adı ve nesebi, Abdurrahim b. Hüseyin b. Abdurrahman b. İbrahim b. Ebubekr b. İbrahim'dir.

Künyesi Ebu'l-Fadl'dır. Nisbeleri el-İrâki el-Mısri, er-Râzinânî, el-Mihrânî, eş-Şafî el-Kürdî'dir.²⁰³el-İrâkî denilmesinin nedeni: Kendisi daha küçük yaşlarda iken babasının Irak'tan Mısır'a göç etmiş olması ve nesebinin Irak asıllı olması sebebiyledir.²⁰⁴el-Mısri denilmesinin nedeni: Dünyaya geldiği ve yaşayıp büyüdüğü şehrin Mısır olmasıdır.²⁰⁵eş-Şafî denilmesinin nedeni: Mensûbiyetlik bakımından Şafî mezhebine tâbi olmasıdır.²⁰⁶el-Kürdî denilmesinin nedeni: Asıl itibariyle Kürt olmasıdır.²⁰⁷er-Râzinânî denilmesinin nedeni: Irak'ta ikâmet eden ailesinin bulunduğu şehir olan Erbil yakınlarındaki Râziyânî beldesine nisbeten,²⁰⁸ diğer bir görüşe göre, babasının yağcılık mesleği ile uğraşıyor olmasından dolayıdır.²⁰⁹el-Mihrânî denilmesinin nedeni: Mısırda iken babasının Kahire kenarında bulunan Nil nehri kıyısında yer alan Menşetü'l-Mihrânî'ye yerleşmesi ve el-İrâkî'nin de burada doğmuş olması sebebiyledir.²¹⁰Bu nisbelere ek olarak, Hicaz ve Şam bölgelerinde yaşamış olmasından ötürü de Hicaz ve Şam'a nispet edilmiştir.²¹¹

Lakabına gelince, âlime ait kullanılan en meşhur lakabı Zeynuddîn'dir. Manası “dinin ziyneti” demektir. Bunun dışında nadir de olsa el-Eserî lakabıyla da anılmaktadır.

²⁰³ Bağdatlı İsmâil Paşa, İsmail b. Muhammed b. Emin b. Mîr Selîm el-Bâbânî el-Bağdâdî, *Hedîyyetu'l-ârifîn esmâü'l-muellifîn ve âsârü'l-musannifîn min Keşfi'z-zunûn*, Muessesetu't-Târîhu'l-Arabî, İstanbul, 1951 c. I, s. 562; İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *İnbâu'l-gumur bi ebnâi'l-umûr*, thk. Hasan Habeşî, Mısır, el-Meclisu'l-Âlâ li's-şuûni'l-İslâmiyye, 1998, c. II, s. 275; Sehâvî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdurrahman, *ed-Dav'u'l-lâmi' li ehli'l-karni't-tâsi'*, Dâru'l Cîl, Beyrut, 1992, c. IV, s. 171; Serkis, Yûsuf Mu'cemu *Matbûâtü'l-Arabîyye ve'l-muarrabe*, Matbuatu Serkis, Mısır, 1928, c. II, s. 1317; Kandemir, M. Yaşar, “İrâkî”, *DİA*, İstanbul, 1999, c. XIX, s. 119.

²⁰⁴ İbn Tağriberdî, Cemaluddîn Ebu'l-Mehasin Yusuf b. Tağriberdî el-Atabekî, *el-Menhelü's-sâfi ve'l-müstevfâ ba'de'l-vâfi*, Kahire, Daru'l-Kutubu'l-Mısriyye, 1963, Cilt VII, s. 245-249; Ziriklî, *age*, c. III, s. 344; Muhammed b. Ahmet b. Ali, Takiyyuddîn, Ebu't-Tayyib el-Mekkî el-Hasenî el-Fâsî, *Zeylu't-Takyîd fi Ruvâti's-Sunen ve'l-esânîd*, thk. Kemal Yûsuf el-Hût, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye Beyrut, 1990, c. II, s. 106; Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lami'*, c. IV, s. 171; es-Suyûtî, *Tabakâtu'l-Huffâz*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, c. I, s. 543; el-Kettânî, Abdu'l-Hay b. Abdu'l-Keb'ir, thk. İhsan Abbas, *Fihrisu'l-fehâris ve'l-Esbât*, Dâru'l-Ğarbu'l-İslamiyyi, Beyrut, 1982, c. II, s. 814; Kandemir, *agmd*, c. 19, s. 119; Bağdatlı İsmâil Paşa, *age*, c. I, s. 562.

²⁰⁵ Ziriklî, *age* c. III, s. 344; İbn Tağriberdî, *Makrîz*, c. VII, s. 24; es-Sehâvî, *age*, c. IV, s. 171; Suyûtî, *age*, c. I, s. 543; Kettânî, *age*, c. II, s. 814-815.

²⁰⁶ Kettânî, *age*, c. 2, s. 814; Kandemir, *agmd*, s. 118.

²⁰⁷ Bağdatlı İsmâil Paşa, *age*, c. I, s. 562; İbn Hacer, *age*, c. 2, s.275; Sehâvî, *age*, c. IV, s. 171; Serkis, *age*, c. II, s. 1317; Kandemir, *agmd*, s. 119.

²⁰⁸ Sehâvî, *age*, c. IV, s. 171; Suyûtî, *age*, c. I, s. 543.

²⁰⁹ Sehâvî, *age*, c. IV, s. 171 Kandemir, *agmd*, s. 118.

²¹⁰ İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 245; es-Sehâvî, *age*, c.IV, s. 171; Kandemir, *agmd*, s. 118.

²¹¹ Kettânî, *age*, c. II, s. 815; Kandemir, *agmd*, s. 118.

Bu lakabın verilmiş olmasının nedeni ise onun ekseriyetle hadis ilmi ile meşgul olması ve birçok eserle iştigal etmesidir.²¹²

2.1.2. Doğumu ve Yetiştirilmesi

Müellif, Mısır'da Kahire yakınlarında Nil Nehri kıyısındaki Mihranî Kasabasında 21 Cemaziyelevvel 725/5 Mayıs 1325 senesinde dünyaya gözlerini açmıştır.²¹³

Kendisine “Abdurrahim adı, küçük yaşlarda iken hizmetinde bulunduğu Şeyh Takiyyuddin el-Kanâî (ö.744/ 1343) tarafından, büyük dedesi Şeyh Abdurrahim el-Kanâî'ye (ö.692/ 1292) hürmeten verilmiştir.²¹⁴

İrâkî Henüz üç yaşında iken babasının vefat etmesinin ardından yetim kalmıştır. İrâkî babasının vefatından sonra, babasının yakın arkadaşı olan eş-Şeyh Takiyyuddin el-Kanâî'nin yanına yerleştirilmiş ve onun yetiştirilmesini el-Kanâî üstlenmiş, onun yanında büyümüştür. Güçlü hafızası ile dikkatleri üstüne çeken el-İrâkî, sekiz yaşındayken hafız olmasının yanı sıra birçok ilmi alanda yazılan belli başlı metinleri de hıfz etmiştir. Yaşı itibarıyla daha çok küçük sayılabilecek yaşlarda Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin (ö. 476/1083) Şafîî fıkıhına dair *et-Tenbîh* adlı kitabını ezberlemiştir. Önceleri Arap dili ve kıraat ilmi öğrenimine ağırlık vererek Abdurrahman b. Ahmed b. Bağdadî'den (ö. 375/985) ve alanında usta isimlerden Kıraat-ı Seb'a okumuştur. Zamanla fıkıh, tefsir ve usûl ilimlerini tahsil etmiştir. İbnü'l-Cemââ'nın (ö. 767/1366) da desteği ve teşvikiyle hadis ilimlerine yönelmiştir. Hadis ilmindeki tahsile ne zaman başladığı bilinmemektedir. Fakat on iki yaşında iken hadis eğitimini ve ilk hadis dersini Şihâbuddîn Ahmed b. Ebu'l-Ferec İbnü'l-Bâbâ'dan (ö. 799/1396) aldığı kaynaklarda geçmektedir. Kahire'de Hanefî âlim Alâuddîn İbnü't-Türkmânî (ö. 750/1349) ve Abdürrahîm b. Abdullah b. Şâhidü'l-Ceyş'ten (ö.778/1376) *Sahîh-i Buhârî*'yi okumuştur.²¹⁵ Ayrıca pek çok hocadan hadis dinleyip ezberlemiştir. Dönemin meşhur hocalarından faydalanarak ilmî mertebesini yükseltmiş ve hadiste hafızlık mertebesine ulaşmıştır.²¹⁶

²¹² Kettânî, *age*, c. II, s. 815.

²¹³ İbnü'l Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf, *Gâyetu'n-nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ* Thk. Gotthef Bergstraesser, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 2006, c. I, s. 345.

²¹⁴ Suyûtî, *age*, c. I, s. 543.

²¹⁵ Sehâvî, *age*, c. IV, s. 173, es-Suyûtî, *age*, c. I, s. 543; Kandemir, *agmd*, s. 118.

²¹⁶ Fîruzabâdî, Mecduddîn Ebû Tâhir Muhammed b. Ya'kûb, *Besâiru Zevi't-temyîz fî letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Muhammed Ali en-Neccar, Meclisu'l-A'la li Şu'uni'l-İslamiyye, Kahire, 1996, c. I, s. 12.

2.1.3. Ailesi

Araştırmalar neticesinde el-İrâkî'nin babası, annesi ve kardeşleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır.

Genç yaşta evlenen el-İrâkî'nin eşiyle alakalı bir bilgi mevcut değildir. Fakat evliliğinden dünyaya gelen dört çocuğu olduğu bilinmektedir. Bu kişiler hakkında kısaca bilgiler nakledeyim:

Ahmed b. Abdurrahim b. Hüseyin b Abdurrahman Veliyyüddîn el-İrâkî (ö. 826/1422) : Veliyyüddîn el-İrâkî 762/1362 yılında doğmuştur. Babasının ilk öğrencisi olması hasebiyle ondan fıkıh ve hadis dersleri okumuştur. Sadece babasından değil aynı zamanda dönemin diğer önemli âlimlerinden de ilmi tahsillerde bulunma fırsatı bulmuştur. Akabinde babasından hadis imla meclislerini ihya etmesi için ricada bulunmuştur. Bu konudaki kararlığı üzerine babasını ikna ederek imla meclislerine rağbeti sağlamıştır. Daha sonra ilerleyen dönemlerde kendisi de tıpkı babası gibi dönemin meşhur muhaddislerinden birisi haline gelmiştir. Kendisinin tasnif ettiği “*Tahrîru’l-fetâvâ ale’t-tenbîh ve’l-Minhâcu’l-hâvî*” adlı bir eser mevcuttur. Ölüm tarihi ise 826/1422’dir.²¹⁷

Cüveyriye (ö.?): Kendisinin el-İrâkî'nin kızı olduğu bilgisinden başka bir malumata ulaşılamamıştır.²¹⁸

Zeynep (ö.?): el-İrâkî'nin diğer kızıdır. Zeynep hakkında da kaynaklarda detaylı bilgi bulunmamaktadır.²¹⁹

Hadîce (ö.?): İrâkî'nin üçüncü kızıdır. Babası onu, kendisinin de sevip saygı duyduğu talebesi olan Nuruddîn el-Heysemî (ö.807/1405) ile evlendirmiştir. Heysemî de hocası el-İrâkî hayatta olduğu sürece, hocasının şahsına ve hadis ilmindeki yeri ve otoritesine olan saygısından ötürü hadis rivayetinden kaçınmıştır. Bu evlilikten birkaç çocuk dünyaya gelmiştir.²²⁰ Heysemî hakkında ileride talebelerini anlatırken tekrar bilgi verilecektir. Ancak burada aile fertlerinden birisi olma münasebetinden dolayı kısaca tanıtmak yerinde olacaktır:

²¹⁷ İbn Hacer, *et-Telhisu’l habîr fî tahrîci’r-Rafî el-Kebîr*, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut, 1989, c. I, s. 58; Kettânî, *age*, c. II, s. 814.

²¹⁸ Sehâvî, *age*, c. IV, s. 171.

²¹⁹ Sehâvî, *age*, c. IV, s. 171.

²²⁰ Kandemir, “Heysemî”, *DİA*, İstanbul, 1995, c. XVII. s. 292.

Damadı: Ebu'l-Hasen Nûruddîn Alî b. Ebubekr b. Süleyman el-Heysemî (ö. 807/1405): 735/1335'te Mısır'da dünyaya geldi. Ebu'l-Heysem beldesine nispetle Heysemî nisbesiyle anıldı. Çeşitli hocalardan istifade ettiği sırada kendisinden 10 yaş büyük olan Zeynuddîn el-İrâkî ile tanışıp ondan ilmi alanda fazlasıyla müstefîd olmuştur. İlerleyen zamanlarda el-İrâkî kendisinin hem ilmi rehberi ve hocası hem de hâmisî olmuştur. Aynı zamanda el-İrâkî de Heysemî'yi kendisine yakın tutmuş ve daha önce değinildiği gibi kızı Hadîce ile evlendirmiştir. *Mecmau'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid* adlı meşhur eserin müellifi olan Heysemî, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde bulunup *Kütüb-i Sitte*'de yer almayan hadisleri bir araya getirme (zevaid) çalışmasını ve diğer *Müsned*'leri ilave etmeyi el-İrâkî'nin tavsiyesi ve desteğiyle gerçekleştirmiştir. Heysemî Kahire'de 807/1405 yılında vefat etmiştir.²²¹

2.1.4. Mezhebi

Hafız Zeynuddîn el-İrâkî, Şafî mezhebine mensup olması sebebiyle eş-Şafî nisbesiyle anılır.²²² Mezhebi görüş olarak İmam Şafî'ye tâbî olsa da hiçbir zaman mezhebi taassup içerisinde olmamıştır. Bu hususta katı bir mizaca sahip olmamış ve eserlerine mezhebi taassubdan uzak durarak mu'tedil bir tavır sergilemiştir. İlim tahsil ederken Hanefî âlimlerinden de yararlanmış. Kendisinden hadis aldığı hocası Alâuddîn et-Türkmânî (ö. 750/1349) bu âlimlerden biridir.²²³

2.1.5. Görev Hayatı

İmamlık, hatiplik, vaizlik, müderrislik ve kadılık görevlerinde yer alan el-İrâkî:

- Medine'de 788/1386 senesinden itibaren üç yıl beş ay süreyle kadılık yapmıştır.²²⁴

- Kahire'deki Kâmilîyye Medresesi Dâru'l-hadisinde hadis dersleri okutmuştur.²²⁵

²²¹ Kandemir, *agmd*, s. 292-293.

²²² Kettânî, *age*, c. II, s. 815.

²²³ Teker, Yusuf, *Hadis Usûlü Edebiyatında Elfiyye'ler el-İrâkî ve Elfiyye'si*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2006), s. 41-42.

²²⁴ Fâsî, *age*, c. II, s. 106; Makrîzî, Ebû Muhammed (Ebû'l-Abbâs) Takıyyuddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, *es-Sulûk li ma'rifeti düveli'l-Mulûk*, Beyrut Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1997, c. VI, s. 108; İbn Hacer, *age*, c. II, s. 277; İbn Tağrıberdî, *age*, c. 7, s. 248; es-Sehâvî, *age*, c. IV, s. 174.

²²⁵ Suyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara fi Tarihi Mısır ve'l-Kahire*, thk. Muhammed Ebu'l el-Fadl İbrahim, Dâru'l-İhyâi'l-Kutubu'l-Arabiyye, 1967-1968, c. II, s. 262.

- Zâhiriyye medreseleri ve İbn Tolun Camii'nde hadis dersleri okutmuştur.²²⁶

- Kahire'de Fâzılıyye Medresesi'nde de fıkıh dersleri okutmuş ve aynı zamanda hem talebe yetiştirmiş hem de hatiplik yapmıştır.²²⁷

- Mısır, Suriye, Mekke ve Medine'de hadis dersleri vermiştir.²²⁸

- Mekke'de de kadılık görevinde yer almıştır.²²⁹

Kadılık görevini Medine'de îfa ederken bu dönemde şehirde huzur, barış ve sükûnet hâkim olmuştur. Medine'deki kadılık görevinden azledilip Kahire'ye dönmüştür. İbn Hacer, 796/1393 senesinde Medine'de dört yüzden fazla imla meclisinde el-İrâkî'ye talebelik yaptığını ve bu imla meclislerinde derslerini genel olarak ezberden verdiğini dile getirmiştir. Suyûti de onun imlâ meclislerinden övgüyle söz etmektedir.²³⁰

Sehâvî, el-İrâkî'nin 795/1392 yılından vefatına kadar (806/1404) imla meclislerini akdederek hadis dersleri verdiğini dile getirmiştir. Bu derslerde de öncelikli olarak değişik hadis konularına temas ettikten sonra Nevevî'nin *Erbaîn*, daha sonra da sırayla Rafîi'nin *Emâlî*'sini ve Hâkim'in *Müstedrek*'inin Kitabı's-salât bölümüne kadar olan kısmını 301 mecliste, 116. Meclisin başından 416. Meclisin sonuna kadar, imlâ ettirdiğini belirtmiştir.²³¹

2.1.6. Vefatı

İrâkî 2 Şaban 806 (20 Şubat 1423) çarşamba gecesi, 81 yaşı civarında Kahire'de vefat etti. Cenazesine kalabalık bir topluluk katılmıştır. Cenaze namazını İmam ez-Zehebî (ö.748/1347) kıldırılmıştır. Babu'l-Berkıyye kabristanının dışındaki bir türbeye defnedilmiştir.²³²

Vefatına fazlasıyla üzülen öğrencileri ona ithafen mersiyeler yazmışlardır. Yazılan mersiyelerin arasında İbnü'l Cezerî'nin yazmış olduğu şu kaside de yer almaktadır. O bu mersiye'nin bir bölümünde merhum İrâkî'yi şöyle övmektedir.²³³

²²⁶ İbn Tağrıberdî, *age*, c. VII, s. 248.

²²⁷ İbn Tağrıberdî, *age*, c. VII, s. 248.

²²⁸ Sehâvî, *age*, c. IV, s. 174; Kandemir, "İrâkî", s. 118.

²²⁹ Sehâvî, *age*, c. IV, s. 174; Kandemir, *agmd*, s. 118.

²³⁰ Suyûti, *Tedribu'r-râvî fi Şerhi Takribi'n-Nevevi*, thk. Abdulvehhap Abdullatîf, Mektebetü'r-Riyâd el-Hadîsi, Riyad, tsz. c. II, s.132.

²³¹ Sehâvî, *ed-Davû'l-lâmi*, c. II, s.174; Irakî, Zeynuddîn, *Şerhu et-Tefsira ve't-Tezkira*, thk. Abdullatîf el-Hamîm, Mâhir Yâsin el-Fahl, Daru'l Kutubu'l İlmiyye, Beyrut, c.I, s.41.

²³² Sehâvî, *age*, c. IV, s. 177; Makrîzî, *age*, s. 108;

²³³ Irakî, *age*, c. I, s. 41.

رحمة الله للعراقي تترى حافظ الارض حبره اتفاق
إنني مقسم إليه صدق لم يكن في البلاد مثل العراقي

“Allah’ın rahmeti el-İrâkî’ye daim olsun.

O ittifakla bu yerlerin hafızı ve allâmesidir.

Onun hakkında doğru söylediğime kasem ederim.

Beldelerde el-İrâkî gibisi yoktur.”

Talebesi el-Makrizî (ö. 845/1448) ise şöyle söylemiştir: “O, dünya için bir meşale, Mısır için de bir iftihadır. İnsanların ona karşı bir ünsiyeti olup ondan çok istifade etmiştir.”²³⁴

Vefatına yakın günlerde Mısır’da ortaya çıkan kıtlık nedeniyle yağmur duasına çıkılmış ve ısrarla el-İrâkî’den dua etmesi istenmiştir. İrâkî’nin yaptığı duadan sonra Allah Teâlâ bereket ihsan etmiş ve bol miktarda yağmur yağmıştır. Hatta aşırı yağış neticesinde Nil Nehri’nin taşıdığı söylenmektedir. Nitekim bu yağmur duasından birkaç gün sonra İrâkî Hakk’ın rahmetine kavuşmuştur.²³⁵

2.2. YETİŞTİĞİ COĞRAFI, SOSYAL VE KÜLTÜREL ÇEVRE

Zeynüddin el-İrâkî’yi iyi anlamak için yaşadığı çevreye ve o dönemin özelliklerine vakıf olmak gerekir. Bunu anlamanın yolu da ilk olarak o döneme hâkim olan devleti (otoriteyi) bilmekten geçer. İrâkî’nin yaşadığı döneme baktığımızda o zamanlar hükümet yönetiminde Memlûkler vardı. Asrın analizini iyi yapabilmek adına Memlûk Devleti’nin siyasi, sosyal, eğitim, sanat ve dini yapısını incelemek gerekmektedir.

2.2.1. Siyasi Durum

Memlûk devleti Mısır, Suriye ve Hicaz’da hâkimiyetlik kurmuş bir Müslüman Türk devletidir (1250-1517). Dönemin tarihçilerinin Türk Devleti olarak adlandırdığı Memlûkler (Kölemenler), Mısır’da Eyyûbî ordusundaki Türk asıllı azatlı emîrler

²³⁴ Sehâvî, *age*, c. IV, s. 177.

²³⁵ Kandemir, *agmd*, s.121.

tarafından kurulan bir devlettir. Memlûkler, Bahrî Memlûkleri ve Burcî Memlûkleri olmak üzere iki dönemde ele alınabilir.

Türk asıllı Memlûklerden oluşan oluşan Memâlikü'l-Bahriyye adını alan özel birlikler çok geçmeden Eyyûbî ordusunun en önemli parçası konumuna gelmişti. Necmeddin Eyyûb'un ölümünün hemen ardından Fransa Kralı IX. Louis liderliğindeki Haçlı ordusuna karşı kazanılan savaşlarda en büyük rolü bu birlikler oynadı. Ancak yeni Eyyûbî hükümdarı Turan Şah (ö.576/1180) onların başarısını kıskandı ve onların liderlerini görevden almaya başladı. Bunun üzerine Bahrî emîrlerinden Baybars el-Bundukdârî ve arkadaşları bir suikastla Turan Şah'ı öldürdüler. Onun ölümüyle Mısır'da Eyyûbîler yıkılmış ve yerine Memlûkler adıyla bilinen Türk Devleti kurulmuştur.

Timur'un Suriye'yi ele geçirmesi ve şehirleri tahribi akabinden Memlûk gruplarının yapmış olduğu isyanlardan dolayı ülkede istikrar bozuldu. Timur'un bir isyan sonucunda öldürülmesinin ardından Memlûk Devletinde halifelik noktasında ilk ve son kez sultanlık aynı şahısta birleşti. Ancak sultan ilan edilen Halife Müsta'sım Billâh (ö.658/1258) sahip olduğu sultanlık ünvanını yalnızca altı ay elinde tutabildi. Daha sonra fiilî hükümdar Atabek el-Melikü'l-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî (ö.875/1412) kumandanlara yaptığı, içlerinden birinin söz geçirebileceği teklifinin kabulüyle arkadaşları tarafından sultan ilân edildi.²³⁶

2.2.2. Halifeler ve Dönemleri

İlhanlılar tarafından 656/1258 yılında öldürülen Mustasım Billah ile son bulan Abbasi hilafeti, Ebu'l-Kasım Ahmed'i (ö.659/1261) Memlûk Sultanı I. Baybars'ın halife ilan etmesiyle 659/1261 tarihinde yeniden tarih sahnesine çıkmıştır. Yeniden kurulan Abbasi hilafetinin Memlûk hâkimiyeti altında olması farklı yenilikleri de beraberinde getirdi. Bunlardan biri Halifenin idari ve siyasi yetkilerinin sınırlandırılması ve idari bütün yetkilerin Memlûk Sultanlarının elinde olmasıydı. Memlûk hükümdarları da I. Baybars'dan sonra halifelere karşı sürekli temkinle yaklaşmışlardır. Kendisine Mustansır Billâh ünvanının verilmesiyle Ebu'l-Kasım Ahmed'in Memlûk himayesindeki Abbasi hilafeti bir yıl sonra fetrete uğramıştır. Nitekin birgün Bağdat çevresini dolaşmaya çıkan Mustansır Billah Moğolların tuzağına düşerek 660/1262 senesinde öldürülmüştür. Mustansır Billah'ın ardından I. Baybars 660/1262 yılında yine Abbasi hanedanına mensup olan Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ebi Ali el-Kubbî'yi hilafete getirerek kendisine Hâkim Biemrillah ünvanını vermiştir. Halifelîge daha sonra sırayla, Süleyman I. Mustekfi Billâh (ö. 740/1340), I. Vasık Billâh Ebu İshak İbrahim (ö. 740/1340) geçmiştir. Süleyman I. Mustekfi Billâh'ın hilafet

²³⁶ Yiğit, İsmail, "Memlûkler", *DİA*, Ankara, 2004, c. XXIX, s. 90.

süresi uzun sürerken, I. Vasık Billâh Ebu İshak İbrahim'in hilafeti kısa sürmüştür. Burcî Memlûklerin yıkılışına kadar olan sürede on bir halife görev yapmıştır. Ridaniye savaşı'nın akabinden Memlûk hâkimiyetindeki Abbasi hilafeti Osmanlı Devleti'ne geçer ve dönemin halifesi Muhammed III. Mutevekkil Alellah (914-925/ 1508-1517) ile birlikte kutsal emanetlerde İstanbul'a getirilmiştir. (923/1517). İki yıl sonra 925/1519 yılında halife, vazifesini Osmanlı sultanı Yavuz Selim Han'a devretmiştir. Böylece Memlûkler Devleti tarihe karıştı ve toprakları Osmanlılar'ın eline geçti.²³⁷

2.2.3. Siyasi ve İdari Düzen

Memlûkler, merkeze bağlı vilayet ve eyaletlerle tâbi emirlik ve hükümdarlıklardan oluşan bir sultanlıktı. Devlet teşkilatının başında mutlak hüküm süren sultan bulunurdu. Yalnız çoğu kez bu mutlak otoriteyi büyük emirlerin aracısı olarak temsil ederdi. Halifenin otorite kaynağı kabul edilmesi tamamen şeklen olup yönetim hususunda herhangi bir yetkisi yoktu.

Eyyûbî'lerden devralınan idarî, iktisadî ve siyasî görevler Memlûkler'de büyük ölçüde askerleştirilmiş ve bu vazifeler emirler tarafından yürütülmüştür. Dinî ve adlî görevlerde divan görevleri ise halk kesimine mensup ilim adamlarına verilirdi.²³⁸

Küçük yaştaki sultanların zamanında devleti atabekler idare etmiş ve bu durumda onlara “müdebbirü'l-memleke” unvanı verilmişti. Sultan nâibliği vazifesinin varlığı ile önemini yitirmiş olan vezirin yetkileri yalnızca malî işlerle sınırlandırılmıştı. Diğer yandan devlet işlerinin yürütüldüğü pek çok divan mevcuttu. Merkez teşkilâtındaki diğer önemli emîrlerin başında protokol işlerini yürüten ve askerler arasındaki davalara bakan hâcibü'l-hüccâb, devlet sekreteri gibi çalışan devâdâr-ı kebîr, sultan memlûklerinin başkumandanı re'sü nevbeti'n-nüvvâb, divan toplantılarının gündemini belirleyen emîr-i meclis geliyordu.²³⁹

²³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yaltkaya, M. Şerafeddin, *Baybars Tarihi*, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2000, Sayı:3, 2.Baskı, s. 55-62; Paksoy, Kadir, *İbn Kesir'in Hayatı, Eserleri ve Hadis İlmindeki Yeri*, (Doktora Tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa,1999) s. 22-24; Yiğit, *agmd*, s. 90.

²³⁸ Samira Kortantamer, *Bahri Memlûklerde Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, İzmir, Ege Üniversitesi Eğitim Fak. Yay., 1993, s. 25

²³⁹ Yiğit, *agmd*, s. 93-94.

2.2.4. Askerî Teşkilat

Tarihî önemini Moğollar ve bölgedeki Haçlılar karşısındaki başarılarından alan Memlükler, kuvvetli bir kara ordusuna ve güçlü denilebilecek bir donanmaya sahip bulunuyordu. Nizamî ordu, subay ve neferiyle köle pazarlarından satın alındıktan sonra asker olarak yetiştirilen Türk, Çerkez, Kürt, Rum ve Rus asıllı kölemen askerlerden meydana geliyordu.²⁴⁰ Tam anlamıyla bir askerî iktâ devleti özelliğini taşıyan Memlükler'de iktâ arazileri yirmi dört parçaya ayrılmıştı. Memlükler'de asıl olan süvari birliklerinden oluşan kara ordusuydu. Memlükler kuruluş yıllarından itibaren barutu bilmelerine ve muhtemelen topu ilk kullanan devlet olmalarına rağmen yeni ateşli silâhlardan geniş çapta ancak XV. yüzyılın sonlarında faydalanmaya başladılar.

Özellikle XIII. yüzyılın sonlarında Haçlı saldırılarının deniz saldırılarına dönüşmesi sebebiyle savunma ve taarruz açısından güçlendirilen donanma Baybars döneminde Kıbrıs'ı fethederek en önemli zaferini kazanmıştı. Ancak Memlük deniz kuvvetleri, son zamanlarda Kızıldeniz'de ve Hindistan sahillerinde okyanus için hazırlanmış güçlü Portekiz donanması karşısında bir varlık gösteremedi. Kansu Gavri²⁴¹ Osmanlılar'dan yardım alarak donanmayı güçlendirdiyse de bu yeterli olmadı.²⁴²

2.2.5. İctimaî ve İktisadî Hayat

Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudilerden meydana gelen Memlûk toplumunda çoğunluğu oluşturan Müslümanlar statü bakımından yönetici askerî sınıf ve halk kesimi olarak ikiye ayrılıyordu. Toprak imtiyazlı askerî sınıfın mülkiyetindeydi ve iktisadî hayata da onlar hâkimdi. Müslüman halk kesimi arasından sadece dinî ve adlî görevlerle divan görevlerine getirilen âlimler ve büyük tüccarlar toplumda kendileri için iyi bir yer edinmişlerdi. Âlimler halk tabakası ile yönetici asker sınıfı arasında bir aracı rolü oynar, sosyal hayatta önemli bir fonksiyon icra ederlerdi. Büyük tacirler ise kendileri de doğrudan ticaretle uğraşan sultan ve emîrlere nezdinde itibar sahibiydi. Bu dönemde tasavvuf önderlerinin gerek sultanlar ve emîrlere gerekse halk üzerinde büyük etkileri vardı.

Çarşılara çıkan ve ilim tahsili için mescidlere devam edebilen kadınlar Memlûk toplumunda saygı görüyordu. Onların arasından meşhur âlim ve şâirler yetişmişti.

²⁴⁰Andre Clot, *Kölelerin İmparatorluğu, Memlüklerin Mısır'ı*, trc. Turhan Ilgaz, İstanbul, Epsilon Yay. 2005.

²⁴¹Ayrıntılı bilgi için bkz. Yavuz Orhan, *Kansu Gavri'nin Türkçe Divanı*, Konya, Selçuk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Yay., 2002.

²⁴²Yiğit, *agmd*, s. 94; Ayrıntılı bilgi için bkz. Altan Çetin, *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilat*, İstanbul, Eren Yay., 2007.

Yahudiler ve Hristiyanlar tam bir inanç özgürlüğüne sahipti. Sultanlar, Yahudi ve Hristiyan cemaatlerin başına onların istediği bir din adamını nazır olarak tayin ederdi. Eğitim ve öğretim kurumlarına sahip olan gayri müslimler vakıf kurabiliyordu.²⁴³

2.2.6. Dinî ve İlmî Hayat

Memlûkler devri, İslâmî ilimlerdeki gelişme bakımından İslâm tarihinin en parlak dönemlerinden biridir. Doğu İslâm dünyasının Moğol, Endülüs'ün ise Haçlı istilâsına uğradığı bir sırada kurulan Memlûk Devleti ülkelerini terk etmek zorunda kalan pek çok âlimin sığındığı yer oldu.

Memlûkler devrinde kıraat, tefsir, hadis ve fıkıh alanlarında önemli âlimler yetişmiştir. İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429), Cerâidî (ö. 688/1289), Ca'berî (ö. 732/1332) ve Burhâneddîn el-Kerekî (ö. 853/1449) kıraat ilminin en meşhur temsilcileridir. Rivayet, dirayet ve ahkâm tefsirlerinin güzel örneklerinin yazıldığı bu dönemin en meşhur müfessirleri Endülüs menşeli Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî (ö. 671/1273) ve Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344), tefsiriyle büyük şöhret kazanan Ebû Ma'bed İbn Kesîr (ö. 773/1373), Celâleyn tefsiri müellifleri Celâleddîn el-Mahallî (ö. 864/1459) ve Celâleddîn es-Süyûtî (ö. 911/1505), İbnü'l-Müneyyir (ö. 683/1281), Dîrînî (ö. 694/1295), elli tefsiri bir araya getirmeye çalışan İbnü'n-Nakib el-Makdisî (ö. 698/1298), İbnü'l-Bârîzî (ö. 738/1338) ve Bikât'dir (ö. ?). es-Suyûtî müfessirlerin hal tercümelerine dair ilk eseri yazmış, bu geleneği talebesi Dâvûdî (ö. ?) devam ettirmiştir. Bu devirde Sahîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim'in muteber şerhleri yapılmış, hadis ricali hakkında en güvenilir eserlerden sayılan çok sayıda kitap telif edilmiştir. Dönemin meşhur muhaddislerinin başında en-Nevevî (ö. 676/1277), İbn Dakiku'l-îd (ö. 702/1302), Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî (ö. 742/1341), Abdülmü'min ed-Dimyâtî (ö. 705/1306), Alâuddîn İbnü't-Türkmânî (ö. 750/1349), Moğultay b. Kılıç (ö. 762/1361), İbn Receb (ö. 795/1393), Hafız el-İrâkî (ö. 806/1404), el-Heysemî (ö. 809/1406), İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448), ez-Zehabî (ö. 748/1347), Şemsuddîn es-Sehâvî (ö. 902/1496), Bedruddîn el-Aynî (ö. 855/1451), Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî (ö. 923/1517) ve Zekeriyâ el-Ensârî (ö. 926/1520) gelmektedir.

Bazıları birer mürid olan sultanların desteğiyle güçlenen tasavvuf hareketi sosyal hayata damgasını vurmuştur. Sultanın tayin ettiği Şeyhü's-şüyûh tarafından yönetilen çeşitli tarikatlara ait tekke, hankah, ribât ve zaviyelerin sayısı artmıştı. Ülkede en çok

²⁴³ Yiğit, *agmd*, s. 96.

Bedeviyye, Desûkiyye, Şâzeliyye ve Rifâiyye tarikatları yaygındı. Bedeviyye tarikatının kurucusu Ahmed el-Bedevî (ö. 674/1276), Desûkiyye'nin kurucusu Desûki (ö. 676/1277), Şâzeliyye şeyhleri İbn Atâullah el-İskenderi (ö. 709/1309), Muhammed Vefa Şâzelî (ö. 765/1364) ve İbn Vefa (ö. 807/1404) dönemin en meşhur tasavvuf önderleri olmuştur.

Memlûkler devrinde Arap nesri ve şiiri parlak bir safha yaşamıştır. Aynı zamanda edebî bir mektep gibi çalışan Dîvân-ı İnşâ, sanatkârane nesirde Kâdî el-Fâzıl ekolünü devam ettiren İbn Abdüzzâhir (ö. 692/1293), nesir ve şiirleriyle önemli bir miras bırakan Şihâb Mahmûd b. Süleyman (ö. 725/1325) ve resmî yazışmalar sahasında değerli eserler kaleme alan üç meşhur ansiklopedist, Edip Ahmed b. Abdülvehhâb en-Nüveyrî (ö. 732/1332), İbn Fazlullah el-Ömerî (ö. 749/1349) ve Kalkaşendî'yi (ö. 821/1418) yetiştirmiştir.

Meşhur şahısları ve hadis ricalini tanıtan muteber eserlerden pek çoğu bu dönemde kaleme alınmıştır. İbn Hallikân (ö. 680/1282), Kütübî (ö. ?), Safedî (ö. 764/1363), İbn Hacer el-Askalânî, ez-Zehebî ve Şemsüddîn es-Sehâvî bu sahanın meşhurlarıdır. Mahallî tarih çalışmalarında el-Makrizî (ö. 845/1441) ve onun yolunu takip eden İbn Tağriberdî (ö. 874/1470), es-Sehâvî ve İbn İyâs (ö. 930/1574) eserlerinde Mısır'ın siyâsî, içtimaî ve iktisadî durumunu geniş bir şekilde anlatmışlardır. Mekke tarihçileri Necmüddîn İbn Fehd (ö. 885/1480) ve oğlu İzzüddîn şehir tarihçiliği geleneğini sürdürmüşlerdir.

Memlûkler döneminde matematik, felsefe, mantık ve eski kimya, riyâzî ve tabii ilimler alanında değerli âlimler yetişmiştir. Önemli bir husus da barut kelimesinin ilk defa muhtemelen botanikçi İbnü'l-Baytâr (ö. 646/1248) ve ardından XIII. yüzyılın ikinci yarısında Mısırlı âlim Hasan er-Rammâh (ö. ?) tarafından kullanılmış olmasıdır. Rammâh, günümüze ulaşan eserinde barutun yapılışını izah etmiştir. Memlûkler ateşli silâhların ve özellikle topun kullanılmasında da öncü durumundadır; ancak bu sahada Osmanlılar'la boy ölçüşememişlerdir.²⁴⁴

²⁴⁴ Yiğit, *agmd*, s. 95-95; Paksoy, *age*, s. 14-17.

2.3. İLMÎ ŞAHSİYETİ

2.3.1. İlmi Tahsili

Henüz çok küçük yaşlarda iken babasının vefatı üzerine onun arkadaşı eş-Şeyh el-Ârif billah Takiyyüddin el-Kanâî'nin (ö. 744/1343) yanına yerleşen Irâkî, devrin önde gelen âlimlerinden biri olan el-İzz b. Cemââ (ö. 767/1366) ve diğer âlimlerden dersler almıştır. Sekiz yaşına geldiğinde ise Kur'an-ı Kerîm'i hıfzetmiştir.²⁴⁵

Akabinde Kıraat ve Arapça ilimlerini öğrenmeye başlamıştır. Şeyh Nâsirüddin Muhammed b. Sem'ûn (ö. 737/1337), Burhaneddin İbrahim b. el-Ecîr er-Raşîdî (ö.749/1348), Ebû Abbas Şihabuddin Ahmed b. Yusuf b. Abduddâim el-Halebî es-Semîn (ö. 756/ 1355), es-Sirâceddin Ömer b. Muhammed ed-Demenhûrî'den (ö. 765/1363) kıraat ve Arapça dersleri almıştır.²⁴⁶ Kıraat ve Arapça ilimlerinde kendini yetiştiren Irakî çeşitli ilimlerde okutulan belli başlı metinler doğrultusunda Ebû İshak eş-Şirâzî'nin (ö.476/1083) Şafii fihhına ait *et-Tenbîh* adlı kitabını da ezberlemiştir.²⁴⁷ Hocaları, kendisinin küçük yaşlarda iken pratik zekâsını sezinleyerek onu hadis ilmine de yönlendirmişlerdir. Hayatının dönüm noktası ise, 12 yaşındayken İbn Cemââ ismiyle tanınan Ebû İzzeddin Abdulaziz b. Muhammed b. İbrahim el-Kinânî el-Hamevî 8ö.767/1366) ile karşılaşmasıdır. İbn Cemââ, Irakî'nin ilme olan tutkusuna, aklî gücüne, çevik hafızasına ve başarısına şahit olduktan sonra lügat ve kıraat ilimlerinin dışında önemli sahalarda çalışması gerektiğini dile getirerek kendisini ikna etmiş ve onu hadis ilmine sevk etmiştir. Nitekim Irâkî, ilerleyen süreçte bu alanın seçkin bir temsilcisi haline de gelmiştir.²⁴⁸

İlk hadis hocası Şihabuddin Ahmed b. Ebu'l-Ferec b. Bâbâ olmasının yanı sıra bu alandaki ilmî esasları, 17 yaşına geldiğinde Alaaddin et-Türkmânî el-Hanefî'den (ö.750/1349) almaya başlamıştır. Ali b. Şahid el-Ceyş olarak tanınan Ebû Ali Abdurrahim Abdullah b. Yusuf el-Ensârî'den (ö.772/1370) Sahih-i Buhârî'yi, Ebû Abdullah Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Abdulhâdi es-Salihî ed-Dimeşkî'den (ö.744/1343) Sahih-i Müslim'i okumuştur. Dimaşk'ta, altı mecliste Sahih-i Müslim'i, otuz kadar mecliste Muhammed b. İsmail b. Habbaz'a (ö.756/1355) Ahmed b.Hanbel'in Müsned'ini arz etmiştir.²⁴⁹

Kendisini aynı zamanda fıkıh, usûl-i fıkıh, tefsir alanlarında da yetiştiren Irâkî, kıraat ilimlerine karşı da ilgisiz değildi. Kıraat ilmine olan ilgisini, büyük kıraat âlimi olan

²⁴⁵ Irakî, *age*, c. I, s. 27.

²⁴⁶ Irakî, *age*, s. 10.

²⁴⁷ Kandemir, *agmd*, s. 118.

²⁴⁸ Kandemir, *agmd*, s. 118.

²⁴⁹ Fâsî, *age*, c. II, s. 106.

Abdurrahman b. Ahmed b. el-Bağdadî'den kıraat-ı seba'yı tam bir şekilde okuyarak göstermiştir. Ayrıca Burhaneddin İbrahim er-Reşîdî'ye (ö.749/1358) de kıraat-ı seba'yı okuyarak sunmuştur.²⁵⁰

2.3.2. İlmi Seyahatleri

İrâkî de âlimlerin çoğu gibi önceleri memleketindeki âlimlerden dersler almaya başlamıştır. Daha sonraları ise hem memleketi dışındaki âlimlerin bilgilerine vakıf olma hem de âli isnat elde edebilme gibi gayelerden mütevellit dönemindeki ilmi merkezlere seyahatlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda yapmış olduğu seyahatlerden ilki (754/1353) yılında Dimaşk'a olmuştur.²⁵¹ Ardından Halep'e²⁵² geçen Irakî, Hama²⁵³, Hims²⁵⁴, Trablus²⁵⁵, Safed²⁵⁶, Ba'lebek²⁵⁷, Nablus²⁵⁸, Kudüs, İskenderiye, Mekke ve Medine gibi ilim merkezi olan şehirlere aynı amaç doğrultusunda seyahat etmiştir.²⁵⁹

Yegâne gayesi ilim tahsil etmek olan İrâkî, toplamda otuz altı kadar şehre seyahat etmiştir. Hz. Peygamber (as)'ın duası olan "Rabbim ilmimi artır." sözünü çokça zikrederek, bolca dua etmiş olması da ilme olan aşkını gözler önüne sermektedir.²⁶⁰

İlmi birikim kazanmak için yollara düşen İrâkî, seyahat ettiği sürede birçok âlimden dersler almıştır. İrâkî'nin ilmi şahsiyetinin şekillenmesinde rol oynayan bilginlere yer vermek isabetli olacaktır.

2.3.3. Hocaları

Bilindiği üzere kıraat ve lügat alanlarında ilim tahsil etmeye başlayan İrâkî, ilerleyen zamanda hadis ilmine yönelmiş ve ilk önce kendi kendine ilim öğrenmeye

²⁵⁰ İbnü'l-Cezerî, *age fî Tabakâti'l-Kurrâ*, c. I, 382.

²⁵¹ İrâkî, *age*, c. I, s.28.

²⁵² İrâkî, *age*, a.yer.

²⁵³ Suriye'nin orta kesiminde Âsi Irmağı kıyısında yer alan bir sehirdir. Mantran, Robert, "Hama", *DİA*, İstanbul, 1997, c. XV, s.396.

²⁵⁴ Suriye'de bulunan tarihi bir sehirdir. Heyet, "Humus" md., *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, İnterpress Basın ve Yayıncılık, ts, İstanbul, c. XI, s. 5421.

²⁵⁵ Lüban'ın kuzeybatı kesiminde, Akdeniz kıyısında bulunan bir sehirdir. Heyet, "Trablus" md., *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, XXII, 11666.

²⁵⁶ İsrail'de Taberi Gölü'nün kuzeybatısında bulunan bir sehirdir. Heyet, "Safed" md., *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, c. XIX, s. 10047.

²⁵⁷ Lübnan'ın Bikâ Vadisinde Beyrut'a 86 km. mesafede yer alan tarihi bir sehirdir; Bostan, İdris, "Ba'lebek", *DİA*, İstanbul, 1992, c. V, s. 9.

²⁵⁸ Günümüzde Ürdün sınırları içinde bulunan tarihi bir sehirdir. Heyet, "Nablus" md., *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, c. XVI, s. 8504.

²⁵⁹ İrâkî, *age*, s. 11.

²⁶⁰ İrâkî, *age*, s. 12.

çalışmış,²⁶¹ daha sonra da dönemin en önemli âlimleri başta olmak üzere sayısı azımsanamayacak kadar çok hocadan istifade etmiştir. Özellikle de hadis meclislerine katılarak sema, arz, kitabet yoluyla hadis almıştır. Hadisleri ezberleyip hocalarına arz etmiş ve kendilerinden icazet almıştır. İstifade ettiği meşhur hocalardan bir kısmı ise şu şekilde zikredilebilir:

- Alâuddîn Ali b. Osman b. Mustafa et-Türkmânî el-Hanefî (ö. 750/1349): el-İrâkî *Sahih-i Buhârî*'yi ondan semâ yoluyla almıştır. Ayrıca daha başka eserler okumuştur.
- Takiyyuddîn es-Sübkî, Ebu'l-Hasen Ali b. Abdulkâfî (ö.756/1355): el-İrâkî Şam'a yolculuk yaptığında ondan hadis dersleri almıştır.
- el-Alâî, Şeyh Selâhuddîn Halil b. Keykeldî (ö. 761/1359): el-İrâkî, Şam'da ondan hadis dersleri almıştır. Hocası tarafından da zeki, anlayışlı ve hıfzı kuvvetli bir şahsiyet olarak hürmet görmüştür.²⁶²
- Şihâbuddîn Ahmed b. Ebu'l-Ferec İbn Bâbâ (ö. 799/1396). el-İrâkî'nin hadis hocalarındandır.

İrâkî'nin ilmî seyahatlerindeki şehir farklılarına göre ilim aldığı hocaları:

Kahire'de²⁶³

- Ebu'l-Kasım Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Seyyidünnâs (ö. 734/1334),
- Ali Ebu'l-feth Muhammed b. Muhammed b. İbrahim el-Meydûmî (ö. 745/ 1344),
- Sencer b. Abdullah el-Cavlî (ö. 745/ 1344),
- Ali b. Muhammed b. Ebû Kâsım b. Ferhûn el-Ya'merî (ö. 746/ 1345),
- Muhammed b. İsmail b. Abdulaziz, (756/1355),
- Ebû Abdullah Nasıruddin Muhammed b. İsmail b. Abdulaziz b. İsa el-Melûk (ö. 756/ 1355),
- Muhammed b. Abdullah b. Ebu'l-Berekât en-Nu'mânî, Ebu'l-Harem el-Kalânîsî (ö.765/ 1363),
- Muhammed b. el-Kasım el-Fârukî (ö. 767/ 1366),

²⁶¹ İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 247.

²⁶² İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 247.

²⁶³ İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 245-246.

- Fahreddin Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Miskin el-Mısrî (ö. 761/ 1359),
- Ali b. Ali b. Abdurrahim Abdullah b. Yusuf el-Ensârî (ö.772/ 1370),
- Ali b. Ahmed b. Abdulmuhsin b. Rufa'(ö.783/1381).

Mısır'da:²⁶⁴

- Muhammed b. Ali b. Abdulaziz b. Muzaffer (ö. 739/1338),
- İbn Kudâme el-Makdisî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Muhammed b. Abdulhâdî b. Abdulhamid (ö. 744/ 1343),
- Ahmed b. Muhammed b. Hüseyin er-Rasdî (ö. 760/1358),
- Muhammed b. Ahmed b. Ebi'r-Rabî' ed-Delâsî (ö. ?).

Mekke'de:²⁶⁵

- Ahmed b. Ali b. Yusuf (ö. 771/1370),
- Ahmed b. Kasım b. Abdurrahman el-Harâzî el-Cezâirî (ö. 778/1377),
- Ahmed b. Ali b. Yusuf el-Hanefî (ö. 785/1383),
- Halil b. Abdurrahman b. Muhammed el-Mâlikî (ö. ?).

Medine'de:²⁶⁶

- Afıfuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed et-Taberî (ö.760/1358).

Dımaşk'da:²⁶⁷

- Muhammed b. Muhammed b. Abdülğanî el-Harrânî (ö. 741/1340).
- Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Süleyman el-Makdisî (ö. 743/1342),
- Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Musa b. İbrahim b. Yahya es-Sakrâvî (ö. 754/1352),
- Şeyhu'l-İslâm Takiyyüddîn Ebu'l-Hasen Ali Abdulkâfi es-Sübkî (ö. 755/1354),
- Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Habbâz el-Ensârî (ö. 756/1355),
- Ebû Bekr b. Abdulaziz b. Ahmed b. Ramazan (ö. 757/1356),
- Muhammed b. İsmail b. Ömer b. el-Hamevî (ö. 757/1356),

²⁶⁴ İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 246.

²⁶⁵ İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 246.

²⁶⁶ İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 246

²⁶⁷ İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 246.

- Şihabuddîn Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdurrahman b. Muhammed b. Abdullah el-Mirdâvî (ö. 758/1356),
- Yahya b. Abdullah b. Mervan el-Fârikî (ö. 763/1361),
- Muhammed b. Muhammed b. Yakup b. Sabit el-Horasânî (ö. 773/1371).

Hama'da:²⁶⁸

- Necmuddîn Abdurrahim b. İbrahim b. Hibetullâh el-Bârizî (728/1328),
- Abdullah b. Davud b. Süleyman es-Sülemî (ö. ?).

Humus'ta:²⁶⁹

- Ömer b. Ahmed b. Ömer en-Nakî (ö. ?).

Trablus'ta:²⁷⁰

- Sadruddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekr b. İyâs el-Hâbûrî (ö.769/1367).

Safed'de:²⁷¹

- Ömer b. Hamza b. Yunus (ö.?),
- Ahmed b. Muhammed el Abbasî (ö. 788/1386).

Ba'lebek'te:²⁷²

- Ahmed b. Ali b. el-Hasan b. Amrûn (ö. 741/1340),
- Ahmed b. Abdulkerim b. Ebûbekr (ö.?),
- Abdulkadir b. Ali es-Seb' b. Ali (ö. 761/ 1360).

Nablus'ta:²⁷³

- Muhammed b. Osman b. Abdurrahman b. Abdulmun'im b. Ni'me (ö. 749/1348).
- İbrahim b. Abdullah b. Ahmed ez-Zeybâvî (ö. 772/1370).

Kudüs'te:²⁷⁴

- Kasım b. Süleyman el-Ezraî (ö.?).
- Tahir b. Ahmed el-Makdisî (ö.?),
- Hafız Selâhaddîn b. Halil b. Keykeldî el-Alâî (ö. 761/1359).

²⁶⁸ İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 246.

²⁶⁹ İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 246.

²⁷⁰ İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 246.

²⁷¹ İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 246.

²⁷² İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 246.

²⁷³ İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 247.

²⁷⁴ İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 247.

Gazze'de:²⁷⁵

- Süleyman ve Muhammed b. Salim b. Abdunnâsır (ö.?).

İskenderiye'de:²⁷⁶

- Muhammed b. Muhammed b. Ebu'l-Hüseyin b. Ebu'l-Leys (ö.?).
- Muhammed b. Ahmed b. Hibetullah el-Kuraşî, İbn Bûrî (ö. 745/1344).
- Muhammed b. Muhammed b. Abdulkerim b. Atâ (ö. 774/1372).
- Şerif Abdurrahman b. Ömer b. Muhammed el-Bursânî (ö. 787/1385).

Zeynuddin el-İrâkî, birçok şehre yolculuk yaparak ilim tahsilinde bulunmuştur. Bizzat kendisinin söylemiyle, ilim tahsil etmek için kırk şehri hedef almış, ancak bu sayıya ulaşamamış, netice itibariyle seyahati otuz altı şehre münhasır kalmıştır.²⁷⁷

2.3.4. Talebeleri

Meşhur hadis âlimi olan Zeynuddîn el-İrâkî, ömrü yettiği sürece kitap telif etmiş, ilim tahsil etmiş, dersler okutmuş ve talebe yetiştirmiştir. İrâkî'nin ders halkasına katılan çok sayıda talebe olmuştur. Özellikle imla meclisleriyle ün kazanan İrâkî'nin meclislerine iştirak eden nice ilme gönül veren talebeler olmuştur. Farklı şehirlerde birçok mecliste talebelere dersler vermiştir. Nitekim onun ders halkasına katılan talebelerin çoğu, dönemin seçkin âlim ve hafızları olarak neşet etmiştir. Hatta İrâkî'nin imla meclislerine olan rağbet, kendisiyle akran veya kendisinden büyük yaşta olan kişiler için bile söz konusuydu. Çok sayıda talebesi arasından en meşhur olanları zikredilecek olursa şunlardır:

- Ebû Zûr'a Veliyyuddîn el-İrâkî, Ahmed b. Abdurrahim b. Hüseyin b Abdurrahman (ö. 826/1422). Kendisi İrâkî'nin oğludur.
- el-Burhan İbrahim el-İbnâsî (ö. 802/1399).
- Kemâleddîn Muhammed b. Musa ed-Demîri (ö. 808/1405).
- Abdurrahman b. Ali b. Halef el-Fâriskûrî (ö. 808/1406).
- el-Heysemî, Nûruddîn Ebu'l-Hasen Alî b. Ebî Bekr b. Süleyman (ö. 809/1406).
- Cemaleddîn Muhammed b. Zahîre el-Kuraşî (ö. 817/1414).

²⁷⁵ İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 247.

²⁷⁶ İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 247.

²⁷⁷ İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 247.

- Ebû Abdullah Şemsuddîn Muhammed b. Abduddâim b. Musa el- Birmâvî el-Askalânî eş-Şâfiî (ö. 831/1427).²⁷⁸
- Ebu't-Tayyib Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Alî el-Hasenî el-Fâsî (ö.832/1428).
- Şihabuddîn Ahmed b. Ebûbekir b. İsmail el-Bûsirî (ö. 840/1436).
- Burhanuddîn İbrahim el-Halebî (ö. 841/1437).
- Hafız İbn Hacer el-Askalânî (ö.852/1448).

İbn Hacer el-Askalânî'ye gelince, el-İrâkî'den on yıllık bir süre zarfı içerisinde ders almıştır. Bu zaman zarfında hocasının eserlerinin yanısıra Tirmizî'nin Şemâil'i, Dârekutnî'nin Sünen'i, Ebû Avâne'nin Sahih'i, Beyhakî'nin es-Sünenü'l-kübrâ'sı gibi pek çok eseri kendisinden okuyup icazet almıştır.²⁷⁹

İrâkî'nin oğlu Ebû Zür'a da babasından istifade etme noktasında her zaman önde gelmiştir. Her fırsatta babasının ilminden faydalanmıştır. Öğrencileri arasında yer alan Heysemî'ye gelince, o İrâkî'nin hem arkadaşı hem talebesi hemde yni zamanda damadıdır. Heysemî İrâkî'nin ilim yolculuğunda en büyük destekçilerinden olmuş ve ona yardım etmiştir. Kendisinin zevâid konusunda çalışmaya yöneltmiş ve bu alanda çalışmalarına rehberlik etmiştir.

Vefatı sırasında İrâkî'ye kendisinden sonra geride hangi hafızları bıraktığını soran bir kişiye, önce İbn Hacer'in sonra oğlu Veliyyuddîn el-İrâkî'nin, üçüncü olarak da Nureddîn el-Heysemî'nin adını vermiştir. Bu da bu üç talebesine verdiği değeri göstermektedir.²⁸⁰

2.3.5. Kişiliği ve Fikri Yapısı

Zeynuddin el-İrâkî, yaşadığı dönemin önemli bir hadis âlimi olmasının yanında, yaşam düstûruyla da insanlara örneklik teşkil etmiştir. Talebelerinden İbn Hacer el-Askalânî, İrâkî'nin orta boylu, esmer ve güzel yüzlü, salih, hayır sahibi bir kişi olduğunu söylemiştir.²⁸¹

İrâkî, mütedeyyin, cömert, mütevâzı, güvenilir, güzel sıfatları bünyesinde toplamış bir şahıstı. Vakur kişiliği, gerektiğinde az ve öz konuşan, fuzuli işlerle vakit

²⁷⁸ İbn Tağriberdî, *age*, c.VII, s. 248.

²⁷⁹ İbn Tağriberdî, *age*, c.VII, s. 248.

²⁸⁰ İbn Tağriberdî, *age*, c.VII, s. 248; İbn Hacer, *İnbâu'l-gumur*, c.II, s.277.

²⁸¹ Sehâvî, *age*, c. IV, s. 174.

geçirmeyen, yardımsever özellikleri şahsında toplamıştı. Temizlik konusunda oldukça hassas bir yapıya sahipti. Kimseye karşı böbürlenmez, herkese hayâ zaviyesinden yaklaşır, kimseyle arasında düşmanlık oluşmasına mahal vermezdi. Halim, sabırlı, çok çabuk sinirlenmeyen ancak önemli sayılabilecek konularda sinirlenebilen fakat siniri çabuk geçen ince, naif ruhlu biriydi. Kin, haset, hile nedir bilmezdi. Hoşlanılmayacak bir davranışı onda görmek asla mümkün değildi. Dini konularda kimsenin kınamasına aldırış etmez, konunun gereğini yerine getirirdi. Allah rızası için bir yola koyulduğunda kimse onu geri çeviremez, hak sözü söylemede kimseden çekinmez ve karşısındaki sultan bile olsa gerçekleri haykırırdı. Kolaylık ve yumuşaklıkla halledilecek meselelerde sert tavır takınmazdı. Yolculuk esnasında çokça Kur’ân okur, gece namazlarına devam eder, hicri ayların 14, 15, 16. günlerinde (Eyyâmu’l-bîd) oruç tutar, bu hususlarda selef-i salihinin yolundan ayrılmazdı. Sabah namazından sonra namaz kıldığı mekânda sessizce oturur, güneşin doğuşuna kadar bekler, güneş doğduktan sonra eğitim öğretim faaliyetlerine başlardı.²⁸²

2.3.6. Irâkî Hakkında Âlimlerin Övgüleri

el-İzz b. Cemââ: el-İrâkî’yi kıraat ilminde hünerli görünce, “Şüphesiz kıraat ilmi de güzel bir ilimdir. Ama bu ilmin yorgunluğu çok, faydası ise azdır. Şüphesiz senin zihnin parlaktır.” der ve onu hadis ilmine yönlendirir.²⁸³

Nuruddîn el-Heysemî: “Rüyamda Peygamberimiz Hz. Muhammed’i (s.a.v.) gördüm. Sağında Hz. İsa, solunda ise hocam Zeynüddîn el-İrakî vardı.” demiştir.²⁸⁴

Veliyyüddîn el-İrâkî: *Mu’cem*’inde; babasının hıfzının çok kuvvetli olduğunu ve ilmî anlamda fayda verecek olan şeyleri çok araştırdığını söylemiştir.²⁸⁵

es-Sehâvî: “el-İrâkî vefat ettiğinde minareden sala verildi. Onun vefatını duyan bir şahıs, büyük bir çılgılık attı ve dayanamayıp vefat etti.” demiştir.²⁸⁶

es-Suyûtî: *Tedrib* adlı eserinde, Irâkî’nin imla meclislerini ihya ettiğini söylemiştir.²⁸⁷

Şihâb Ahmed b. Şelebî: “*İthafu’r-ruvât bi muselseli’l-kudât*” adlı eserinde şöyle demiştir: “Üç Şeyh, hicri 8. asrın başında dikkatlerin üzerine çekildiği muhteşem şahsiyetlerdir. Bunlar; Bulkînî, İbn Mulakkın ve Irâkî’dir. Bulkînî, Şafî mezhebini

²⁸² İbn Tağriberdî, *age*, c. VII, s. 249; es-Sehâvî, *age*, c. IV, s. 174-177; Serkis, *age*, c. II, s. 1317.

²⁸³ Sehâvî, *age*, c. IV, s. 172.

²⁸⁴ Sehâvî, *age*, c. IV, s. 173; Suyûtî, *Tabakâtu’l-Huffâz*, c. I, s. 544.

²⁸⁵ Sehâvî, *age*, c. IV, s. 173.

²⁸⁶ Sehâvî, *age*, c. IV, s. 178.

²⁸⁷ Suyûtî, *Tedribu’r-ravî*, c. II, s. 139.

bilmedeki genişliğiyle, İbn Mulakkın eserlerinin çokluğuyla, Irâkî ise hadis bilgisi ve hadis ilimlerindeki geniş ihatasıyla meşhur olmuşlardır.”²⁸⁸

Sonraki âlimlerden birçoğu: Onu 8. asrın muceddidi saymışlardır.²⁸⁹

2.4. ESERLERİ

Dini ilimlerin karekteristik bir özelliği aslında birbirleriyle sıkı bir ilişki içerisinde bağlı olmalarıdır. Çünkü dinî ilimler, kendi içerisinde uyum söz konusu bulunan ve birbirlerini az da olsa destekleyen ve birbirlerine kaynaklık eden bilgiler barındırmaktadır. Dönemsel bazda ele aldığımızda özellikle müellifimizin yaşadığı çağda âlimler sadece tek bir ilim üzerine değil birden fazla ilim üzerine yoğunlaşmışlardır. Nitekim o dönemlerde birçok sahada söz sahibi olan âlimler, ilmiye sınıfından addedilmekteydi. Günümüze gelindiğinde ise aslında durum çok da farklı değildir. Günümüzde de dinî ilimleri birbirinden soyutlayarak, tek bir ilmi tamamen kendine has bir saha olarak nitelendirmek pek de mümkün değildir. Bütün bunları değerlendirecek olursak Irâkî ve emsali din âlimlerini yalnızca muhaddis veyahut da müfessir şeklinde vasıflandırmak, onların diğer ilimlere vukûufiyeti olmadığı manasına gelmez.

Irâkî, yaşamış olduğu dönemden günümüze kadar pek çok konuda telif etmiş olduğu eserleriyle İslâmî ilimlere ışık tutmuş bir âlimdir. Rivayet ve dirayet ilimlerinde otorite haline gelen seçkin bir din âlimi olan Irâkî, kazanmış olduğu tecrübe ve elde etmiş olduğu bilgi brikimi ile kendinden önce kaleme alınan birçok alandaki eserleri yeniden kâmil bir tarzda tasnif ve tanzim etmiştir. Özellikle genç yaşta birçok ilimde kendini geliştirmeye ve yoğunlaşmış olduğu ilimler üzerine pek çok eser tasnif etmeye başlayan Irâkî, hadis, fıkıh, tefsir, kıraat, rical, islam tarihi vb. gibi ilî sahalarda hatırı sayılır bir konuma gelmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde müellifimizin hayatı ve ilmî şahsiyeti ile ilgili bilgi verildikten sonra, birbiriyle bağlantılı olan dinî ilimlere dair eserlerini, ilim dallarına göre sıralamak uygun olur diye düşünüyoruz:

²⁸⁸ Kettânî, *age*, c. II, s. 817.

²⁸⁹ Kettânî, *age*, c. II, s. 817.

2.4.1. Hadis İlmi ile İlgili Eserleri

1. *Elfiyye fî ulûmi'l-hadis (Elfiyyetu mustalahu'l-hadis)*:²⁹⁰ Irâkî'nin hadis usûlüne dair kaleme almış olduğu en meşhur eseri olan *Elfiyye*'dir. *Elfiyye* üzerine birçok şerh de kaleme alınmıştır.²⁹¹ İbnü's-Salâh'ın *Mukaddime*'sini 1002 beyitte özetleyen Irâkî, eserine “*Tabsiratü'l-mübtedî tezkiretü'l-müntehî ve et-Tabsira ve't-tezkira fî usûli'l-hadis*” vb. isimler vermiştir. Eseri daha sonra “*Fethu'l-Muğîs bi-şerhi Elfiyyeti'l-hadis*” adıyla şerhetmiştir. Tıpkı benzerleri gibi *el-Elfiyye* olarak şöhret kazanmıştır. Eser, ilk defa es-Sehâvî'nin aynı kitap üzerindeki bir şerhiyle birlikte yayımlanmıştır. Elfiyyenin es-Sehâvî, Bîkâî, Zekerîyyâ el-Ensârî, Emîr Pâdişâh, Abdürraûf el-Münâvî ve Uchûrî gibi âlimler tarafından yapılan şerhleri de bulunmaktadır.²⁹² Özellikle hadis talebeleri arasında büyük rağbet gören *Elfiyye* başta müellifi olmak kaydıyla birçok âlim tarafından şerhedilmiştir.²⁹³
2. *et-Takyîd ve'l-izâh limâ utlika ve uğlika min Mukaddimeti İbnü's-Salâh*:²⁹⁴ İbnü's-Salah'a ait olan *Mukaddime* adlı eseri hadis usûlü alanında yazılan en değerli çalışma olarak gören Irâkî'nin bu eser üzerine telif etmiş olduğu çalışmadır. Müellif eserin tertibini aslî haliyle koruyarak gerekli gördüğü yerlerde birtakım açıklamalara yer vermiştir. Zaman zaman itirazlarını dile getiren Irâkî, bunun yanı sıra İbnü's-Salah'a yöneltilen yersiz tenkitleri de eleştirmiştir. Eser, Muhammed Râgıb et-Tabbâh ve Abdurrahman Muhammed Osman tarafından *Mukaddime* ile birlikte yayımlanmış, ayrıca Beyrut'ta basılmıştır. Bazı kaynaklarda el-İrâkî'nin *Nuketü İbni's-Salâh* adıyla anılan eserinin *et-Takyîd ve'l-idâh* olduğu anlaşılmaktadır.²⁹⁵
3. *Fethu'l-muğîs bi şerhi Elfiyyeti mustalahi'l-hadis*:²⁹⁶

²⁹⁰ Zirîklî, *age*, c.III, s. 344.

²⁹¹ Dty bilgi için bkz. Fîruzabâdî, *age*, c. I, s. 12; Fâsî, *age*, c. I, s. 106; Suyûtî, *Tabakâtu'l-Huffâz*, c. I, s. 544; Serkis, *age*, c. II, s. 1317.

²⁹² Turan, *agmd*, s. 28; Kandemir, *agmd*, s. 119.

²⁹³ Bkz. Başkale, Fehmi, *Zeynuddîn el-İrâkî'nin Hayatı, Eserleri ve Hadis İlmindeki Yeri* (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa,2015) s.26.

²⁹⁴ Bağdatlı İsmâil Paşa, *age*, c. I, s. 562; Fâsî, *age*, c. II, s. 106.

²⁹⁵ Kettânî, *age*, c. II, s. 814.

²⁹⁶ Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. Nr. 2704-2, 3240, Diyarbakır İl Halk Ktp. Nr. 99-934-1198, Isparta Yalvaç İlçe Halk Ktp. Nr. 44, Manisa İl Halk Ktp. Nr. 291-245-302, Bursa İnebey Yazma Eser Ktp. Nr. 234, Kayseri Raşit Efendi Ktp. Nr. 222, Samsun İl Halk Ktp. Nr. 952, Konya Karatay Yusufâğa Ktp. Nr. 232-2.

Irâkî'nin bizzat kendi *Elfiyye*'sine yazmış olduğu şerhtir.²⁹⁷ Ülkemizde yazma nüshaları bulunan bu eserin birçok baskısı yapılmıştır. İlk olarak şerhini kapsamlı bir şekilde yazmaya başlayan Irâkî, daha sonra bundan vazgeçerek şerhini orta hacimde tamamlamıştır. Şerhin baş kısmında hadis ilmini, faydalı ve önemli, helali ve haramı öğreten, ahkâmı belirleyen bir ilim larak tanımlamıştır. Bundan dolayı da usûl ilmini hadis öğrencileri için vazgeçilmez bir ilim olarak dile getirmektedir. İşte bu nedenle önce *et-Takyîd ve'l-îdâh* isimli eseri kaleme aldığını, sonra da daha kolay öğrenilmesini, ezberlenmesini ve anlaşılmasını sağlamak amacıyla 1000 beyit şeklinde manzum hale çevirdiğini, ihtiyaç üzerine de bu şerhi kaleme aldığını belirtmektedir. Irâkî, şerhini konunun bağlamından dışarı çıkmadan, bu ilmi müşkillerini ve müphem kısımlarını açıklayan ne biktiricak kadar uzun ne de fayda vermeyecek kadar kısa, orta hacimde, hadis talebelerinin geri durmayacağı ve müsteîd olabilecekleri bilgileri bir arada bulabileceği kıymetler mecmuası olarak tanıtmaktadır. Elfiyye'sini şerh ederken her beyiti tamamıyla açıklamaktan ziyade beyitlerde açıklama ihtiyacı duyulan kelimeler üzerinde durmuştur.

4. ***İhbâru'l-ahyâ bi ahbâri'l-İhyâ:***²⁹⁸ Irâkî, Gazali'nin *İhyâ ulûmiddîn* adlı eserindeki hadisler üzerine bir tahrîç çalışması yaparak eseri dört büyük ciltte tahrîc etmiştir. 751/1350 yılında tamamlandığı ve dört ciltten oluştuğu bilinen bu eser, Müellifin *İhyâ ulûmiddîn*'deki hadisleri tahrîc etmek üzere kaleme aldığı üç kitabın ilki ve en kapsamlı olanıdır. Eski müsveddelerini topladığı *İhbâru'l-ahyâ bi ahbâri'l-İhyâ* adını verdiği eseri 751 yılında oluşturmuştur. Daha sonra bu eseri çok hacimli bulmuş ve kalın bir ciltte toparlayarak özetlemiş ve bu esere *el-Muğnî* adını vermiştir. Irâkî, bu ismi vermekle *İhyâ*'nın hadislerini tahrîc etme hususunda yeterli neticeye ulaştığını ve diğer âlimlerin bu konu hakkında çalışma yapmalarına gerek kalmadığını ima etmiştir.
5. ***el-Keşfu'l-mübîn an tahrîci İhyâ-i ulûmi'd-dîn:***²⁹⁹ *İhyâ* adlı eserden tahrîc edilen hadisler serisinin ikinci kitabı ve orta hacimli olanıdır. Günümüze ulaşamadığı anlaşılan bu eseri müellif, öğrencilerine

²⁹⁷ Bağdatlı İsmâil Paşa, *age*, c. I, s. 562; Serkis, *age*, c. II, s. 1317; Ziriklî, *age*, c. III, s. 344.

²⁹⁸ Ziriklî, *age*, c. III, s. 344.

²⁹⁹ Ziriklî, *age*, c. III, s. 344

yazdıkça okutmuş, yalnız tamamlayamamıştır. Zebîdî'nin bu eserden söz etmediği halde Irâkî'nin *İhyâ* hadisleri üzerine iki kitabı bulunduğunu belirtmesi muhtemelen bu eserin yarım kalması sebebiyledir.³⁰⁰

6. ***el-Muğnî an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr fi tahrîci mâ fi'l-İhyâ' mine'l-ahbâr:***³⁰¹ Gazâlî'nin *İhyâ ulûmiddîn*'deki hadislerin tahrîci üzerine yazdığı üç eserin hacim olarak en küçüğü ve günümüze ulaşmış olanıdır. Irâkî bu eserde tahrîcini yaptığı hadis metninin baş kısmını zikrederek, hadisin hangi sahabe tarafından riveyet edildiğini ve hangi hadis kitaplarında bulunduğunu ifade etmekte ve akabinde hadisin sıhhat derecesini ortaya koymaktadır. İbnî Hacer, *el-Muğnî*'yi birçok defa istinsah ettiğini belirtmektedir.³⁰² Irâkî'nin, *İhyâ* hadislerinden isnadını bulamadığı için mevzû olduğunu belirttiği 271 rivayeti, Muhammed Emin es-Süveydî, *el-Mevzûât fi'l-İhyâ ev el-i'tibar fi Hamli 'l-esfâr* adlı eserinde bir araya getirmiştir. *el-Muğnî*, *İhyâ* ile birlikte birçok defa basılmıştır.

7. ***Takrîbu'l-esânîd ve tertîbu'l-mesânîd fi'l-ahkâm:***³⁰³ Irâkî'nin oğlu Veliyyüddin için hazırlamış olduğu bu eser 775/1373 yılında tamamlanmıştır. Özellikle Ahmed b.Hanbel'in *el-Müsned*'i ile İmam-Malik'in *el-Muvattâ'*nda en sağlam senedlerle (*esahhü'l-esânîd*) rivayet edilen hadislerden ahkâma dair bazılarını derlemiştir. Eseri bab adlarına göre sıralamış ve sonunda Ebvâbu'l-edep başlığı altında hadislerinin bir araya getirmiştir. Bir yıl sonra, eseri oğlunun dokuz mecliste okuduğunu belirten Irâkî, bu hadislerin bir kısmını şerh etmiştir.³⁰⁴ Ayrıca Veliyyüddîn Irâkî, bu eserdeki hadisleri *Tahrîcü Takribu'l-Esânîd* adıyla tahrîc etmiş olup eserin ikinci cildi elyazma olarak Dârü'l-Kütüb el-Mısriyye'de bulunmaktadır.³⁰⁵

8. ***Zeyl âlâ Mîzâni'l-i'tidâl:*** Mecrûh olduğu halde Zehebî'nin *Mizanü'l-i'tidâl*'inde bulunmayan yedi yüz seksen yedi râvi hakkında bilgi veren bu eser, birçok defa neşredilmiştir. Yazması, el-Muthafu'l-Irâkî

³⁰⁰ Kandemir, *agmd*, s. 119.

³⁰¹ Bağdatlı İsmâil Paşa, *age*, c. I, s. 562; es-Sehâvî, *age*, c. IV, s. 174; Serkis, *age*, c. II, s. 1317, Ziriklî, *age*, c. III, s.344.

³⁰² İbn Hacer, *age*, c. II, s.276.

³⁰³ Bağdatlı İsmâil Paşa, *age*, c. I, s. 562.

³⁰⁴ Kandemir, *agmd*, s.119.

³⁰⁵ Kandemir, *agmd*, s. 119.

kütüphanesindedir. 1407/1987 yılında Beyrut'ta, 1406/1986 yılında Mekke'de, 1407/1987 yılında yine Beyrut'ta neşredilmiştir.³⁰⁶

9. **Tahrîcu ehâdis-i Minhâcu'l-Beydâvî:** Beydâvî'nin usûl-i fıkha dair *Minhâcu'l-vusûl ilâ ilmi'l-usûl* adlı eserinde yer alan seksen dokuz merfû, on sekizi sahabe sözü olmak üzere yüz yedi rivayetin sağlamlık derecesinin kısaca belirtildiği eserdir. Önce Subhi es-Samarrâi³⁰⁷ sonra da Muhammed Nâsir el-Âcemî tarafından *Tahrîcu'l-Ehâdis ve'l-Âsâr el-Vâkıa fî Minhâci'l-Beydâvî* adıyla neşredilmiştir.³⁰⁸

10. **Tekmiletü Şerhu't-Tirmizî li İbn Seyyidinnâs:**³⁰⁹ İbn Seyyidinnâs'ın yarım bıraktığı Tirmizî şerhini tamamlamak için kaleme alınan bu eserden söz eden el-İsnevî (ö. 772/1370), zamanın hadis hafızı dediği talebesi Irâkî'nin onu aslına uygun bir şekilde tamamladığını dile getirir. Irâkî'nin dokuz cilt daha ilave ettiği halde tamamlayamadığı *Tekmile*'nin bazı bölümleri günümüze gelmiştir.³¹⁰

11. **Kitâbu'l-Erbaîn el-uşâriyye:** *Kitabü'l-erbaîn el-Uşâriyye, el-Ehâdisu'l-Uşâriyyât, el-Erbaûne'l-Uşâriyyâtü'l-İsnâd* adlarıyla da anılan eser, talebelerinin isteği üzerine, âlî isnadlı on râvili olup, Kütüb-i Sitte de yer almayan sahih, hasen ve garib derecesindeki kırk rivâyeti bir araya getirmiştir. Medine'de Hz. Peygamberin kabri ile minberi arasında talebelerine imlâ ettirdiği hadislerden meydana gelen eser³¹¹ Bedr b. Abdullah el-Bedr tarafından Ebu'l-Ferec Muhammed b. Abdurrahman el-Mukrî'nin *Kitâbü'l-Erbaîn fî'l-cihâd ve'l-mücâhidîn*'i ile birlikte neşredilmiştir.³¹² İbn Hacer, hocasının hayatının son yılında kendilerine imlâ ettiği on râvili rivayetlerinden altmışını daha bir araya getirerek bu hadislerin sayısını yüz'e çıkarmıştır.³¹³

³⁰⁶ Kettânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca'fer b. İdrîs, Thk. Muhammed Muntasır b. Muhammed Zemzemî b. Muhammed Ca'fer el-Kettânî, *Risâletü'l-mustatrafe li Beyânî Meşhûrin Kütübi Sünneti'l-Müşerreffe*, Daru'l-Beşâiri'l-İslâmiyyeti, Beyrut, 5 Baskı, s.146; Ziriklî, *age*, c. III, s. 344; Kandemir, *agmd*, s. 119.

³⁰⁷ Mecelletü'l bahsi'l-ilmî ve't-Turâsi'l-İslâmî'de 1319 yılında, yayımlanmıştır.

³⁰⁸ Kettânî, *age*, c. II, s. 814; Ziriklî, *age*, c. III, s. 344; Kandemir, *agmd*, s. 119.

³⁰⁹ İbn Hacer, *age*, c. II, s. 276; es-Sehâvî, *age*, c. IV, s. 174;

³¹⁰ Sehâvî, *ed-Dav'ul-Lâmi*, c. IV, s.173.

³¹¹ Kandemir, *agmd*, s. 120.

³¹² Bedr b. Abdullah el-Bedr'in tahkikiyle Beyrut'ta Dâru İbn Hazm tarafından 1413/1992'de basılmıştır.

³¹³ Kandemir, *agmd*, s. 120.

12. **et-Tusâiyyât:** Irâkî'nin kendisine dokuz râvi ile ulaşan rivayetlerden kırkını bir araya getirdiği eserin elyazma nüshası Köprülü Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.³¹⁴
13. **el-Emâlî fî mâ yeteallaku bi'l-istiskâ:** Nil nehrinin sularının çekilmesi ve Mısır'da büyük bir kuraklığın baş göstermesi nedeniyle vefatından beş ay kadar önce son imlâ meclisinde yazdırdığı yağmur duasıyla ilgili hadislerden oluşan eserdir. İstiskâ namazını kıldırdıktan sonra Irâkî'nin hutbesini dinleyen İbn Hacer, bu olayın ardından her şeyde bolluk ve bereket görüldüğünü söylemektedir.³¹⁵ Ancak bu eserin günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir.
14. **el-Emâlî alâ Emâlî'r-Râfî:** Bu eserde Irâkî, Ebu'l-Kasım Abdulkerim b. Muhammed er-Râfî'nin (ö. 623/1226) Emâlî'sinde bulunan hadisleri tahrîc etmiştir. Fakat bu eserin de günümüze ulaşıp ulaşmadığı bilinmemektedir.³¹⁶
15. **el-Müstahrec ale'l-Müstedrek li'l-Hâkim:** İbn Hacer'in belirttiğine göre Irâkî, el-Müstedrek'ten "Kitâbü's-Salât"a kadar olan kısmını üç yüz kadar mecliste imlâ ettirdiği eseridir. Eser, *Emâlî fî Tahrîci'l-Müstedrek, Tahrîcu Müstedreki'l-Hâkim* isimleriyle de anılmaktadır. Bunlardan yedi mecliste imlâ ettiği hadisler Ebu Abdurrahman Muhammed Abdülmün'im b. Reşâd tarafından aynı adla yayımlanmıştır.³¹⁷
16. **er-Risâle fî Şihâbu'l-ahbâr:** Bu kitapta, Kudâî'nin *Şihâbu'l-ahbâr*'ında yer almakla beraber Radiyyüddîn es-Sâgânî'nin *ed-Dürrü'l-mültekat fî tebyîni'l-ğalat ve nefyi'l-lağat* adlı eserinde mevzu olduğunu dile getirdiği altmıştan fazla rivayetten on üçünün sahih veya hasen derecesinde olduğunu belirtmektedir. Hamdî Abdülmecîd es-Silefî bu risaleyi *Müsnedü's-Şihâb*'ın sonunda yayımlamıştır.³¹⁸
17. **el-Muhtasar fî'l-ehâdis el-müteallika bi'l-ahkâm:** Hadislerin ahkama dair olanlarının biraraya getirildiği bu eserin elyazma nüshası, Mısır'daki Dâru'l-Kütübü'z-Zâhiriyye'dedir.³¹⁹

³¹⁴ Köprülü 371/2 (46'a-72'a yk. 869 H.); Fâzıl Ahmet Paşa, Mecmua, nr. 371/2.

³¹⁵ Askalânî, *Mecmau'l-Muesses*, Thk. Muhammed Şekûr el-Meyâdînî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1996, I. Baskı, s. 188; Kandemir, *agmd*, s. 121.

³¹⁶ Kandemir, *agmd*, s. 121.

³¹⁷ Kettânî, *age*, c. II, s. 814; Kandemir, *agmd*, s.121.

³¹⁸ Kandemir, *agmd*, s. 120-121.

³¹⁹ Kandemir, *agmd*, s. 121.

18. **Nazmu'l-İktirâh:** İbni Dakîkî'l-İd'in (ö. 702/ 1302) Usûl-i hadise dair *el-İktirâh*'ını dört yüz yirmi yedi beyitte manzum hale getiren Irâkî'nin oğlu Veliyyüddin de bu eserin bazı kısımlarını şerh etmiştir.³²⁰
19. **el-Ehâdisu'l-Muharrece fi's-Sahîhayn:** Sahihayn'da yer alan ve zayıf veya munkatı' olduğu gerekçesiyle eleştirilen rivayetlere dair bir eserdir.³²¹
20. **el-Mecâlisu's-seb'a:** Hadisleri, yedi oturumda yazdıran Irâkî'nin bu eserinin bir nüshası İskenderiye'de bulunmaktadır.³²²

2.4.2. Fıkıh ile İlgili Eserleri

Irâkî, fıkıh ve usûl ilmiyle de ilgilenmiş ve fıkha dair birçok bilgiyi hıfzetmiştir.³²³ Fıkıh ve usulüne dair yazdığı eserler şunlardır:

1. **Tekmiletü Şerhu'l-Mühezzebe li'n-Nevevî:** Ebû İshak İbrahim b. Muhammed eş-Şirâzî'nin (ö. 476/1083) *el-Mühezzebe fi'l-furû'* isimli eserine Ebû Zekerîyya Muhyiddîn Yahya b. Şeref en-Nevevî (ö. 676/1277) şerh yazmış ancak tamamlayamamıştır. Irâkî, bu eseri Nevevî'nin ribâ bahsine kadar yazdığı şerhi tamamlamak için yazmıştır. Fakat bu eserin günümüze ulaşip ulaşmadığı bilinmemektedir.³²⁴
2. **el-İstiâze bi'l-vâhid min ikâmeti cum'ateyn fi mekânin vâhid:** Cuma namazı ile ilgili bir fıkıh risalesidir. Ancak bu eserin de günümüze ulaşip ulaşmadığı bilinmemektedir.³²⁵
3. **et-Tahrîr fi usûli'l-fıkh:** Fıkıh usûlüne dair yazdığı eserdir. Fakat bu eserin de günümüze ulaşip ulaşmadığı bilinmemektedir.³²⁶
4. **Nüketü'l-fetâvâ ale'l-muhtasarât:** Irâkî'nin yetişme çağında belirli kısımlarını ezberlediği, Ebû İshak eş-Şirâzî'nin (ö. 476/1083) *et-Tenbîh Beydâvî*'nin (ö. 685/1286) *el-Minhâc*, Abdulgaffar b. Abdulkerim el-Kazvinî'nin (ö. 665/1266) *el-Hâvi's-sağîr*, adlı Şâfiî fikhına dair eserleri

³²⁰ Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, c. I, s. 360.

³²¹ Irâkî, *age*, c. I, s. 38.

³²² Kandemir, *agmd*, s. 118; (Mektebetü'l-belediyye, nr. 2436).

³²³ İbn Hacer, *age*, c. II, s. 275.

³²⁴ Sehâvî, *age*, c. IV, s. 174.

³²⁵ Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah eş-Şevkânî, *el-Bedru't-tâli' bi Mehâsin min Ba'di'l-Karni's-Sabi'*, Kahire, Dâru'l-Kutubu'l-İslamiyye, c.I, s. Muhadara 355.

³²⁶ Ziriklî, *age*, c. III, s. 344.

hakkındaki bazı görüşlerini ihtivâ eden bir çalışmasıdır. Bu eserin de günümüze ulaşmış olduğu bilinmemektedir.³²⁷

5. **Nüketu Minhâcu'l-Beydâvî:** Irâkî'nin Beydâvî'nin (ö.685/1286) Minhac adlı eseri üzerine yapmış olduğu çalışmasıdır. Eserin günümüze ulaşmış olduğu bilinmemektedir.³²⁸

6. **Nazmu Minhâcu'l-Beydâvî:** Beydâvî'nin (ö. 685/1286) Minhac adlı eseri üzerine yapılmış bir usûl çalışmasıdır.³²⁹ *en-Necmu'l-vihâc fî nazmi'l-Minhac, Nazmü Minhâci'l-vüsûl ilâ ilmi'l-usûl* diye de bilinen eserde müellif, Minhâcu'l-vüsûl'ü bin üç yüz altmış yedi beyitte manzum hale getirmiştir. Oğlu Ebû Zür'a'nın şerhettiği bu eserin günümüze gelip gelmediği hususunda bilgi bulunmamaktadır.³³⁰

7. **Kurretü'l-ayn bi vefâi'd-deyn:**³³¹ Irâkî'nin defalarca rivayet ettiği ve en son yazmış olduğu eserlerden biri olarak bilinmektedir. Müs'id Abdülhamîd es-Sadânî tarafından yayına hazırlanıp neşredilmiştir. Kaynaklarda *Kurretü'l-ayn bi vefâi'l-vâlideyn* adıyla zikredilen eserin de bu kitap olması ihtimal dâhilindedir.³³²

2.4.3. Tefsir ve Kıraat İlmi ile İlgili Eserleri

Hadis alanındaki çalışmaları ağır basan Irâkî, birçok ilimde üstün maharetlere sahip bir âlim idi. Irâkî, diğer İslamî ilimlerde olduğu gibi tefsir ve kıraat ilminde de çalışmalar yapmış ve eserler telif etmiştir. Dönemim tefsir ve kıraat âlimlerinden ders alan³³³ Irâkî, yaklaşık on yıl kadar bu alanda çaba sarfetmiştir.³³⁴ Abdurrahman b. Ahmed b. el Bağdâdî'den kıraat-ı seb'a dersini almıştır.³³⁵ Tefsir ve kıraat alanında yazdığı eserler şunlardır:

1. **Elfiyyetü'l-Irâkî fî garîbi'l-Kur'an:** Kur'ân-ı Kerîmde'deki garîb kelimeleri alfabetik sıraya göre ele alıp açıklayan manzum bir eserdir.

³²⁷ Kandemir, *agmd*, s. 121.

³²⁸ Ziriklî, *age*, c. III, s. 344.

³²⁹ Fâsî, *age*, c. II, s. 106; es-Sehâvî, *age*, c. IV, s. 174; Suyûtî, *age*, c. I, s. 544; Bağdatlı İsmâil Paşa, *age*, c. I, s. 562.

³³⁰ Kandemir, *agmd*, s. 118.

³³¹ Bağdatlı İsmâil Paşa, *age*, c. I, s. 562.

³³² Kandemir, *agmd*, s. 118.

³³³ İbn Hacer, *age*, c. II, s. 275; İbn Tağrıberdî, *age*, c. VII, s. 247; es-Sehâvî, *age*, c. IV, s. 171.

³³⁴ Sehâvî, *age*, c. IV, s. 172.

³³⁵ Cezerî, *age*, s. 382; Kandemir, *agmd*, s. 118.

Çalışmanın konusu olan bu eser hakkındaki bilgiler üçüncü bölümde verilecektir.

2. ***Manzûmetü tefsîri garîbu'l-Kur'an:*** Irâkî'nin, bu eseri Kur'an'da insanların anlamakta zorluk çektikleri garib lafızları açıklamak için yazmıştır. Fakat bu eserin günümüze ulaşmış ulaşmadığı bilinmemektedir.³³⁶
3. ***el-Adedü'l-mu'teber fî'l-evcüh elletî beyne's-süver:*** Kıraat alanına dair yazılmış olan bir eserdir. Sureler arasındaki kıraat vecihlerinden bahsetmektedir. Nüshalarından biri Hidiviyye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır.³³⁷

2.4.4. Tarih İlmi ile İlgili Eserleri

1. ***Nazmu'd-dürer es-seniyye fî's-sîreti'z-zekiyye:***³³⁸ *Nazmü'd-dureri's-seniyye es-siyeri'z-zekiyye* veya *ed-Dureru's-seniyye fî (nazmi)'s-siyeri'z-zekiyye* gibi isimlerle anılan bu eser, Hz Peygamber'in (sav) hayatını ve şemâilini anlattığı bin beyitlik elfiyyesidir. Yazma nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi'nde ayrıca İstanbul Üniversitesi, Köprülü ve Kayseri Râşid Efendi kütüphanelerinde bulunmaktadır. Şerhleri arasında Muhammed Abdürraûf el-Münâvî'nin *el-Ucâletü's-seniyye alâ Elfîyyeti's-sîreti'n-nebeviyye*'si, Uchûrî'nin *Şerhu Nazmi'd-dureri's-seniyye fî's-siyeri'z-zekiyye* ve İbnü'l-Hâkim'in *el-Ğurerü'l-mudf'e'si* zikredilebilir.³³⁹
2. ***Zeylû Târihu'l-İslâm li'z-Zehebî:***³⁴⁰ Zehebî'nin (ö. 746/1345) *Târihu'l-İslâm* isimli eseri üzerine yaptığı bir zeyl çalışmasıdır. Fakat bu eserin günümüze ulaşmış ulaşmadığı bilinmemektedir.
3. ***Temyîzu'l-ashâb:*** İsminden de anlaşıldığı üzere bu eser sahabe hayatları ve onlara ait birtakım bilgileri anlatmak için kaleme alınmıştır. Ancak bu eserin de günümüze ulaşmış ulaşmadığı bilinmemektedir.³⁴¹
4. ***el-Bâis ale'l-halâs min havâdisi'l-kussâs:***³⁴² Bu eserde ashâbın kıssa anlatmak isteyenlere izin vermediği, kıssacılığı hoş karşılamadığı,

³³⁶ Sehâvî, *age*, c. IV, s. 174; Suyûtî, *age*, c. I, s. 544.

³³⁷ Kandemir, *agmd*, s. 118.

³³⁸ Bağdatlı İsmâil Paşa, *age*, c. I, s. 562. Ziriklî, *age*, c. III, s. 344.

³³⁹ Kandemir, *agmd*, s. 120.

³⁴⁰ Kandemir, *agmd*, s. 121.

³⁴¹ Kandemir, *agmd*, s. 121.

³⁴² Bağdatlı İsmâil Paşa, *age*, c. 1, s. 562

kıssacıların hadis rivayetinde yetkin kişiler olmadığı, insanların anlamakta zorluk çekecekleri konuları hikaye edip onların zihinlerini bulandırdıklarını belirterek, bu hurafecilerin vaaz vermelerine izin verilmemesi istenmektedir. Eser Muhammed es-Sabbâğ tarafından yayımlanmıştır. Fakat bu eserin de günümüze ulaşmış ulaşmadığı bilinmemektedir.³⁴³

Görüldüğü üzere Irâkî'nin değişik alanlarda yazmış olduğu pek çok sayıda eser mevcuttur. Bu eserlerin içeriği bilinmekle beraber birçoğunun günümüze ulaşmış ulaşmadığı bilinmemektedir. İslamî ilimlere vermiş olduğu eserlerle katkıda bulunan müellifimizin, aslında bunlardan başka birçok eseri de mevcuttur. Konunun fazla dağılmaması adına, alanında şöhret sahibi olan ve daha çok zikredilen eserler sıralanarak kısa bilgiler verilmiştir. Ancak bu eserlerin yanı sıra bir de Irâkî'ye nispet edilen diğer eserler ile müellifin tamamlamaya fırsat bulamadığı anlaşılan eserler hakkında bilgiler de mevcuttur.³⁴⁴

Zikretmiş olduğumuz eserlerden Irâkî'nin ilme verdiği önemi bir kez daha görmekteyiz. Hem kendisinin kaleme aldığı eserler hem de ister oğlu Veliyyüddîn ister de diğer öğrencilerin ısrarı üzerine onları kırmayıp kaleme aldığı ve okuttuğu eserler, İslami ilimlere ve öğreticiliğe ne kadar önem verdiğini açıkça gözler önüne sermektedir. O sadece eser telif etmekle kalmamış aynı zamanda bu eserleri talebelerine okutmuş ve onların eserlerden istifade etmelerine imkân sağlamıştır.

İlmî seyahatleri neticesinde birçok âlimden istifade edip kendisinden de istifade edilmesini sağlamış olan Irâkî'nin, Garîbu'l Kur'ân'a dair yazmış olduğu eseri, daha önceki bölümlerde bahsi geçen Garîbu'l-Kur'an İlmi ve Elfiye geleneğinin genel özellikleri doğrultusunda ele alınmıştır. Irâkî'nin yaşamış olduğu dönemin fikri ve ilmî yapısını göz önünde bulundurarak garip kelimelerin ne gibi anlamlar kazandığına işaret edilmiştir. Aynı zamanda eserin şekil ve muhtevasına değinilmiş, telif edilmiş olan bu bin beyitlik manzume hakkındaki bilgiler de çalışmanın son bölümü olan üçüncü kısmı teşkil edecektir.

³⁴³ Kandemir, *agmd*, s. 120.

³⁴⁴ Detaylı bilgi için bkz. Kandemir, *agmd*, s. 121.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ZEYNUDDÎN EL-İRÂKÎ'NİN
EL-ELFİYYE FÎ GARÎBÎ'L-KUR'AN'I
(Metin-İnceleme)

3.1. METNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Manzume türünde telif edilen eserler, ekseriyetle özet tarzda ve veciz ifadelerle yazılan eserlerdir. Bir manzum eser olan *el-Elfiyye fî Garîbi'l-Kur'ân*, imâların hâkim olduğu şiir türlerine kıyasla daha açık ve net ifadelerin yer aldığı, okuyucuya bilgi verme amacı güdülen, daha çok didaktik olarak yazılmış bir eserdir. Nitekim şiir türünde ifade edilen duygu ve düşünceler, daha kısa ve özlü anlatım biçimiyle sunulur. Bununla beraber nazım türü eserlerde, genellikle şiir vezinlerinde takdim, te'hir ve hazif gibi mecburî durumlardan kaçınma ihtimali yoktur. Bunun yanısıra ritmik bir musikî içermesi, kolayca ezberlenebilmesi ve vezinlerinin sevilmesi vb. sebeplerden ötürü şiir, nesir türü eserlere oranla daha fazla ilgi çekmektedir.

Irâkî Kur'ân-ı Kerîm'deki garip kelimeleri 1000 beyitte anlatmış ve bu manzum çalışmasına *el-Elfiyye fî garîbi'l-Kur'ân* adını vermiştir. Irâkî eserine Allah'a hamd ederek başlamış ve Kur'ân-ı Azîm'in garip lafızlarını toplamaya niyet ettiğini dile getirmiştir. Sonrasında Ebû Hayyân'ın, garip lafızları alfabetik sıraya göre biraraya topladığını ancak kelime tertibinde ikinci ve daha sonra gelecek olan harflerde bu tertibe i'tibar etmediğini, kendisinin ise onun aksine ilk harflerde olduğu gibi ikinci ve üçüncü harflerde de alfabetik sıraya riayet ettiğini bildirmektedir.

Elfiyye türünde yazılan eserler genellikle mukaddime bölümü ile başlayıp hatime bölümü ile sonlanmaktadır. Mukaddime ve hâtme bölümlerinin beyit sayıları her eserde farklılık gösterebilir. Irâkî ise bu manzum çalışmasına aşağıda verilen on bir beyitlik bir mukaddime ile giriş yapmaktadır:

الحَمْدُ لِلَّهِ أَمَّ الْحَمْدِ * عَلَى أَيْدٍ عَظُمَتْ عَنْ عَدِّ
وَبَعْدُ فَالْعَبْدُ نَوَى أَنْ يَنْظِمَا * غَرِيبَ أَلْفَاظِ الْقُرْآنِ عَظَمَا
جَمَعَ أَبِي حَبِيبٍ وَهُوَ رَتَبَهُ * تَرْتِيبَ أَحْرَفِ الْهَجَا وَهَذِهِ
لَكِنَّهُ مَا اعْتَبَرَ الْقَوَانِيَا * وَمَا أَتَى مِنَ الْحُرُوفِ تَالِيَا
فَاخْتَرْتُ تَرْتِيبًا عَلَى الْحُرُوفِ * الثَّانِي وَالثَّلَاثِ فِي التَّأْلِيفِ
وَرُبَّمَا زِدْتُ لِحَاجَةٍ دَعَتْ * مُمَيِّزًا بِقُلْتُ غَالِيَا أَتَتْ
وَأَذْكُرُ الْحَرْفَ بِنَصِّ الْمُتَرَلِّ * وَرُبَّمَا أَشْرْتُ إِنْ لَمْ يَسْهَلِ
وَرُبَّمَا أَذْكُرُ مِنْهُ كَلِمَةً * عِنْدَ أَصُولِهَا لِذَاكَ التَّزْوِمَةِ
تَوَارَةَ التَّرَاثِ قَرَنَ وَ انَّسَقَى * مَتَكًّا لَا شَيْءَ السَّتِ انْتَقَى
"وَقُوْعُهَا فِي الْوَاوِ قَوْهُمْ هَلُمَّ * فِي اللَّامِ لَا تَبَاعِيَهُمْ أَصْلُ الْكَلِمِ"

وَأَرْجِي النِّفْعَ بِهِ فِي عَاجِلٍ ۞ وَأَجِلٍ ۝ وَاللَّهُ ذَخْرُ الْآمِلِ

Hamd tam manasıyla otoritenin sahibi sayısız nimeti olan Allah’a mahsustur
(Daha sonra) bu abd-i aciz Kur’an’ı Azim’in garip lafızlarını nazmetmeye niyet
etti

Ebû Hayyan onu alfabetik harf sırasına göre düzenleyip topladı
Fakat o ikinci ve arkasından gelen harflerde bu tertibe itibar etmedi
Ben telifde ikinci ve üçüncü harfleri de bu tertibe göre tercih ettim
Bazen de tertipte öyle gerektiği için daha fazla yapmış olabilirim ve “gultü” ile
ibraz ettim
Kelimeyi indirilmiş olan nass ile zikrettim bazen de kolay olmadığına işaret
ettim
Bazen de o nasstan bir kelime ve o kelimenin kökünün yanında o kelimeye
bitişenleri zikrederim

Müellif bu beyitte yukarıdaki açıklamaya örnek getirmiştir.

Umutların hazinesi olan Allah’a yemin olsun ki ben onunla dünya ve ahirette
fayda umuyorum

Eserin hâtime bölümü ise şu şekildedir:

نظمتها في سفرى لمكة ۞ بدأو عودا مع شغل الفكرة

وأكملت عند السويس عائدا ۞ من سفرى لفضل ربى حامدا

مصليا على نبى الرحمة ۞ فهو شفيعى وهو لى وسيلتى

والحمد لله وحده وحسبنا الله ونعم الوكيل والله أعلم

Ben onu Mekke seferimde fikriyatla meşgul iken yeniden nazmettim

Rabbimin faziletine hamd ediyorken seferimden dönüşte Süveys’te
tamamladım

Rahmet Peygamberine selam ederim O benim şefaâtçim ve O benim vesilemdir

Hamd Allah'adır O tektir ve Allah bize yeter ve O ne güzel vekildir ve Allah en iyi bilendir

Yukarıda kısaca genel özelliklerinden bahsedilen eserin daha kapsamlı tanıtımını iki başlıkta ele almak yerinde olacaktır. Bunlardan birincisi eserin muhteva yönünden, ikincisi ise şekil yönünden incelenmesidir.

3.1.1. Muhteva Yönünden Özellikleri

Irâkî, *el-Elfiyye fî garîbi'l-Kur'ân* adlı manzum eserini, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen garip lafızlarla ilgili bilgi vermesi ve talabeler nezdinde kolayca ezberlenmesi için 1000 beyit üzerine icra etmiştir. Eserde toplamda müellifin işaret ettiği 1526 garip kelime yer almaktadır. Esere alınan kelimeler genellikle alfabetik sıraya göre dizilmiştir. Metin içi düzende yine aynı şekilde alfabetik sıraya göre yazılmış, beyitler kısa bir mukaddimeden sonra “ا” harfi ile başlayan kelimelerle başlayıp, “ى” harfi ile başlayan kelimelerle bitmektedir.

Irâkî kelimeleri, genellikle açıklamaların öncesine koymuş olsa da kelimelerin bazılarını ise açıklamadan hemen sonra getirmiştir. Örneğin; “أَيُّهُوَ الْمَرْعَى لِلْأَنْعَامِ” beytinde “أَيُّ” kelimesi, “أَثَرُهُ بَقِيَّةٌ عَنْ سَلَفٍ” beytinde ise “أَثَرُهُ” kelimesi, kendilerinden sonra gelen ifadeler ile açıklığa kavuşmuşlardır. Kelimelerin açıklamadan sonra yer aldığı yerlere örnek olarak ise, “فَسَرُّوا مِنْ لَا لَهُ مِنْ عَقِبٍ فَلَا بُتْرَ” burada فَلَا بُتْرَ kelimesinin anlamı, “وَبَالَّذِي مِنْ تَرَابٍ” burada da “الثَّرَى” kelimesinin anlamı, kendilerinden önceki açıklama ile izah edilmiştir. Eser bir sözlük çalışması niteliğinde olduğundan beyitler, kelimeler ve onların manalarını içermektedir. Kelimeler bazen kendilerine müradif olan kelimeler ile anlatılmaktadır. Örneğin: “أَجَلْتُ” kelimesini yine “erteledin” manasına gelen “أَحْزَنْتَ” kelimesi ile “الأحداث” kelimesini “kabirler” manasına gelen “القبور” kelimesi ile tefsir etmektedir. Bununla beraber eserde, bir kelimenin başka bir kelimeyle varsa ortak kullanımı hakkında da bilgi verilmektedir: “قُرُوءَ الْوَاحِدِ قَرَأَ مَشْتَرِكٌ لِلْحَيْضِ وَالطَّهْرِ” beytinde “قُرُوءَ” kelimesinin hayız ve temizlik için müşterek bir lafız olarak kullanıldığını dile getirmiştir. Bazı lafızların ise zıt anlamlarını söyleyerek manasına dikkat çekmektedir. “الضَّرُّ ضِدُّ” örneğinde “السر” kelimesini “açık ve alenî olanın zıddı”, “السرُّ ضِدُّ الْجَهْرِ وَالْعَلَانِيَةِ” örneğinde de “الضر” kelimesini “faydalı olanın zıddı” şeklinde ifade etmektedir. Eserde içerik bakımından kelimelerin zaman zaman müfred ve cemî'lerine de işaret etmektedir. Bu durumu birkaç örnekle göstermek, nasıl kullanıldığı ile ilgili bilgi

”اشحة جمع شحيح اى بخيل“, ”وعربا جمع عروب“, فنن“ ”افنان الاغصان فردها“, ”اكواب الواحد كوب“ verecektir. vb.

Kelimelerin tekil-çoğul, eş ve zıt anlamlarına değindikten sonra biraz da sarfî açıdan kelimeleri açıklama biçimine dikkat çekmek eseri muhteva yönünden zenginleştirecektir. Irâkî, garip lafızları ele alırken bazen bir kökten kelimeyi verip kelimenin türeyen köklerini de aynı açıklama içerisinde sıralayarak hepsinin anlamını tek bir kelimedede vermekle yetinmekte ve bütün kelimelerin o kökten geldiğine işaret etmektedir. Örneğin;

وبارتفاع و انخفاض فسرُوا أَمَّنَّا وَإِمْرًا عَجَبًا وَأَتَمَّرُوا

يَأْتَمَّرُونَ كُلُّهُ مِنْ أَمْرًا وَفِي أَمْرِنَا مُتَرَفِّعٌ كَثْرًا

كَذَاكَ أَمْرُنَا وَرَجَحَ أَمْرُوا بِطَاعَةِ فَفَسَقُوا فَذَمُّرُوا

Beyitte “أَمْرًا” kelimesini “tuhaf, acaip” manası ile açıklayıp, “يَأْتَمَّرُونَ” kelimelerinin hepsinin “أَمْرًا” kökünden geldiğini dile getiriyor. Diğer bir anlatım şekli de aynı kökten gelen kelimeleri arka arakaya vererek ondan bir önceki kelimededen türediğine işaret etmektedir. Örneğin: “وليجة مافى سواه تدخل وليس منه منه تولج ندخل” bu beyitte “وليجة” kelimesi, “ondan olmadığı halde ona giren şey” manasında kullanırken; “تولج” kelimesinin de “وليجة” kökünden geldiğine değinerek, manasını “birbirinden olmayan iki şeyi girdirirsin” şeklinde kullanmıştır.

Bazen ise kelimeleri harf veya hareke değişikliğinde kazandığı yeni anlamlarla beraber izah etmektedir. Örneğin: “أجنة” kelimesini, “أجنة جمع جنين جنة بالضم ترس و بكسر جنة” “kesralı olduğunda “delilik, cunûn”, dammeli olduğunda “kalkan, zırh” manalarına geldiğini söylemektedir. Hareke ile mana değişikliğine bir örnek daha verecek olursak: جهدهم burada “جهدهم” kelimesi ötre ile okuduğunda “güç, kuvvet” manalarına gelirken, fetha ile “meşakkat, zorluk” gibi anlamlara tekabül etmektedir. Harf değişikliğine örnek olarak şu beyit verilebilir: “عتيا اى ييس ولكن قلبت” “عتيا” harfi “و” “الواو باء كل ذى تمادى مبالغ فى كفر او فساد” fakat şiirde “عتيا” kelimesi kurumak manasındadır. Fakat şiirde “و” harfine kalb olduğunda “aşırıya giden, küfrü ve fesadı abartan herkes” olarak açıklamaktadır.

Bunların yanısıra garip lafızları bazen vezinleriyle bazen de ism-i fail, ism-i meful veya mastar kalıplarıyla sunmaktadır. Örneğin: “طائف اسم فاعل من طافا” “طائف” kelimesi “ضيق” “فى ضيق المصدر او تخفيف” kelimesinden ism-i faildir. Bu beyitte ise

kelimesi mastardır ve dar kelimesinin şeddesiz halidir. Vezin ile beraber kullanıma örnek olarak ise şu beyit verilebilir: “كُوْثِرَ بوزن فوعل من كثرة والكوثر اسم نهر فى الجنة”, burada “كوثر” kelimesi “فوعل” vezni ile gelmiştir. Mana olarak ise “cennette bir nehir ismidir”. Diğer bir örnekte ise: “معنى استكانوا خضعوا اوزان استفعلوا قيل بل استكانوا” bu beyitte “استكانوا” kelimesinin vezninin “استفعلوا” kalıbından geldiği söylenmektedir.

Irâkî, eserinde çok az olmakla beraber bazı kelimelerde lehçelere göre kelime anlamlarına da değinmektedir. Bu hususta şu beyitler örnek verilebilir:

“حصب جهنم الملقى بها أو الحطب” “بلغة الحبش و من قد قرأ حصب ما هيجت به النار رأى” bu beyitte Irâkî “حصب” kelimesinin Habeş lehçesinde okunuşunun “حطب” olduğu ifade etmektedir. Aynı meseleye ek olarak diğer beyitte de şu şekilde gelmektedir: “معنى شرد عند قریش سمع اخترد طرد” burada “شرد” kelimesinin Kureyş lehçesinde “dağıt” manasında kullanıldığına işaret edilmiştir.

Bütün bu kelime kullanımlarının yanısıra Irâkî, eserini kaleme alırken tercihe açık yerler bırakarak zaman zaman kendi görüşlerini لا أبرح لا أبرح لا أبرح "ن ابرح الارض ازل اول قلت و لا أبرح لا أبرح" gibi ifadelerini kullanarak dile getirmiştir. Bazende مسطر مسلط "مسيطر مسطر" beytinde olduğu gibi farklı kıraat okuyuşlarını ele alarak da açıklamalar yapmıştır.

Netice itibariyle şiirin muhtevası incelendiğinde kelime analizi bağlamında Irâkî, kelimeleri yalnızca garip olan kelimeyi yalın bir anlatım yaparak açıklamak yerine, lafızları tekil ve çoğullarıyla, türemiş kelimelerle, eş ve zıt anlamlarıyla zaman zaman kelime hakkında kendisinin katmış olduğu yorumlarla zenginleştirerek açıklamaktadır. Eseri bu üslûp ile yazmış olması aynı zamanda şiirin daha kolay hıfzedilmesine ve akılda kalıcı olmasına katkı sağlamaktadır. Çünkü bazen bir şeyi bilmek için onu, zıddı veya eş anlamı ile kodlayarak öğrenmek daha kolay ve kalıcı olur.

Cümle kurgusu genellikle kurallı olup şiir ahengi açısından bazen devrik cümlelere yer verilmiştir. Ancak kelimeler ifade edilirken açık, seçik ve net bir şekilde ele alınmıştır. Yukarıda görüldüğü üzere şiirde bazı kelimeler, yine garip olan kelimelerle açıklanmış olsa da genel itibariyle bilinen ve kullanılan lafızlarla izah edilmiştir.

Didaktik ve lügat niteliğini taşıyan bir eser olması özelliğiyle metnin genelinde duygusal ifadeler neredeyse hiç yer almamıştır. Nitekim öğretici metinlerde esas gaye, karşıya verilmek istenen bilginin net bir şekilde ulaştırılmasıdır. Dolayısıyla diğer şiir türlerinin aksine bu şiir türünde edebî sanatlarla da rastlamak pek mümkün değildir. Eser,

türünün özelliklerini taşıyarak Garîbu'l-Kur'ân ilmine ait olan yabancı kelime mevzusunu ilmî bir üslupla ve düzenli bir formatta incelemiştir.

3.1.2. Şekil Yönünden Özellikleri

Türünün diğer misallerinde olduğu gibi Elfiyye, dil ve edebiyat özellikleri açısından da önemli bir yeri haizdir. Didaktik şiirin doğası gereği ve çeşitli ilim dallarında yazılıyor olması, üslûbu akıcı ve basit olmasından dolayı şairler şiirlerini recez ve müzdevic vezni ile yazmaya daha fazla ağırlık vermişlerdir.³⁴⁵ Çünkü nağme açısından recez, nazım bahirlerinin en uygunudur. Tef'ileler arası geçiş daha kolay olur ve şaire ifadelerini özgürce sunma fırsatı verir. İlmî bir konuda ayrıntılı ve oldukça uzun bir manzûme telif etme ihtimali recez ve müzdevic bahirlerine mahsustur.

Recezin kelime itibariyle manası, “kalkarken devenin diz ve bacaklarını sendeleten bir hastalık” adıdır. Bu isim Halil b. Ahmed tarafından zihaf ve illet kaidelerine birçok defa maruz kalmasından dolayı verilmiştir. Recez, Seci'den gelişerek önce *şatr* bünyesinden de cüz kaybederek *menhûk*, daha sonra *şatr* kaybedip *meştur* ve mısralarından birer *tef'ile* (cüz') kaybedip *mezcû'* adı verilen bahirlere ardından da *tef'ileli* tam bir bahre dönüşmüştür. Recezler genelde anî duygu ve ifadeler bütünü olup birçoğu günümüze kadar gelmemiştir. Didaktik şiirlerde kullanılan recez bahrinin konuları genellikle hikâye, tarih, fıkra, belâgat, sarf-nahiv, aruz, siyer, hadis terimleri, akaid ve fıkıh gibi bilimsel konular olmuştur. Urcuze, recez bahrinde yazılmış kasidelere, raciz ise bu kasideleri telif edenlere söylenir. Ağleb el-İclî (ö. 21/642) ise racizlerin ilkidir.³⁴⁶

Cahiliye, muhadram ve İslâmî dönem Arap şairleri kafiye, “beyit, şiir, kelime, beytin son kelimesi ve revî harfî” (kafiyede tekrarlanan son harf) anlamlarında kullanmışlardır. Kafiye kelimesini “tâbi olmak, ardından gitmek” demek olan kafv/kufüvv masdarından “izleyen, ardından gelen” (kâfiye) veya “arkasından getirilen” anlamında kullananlar da vardır. Buradan hareketle beyitlerin sonlarında birbirlerini izleyen ve ard arda tekrar edilen kelimeler nedeniyle kafiye bu isim verilmiştir. Elfiyye türü eserler kafiye itibariyle müzdevic formunda yazılmış eserlerdir. Her bir şatrı aynı revî harfine sahip olan beyitlerden oluşur.³⁴⁷

³⁴⁵ Heddare, *age*, s. 359.

³⁴⁶ Topuzoğlu, Tefik Rüştü, “Recez”, *DİA*, İstanbul, 2007, c. XXXIV, s. 509-510.

³⁴⁷ Durmuş, İsmail vd. “Kafiye”, *DİA*, İstanbul, 2001, c. XXIV, s. 149.

Ele aldığımız eser vezin bakımından aruzun recez bahrinde yazılmıştır. Her beytin tefilatında üç kez مستفعّلن - مستفعّلن - مستفعّلن kalıbı kullanılmıştır. Kullanılan kalıba örnek teşkil etmesi için eserin mukaddime bölümünden ilk altı beytin incelemesi aşağıda verilmiştir:

1.beyit الحمد لله أُمِّمَ الحَمْدِ على أياذٍ عَظُمَتْ عَنْ عَدٍّ

الحمد لله لاه أُمِّمَ مل حم دي على أيا دن عظمت عن عد دي

مستفعّلن مستفعّلن مفعولن متفعّلن مفتعّلن مفعولن

./././ ./././ ./././ ./././ ./././

2.beyit وَ بَعْدُ فَالْعَبْدُ نَوَى أَنْ يَنْظِمَا عَرِيبَ أَلْفَاظِ الْقُرْآنِ عَظَمًا

وع د فل عب د نوى أن ينظما غري ب أل فما ظل قرا ن عظ ظما

متفعّلن مفتعّلن مستفعّلن متفعّلن مفتعّلن مستفعّلن

./././ ./././ ./././ ./././ ./././

3.beyit جَمْعُ أَبِي حَيَّانَ وَهُوَ رَبُّهُ تَرْتِيبُ أَحْرَفِ الْهَجَا وَهَدَّيْهِ

جم ع أبي حي يا ن وه ورت تبه تري بي أح رفل هجا و هذ ذ به

مفتعّلن مستفعّلن مفتعّلن مستفعّلن مفتعّلن متفعّلن

./././ ./././ ./././ ./././ ./././

4.beyit لَكِنَّهُ مَا اعْتَبَرَ التَّوَانِيَا وَ مَا أَتَى مِنَ الْحُرُوفِ تَالِيَا

لاكن نحو مع تبرث ثوانيا و ما أتى منل حرو ف تاليا

مستفعّلن متفعّلن متفعّلن متفعّلن مفتعّلن متفعّلن

./././ ./././ ./././ ./././ ./././

5.beyit فَاخْتَرْتُ تَرْتِيبًا عَلَى الْحُرُوفِ الثَّانِي وَ الثَّالِثِ فِي التَّأْلِيفِ

فخ تر ت تري بن علل حرو في أث ثان وث ثالث فت تأ لي في

مستفعّلن مستفعّلن مفعولن مستفعّلن مفتعّلن مفعولن

./././ ./././ ./././ ./././ ./././ ./././

6.beyit و زَيْمًا زِدْتُ لِحَاجَةٍ دَعْتُ مُمِيزًا يُقْلِتُ غَالِيًا أَتَتْ

و رب بما زدت لحا جتن دعت مي یزن بقل ت غا لبن أتت

متفعّلن متفعّلن متفعّلن متفعّلن متفعّلن متفعّلن

./././ ./././ ./././ ./././ ./././ ./././

3.2. KİTAPTA YER ALAN GARİB LAFIZLAR

(ALFABETİK LİSTE)

İNCELEME-TAHRİC

Müellifimiz eserini kaleme alırken, Kur'an'da geçen garip lafızları alfabetik sırayı göz önünde bulundurarak yazmıştır. Bu çalışmada müellifin tertibi esas alınarak kelimeler numaralandırılmış ve tablo haline getirilmiştir. Aynı zamanda oluşturduğumuz tabloda ele alınan kelimenin yanına şiirde geçen açıklamaları ve kullanımına örnek olması bakımından kelimelerin geçtiği ayetler ve ilgili ayetlerin meallerine; geçtiği sûre ve ayet numaraları belirtilerek yer verilmiştir. Örnek ayet mealleri seçilirken şiirdeki anlamı göz önünde bulundurularak seçim yapılmış ve bütün örneklerde tek bir ayet esas alınmıştır. Ayetin meali verilirken, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı mealleri esas alınmıştır.

3.2.1. Elif (ا) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet	Âyet Meâli
1	أَبَا	Koyunlar için otlama alanı, mer'a	Abese/31	وَفَاكِهَةً وَأَبًّا Meyveler ve çayırılar
2	أَبَابِيلَ	Bölük bölük topluluklar	Fil/3	طَيْرًا أَبَابِيلَ Sürü sürü kuşlar
3	ءَاتُوا	Verdiler	Enbiyâ/73	وَأَيُّهَا الرِّكَاءَ Zekât vermek.
4	أَتَا	Eşya, mal	Nahl/80	أَتَا وَمَتَاعًا Ev eşyası ve geçimlikler
5	ءَاتَرُ	Tercih etti	A'lâ/16	بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا Fakat sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz
6	أَتَارَتْ	Öncekilerden geriye kalan	Ahkaf/4	أَتَارَتْ مِنْ عِلْمٍ Bir bilgi kalıntısı
7	أَثَلِ	Taraf	Sebe/16	وَأَثَلِ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ Acı ılıgın ve biraz da sedir ağacı

8	تَأْتِيَهُمْ	Günah	Tûr/23	وَلَا تَأْتِيَهُمْ	Günah işletmeyen
9	أُجَاعٌ	Tadı çok tuzlu ve acı oldu	Furkan/53	وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ	Tuzlu ve acı olan
10	تَأْخُذْنِي	Benim için ücret karşılığı çalışman	Kasas/27	عَلَى أَنْ تَأْخُذَنِي	Bana çalışmana karşılık
11	أَجَلْتِ	Sen bizi terk ettin	En'âm/128	لِأَيِّ يَوْمٍ أُجَلِّتِ	(Bu) hangi güne ertelenmiştir?
12	أَحَدٌ	Tek olmak, yalnız olmak	İhlas/1	قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ	De ki: "O, Allah'tır, bir tektir
13	إِدًّا	Büyük, koskoca	Meryem/89	لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا	Andolsun, siz çok çirkin bir şey ortaya attınız
14	فَأَذْنُونا	Bilin	Bakara/279	فَأَذْنُونا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ	Allah ve Resûlüyle savaşa girdiğinizi bilin
15	تَأْدِنَ	Bildirmek	İbrahim/7	وَإِذْ تَأْدِنُ رَبُّكُمْ لَيِّنَ شِكْرَتُمْ لَا يَرْضَىٰ كُفْرَكُمْ	Hani Rabbiniz şöyle duyurmuştu
16	أَذَىٰ	Üzüntü, elem, keder	Âl-i İmrân/186	أَذَىٰ كَثِيرًا...	Üzücü birçok söz
17	الْإِزْبَةَ	İhtiyaç	Nûr/31	غَيْرِ أُولَى الْإِزْبَةِ	Kadına ihtiyaç duymayan
18	الْأَرَائِكِ	Kanepe, koltuk, sedir	Mutaffifîn/35	عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ	Koltuklar üzerinde (etrafı) seyredeler
19	إِرمَ	Sâm'ın oğlu ve Âd'ın babası, milletler veya bir şehir	Fecr/7	إِرمَ ذَاتِ الْعِمَادِ	O direkli İrem'e
20	أَرْزُهُ	Ona yardım etti	Feth/29	كَزْرَعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآرَزُهُ	Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş
21	تَوَزُّهُمْ	Onları itiyor, sürüklüyor	Meryem/83	تَوَزُّهُمْ أَزًّا	Onları durmadan (günaha ve azgınlığa) tahrik eden
22	أَرْقَا	Yaklaşma, zamanı gelme	Necm/57	أَرْقَبَ الْآرْقَةِ	Yaklaşmakta olan yaklaştı
23	أَسْرَهُمْ	Onların yaratılışı	İnsan/28	وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ	Bağını da sım sıkı bağladık
24	أَسْفُونَا	Üzdüler	Zuhurf/55	فَلَمَّا أَسْفُونَا ائْتَقَمْنَا مِنْهُمْ	Onlar bizi bu şekilde öfkelerince biz de onlardan öc aldık
25	آسِنَ	Eğer suyun vasfı değişmiş ise buna âsin denilir.	Muhammed/15	مِنْ مَّاءٍ غَيْرِ آسِنٍ	Bozulmayan su ırmakları
26	أُسْوَةٌ	Tâbi olmak, uymak	Ahzâb/21	لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ	Andolsun, Allah'ın Resûlünde sizin için güzel bir örnek vardır.
27	أَسَىٰ	Üzmek, acı vermek	A'râf/93	فَكَيْفَ آسَىٰ عَلَى قَوْمٍ كَافِرِينَ	Şimdi ben, inkârcı bir topluluğa nasıl üzülürüm?
28	الْأَصَالَ	Öğleden geceye kadar olan zaman dilimi	A'râf/205	بِالْعُدُوِّ وَالْأَصَالِ	Sabah-akşam.
29	أُفٍّ	Pislik	Enbiyâ/67	أُفٍّ لَّكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ	Yazıklar olsun, size de Allah'ı bırakıp tapmakta olduklarınıza da

30	إِفْكٌ	Yalanın en kötüsü	Nûr/11	إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ	O ağır iftirayı uyduranlar, sizin içinizden bir guruhur.
31	الْمُؤْتَفِكَاتُ	Lût kavminin şehirleri	Hâkka/9	وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِ	Yerle bir olan şehirler hep o suçu işlediler
32	أَقَلُّ	Düşerek gözden kayboldu	En'âm/76	فَلَمَّا أَقَلَّ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ	Yıldız batınca da "Ben öyle batanları sevmem" dedi
33	الْتَنَاهُمْ	Eksilttik	Tûr/21	وَمَا أَلْتَنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ	Bununla beraber onların amellerinden hiçbir şey eksiltmeyiz
34	أَلِيمٌ	Acı veren, dertli	Âl-i İmrân	فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ	Onları elem dolu bir azap ile müjdele
35	إِلَّا	Allah, yakınlık veya ahd	Tevbe/10	لَا يَرْفُقُونَ فِي مَوْمِنٍ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً	Bir mü'min hakkında ne akrabalık (bağlarını), ne de antlaşma (yükümlülüğünü) gözetirler
36	آلَاءُ	Nimet, lütuf	Rahmân/13	فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ	O halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?
37	أَمْنًا	Yükseklik ve alçaklık	Tâhâ/107	لَا تَرَى فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْنًا	Orada hiçbir çukur, hiçbir tümsek göremeyeceksin
38	إِمْرًا	Acayip, tuhaf	Kehf/71	لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا	Doğrusu, şaşılacak bir iş yaptın
39	الْأُمَّةُ	Millet, toplum, zaman, son peygamberi takip edenler	Câsiye/28	وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَائِيَةٌ	O gün her ümmeti diz çökmüş görürsün
40	أَمِيرِينَ	Yönelenler	Mâide/2	وَلَا أَمِيرِينَ أَلْبَيْتِ الْحَرَامِ	Kâ'be'ye gelenlere sakın saygısızlık etmeyin
41	إِمَامًا	Onların liderliğine uyma	Furkan/74	وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا	Bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle
42	أَمْرًا	Tasdik etmek	Âl-i İmran/97	وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ أَمِنًا	Oraya kim girerse, güven içinde olur
43	أَمْنَةً	Güvenlik	Enfâl/11	إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسُ أَمْنَةً مِنْهُ	Hani (Allah) kendi tarafından bir güvenlik olarak sizi hafif bir uykuya daldırıyor
44	أَنْسَ	Görmek, bakmak	Kasas/29	أَنْسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا	Tûr tarafında bir ateş görmüş
45	أَنْتُمْ	Bildiniz	Nisâ/6	فَإِنْ أَنْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا	Eğer reşid olduklarını görürseniz
46	الْإِنْسُ	İnsanlar	Cin/5	وَأَنَا ظَنَنَّا أَنَّ لَكَ تَقُولُ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا	Şüphesiz biz, insanların ve cinlerin Allah hakkında asla yalan söylemeyeceklerini sanıyorduk
47	أَنفًا	Saat, vakit	Muhammed/16	مَاذَا قَالَ أَنْفًا	Az önce ne söyledi?
48	أَنْعَامٌ	Mahlukât	En'am/138	وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا	Sırtları (binilmesi ve yük yükleme) haram edilmiş hayvanlardır
49	إِنَاهُ	Yemek vaktinin gelişi	Ahzâb/53	عَبْرَ نَاطِرِينَ إِنَاهُ	Yemeğin pişmesini beklemeksizin

50	آَنِيَّة	Sıcak, Kaynar derecede sıcak	Gâşiye/5	تُسْقَى مِنْ عَيْنٍ آَنِيَّةٍ	Son derece kızgın bir kaynaktan içirilirler
51	آَنَاءُ	Vakit	Tâhâ/130	وَمِنْ آَنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ	Gece vakitlerinde tespih et
52	أَوْبِي	Tesbih etmek	Sebe'/10	يَا جِبَالُ أَوْبِي مَعَهُ وَالطَّيْرُ	Ey dağlar! Kuşların eşliğinde onunla birlikte tespih edin
53	أَوَابُ	Geri dönen	Sâd/44	نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَابٌ	O ne güzel bir kuldu! O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi
54	يُؤَوِّدُ	Ağır gelir	Bakara/255	وَلَا يُؤَوِّدُهُ حِفْظُهُمَا	Gökleri ve yeri koruyup gözetmek ona güç gelmez
55	أَوَاهُ	Çokca dua eden	Hûd/75	إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَاهُ مُنِيبٌ	Çünkü İbrahim çok içli ve Allah'a yönelen bir kimseydi
56	أَلُ	Firavunun kavmi	Bakara/248	وَبَقِيَّةُ يَمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآَلُ هَارُونَ	Mûsâ ailesinin, Hârûn ailesinin geriye bıraktığından kalıntılar
57	أَوَى-أَوْبِنَا	Katıldık	Yusuf/69	وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ أَوَىٰ إِلَيْهِ	Yusuf'un yanına girdiklerinde o, kardeşini yanına aldı
58	وَأَوْبِنَاهُمَا	Kattık	Mü'minûn/50	وَأَوْبِنَاهُمَا إِلَىٰ رُبُوعٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ	Her ikisini de oturmaya elverişli, akarsulu yüksek bir yere yerleştirdik
59	أَيَّدُ	Kuvvet	Zâriyât/47	وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ	Göğü kudretimizle biz kurduk
60	أَيَّدْنَاهُ	Kuvvetlendirdik, güçlendirdik	Bakara/87	وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ	Onu Ruh'u'l-Kudûs (Cebrail) ile destekledik
61	الْأَيْكَةُ	Koru, ağaç topluluğu	Hicr/78	وَأَنَّ كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ لظَالِمِينَ	Eyke halkı da şüphesiz zalim idiler
62	الْأَيَّامِ	Erkek veya kadın için eşi olmayan	Nûr/32	وَأَنْكِحُوا الْأَيَّامِ مِنْكُمْ	Sizden bekar olanları evlendirin
63	آيَةً	Kur'anda birbiriyle bağlantılı sözler; cemaat, topluluk	Bakara/118	لَوْ لَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَنْتَبِهْنَا آيَةً	Allah bizimle konuşsa, ya da bize bir mucize gelse ya

3.2.2. Bâ (ب) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki açıklaması	Geçtiği Âyet		Âyet Meâli
1	الْبَاسَاءُ	Şiddet, zorluk	En'âm/42	فَأَخَذْنَاهُمْ بِالْبَاسَاءِ وَالضَّرَّاءِ	Onları şiddetli yoksulluk ve darlıklarla yakaladık
2	بَاسٌ	Şiddet, zorluk	Nisâ/84	عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكُفَّ بَاسَ الَّذِينَ كَفَرُوا	Umulur ki Allah inkâr edenlerin gücünü kırar
3	أَبْتَرُ	Çocuğu olmayan kimse	Kevser/3	إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ	Soyu kesik olanın ta kendisidir
4	تَبَتَّلَ	Kesintiye uğramak	Müzzemmil/8	وَادْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا	Rabbinin adını an ve bütün benliğine O'na yönel

5	بُئْ	Hüznün en şiddetlisi	Yûsuf/86	إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَخُزْنِي إِلَى اللَّهِ	Ben acımı ve kederimi ancak Allah'a arz ediyorum
6	اَنْبَجَسَتْ	Fışkırdı	Â'râf/160	فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اِثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا	Taştan on iki pınar fışkırdı
7	بَحِيرَةٍ	Beş kere doğuran ve beşinci yavrusu dişi olan deve	Mâide/103	مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ	Allah ne "Bahîre" ne "Sâibe", ne "Vasîle" ne de "Hâm" diye bir şey meşru kılmamıştır
8	بَحْسٍ	Eksiklik, kusur	Yusuf/20	وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ	O'nu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar
9	بَاخِعٍ	Katil	Kehf/6	فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسِكَ عَلَى آثَارِهِمْ	Arkalarından üzülererek âdeta kendini tüketeceksin
10	بَادِيٍّ	Aşikâr, görünen	Hûd/27	إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا بِادِيٍّ الرَّأْيِ	İlk bakışta sana uyanların da ancak en aşağılıklarımızdan ibaret olduğunu görüyoruz
11	بِدَارًا	Aceleyle, tez elden	Nisâ/6	وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا	Büyüyecekler diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin
12	بِدْعًا	Başlangıç	Ahkâf/9	قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ	De ki: "Ben türedi bir peygamber değilim
13	بَدِيعٍ	Yaratan, icat eden	Bakara/117	بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ	O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır
14	الْبُدْنِ	Kurbanlık ve adaklık hayvan	Hac/36	وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ	Kurbanlık büyük baş hayvanları da sizin için Allah'ın dininin nişanelerinden kıldık
15	الْبَادِ	Çölde yaşayan, Mekke'ye dışarıdan gelen (yerlinin zıddı)	Hac/25	الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ	yerli, misafir bütün insanları eşit kıldığımız
16	وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا	İsraf etme fakirleşirsin	İsrâ/26	وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا	Fakat saçıp savurma
17	بَارِئُكُمْ	Sizi yaratan	Bakara/54	ذُكِّمْتُكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ	Bu, Yaratıcınız katında sizin için daha iyidir
18	الْبَرِيَّةِ	Mahluk, yaratık	Beyyine/6	أُولَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ	İşte onlar yaratıkların en kötüsüdürler
19	بَرَاءَةً	Çıkış	Tevbe/1	بَرَاءَةً مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ	Allah ve Resûlünden, bir ultiomatodur
20	بُرُوجٍ	Hisarlar	Burûç/1	وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ	Burçlarla dolu göğe andolsun
21	ذَاتِ الْبُرُوجِ	Ay ve güneşin menzilleri, on iki gezegen	Burûç/1	وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ	Burçlarla dolu göğe andolsun
22	تَبَرَّجْنَ	Ziynet eşyalarının ortaya çıkması	Ahzâb/33	وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى	Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın

23	لَنْ أَتْرُكُ	Vazgeçmeyeceğim	Yûsuf/80	فَلَنْ أَتْرُكُ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْتِيَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي	Babam gelmeme izin verinceye veya benim için Allah hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım
24	بَرْدًا	Uyku (Buz gibi sabit kalanlar için söylenir)	Nebe/24	لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا	Orada ne bir serinlik ve ne de içecek bir şey tadacaklar
25	بِرٍّ	İyilik, din	Mâide/2	وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى	İyilik ve takvâ hususunda yardımlaşın
26	بَرْزُخُ	Kabir	Mü'minûn/100	وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزُخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ	Onların gerisinde ise, yeniden dirilecekleri güne kadar (süren) bir berzah vardır.
27	بَرْزَا	Ortaya çıktılar, göründüler	İbrahîm/48	وَبَرْزَا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ	İnsanlar bir ve kahhar olan Allah'ın huzuruna çıkarlar
28	بَرْقَ	Yarmak, çatlatmak	Kıyâmet/7	فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ	Gözler kamaştığı zaman
29	تَبَارَكَ	Büyüdü, arttı	Mülk/1	تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ	Hükümlerinde olan Allah, yücedir
30	أَبْرَمُوا	Kesin karar verdiler	Zuhruf/79	أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ	Yoksa bir işe kesin karar mı verdiler? Şüphesiz biz de kararlıyız
31	بَارِغًا	Doğan, parlayan	En'âm/77	فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَارِغًا قَالَ هَذَا رَبِّي	Ay'ı doğarken görünce de "İşte Rabbim!" dedi
32	بَاسِرَةً	Kerih görmek	Kıyâmet/24	وَوُجُوهٌ يُؤْمِنُونَ بِآسِرَةٍ	O gün birtakım yüzler de asıktır
33	وَبُسَّتِ	Paramparça etme	Vâkıa/5	وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا	Dağlar parça parça dağılıp saçılmış toz olduğunda.
34	بَسْطَةً	Bolluk, genişlik	A'raf/69	وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَسْطَةً	Sizi yaratılış itibariyle daha güçlü kıldı
35	أُبْسِلُوا	Terk edilmek	En'âm/70	أُولَئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا	İşte onlar kazandıkları yüzünden helake sürüklenmiş kimselerdir
36	تَبَسَّمَ	Sessiz gülme	Neml/19	فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا	Tebessüm ile gülerek
37	بُشْرَى	Mutlu eden haber	Bakara/97	وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ	Mü'minler için de bir hidayet rehberi ve müjde verici
38	بَصُرَ	Gözüyle görmek	Tâhâ/96	قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ	Samirî şöyle dedi: "Ben onların görmediği şeyi gördüm"
39	بَصَائِرَ	Deliller	A'râf/203	هَذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ	Bu (Kur'an âyetleri) Rabbinizden gelen basiretlerdir
40	بَصِيرَةً	Kesin bilme, eminlik	Kıyâmet/14	بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ	Artık insan, kendi kendinin şahididir
41	بَضْعَ	Üçten dokuza kadar olan sayılar için kullanılır	Rûm/4	فِي بَضْعِ سِنِينَ	Birkaç yıl içinde
42	بَطْشَ- بطشة	Kuvvetle çekip alma	Burûc/12	إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ	Şüphesiz, Rabbinin yakalaması çok çetindir
43	بَعَثْنَا	Diriltme	Bakara/259	فَأَمَّا نُهُنَّ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثْنَاهُ	Allah onu öldürüp yüzyıl ölü bıraktı, sonra diriltti

44	بُعِثَتْ	Yayıma, dağılma	İnfitar/4	وَإِذَا الْقُبُورُ بُعِثَتْ	Kabirlerin içindekiler dışarı çıkarıldığı zaman,
45	بُعِثَتْ	Bu fiil kesra ile kullanıldığında helak, ötre ile kullanıldığında uzak olma anlamındadır	Hûd/95	أَلَا بُعِدًا لِمَدِينٍ كَمَا بُعِدَتْ مَدِينُ ثَمُودَ	Biliniz ki Semûd kavmi Allah'ın rahmetinden uzaklaştığı gibi Medyen halkı da uzaklaştı
46	بُعِدَتْ	Yakın olmanın zıttı	Tevbe/42	وَلَكِنْ بُعِدَتْ عَنْهُمْ الشُّعْبَةُ	Fakat meşakkatli yol, onlara uzak geldi
47	بُعَلًا	Put	Saffât/125	أَتَدْعُونَ بَعْلًا	Ba'le mi tapıyorsunuz?
48	بَعْنَةً	Aniden	Şuarâ/202	فَيَأْتِيَهُمْ بَعْنَةٌ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ	Onlar, farkında olmadan ansızın kendilerine gelecek olan
49	تَبَهُتُهُمْ	Onları şaşırtır	Enbiyâ/40	فَتَبَهُتُهُمْ	Kendilerini şaşkınlıktan dondurup bırakacak
50	الْبَعَا	Zina	Nisâ/34	فَلَا تَبْعُوا عَلَىٰ هَذِهِ سَبِيلًا	Onların aleyhine başka bir yol aramayın
51	بَعِيًّا	Zina yapan kadın	Meryem/28	وَمَا كَانَتْ أَكْثَرُ بَعِيًّا	Annen de iffetsiz değildi
52	بَكَّةً	Mekkenin içi, Kâbe	Al-i İmran/96	إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ	Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi elbette Mekke'de
53	مُبْلِسُونَ	Ümitsizliğe düşerler	Zuhruf/75	وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ	Onlar azap içinde ümitsizdirler
54	بَنَانَهُ	Parmaklar	Kıyâmet/4	بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ	Evet bizim, onun parmak uçlarını bile düzenlemeye gücümüz yeter
55	بُهِتَ	Kesilme	Bakara/258	فُبْهِتَ الَّذِي كَفَرَ	Kafir şaşırp kaldı
56	بَحِيجَ	Güzel	Kâf/7	وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ رَوْحٍ بَحِيجٍ	Orada her türden iç açıcı çift bitkiler bitirdik
57	تَبْتَهَلُ	Beddua ve dua etme	Âl-i İmrân/61	ثُمَّ تَبْتَهَلُ	Sonra gönülden dua edelim
58	بَحِيمَةً	İdraki olmayan (hayvan)	Hac/34	مَا رَزَقْنَاهُمْ مِنْ حَبِيمَةٍ الْأَنْعَامِ	Kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlar
59	بَاؤًا	Dönmek, ayrılmak	Bakara/90	فَبَاءُوا بِغَضَبٍ عَلَىٰ غَضَبٍ	Böylece onlar gazap üstüne gazaba uğradılar
60	بَاءً	Kötü veya olumsuz anlamda dönmek, ayrılmak, uğramak	Enfâl/16	فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ	Allah'ın gazabına uğramış olur
61	بَوَأْتُكُمْ	Sizi indirdi	A'raf/74	وَبَوَأْتُكُمْ فِي الْأَرْضِ	Sizi yeryüzünde yerleştirdi
62	بُورًا	Yok olan, ölümlü	Fetih/12	وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا	Helaki hak eden bir kavim oldunuz
63	بَوَارٍ	Helak	İbrahim/28	دَارَ الْبَوَارِ	Helak yurdu
64	بُؤْسٌ	Fakirlik, kötü hal	Bakara/90	بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ	Kendilerini harcamaları ne kötü şeydir
65	بَيَّتَ	Gece plan yaptı	Nisâ/81	بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي يَقُولُ	Geceleyin; (senin gündüz) söylediklerinin aksini kurarlar

66	بَيْع	Hristiyan Kiliseleri (manastır)	Hac/40	هَدَمْتُ صَوَامِعَ بَيْعٍ	Manastırlar, kiliseler muhakkak yerle bir edilirdi
67	بَيْنَكُمْ	Bu kelimenin ezdad'dan olduğu söylenmekte olup, vasl-fırak zıtlığı örneği veriliyor	Nisâ/29	لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ	Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin

3.2.3. Te (ت) Harfi

Sıra No	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet	Âyet Meâli
1	تَبَّ	Zarara uğramk	Tebbet/1	تَبَّتْ يَدَا أَبِي هَبٍ وَتَبَّ Ebû Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu
2	تَبَيَّرُوا	Bozuyorlar, yıkıyorlar, tahrip ediyorlar	İsrâ/7	وَلْيَبَيِّرُوا مَا عَلَوْا تَتَّبِعُوا Her şeyi yerle bir etsinler diye
3	تَبَارَا	Helak olma	Nuh/38	وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا Zalimlerin de ancak helâkini arttır
4	تَتَّبِعُوا	Hasara sebebiyet verme	İsrâ/7	وَلْيَتَّبِعُوا مَا عَلَوْا تَتَّبِعُوا Her şeyi yerle bir etsinler diye
5	تُبَّع	İsim (Tubba kavmi)	Duhân/37	أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ Bunlar mı daha hayırlı, yoksa Tübbâ' kavmi ile onlardan öncekiler mi?
6	مُتَرَبِّعَةً	Fakirlik	Beled/16	أَوْ مُسْكِينًا دَا مُتَرَبِّعَةً Yahut yerde sürünen bir yoksulu doyurmaktır
7	تَبَّيْعًا	Tâbi olan	İsrâ/69	ثُمَّ لَا يَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبَّيْعًا Sonra da bize karşı kendiniz için arka çıkacak bir yardımcı bulamama (durumun) dan güvende misiniz?
8	أَنْتَرَابًا	Birbirine yakın yaşlarda olan (yaşıt) kızlar	Vâkıa/37	عُرُبًا أَنْتَرَابًا Hep bir yaşta
9	أَنْتَرَفُوا	Bolluk içinde yaşadılar	Hûd/116	وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ Zulmedenler ise içinde şımartıldıkları refahın ardına düştüler ve günahkâr kimseler oldular
10	تَعَسَا	Felaket, helak	Muhammed/8	وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعَسَا لَهُمْ İnkâr edenlere gelince, yıkım onlara! Allah, onların işlerini boşa çıkarmıştır.
11	تَنْفَتَهُمْ	Temizliklerini (yerine getirsinler)	Hâc/29	ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلِيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلِيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ Sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i Atik'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler
12	تَلَّهَ	Onu hareket ettirdi	Sâffât/103	فَلَمَّا أَسْلَمَا وَلَّاهُ لِلْجَبِينِ Yüz üstü yere yatırınca

13	يَتْلُونَهُ	1.Ona tabi oluyorlar 2.Onu koruyorlar	Bakara/121	الَّذِينَ آمَنَّا هُمْ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ	Kendilerine kitab verdiğimiz kimseler, onu gereği gibi okurlar
14	مَتَابٍ	Tövbe etme	Ra'd/30	قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابٍ	De ki: "O, benim Rabbimdir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben yalnız O'na tevekkül ettim, dönüşüm de yalnız O'nadır"
15	يَتَّبِعُونَ	Şaşıp kalıyorlar	Mâide/26	يَتَّبِعُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ	Bu süre içinde yeryüzünde şaşkın şaşkın dönüp dolaşacaklar. Artık böyle yoldan çıkmış kavme üzülme"

3.2.4. Sâ (ث) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet		Âyet Meâli
1	لِيُضَيِّقَ	Seni hapsetmek için	Enfâl/30	لِيُضَيِّقَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ	Seni tutuklamak veya öldürmek, ya da (Mekke'den) çıkarmak için
2	ثُبُورًا	Helak olma	Furkân/14	وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا	Birçok kere yok olmayı isteyin
3	مُتَّبِعًا	Helak olmuş	İsrâ/102	وَالَّذِي لَا ظَنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مُتَّبِعًا	Ben de seni kesinlikle helak olmuş bir kişi olarak görüyorum
4	فَنَبَّطَهُمْ	Onları hapsetti	Tevbe/46	وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاطَهُمْ فَنَبَّطَهُمْ	Fakat Allah onların harekete geçmelerini istemedi de onları geri bıraktı
5	ثُبَاتٍ	Cemaat, bölük bölük insanlar	Enfâl/45	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاَتَّبِعُوا	Ey iman edenler! (Savaş için) bir toplulukla karşılaştığınız zaman sebat edin
6	تَجَاجَا	Fıskırma, taşkınlık	Nebe/14	وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَاجًا	Yağmur yüklü yoğun bulutlardan şarıl şarıl yağmur yağdırdık
7	أَنْحَنُّهُمْ	Öldürmek	Muhammed/4	حَتَّى إِذَا أَنْحَنُّهُمْ فَسَدُّوا الْوُثَاقَ	Nihayet onları çökertip etkisiz hale getirdiğinizde bağı sıkı bağlayın
8	يُضَيِّخُ فِي الْأَرْضِ	Onlara galip geldi, öldürme, ileri gitme bir nevi kökünün kazıma	Enfâl/67	مَا كَانَ لِتَجِيَّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُضَيِّخُ فِي الْأَرْضِ	Yeryüzünde düşmanı tamamıyla sindirip hâkim duruma gelmedikçe hiçbir peygambere esir almak yakışmaz
9	تَثْرِيْبٍ	Ayıplamak, kınamak	Yûsuf/92	قَالَ لَا تَثْرِيْبَ عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ	Yûsuf dedi ki: "Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın
10	الْتَرَى	Nemli torak	Tâhâ/6	لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَى	Göklerdeki, yerdeki bu ikisi arasındaki ve toprağın altındaki her şey, yalnızca O'nundur

11	تُعْبَانُ	Büyük yılan, ezderha	A'râf/107	فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ	Bunun üzerine Mûsâ asasını yere attı. Bir de ne görsünler, apaçık bir ejderha
12	النَّاقِبُ	Işık veren, parlak	Târık/3	النَّجْمُ النَّاقِبُ	O, (ışığıyla karanlığı) delen yıldızdır
13	تَقْتُلُهُمْ	Onları ele geçirdiniz, yakaladınız	Nisâ/91	فَخَذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ	Onları yakalayın ve onları nerede bulursanız öldürün
14	اِنَّا قُلْنَا	Oturup kaldınız	Tevbe/38	مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ اانْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اانَّا قُلْنَا إِلَى الْأَرْضِ	Ey iman edenler! Ne oldunuz ki, size "Allah yolunda sefere çıkın" denilince, yere çakılıp kaldınız
15	وَأُولَئِكَ	Cemaat, topluluk, grup	Vâkıa/13	ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ	Onların çoğu öncekilerden, azı da sonrakilerdendir
16	مُؤَدُّ	Az bir miktar su	Fecr/9	وَمُؤَدُّ الَّذِينَ جَاءُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ	Vadide kayaları oyan (Salih'in kavmi) Semûd'a (ne yaptığını görmedin mi?)
17	مُؤَرَّ	Mal (iki ötreyle)	Kehf/34	وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ	Derken onun büyük bir serveti oldu
18	ثَمَرَةٍ	Meyve (iki fethayla)	Bakara/25	كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ	Cennetlerin meyvelerinden kendilerine her rızık verilisinde, "Bu (tıpkı) daha önce (dünyada iken) bize verilen rızık!" diyecekler
19	مَثْنَى	İki, mükerrer	Nisâ/3	فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ	Size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikahlayın
20	ثَانِي عَظْفِهِ	Yüzünün haktan çeviren, sapan	Hac/9	ثَانِي عَظْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ	İnsanları Allah'ın yolundan saptırmak için
21	مَثُوبَةً	Sevap	Mâide/60	قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ	De ki: "Allah katında cezası bundan daha kötü olanları size haber vereyim mi?"
22	ثُوبٌ	Cezalandırıldılar	Mutaffifin/36	هَلْ ثُوبٌ الْكُفَّارِ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ	Nasıl, kâfirler yapmakta olduklarının karşılığını buldular mı?
23	وَأَنَارُوا	Yeri (toprağı) işlediler, altını üstüne getirdiler	Rûm/9	كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَنَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا	Onlar kendilerinden daha kuvvetli idiler. Yeryüzünü sürüp işlemişler ve orayı kendilerinin imar ettiğinden daha çok imar etmişlerdi
24	فَأُتْرِنَ	Çıkardılar	Âdiyât/4	فَأُتْرِنَ بِهِ نَقْعًا	Orada tozu dumana katan
25	ثَاوِيٍّ	Mukîm	Kasas/45	وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًّا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ	Sen Medyen halkı arasında yaşıyor değildin, âyetlerimizi onlardan okuyup öğreniyor da değildin. Fakat biz (bu haberi) göndereniz

3.2.5. Cîm (ج) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet	Âyet Meâli
1	تَجَاوَزَ	Yüksek sesle dua etme	Müminûn/65	Boşuna feryat edip durmayın bugün
2	الْجُبِّ ³⁴⁸	Kuyu	Yûsuf/15	في غِيَابَتِ الْجُبِّ
3	الْجَنِّتِ	Allahtan başka tapılan her şey	Maide/51	يُؤْمِنُونَ بِالْجَنِّتِ وَالطَّاعُوتِ
4	جَبَّارٍ	Musallat olan, kahreden	İbrâhîm/15	وَحَابٍ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ
5	جِبَالًا	Yaratılan	Yasin/62	وَلَقَدْ أَصَلَّ مِنْكُمْ جِبَالًا كَثِيرًا
6	يُجْبَى	Toplanma	Kasas/57	يُجْبَى إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ
7	كَالْجُودِ	Havuzlar	Sebe'/13	وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجُودِ
8	اجْتَنَّتْ	Kökünden çıkarıldı	İbrâhîm/26	كَشَجَرَةٍ حَبِيبَةٍ اجْتَنَّتْ
9	جَائِعِينَ - جَائِعًا - جَائِي	Diz üstü çökmüş vaziyette	A'râf/78	فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَائِعِينَ
10	الْأَجْدَاثِ	Kabirler	Yasin/51	فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ
11	جُدَّدَ	Geçitler, yollar	Fâtır/27	وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَّدٌ بَيْضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا
12	جَدُّ	Büyüklik, ululuk	Cin/3	وَأَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبِّنَا
13	جِدَارًا	Binanın duvarı	Kehf/77	فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ
14	جُدَادًا	Ufak kırıntılar	Enbiyâ/58	فَجَعَلَهُمْ جُدَادًا
15	جَذْوَةٍ	Alevli odun parçası, köseği	Kasas/29	جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ
16	جَرَحْتُمْ	Sizin kazançlarınız	En'am/60	وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ
17	الْجَوَارِحِ	Saldırı, av vb.'den kazanılan	Mâide/4	الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ
18	الْجُرُزِ	Üzerinde hiçbir şey bitmeyen toprak	Kehf/8	صَعِيدًا جُرُزًا

³⁴⁸ Eğer çepeçevre taşla örünürse buna bi'r, taşla örmeden sadece derin çukur şeklinde olursa buna cübb denilir.

19	جُرْفٍ	Selin vadilerdeki tahribatı	Tevbe/109	أَمْ مَنْ أُسِّسَ بُنْيَانُهُ عَلَى شَقَا جُرْفٍ هَارٍ	Binasını çökmeye yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup
20	لَا جَرَمَ	Reddedilemeyen, hepsi gerçek olan ve şart olan	Nahl/109	لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ	Hiç şüphesiz onlar
21	مُجْرِمٌ	Günahkâr	Hicr/12	قُلُوبَ الْمُجْرِمِينَ	Suçluların kalbi
22	يَجْرِمَنَّكُمْ	Size kazandırmasın, sizi sürüklemesin	Hûd/89	وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي	Ey Kavmim! Bana karşı olan düşmanlığınız sakın sizin de başınıza getirmesin
23	جَارِيَةً	Denizin üzerinde yüzen gemiler	Zâriyât/3	فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا	Kolaylıkla akıp gidenlere
24	الْجَزِيَّةَ	Zimmilerden alınan haraç	Tevbe/29	حَتَّى يُعْطُوا الْجَزِيَّةَ	Cizyeyi verinceye kadar
25	مُجْرِي	Cezalandırılır, karşılığı verilir	Mü'min/17	الْيَوْمَ تُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ	O gün herkes yaptığı için karşılığını bulur
26	تَحَسَّسُوا	Araştırın	Hucûrât/12	وَلَا تَحَسَّسُوا	Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın
27	جُفَاءً	Suyun üzerini kaplayan köpük	Ra'd/17	فَأَمَّا الرِّبْدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً	Köpüğe gelince sönüp gider
28	جَلَابِيبَهُنَّ	Kadın çarşafı, örtü	Ahzâb/59	يُذْنِبْنَ عَنْهُمْ مِنْ جَلَابِيبَهُنَّ	Bedenlerini örtecek elbiselerini giysinler
29	وَأَجْلَبَ	Topla	İsrâ/64	وَأَجْلَبَ عَلَيْهِمْ بِحَبْلِكَ وَرَجَلَ	Atlıların ve yayalarının onların üzerine yürü
30	تَجَلَّى	Görünmek, belirlemek	Leyl/2	وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى	Açılıp aydınlandığı zaman gündüze andolsun
31	لَا يُجْلِيهَا	Onu ortaya çıkaramayacak	A'râf/187	لَا يُجْلِيهَا لَوْفَتِهَا إِلَّا هُوَ	Onu vaktinde ancak O (Allah) ortaya çıkaracaktır
32	يَجْمَحُونَ	Koşuyorlar	Tevbe/57	لَوْلَا إِلَهِهُ وَهُمْ يَجْمَحُونَ	Hemen koşarak oraya kaçarlardı
33	جَمًّا	Pek çok sayıda	Fecr/20	وَيُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا	Malı da pek çok seviyorsunuz
34	جُنُبٍ	Uzaktan	Kasas/11	فَبَصُرْتُ بِهِ عَنْ جُنُبٍ	uzaktan kardeşini gözetledi
35	وَالْجَارِ الْجُنُبِ	Uzak komşu	Nisâ/36	وَالْجَارِ الْجُنُبِ	uzak komşuya
36	جُنُبًا	Cünüp	Nisâ/43	وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا	Cünüp iken yıkanınca kadar
37	جُنَاحَ	Günah, suç	Bakara/189	لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ	Size bir günah yoktur
38	جَنَحُوا	Meylettiler	Enfâl/61	وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ	Eğer onlar barışa yanaşırlarsa
39	جَنَفًا	Meyl, eğilim	Bakara/182	فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا	Vasiyet edenin hataya meyletmesinden ve günaha girmesinden korkan bir kimse
40	مُتَجَانِفٍ	Meyleden kişi	Mâide/3	غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ	Günaha meyletmeksizin (haram etlerden) yerse

41	أَجْنَّةٌ	Cenin kelimesinin çoğuludur	Necm/32	وَإِذْ أَنْتُمْ <u>أَجْنَّةٌ</u> فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ	Ve analarınızın karnında ceninler iken de
42	جَنَّةٌ	Dammeli okursak; kalkan, zırh	Mücâdele/16	اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ <u>جَنَّةً</u> فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ	Onlar yeminlerini kalkan yapıp (insanları) Allah yolundan saptırdılar.
43	جَنَّةٌ	Kesralı okursak; Delilik, cunûn	Sebe'/8	أَفْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ <u>جَنَّةٌ</u>	Allah hakkında yalan mı uyduruyor, yoksa aklını mı yitirmiş bu?
44	جَنَّةٌ	Fethalı okursak; Bostan, bahçe	İsrâ/90	<u>جَنَّةٌ</u> مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ	Hurmalar, üzüm, üzümlerden oluşan bir bahçe
45	جَانٌّ	Bir tür yılan	Neml/10	فَلَمَّا رَأَاهَا هَمَزٌ كَأَنَّهَا <u>جَانٌّ</u>	Mûsâ atıp da onu yılan gibi kımıldanır görünce
46	جَنَى	Toplanan, yakalanan şeyler	Rahman/54	<u>وَجَنَى الْجَنَّتَيْنِ</u> دَانٍ	Bu iki cennetin meyveleri (zahmetsizce alınacak kadar) yakındır
47	جَنِيًّا	Taze, yumuşak	Meryem/25	<u>رُطَبًا جَنِيًّا</u>	Taze Hurma
48	جُهْدُهُمْ	Güç-kuvvet	Tevbe/79	وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا <u>جُهْدَهُمْ</u>	Güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanlar
49	جَهْدٌ	Meşakket, zorluk (fetha ile)	Mâide/53	الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ <u>جَهْدًا</u> أَيْمَانِهِمْ	Var güçleriyle Allah'a yemin edenler
50	جَهْرَةً	Açıkca	En'am/47	بَعْتُهُ أَوْ <u>جَهْرَةً</u>	Beklenmedik bir anda veya açıktan açığa
51	بِجَهَارِهِمْ	Durumu düzelten şeyler	Yûsuf/70	فَلَمَّا جَهَرَهُمْ <u>بِجَهَارِهِمْ</u>	Onların yüklerini hazırlatırken
52	جَابُوا	Kestiler	Fecr/6	وَتَمُودَ الَّذِينَ <u>جَابُوا</u> الصَّحْرَ بِالْوَادِ	Vadide kayaları oyan (Salih'in kavmi) Semûd'a
53	الْجُودَى	Dağ	Hûd/44	وَأَسْتَوَتْ عَلَى <u>الْجُودَى</u>	Gemi Cûdî'nin üzerine oturdu
54	فَجَّاسُوا	Bozgunculuk yapmak, kargaşa çıkarmak	İsra/5	<u>فَجَّاسُوا</u> خِلَالَ الدِّيَارِ	Onlar evlerinizin arasına kadar sokuldular
55	أَجَاءَهَا	Getirdi, sığındırdı	Meryem/23	<u>فَأَجَاءَهَا</u> الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ	Doğum sancısı onu bir hurma ağacına yöneltti
56	جِيدِهَا	Boynunda	Tebbet/5	فِي <u>جِيدِهَا</u> خَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ	Boynunda bükülmüş hurma liflerinden bir ip olduğu halde

3.2.6. Hâ (ح) Harfi

Sıra No	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet	Âyet Meâli
1	يُحَبِّرُونَ	Sevindiriliyorlar	Rûm/15	فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحَبِّرُونَ İşte onlar cennet bahçelerinde sevindirilirlir
2	حَبِطَتْ	Hükümsüz oldu	A'râf/147	حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ Amelleri boşa çıkmıştır
3	الْحَبْلُ	Gökyüzündeki yollar (yörüngeler)	Zâriyât/7	وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحَبْلِ Yollara (yörüngelere) sahip göğe andolsun
4	يَحْبِلُ	Ahd	Âl-i İmrân/103	وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın
5	حَجَّ	Yönelme, niyet etme, gitme	Bakara/158	فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ Onun için her kim hac ve umre niyetiyle Kâ'be'yi ziyaret eder
6	حِجَجٍ	Seneler, yıllar	Kasas/27	عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِي حِجَجٍ Sekiz yıl bana çalışmana karşılık
7	حِجْرٍ	İhraç etme	Furkân/22	وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَحْجُورًا Tamamen uzaklaştırılmışız
		Akıl	Fecr/5	هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِّدِي حِجْرٍ Akıllı olan kimse için bunlar yemine konu olacak kadar önemli değil midir?
		Yasak, haram	En'am/138	وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرِّتْ حِجْرًا Bir de dediler ki: "Bunlar yasaklanmış hayvanlar ve ekinlerdir"
		Kuzeyinde vaktiyle Semûd kavminin yaşadığı bir yerin adı	Hicr/80	وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ Andolsun, Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı.
8	حَدَبٍ	Yüksek tepe	Enbiyâ/96	وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ Her tepeden akın ederler
9	الْأَحَادِيثُ	Öncekilerden aktarılan olumsuz/kötü haberler	Sebe/19	فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ Biz de onları ibret kıssalarına çevirdik
10	حَادٍّ	Savaşma, şiddetli düşmanlık besleme	Mücâdele/22	يُؤَادُونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ Allah'a ve peygamberine düşman olan kimselere sevgi besleyenler
11	حُدُودُ	Allah'ın belirlediği sınırlar	Bakara/187	تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır
12	حَدَائِقُ	Etrafı duvarlarla çevrili bahçeler	Nebe/32	حَدَائِقُ وَأَعْنَابًا Bahçeler, üzümler
13	الْمِخْرَابِ	Meclisin en önemli, taş tarafı	Meryem/11	فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِخْرَابِ İbadet yerinden halkının karşısına çıktı.
14	حَرْثٌ	Tohum ekmek için toprağın ıslah edilmesi, sürülmesi	Bakara/71	إِنَّمَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ O, henüz boyunduruk altına alınıp yer sürmemiş, ekin sulamamış bir inektir
15	حَزْدٍ	Men etme, yönelme	Kalem/25	وَعَدَوْا عَلَى حَزْدٍ قَادِرِينَ Güçleri yettiği halde erkenden yola çıktılar

16	تَحْرِيرٌ	Köleyi serbest bırakma, azat etme	Nisâ/92	فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ	Bir mü'min köleyi azad etmesi
17	مُحْرَرًا	Hürriyet, azat etme	Âl-i İmrân/35	رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا	Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım
18	الْحَرُورُ	Genellikle geceleri esen sıcak rüzgâr	Fâtır/21	وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ	Gölge ile sıcaklık bir olmaz.
19	حَرَضًا	Hüzünden ve aşktan erimek	Yûsuf/85	حَتَّى تَكُونَ حَرَضًا	Sonunda üzüntüden eriyip gideceksin
20	يُحَرِّفُونَ	Evirip çevirirler, değiştirirler	Mâide/41	يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ	Kelimelerin yerlerini bildikten sonra yerlerini değiştirirler
21	الْحَرِيقِ	Yanan/tutuşmuş ateş	Burûc/10	وَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ	Ve onlara yangın azabı vardır
22	لَنَحْرِقَنَّهُ	Onu ateşle yakacağız, (Nun fetha ile Ra damme ile olursa ve şeddesiz okunursa) soğuğun azalması	Tâhâ/97	لَنَحْرِقَنَّهُ	Biz onu elbette yakacağız
23	حَرَمٌ	Haram, yasak	Bakara/275	وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا	Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır
24	حُرْمٌ	İhramlılar	Mâide/95	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ	Ey iman edenler! İhramda iken av hayvanlarını öldürmeyin
25	مَحْرُومُونَ	Yoksun	Vâkıa/67	بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ	Daha doğrusu büsbütün mahrum kaldık
26	حِزْبٌ	Grup, fırka	Mücâdele/22	أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ	İşte onlar, Allah'ın tarafında olanlardır
27	حَسِيبًا	Yeterli, takdir eden	Nisa/06	وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا	Hesap görücü olarak Allah yeter
28	حُسْبَانٍ	Hesap	Rahmân/5	الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ حُسْبَانٍ	Güneş ve ay bir hesaba göre hareket etmektedir.
29	حَسْبُنَا	Bize yeter	Âl-i İmrân/173	وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ	"Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!" dediler
30	يَسْتَحْسِرُونَ	Yorulurlar	Enbiyâ/19	وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ	O'nun katındakiler ne ona ibadetten çekinir ne de yorgunluk duyarlar
31	حَسْرَةً	Pişmanlık	Yâsin/30	يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ	Yazık o kullara
32	مَحْسُورًا	Güçlük çıkararak nafakadan alıkonan	İsrâ/29	فَتَقَعْدَ مَلُومًا مَحْسُورًا	Sonra kınanır ve çaresiz kalırsın
33	خَسِيرٌ	Yolculuktan bitkin ve zayıf hale gelmiş deve	Mülk/4	ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ خَسِيرٌ	Sonra tekrar tekrar bak; bakışların âciz ve bitkin halde sana dönecektir
34	تَحْسُونَ	Yok etme, kökünü kazıma	Âl-i İmrân/152	إِذْ تَحْسُونَهُمْ بِإِذْنِهِ	İzniyle, onları (müşrikleri) kırıp geçirdiğiniz sırada

35	أَحْسَ	Buldular, anladılar	Âl-i İmrân/52	فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ	İsa (a.s) onların inkarlarını sezince
36	حَسْبَسَهَا	Kısık ses	Enbiyâ/102	لَا يَسْمَعُونَ حَسْبَسَهَا	Onlar cehennemin hışıltısını bile duymazlar
37	حُسُومًا	Peş peşe	Hâkka/7	وَتَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا	Yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti
38	حَشْرَنَا	Topladık/toplarız	En'am/111	وَحَشْرَنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا	Her şeyi toplayıp karşlarına getirseydik
39	حَصَبُ جَهَنَّمَ	Cehenneme atılmış olan (cehennem yakıtı)	Enbiyâ/98	حَصَبُ جَهَنَّمَ	Cehennem odunu
40	حَطَبًا ³⁴⁹	Cehennem odunu	Cin/17	وَأَمَّا الْأَقَابِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا	Hak yoldan sapanlara gelince, onlar cehenneme odun olmuşlardır
41	حَاصِبًا	Fırtına, küçük çakıl taşlarını savuran rüzgâr	Kamer/34	إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا	Şüphesiz biz de üzerlerine taşlar savuran bir rüzgâr gönderdik
42	أُخْصِرْتُمْ	Menedildiniz	Bakara/196	فَإِنْ أُخْصِرْتُمْ	Eğer engellenmiş olursanız
43	خُصُورًا	İffetli adam	Âl-i İmrân/39	وَسَيِّدًا وَخُصُورًا	Efendi, nefesine hâkim
44	خُصْخَصَ	Açıklığa kavuştu	Yûsuf/51	خُصْخَصَ الْحَقُّ	Gerçek ortaya çıktı
45	تُخْصِنُونَ	Elde tutuyor, muhafaza ediyorsunuz	Yusûf/48	يَا كُلُّ مَا قَدَّمْتُمْ هُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تُخْصِنُونَ	Saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, biriktirdiklerinizi yiyip bitirecektir
46	أُخْصِنَ	Evlendirildiler	Nisâ/25	فَإِذَا أُخْصِنَ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ	Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı gerekir
47	الْمُحْصَنَاتُ	Evlilik, hürriyet veya iffet nedeniyle korunmuş kadınlar	Nisâ/24	وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ	Kadınlardan evli olanlar
48	خُطَامًا	Kırıntı, çer çöp	Hadîd/20	ثُمَّ يَكُونُ خُطَامًا	Sonra da çer çöp olur
49	الْحُطْمَةُ	Cehennem (içine atılanı parçaladığı için)	Hümeze/5	وَمَا أَذْرَاكَ مَا الْحُطْمَةُ	Hutame'nin ne olduğunu sen ne bileceksin?
50	مُخْطُورًا	Yasaklı, kusurlu, ayıp	İsrâ/20	وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مُخْطُورًا	Rabbinin lütfu (hiç kimseye) yasaklanmış değildir
51	مُخْتَضِرٍ	Ağıl	Kamer/31	فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُخْتَظِرِ	Ağıldaki hayvanların çiğneyip ufaladıkları kuru çöpler gibi oldular
52	حَظَّ	Nasip, kısmet	Âl-i İmrân/176	يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ وَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ	Allah âhirette onların hiç nasibi olmasını istiyor; onlar için büyük bir azap vardır

³⁴⁹ "حطب" kelimesinin Habeş lehçesinde okunuşu, ateşi coşturan şey

53	وَحَفَدَةً	Hizmetçiler, hanım tarafından olan herkes, yardımcılar, destekçiler, kişiye fayda veren, yardım eden evlat, eş, çoluk çocuk vs. (evladının evladı)	Nahl/72	وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ أَزْوَاجِكُم بَيْنَ وَحَفَدَةً	Eşlerinizden de oğullar ve torunlar verdi
54	خَافِرَةً	Ölümünden sonra, önceki hayata tekrar döndürülme	Naziât/10	يَقُولُونَ إِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْخَافِرَةِ	Şöyle derler: "Biz gerçekten gerisin geriye eski halimize mi döndürüleceğiz?"
55	حَقَفْنَا	Kuşattık, çevirdik	Kehf/32	وَحَقَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ	Çevresini hurmalarla donatmış
56	حُقُبًا	Dehr, uzun zaman	Kehf/60	أَوْ أَمْضِي حُقُبًا	Ya da uzun zaman gideceğim
57	أَحْقَابٌ	Hukub kelimesinin çoğulu	Nebe/23	لَا يَتَيْنِ فِيهَا أَحْقَابًا	İçinde çağlar boyu kalacakları bir dönüş yeridir
58	أَخْقَافٍ	Ad kavminin yurdu	Ahkâf/21	إِذْ أُنذِرَ قَوْمَهُ بِالْأَخْقَافِ	Hani Ahkâf'taki kavmini uyarmıştı
59	الْحَاقَّةُ	Kıyamet	Hâkka/1	الْحَاقَّةُ	Gerçekleşecek olan kıyamet
60	الْحُكْمُ	Bilgelik, hikmet, akıl	En'âm/57	إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ	Hüküm yalnızca Allah'a aittir
61	خَلَائِلُ	Eşler	Nisâ/23	وَخَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ	Eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur
62	حَمَّةٌ	Balçıklı yer	Kehf/86	فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ	Siyah balçıklı su gözesi.
63	حَوَلَةً	Deve, at (eşek içinde kullanılır)	En'âm/142	حَمُولَةً وَفَرْشًا	İrili ufaklı hayvanlar
64	حَمِيمٌ	Yakın, güçlü yakınlık bağı bulunan kişi, damar, çok sıcak su	En'âm/70	هَئِثُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ	Çılgınca kaynamış bir içecek
65	حَامٍ	On nesli dölleyen erkek deve	Mâide/103	مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِغَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ	Allah ne "Bahîre" ne "Sâibe", ne "Vasîle" ne de "Hâm" diye bir şey meşru kılmamıştır
66	حَامِيَةً	Kızgın	Gâşiye/4	تَصْلَى نَارًا حَامِيَةً	Kızgın ateşe girerler
67	حَنَاجِرَ	Gırtlaklar, boğazlar	Ahzâb/10	وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ	Yürekler ağızlara gelmişti
68	حَنِيدٌ	Kızartılmış	Hûd/69	بِعِجْلِ حَنِيدٍ	Kızartılmış bir buzağı
69	حُنَفَاءَ	İbrahim (a.s)'ın dinine teslim olanlar, onun izinden gidenler (bu kelimenin kök anlamının meyl etmek olduğunu söylersek, cahiliyede sünnet olup hacca	Beyyine/5	مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ	Dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler

		gidenlere hanif denilir)			
70	أَحْتَنِكَنَّ	Kökünü kazıyacağım (müellif kendi tercihinin “peşinden sürükleyeceğim” olduğunu söylüyor)	İsrâ/62	لَا أَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا	Pek azı hariç, (azdırarak) kontrolüm altına alacağım
71	وَحَنَانًا	Rahmet, şefkat	Meryem/13	وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا	Biz ona daha çocuk iken hikmet ve katımızdan kalp yumuşaklığı ve ruh temizliği vermiştik
72	حُوبًا	Günah	Nisâ/2	إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا	Çünkü bu, büyük bir günahtır
73	حَاجَةً	Fakirlik, ihtiyacı olma	Yûsuf/68	إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا	Sadece Yakub içindeki bir dileği ortaya koymuş oldu
74	اسْتَحْوَذَ	Üzerlerine hâkim olma, galip gelme	Mücâdele/19	اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ	Şeytan onları hakimiyeti altına alıp
75	يُحَوِّرُ	Dönüyor.	İnşâkâ/14	إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ	Çünkü o hiçbir zaman Rabbine dönmeyeceğini sanırdı
76	حُورٌ	Gözünün siyah ve beyazı belirgin olan kadınlar.	Vâkıa/22	وَحُورٌ عِينٌ	İri gözlü huriler
77	الْحَوَارِيُّونَ	Peygamberlerin seçkinleri, yardımcıları	Saf/14	قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ	Havariler de "Biz Allah'ın yardımcılarıyız" demişlerdi
78	يُحَاوِرُهُ	Konuşuyor	Kehf/34	فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ	Arkadaşıyla konuşurken ona dedi ki
79	يَحُولُ	Kalbine hâkim olur, onu ele geçirir	Enfâl/24	وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ	Bilin ki, Allah kişi ile kalbi arasına girer
80	جَوْلًا	Ayrılmak, değiştirmek	Kehf/108	خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا جَوْلًا	İçlerinde ebedi kalacakları Firdevs cennetleri bir konaktır. Oradan ayrılmak istemezler
81	الْحَوَايَا	Bağırsaklar	En'âm/146	إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمْ أَوِ الْحَوَايَا	Sırtlarında veya bağırsaklarında bulunanlar
82	فَحِصًّا	Cehennemden kaçış yeri/ sığınak	Nisâ/121	وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا فَحِصًّا	Ondan bir kaçış yolu bulamazlar
83	مَحِيضٍ	Hayız	Bakara/222	وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ	Sana kadınların ay halini sorarlar
84	لَا يَحِيقُ	Kuşatmıyor	Fâtır/43	وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ	Oysa kötü tuzak, ancak sahibini kuşatır
85	حَيَوَانٌ	Hayat, ruh sahibi olan her şey	Ankebût/64	وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ	Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur

3.2.7. Hâ' (خ) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet	Âyet Meâli
1	الحَبَاءُ	Gökyüzündeki yağmur ve yeryüzündeki bitkiler, asıl manası gizli olan şey'dir	Neml/25	يُخْرِجُ الْحَبَّاءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ Göklerde ve yerde gizli olanı ortaya çıkaran
2	وَأَخْبَتُوا	Tevazu gösterdiler, boyun eğdiler	Hûd/23	وَأَخْبَتُوا إِلَىٰ رَجْعِهِمْ Rablerine gönülden bağlananlar
3	حَبَالًا	Bozgunculuk	Tevbe/47	لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا حَبَالًا Eğer onlar da sizin içinizde (sefere) çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkısı olmayacak
4	حَبَّتْ	Söndü, dinginleşti	Hûd/23	كَلَّمَا حَبَّتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا Onun ateşi zayıfladıkça yakıcı alevlerini çoğaltarak azaplarını sürdürürüz
5	حَتَّارٍ	Vefasız, hain	Lokmân/32	حَتَّارٍ كَفُورٍ Son derece kaypak, son derece nankör
6	حَتَّامٌ	Son	Ahzâb/40	وَلَكِنَّ رَسُولَ اللَّهِ وَحَتَّامِ النَّبِيِّينَ Fakat o, Allah'ın Resülü ve nebilerin sonuncusudur
7	حَتَامُهُ	Lezzetinin sonu	Mutaffifin/26	حَتَامُهُ مِسْكٌ Onun sonu bir misktir
8	حَتَمَ	Damgaladı, mühürledi	Bakara/7	حَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir
9	الْأُحْدُودِ	Yerdeki yarık	Burûc/4	قُبُلِ أَصْحَابِ الْأُحْدُودِ Kahrolsun mü'minleri yakmak için o hendekleri kazınlar
10	يُجَادِعُونَ	Nefislerindeki gayrını gösteriyorlar	Nisâ/142	إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُجَادِعُونَ اللَّهَ Münafıklar, Allah'ı aldatmaya çalışırlar
11	أَخْدَانِ	Dostlar, arkadaşlar	Nisâ/25	وَأَتَوْهُنَّ أَجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ Öyleyse iffetli yaşamaları, zina etmemeleri, gizli dost tutmamaları şartıyla ve ailelerinin de izniyle onları nikâhlayın, mehirlerini de âdete uygun olarak verin
12	خَرَجًا	Ücret	Mü'minûn/72	أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرَجًا Yoksa sen onlardan bir vergi mi istiyorsun (da inanmıyorlar)?
13	خَرَاجٍ	Haraç, vergi	Mü'minûn/72	فَخَرَاجِ رَبِّكَ خَيْرٌ Rabbinin vergisi daha hayırlıdır
14	خَرَّ	Düştü	Hac/31	فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ Sanki gökten düşmüş
15	يُخْرِصُ	Yalan, varsayım, aşırılık	En'âm/116	وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرِصُونَ Onlar sadece yalan uyduruyorlar
16	الْحَرَّاصُونَ	Yalancılar	Zâriyât/10	قُلِ الْحَرَّاصُونَ Kahrolsun yalancılar
17	وَيَخْرِفُوا	Israrla yalan söylüyorlar	En'âm/100	وَيَخْرِفُوا لَهُ بَيِّنَ وَبَيِّنَ بَعِيرٍ عَلِيمٍ Bilgisizce Allah'a oğullar ve kızlar da uydurdular
18	الْحَزِي	Helak olma, rezillik, utanç	Zümer/26	فَأَذَاقَهُمُ اللَّهُ الْحَزِيَّ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا Böylece Allah dünya hayatında onlara zilleti tattırdı

19	احسأ	Uzaklaş, defol git	Mü'minûn/108	قَالَ احْسَبُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ	Allah, "Aşağılık içinde kalın orada, artık benimle konuşmayın!" der
20	يُخْسِرُونَ	Eksik tarttılar	Mutaffifin/3	أَوْ وَرَزُوهُمْ يُخْسِرُونَ	Yahut tartıp verdikleri zaman eksik ölçüp tartarlar
21	حَسَفَ	Gitti	Kıyâmet/8	وَحَسَفَ الْقَمَرُ	Ay karanlığa gömüldüğü
22	خَاشِعِينَ	Korkudan dolayı boyun eğeler	Bakara/45	وَأَنَّمَا لَكِبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ	Allah'a derinden saygı duyanlardan başkasına ağır gelir
23	حَصَاصَةً	İhtiyaç duyma, fakirlik, sefalet düşme	Haşr/9	وَلَوْ كَانَ بِهِمْ حَصَاصَةٌ	Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile
24	يُخْصِفَانِ	İkisi yaprağı yapıstırıyorlar	A'râf/22	وَطَوَّقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ	Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar
25	تَخْضُودٍ	Dikensiz, kılçıksız	Vâkıa/28	سِدْرٍ تَخْضُودٍ	Dikensiz sedir ağaçları
26	خِطَاءً	Günah, hata	Nisâ/92	وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خِطَاءً	Kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse
27	خُطْبُكُنَّ	Sizin işleriniz	Yûsuf/51	مَا خُطْبُكُنَّ	Derdiniz ne idi?
28	خِطْبَةٍ	Evlilik	Bakara/235	مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ	Kadınlara kendileri ile evlenmek istediğinizi
29	خُطِفَ	Hızlıca kapmak	Sâffât/10	إِلَّا مَنْ خُطِفَ الْخَطْفَةَ	Ancak onlardan söz kapan olur
30	خُطُوبَاتٍ	Ayak izleri	Nûr/21	وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوبَاتِ الشَّيْطَانِ	Kim şeytanın adımlarına uyarsa
31	يَتَخَفَتُونَ	Kısıp bir sesle birbiriyle fısıldaşırlar	Kalem/23	فَانْطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَفَتُونَ	Fısıldaşarak yola koyuldular
32	أُخْفِيهَا	Bu kelime ezdad'dandır, zıttı olan açıklamak manasındadır	Tâhâ/15	آيَةً أَكَادُ أُخْفِيهَا	Neredeyse onu gizleyecektim
33	أَحْلَدَ	Yerleşti, mütmain oldu	A'râf/176	وَلَكِنَّهُ أَحْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ	Fakat o dünyaya saplanıp kaldı
34	مُخْلَدُونَ	Daimen genç kalanlar	Vâkıa/17	يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخْلَدُونَ	Çevrelerinde, (hizmet için) ölümsüz gençler dolaşır
35	خَلَصُوا	Yalnız kaldılar	Yûsuf/80	خَلَصُوا نَجِيًّا	Kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler
36	الْخُلَطَاءِ	Ortaklar	Sâd/24	وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ	Esasen ortakların pek çoğu
37	خِلْفَةً	Gece ve gündüzün adeta birbirine halife oluyormuş gibi birbirinin ardınca gelmeleri	Furkân/62	وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا	Düşünüp ibret almak ve şükretmek isteyenler için gece ile gündüzü birbiri ardına getiren de O'dur
38	الْخَالِفِينَ	Arkada kalanlar (savaşa katılmayanlar)	Tevbe/83	فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ	Şimdi de geri kalanlarla birlikte oturun
39	الْحَوَالِفِ	Geride kalan kadınlar	Tevbe/93	رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ	Bunlar, geri kalan (kadınlarla) birlikte olmaya razı oldular

40	خِلَافٍ	Muhalefet	Mâide/33	أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ	Ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi
41	خِلَافٍ	Birbirine halide olma (halef-selef olma), peşinden gelme	Yûnus/14	ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خِلَافٍ فِي الْأَرْضِ	Yeryüzünde sizi onların yerine getirdik
42	خِلَاق	Pay, nasip	Âl-i İmrân/77	أُولَئِكَ لَا خِلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ	işte onların âhirette hiç nasipleri yoktur
43	مُخَلَّقَةٍ	Eksiksiz yaratılan mahlukat	Hac/5	ثُمَّ مِنْ مَّضْجَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَعَبْرٍ مُخَلَّقَةٍ	Sonra da yaratılışı belli belirsiz bir "mudga"dan yarattık
44	خُلُقِ الْأَوَّلِينَ	Öncekilerin uydurması, yalanı	Sâd/6	إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ	Bu ancak bir uydurmadır
45	خَلِيلًا	Artkadaş, dost	Nisâ/125	وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا	Allah İbrahim'i dost edindi
46	خِلَالٍ	“Diyâr” kelimesi ile kullanıldığında, ortası, merkezi	İbrâhim/31	يَوْمَ لَا يَنْفَعُ فِيهِ وَلَا جِلَالٌ	Hiçbir alışveriş ve dostluğun bulunmadığı bir gün
47	خُلُودًا	Yalnız kaldılar	Bakara/14	وَإِذَا خُلُودًا إِلَى شِيَاطِينِهِمْ	Fakat şeytanlarıyla yalnız kaldıkları zaman
48	تَحَلَّتْ	خُلُودًا den gelir (boşaldı)	İnşikâk/4	وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَحَلَّتْ	İçindekileri atıp boşaldığı zaman
49	حَامِدُونَ	Ölümler, cansızlar	Yâsin/29	فَإِذَا هُمْ حَامِدُونَ	Bir anda sönüp gittiler
50	حُجْرَتَيْنِ	Peçe (kadını koruyan örtüler)	Nûr/31	وَأَيُّضَرَيْنِ حُجْرَتَيْنِ عَلَى جُبُورَيْنِ	Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar
51	مُخَمَّصَةً	Kıtlık, açlık	Mâide/3	فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ	Kim şiddetli açlık durumunda zorda kalırsa
52	خَمِطٍ	Dikenli, meyvesi yenen, dallarından misvak yapılan ağaç	Sebe'/16	أَكْلٍ خَمِطٍ وَأَثَلٍ	Ekşi meyveli ağaçla
53	حُسْنٍ	Bir görünen bir geri çekilen	Tekvîr/15	فَلَا أَقْسِمُ بِالْهُنَسِ	Andolsun, bir görünüp bir sinenlere
54	مُخَنَّفَةً	Boğulmuş	Mâide/3	الْمُخَنَّفَةُ	Boğulmuş
55	حُورًا	İneğin sesi	A'râf/148	جَسَدًا لَهُ حُورًا	Böğürmesi olan bir buzağı heykeli
56	تَخَوُّفٍ	Eksilmek	Nahl/47	أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ	Yahut da onları korku üzere iken yakalamayacağından güven içinde midirler?
57	حَوْلٍ	Servet, mülk sahibi yaptı	Zümer/8	مَ إِذَا حَوْلَهُ نِعْمَةٌ	Sonra kendi tarafından ona bir nimet verdiği zaman
58	يَحْتَانُونَ	Hainlik ediyorlar	Nisâ/107	وَلَا يُجَادِلُ عَنِ الَّذِينَ يَحْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ	Kendilerine hainlik edenleri savunma
59	حَاوِيَةً	Arınmış, boş	Bakara/259	وَهِيَ حَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا	Altı üstüne gelmiş (ıpıssız duran)
60	خَيْرَةً	Seçim, tercih	Ahzâb/36	لَهُمُ الْخَيْرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ	Kendi işleri konusunda tercih kullanma

61	مُحْتَالٌ	Kibirli kimse, durumu kötü olan kimse	Hadîd/23	وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُحْتَالٍ فَخُورٍ	Allah, kendini beğenip övünen hiçbir kimseyi sevmez
----	-----------	---------------------------------------	----------	--	---

3.2.8. Dâl (د) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet	Meali
1	كَذَّابٌ	Adetleri gibi	Enfâl/54	Bunların durumu, tıpkı Firavun ailesinin durumu gibidir
2	دَّابًّا	Devamlı, sürekli	Yûsuf/47	Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz
3	أَدْبَرَ	Sırtını döndü	Naziât/22	Sonra sırt dönüp koşarak gitti
4	دَابِّرٌ	Arka, devam	En'âm/45	O toplumun kökü kesildi
5	يَذَّبُرُوا	Akıbeti göz önüne aldılar	Mü'minûn/66	Onlar bu söz (Kur'an) üzerinde hiç düşünmezler mi? Yoksa kendilerine, daha önce atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?
6	الْمُدَّتِيرُ	Büründü	Müddessir/1	Ey örtünüp bürünen
7	دُخُورًا	Uzaklaştırmak	Sâffât/8	Kovulmaları için her taraftan taşa tutulurlar
8	دَاحِضَةً	Batıl	Şûrâ/15	Delilleri Rableri katında batıldır
9	الْمُدْخِصِينَ	Kaybedenler	Sâffât/141	Gemidekilerle kur'a çekmiş ve kaybedenlerden olmuştu
10	دَحَا	Yaydı	Naziât/30	Ardından yeri düzenleyip döşedi
11	دَاخِرُونَ	Zelil	Sâffât/18	De ki: "Evet, hem de siz aşağılanmış kimseler olarak (diriltileceksiniz)"
12	دَخَلًا	Hıyanet	Nahl/94	Yeminlerinizi aranızda hile ve fesat sebebi yapmayın
13	دُخَانٌ	Toprakların verimsiz oluşu ve şerrin vaki olmasından kinayedir	Fussilet/11	Duman halinde bulunan
14	الدُّرِّيُّ	Gezegen		
15	يَذْرَأُ	Defetmek, uzaklaştırmak	Nûr/8	Kadından cezayı kaldırır

16	فَادَّارَأْتُمْ	İhtilaf ettiniz, birbirinizi suçladınız	Bakara/72	فَادَّارَأْتُمْ فِيهَا	Suçu birbirinizin üstüne atmıştınız
17	دَرَجَاتٍ	Dereceler, mertebeler	Bakara/253	وَرَفَعَ بَعْضُهُمْ دَرَجَاتٍ	Bir kısmının da derecelerini yükseltmiştir
18	سَنَسْتَدْرِجُهُمْ	Onları farkında olmadan helake sürükleyeceğiz	A'râf/182	سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ	Bilemeyecekleri bir yerden yavaş yavaş felakete götüreceğiz
19	دَرَسُوا	Okudular	A'râf/169	وَدَرَسُوا مَا فِيهِ	Üstelik onlar kitaptakini de okuyup öğrenmişlerdi
20	الدَّرَكِ	Aşağıya doğru dereceler (derekeler)	Nisâ/145	فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ	Cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar
21	أَدَّارَكُوا	Evde bir araya geldiler	Neml/66	بَلْ أَدَّارَكْ عَلِمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ	Ahiret hakkında bilgi onlara peşpeşe gelmiştir
22	دَرَكًا	Yakalamak	Tâhâ/77	لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشَى	Yakalanmaktan korkmaksızın, endişe etmeksizin
23	وَدُسِّرَ	Çiviler	Kamer/13	وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسِّرَ	Biz Nûh'u çivilerle perçinli levhalardan oluşan gemiye bindirdik
24	دَسَّيْهَا	Batırdı, kirletti, gözden düşürdü	Şems/10	وَقَدْ خَابَ مِنْ دَسَّاهَا	Onu kötülöklere gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır
25	يَدْعُ	Zorbalıkla uzaklaştırıyor, itip kakıyor	Maaûn/2	فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ	İşte o, yetimi itip kakan
26	دِفْءٍ	Elbise vb. şeylerin verdiği sıcaklık, ısı	Nahl/5	لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ	Onlarda sizin için bir ısınma ve birçok faydalar vardır
27	دَكَا	Yeryüzünün dümdüz olması	Fecr/21	كَأَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكَا	Hayır, yeryüzü parça parça olup dağıldığı zaman
28	دُلُوكِ	Güneşin meyletmesi	İsrâ/78	أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ	Güneşin zevalinden gecenin karanlığına kadar
29	أَدَّلَى	Yukarıdan aşağıya attı, sarkıttı	Yûsuf/19	وَارِدَهُمْ فَأَدَّلَى دُلُوهُ	Sucu kovasını kuyuya salınca
30	دَلَّاهِي	Çıkarmak	A'raf/22	فَدَلَّاهُمَا بِغُرُورٍ	Bu sûretle onları kandırarak yasağa sürükledi
31	وَتُدَلُّوا	Göndermek	Bakara/188	وَتُدَلُّوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ	Onları hakimlere (rüşvet olarak) vermeyin
32	فَدَمْدَمَ	Hareket ettirmek, dilediği gibi azabı üzerlerine göndermek	Şems/14	فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ يَذَّوْنِهِمْ	Bunun üzerine Rableri, suçlarından dolayı onları helak etti

33	يَدْمَعُ	Beynine, kafasına çokça vurmak	Enbiyâ/18	بَلْ نَقْذِفْ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ	Hayır, biz hakkı batılın üzerine atarız da beynini parçalar
34	دِهَاقًا	Dolu	Nebe/34	وَكَأْسًا دِهَاقًا	Dolu dolu kadehler
35	مُدْهَاقَتَانِ	Siyaha çalan koyu yeşil	Rahmân/64	مُدْهَاقَتَانِ	O iki cennet koyu yeşil renktedir
36	الدَّهَانِ	Yağ	Rahmân/37	وَرَدَّةً كَالدَّهَانِ	Yanıp kızaran yağ gibi kırmızı gül
37	يُدْهِنُونَ	Münafıklık yapıyorlar	Kalem/9	فَيُدْهِنُونَ	Böylece onlar da yumuşak davransınlar
38	مُدْهِنُونَ	Göründüğü halin zıddını ortaya çıkaranlar, kafirler veya yalancılar	Vâkıa/81	أَفِيْهَذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُدْهِنُونَ	Şimdi siz, bu sözü mü küçümsüyorsunuz
39	دَيَّارًا	Hiçbir kimse (müellif bu kelimenin olumsuz manada kullanıldığını söylüyor)	Nûh/26	رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا	Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma
40	الدَّوَائِرِ	Çeşit çeşit belalar	Tevbe/98	وَيَتَرَبَّصُ بِكُمْ الدَّوَائِرُ	Ve size belalar gelmesini beklerler
41	دَوْلَةً	Bu şekliyle alınan, elden ele dolaşan servet, “devlet” şeklinde okunursa fiilin masdar anlamı kastediliyor	Haşr/7	كَيْ لَا يَكُونَ دَوْلَةً	Bir servet (ve güç) haline gelmesin diye
42	دِينُ	İnanç, hesap, itaat etme, otorite, alışkanlık, ceza vb.	Beyyine/5	وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ	İşte bu dosdoğru dindir
43	مَدِينِينَ	Cezalandırılanlar	Vâkıa/86	فَلَوْلَا إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ	Eğer hesaba çekilmeyecekseniz

3.2.9. Zâl (ذ) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet		Âyet Meâli
1	مَذْمُومًا	Kınanmış, rezil	A'raf/18	قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْمُومًا مَذْحُورًا	Yerilmiş ve kovulmuş olarak çık oradan
2	دُبْحٍ	Kesilmiş, boğazlanmış	Mâide/3	وَمَا دُبْحٍ عَلَى النَّصَبِ	Boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla paylaşmanız size haram kılındı
3	مَذْذَبِينَ	Şaşırpı kalanlar, kalmış bir halde	Nisâ/143	مَذْذَبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ	Onlar küfür ile iman arasında bocalayıp dururlar

4	يَذُرُّكُمْ	Yaratıyor	Şûrâ/11	وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذُرُّكُمْ فِيهِ	Bu sûretle sizi üretiyor
5	ذَرًّا	Dağıtmak	Zâriyât/1	وَالذَّارِيَاتِ ذُرًّا	Savurdukça savuranlara
6	مُدْعَيْنَ	Boyun eğmek, itaat etmek	Nûr/49	يَأْتُوا إِلَيْهِ مُدْعَيْنَ	Boyun eğerek ona gelirler
7	الْأَذْقَانِ	Çene kemiği	Yâsin/8	فَجَعَى إِلَى الْأَذْقَانِ	Çenelerine dayanmıştır
8	دَكَّيْتُمْ	Şah damarını kestiniz	Mâide/3	وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا دَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ	Allah'tan başkası adına kesilmiş
9	ذُلًّا	Kolayca, kolaylıkla	Nahl/69	فَاسْئَلْنِي سُبُلَ رَبِّكَ ذُلًّا	Rabbinin sana kolaylaştırdığı yollarına gir
10	ذُلًّا	Boyun eğen, kolaylık gösteren	Mülk/15	هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلًّا	O, yeryüzünü sizin ayaklarınızın altına serendir
11	ذِمَّةً	Ahd	Tevbe/10	لَا يَرْفُتُونَ فِي مَوْمِنٍ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ	Bir mümin hakkında ne yakınlık bağına ne de antlaşma hükümlerine riayet ederler; işte onlar böyle sınır tanımaz kimselerdir
12	ذُنُوبًا	Nasib	Zâriyât/59	مِثْلَ ذُنُوبِ أَصْحَابِهِمْ	Arkadaşlarının azap payı gibi
13	تَذَهُلُ	Vazgeçmek, unutmak,	Hac/2	يَوْمَ تَرَوْهَا تَذَهُلُ	Her emzikli kadın emzirmekte olduğu çocuğundan geçer
14	تَذُودَانِ	İkisi alıkoydu	Kasas/23	وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمْ اِمْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ	Bunların yanında da koyunlarını suya salmamak için uğraşan iki kız gördü
15	أَدَاغُوا	Yayıp ortaya çıkardılar	Nisâ/83	أَدَاغُوا بِهِ	Onu yayarlar

3.2.10. Râ (ر) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet		Âyet Meâli
1	رَافَةً	Rahmet, acıma duygusu	Nûr/2	وَلَا تَأْلَحْظُكُمْ بِهَا رَافَةً فِي دِينِ اللَّهِ	Allah'ın dini konusunda onlara acıyacağınız tutmasın
2	رُئْبًا	Dış görünüş	Meryem/74	وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثْنَاءًا وَرُئْبًا	Oysa onlardan önce de daha varlıklı ve daha gösterişli olan nice nesiller helâk ettik
3	رَبِّ	Malik, seyyid, eş, Rab, hâkim, bilge	Fâtihâ/2	الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ	Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur
4	رَبَّانِيَّيْنِ	İlme sahip olan, ilmin gereğini yerine getiren	Âl'i-İmrân/79	وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّيْنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ	Bilakis Okutmakta ve öğretmekte olduğunuz Kitap uyarınca Rabbe hâlis kullar olunuz

5	وَرَبَائِبُ	Eşinin yanındaki kızlar (üvey kızlar)	Nisâ/23	وَرَبَائِبُكُمُ اللَّائِي فِي حُجُورِكُمْ	Kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız
6	تَرْبُصُوا	Bekleyin	Tûr/31	قُلْ تَرْبُصُوا	Onlara de ki, "Bekleyin"
7	رَابِطُوا	Sabit olmaya devam edin	Al-i İmrân/200	وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا	Sabır yarışında düşmanlarınızı geçin. Hazırlıklı ve uyanık olun
8	رَبْوَةٌ	Tepe	Bakara/265	كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ	Yüksekçe bir yerdeki güzel bir bahçenin durumu gibidir
9	يَرْبُو	Artar	Rûm/39	فَلَا يَرْبُو عِنْدَ اللَّهِ	Allah katında artmaz
10	تَرْعَى	Gezip oynayalım, yiyip içelim	Yûsuf/12	يَرْعَى وَيَلْعَبُ	Gezip oynasın
11	رَتْقًا	İkisi boşluksuzdu (yani başlangıçta bunlar birbirine tıpkı yama gibi bitişikti)	Enbiyâ/30	أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا	Göklerle yer bitişikken
12	رَتَّلَ	Harflerin arasını ayırarak tane tane okumak	Müzzemmil/4	وَرَتَّلَ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا	Kur'an'ı ağır ağır, tane tane oku
13	تَرْجِي	Erteleme	Ahzab/51	تَرْجِي مَنْ تَشَاءُ	Dilediğini geri bırakırsın
14	رَجَبَتْ	Titredi, sarsıldı	Vâkıa/4	إِذَا رَجَبْتَ الْأَرْضُ رَجًّا	Yer şiddetle sarsıldığı zaman
15	رَجَزَ	Azap	Enfâl/11	وَيُذْهِبُ عَنْكُمْ رَجَزَ الشَّيْطَانِ	Sizden şeytanın vesvesesini gidermek
16	رَجَسَ	Çürümüş, pis kokulu, iğrenç	Tevbe/95	فَاعْرِضُوا عَنْهُمْ إِيَّاهُمْ رَجَسًا	Artık onların peşini bırakın. Çünkü onlar pistir
17	الرُّجْزَ	Putlar	Müddessir/5	وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ	Kötü şeyleri terket.
18	الرَّجْفَةُ	Sarsıntı	A'râf/78	فَأَخَذَهُمُ الرَّجْفَةُ	Derken, onları o kuvvetli sarsıntı yakaladı
19	الرَّاجِفَةُ	Birinci üfleyiş (nefha)	Naziât/6	يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ	Büyük bir sarsıntının olacağı o günde
20	رَجَالًا	Yayan, yürüyerek	Bakara/239	فَإِنْ خِفْتُمْ فَرَجَالًا أَوْ رُكْبَانًا	Eğer (herhangi bir şeyden) korkarsanız (namazlarınızı) yürüyerek yahut binmiş olarak (kılın)
21	رَجْلِكَ	Piyade, yaya askeri	İsrâ/64	وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجْلِكَ	Atlıların ve yayalarınla onların üzerine yürü
22	أَرْجَائِهَا	Etraf, kenar	Hâkka/17	وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا	Melekler onun kıyılarındadır
23	رَحْبَتْ	Genişledi	Tevbe/118	بِمَا رَحِبَتْ وَضَاقَتْ	Yeryüzü bütün genişliğine rağmen onlara dar gelmiş
24	رَحِيقٍ	Lezzetinden zevk veren saf içecek	Mutaffifin/25	يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ	Onlara, mühürlü saf bir içecekten içirilir
25	مَرْحَمَةً	Rahmet	Beled/17	وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ	Birbirine merhameti tavsiye edenler
26	أَرْحَامُ	Akrabalar, insanın sevdikleri	Mümteherine/3	لَنْ تَنْفَعَكُمُ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ	Kıyamet günü yakınlarınız ve çocuklarınız size fayda vermezler

27	رُخَاءُ	Yumuşak, nazik	Sâd/36	بَتَرَى بِأَمْرِ رُخَاءٍ حَيْثُ أَصَابَ	Rüzgâr onun emriyle dilediği yere hafif hafif eserdi
28	رُدَّاءُ	Yardımcı	Kasas/34	فَأَرْسَلَهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي	Onu da benimle birlikte, beni doğrulayan bir yardımcı olarak gönder
29	إِرْتَدَّاءُ	Döndü	Kehf/64	فَارْتَدَّاءًا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا	Bunun üzerine tekrar izlerini takip ederek gerisin geri döndüler
30	رَدَفَ	Takip etti	Neml/72	قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ رَدِفٌ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ	De ki: Çabucak gelmesini istediğiniz şeyin (azabın) bir kısmı herhalde yakında başınıza gelecektir
31	رَادِفُهُ	İkinci nefha/üfürüş (dirilişi sağlayan nefha)	Naziât/7	تَتَّبِعُهَا الرَادِفَةُ	Peşinden gelen başka bir sarsıntı izleyecektir
32	تَرَدَّى	Helak oluyor	Tâhâ/16	فَتَرَدَّى	Sonra helak olursun
33	أَرَدَى	Helak etti.	Fussilet/23	أَرَدَأْتُمْ	O sizi mahvetti
34	تَرَدَّى	Yüksek bir yerden düşmüş veya başka bir hayvan tarafından boynuzlanmış	Maide/3	وَالْمَرَدِيَّةُ	Yüksekten düşerek ölmüş hayvan
35	أَرْدَلُونَ	Değerinin azlığıyla vassolunanlar	Şuarâ/111	وَاتَّبَعَكَ الْأَرْدَلُونَ	Sana hep aşağılık kimseler uymuş iken
36	أَرَادِلُ		Hûd/27	إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادِلُنَا	Ancak en aşağılıklarımızdan ibaret
37	أَرْدَلِ الْعُمُرِ	İhtiyarlık	Hac/5	وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْدَلِ الْعُمُرِ	Yine içinizden bir kısmı da ömrün en düşkün çağına ulaştırılır
38	الرَّسِّ	Kuyunun benzeri	Kâf/12	وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ	Res halkı ve Semûd kavmi
39	رَوَاسِي	Sabit	Mürselât/27	وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِي شَايِحَاتٍ	Orada sabit yüce dağlar yaratmadık mı
40	مُرْسَى	Sağlamlık	Naziât/42	يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا	Sana, kıyametin ne zaman kopacağını soruyorlar
41	رَصَدًا	Muhafız, bekçi	Cin/27	فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا	Önünde ve arkasında gözetleyici (melek)ler yürütür
42	مِرْصَادًا	Gözetleme için hazırlanan yer	Nebe/21	إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا	Şüphesiz cehennem, bir gözetleme yeridir
43	إِرْصَادًا	Pusuda bekleme	Tevbe/107	وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ	Allah ve Resûlüne karşı savaşınlara üs olsun diye
44	مَرْصُوصٌ	Birbirine yapışmış, geçmiş	Saf/4	كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ	Duvarları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi
45	الرَّعْدُ	Bulutların sesi	R'ad/13	وَيَسْبِغُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ	Gök gürlemesi O'na hamd ederek tespih eder

46	رَاعِنَا	Bizi koru, gözet	Nisâ/46	وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمِعْ عَبْرَ مُسْمِعٍ <u>وَرَاعِنَا</u>	"İşittik, karşı geldik", "İşit, işitmez olası!" "Râ'inâ" derler
47	رَعَدًا	Çokça, bolca	Bakara/58	فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ <u>رَعَدًا</u>	Orada dilediğiniz gibi, bol bol yiyin
48	مُرَاعَمًا	Sığınilacak yer, göç edilecek yer	Nisâ/100	يَجِدُ فِي الْأَرْضِ <u>مُرَاعَمًا</u> كَثِيرًا وَسَعَةً	Yeryüzünde gidecek çok yer de bulur, genişlik de
49	رُفَاتًا	Un ufak parçalanmış veya etrafa saçılmış şeyler	İsrâ/98	وَقَالُوا إِذَا كُنَّا عِظَامًا <u>وَرُفَاتًا</u> إِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا	Sahi bizler, bir kemik yığını ve kokuşmuş toprak olduktan sonra yeni bir yaratılışla diriltilmiş mi olacağız? demişlerdir
50	رَفَتْ	Nikah, cinsel münasebet	Bakara/197	فَمَنْ قَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا <u>رَفَتْ</u> وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ	Kim o aylarda hacca başlarsa, artık ona hacda cinsel ilişki, günaha sapmak, kavga etmek yoktur
51	الرِّفْدُ	Bağış, hediye	Hûd/99	بِئْسَ <u>الرِّفْدُ</u> الْمَرْفُودُ	Ne kötü destektir onlara verilen destek
52	رُفْرِفٍ	Yastık, döşek, yaygı, oturlan yerler, cennet bahçeleri	Rahmân/56	مُتَكِّينَ عَلَى <u>رُفْرِفٍ</u> خَضِرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ	Onlar yeşil yastıklara ve güzel yaygılara yaslanırlar
53	مُرْتَفَقًا	Dinlenmek için yaslanacak yer	Kehf/31	وَحَسْبَتْ <u>مُرْتَفَقًا</u>	Cennet de ne güzel bir yaslanacak yerdir
54	رَقِيبًا	Koruyan, gözetten	Ahzâb/52	وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ <u>رَقِيبًا</u>	Şüphesiz Allah her şeyi gözetleyendir
55	ارْتَقِبُوا	Bekleyin, dikkatle gözleyin	Hûd/93	<u>وَارْتَقِبُوا</u> إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ	Gözleyin. Şüphesiz ben de sizinle beraber gözlüyorum
56	الرَّقِيمِ	Mağara kapısının yazıtı, mağaranın bulunduğu vadinin ismi	Kehf/9	أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ <u>وَالرَّقِيمِ</u> كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا	Yoksa sen, (sadece) Ashab-ı Kehf ve Ashab-ı Rakîm'i mi bizim ibret verici delillerimizden sandın?
57	مَرْفُومٌ	Yazılmış şey	Mutaffifin/9	كِتَابٍ <u>مَرْفُومٌ</u>	O yazılmış bir kitaptır.
58	رُقَيْبًا	Yükseliş, tırmanış	İsrâ/93	وَلَنْ نُؤْمِنَ <u>لِرُقَيْبِكَ</u>	Göge çıktığına da inanacak değiliz
59	رَاقٍ	Müellif bu kelimenin anlamı için iki ihtimalden bahsediyor: 1. Rukiyy kelimesi ile aynı anlamda yani yükselmek anlamında (kim yükseltecek) 2. Okumak anlamında (yani kim okuyacak?)	Kıyâmet/27	وَقِيلَ مَنْ <u>رَاقٍ</u>	"Kimdir (bunu) iyi edecek?" dendiği

60	رَوَاكِدَ	Sabit, durağan	Şûrâ/33	فَيُظَلَّلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظُهُورِهِ	Onlar denizin üstünde durakalırlar
61	رُكْرًا	Hafif ses	Meryem/98	أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رُكْرًا	Yahut onların bir fısıltısını olsun işitiyor musun?
62	أَرْكَسَهُمْ	Onları ters düz etti	Nisâ/88	وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا	Allah onları yaptıkları işlerden dolayı başaşağı ederek eski konumlarına (küfre) döndürmüştür
63	أَرْكُضْ	Vur	Sâd/42	أَرْكُضْ بِرِجْلِكَ	Ayağını yere vur
64	يَرْكُضُونَ	Kaçıyorlar	Enbiyâ/12	فَلَمَّا أَحْسَسُوا بِأَسَاسِنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ	Azabımızı hissettiklerinde bir de bakarsın ki oralarından (azap bölgesinden) kaçıyorlar!
65	رُكَّامًا	Birbiri üstüne	Nûr/43	مَّ يُولُفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَّامًا	Sonra, onları kaynaştırıp üst üste yığar
66	لَا تَرْكُنُوا	Mütmain olmayın	Hûd/113	وَلَا تَرْكُنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا	Zulmedenlere meyletmeyin
67	رَمْرًا	Ses olmaksızın konuşan kişinin jest-mimiklerle derdini anlatması, işaretleşme	Âl-i İmrân/1	أَلَا تَكَلِّمُ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْرًا	İnsanlarla üç gün konuşamaman, ancak işaretleşebilmendir
68	رَمِيمٍ	Eski, çürümüş	Yâsîn/78	قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ	Dedi ki: "Çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek?"
69	رَهْبًا	Korku, endişe	Enbiyâ/90	وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهْبًا	(Rahmetimizi) umarak ve (azabımızdan) korkarak bize dua ederlerdi
70	رَهَقًا	Kötü, katı davranma, çıkışma	Cin/13	فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا	Ne hakkının eksik verilmesinden ne de haksızlığa uğramaktan korkar
71	رَهْوًا	Sakin, açık	Duhân/24	وَاتْرِكِ الْبَخْرَ رَهْوًا	Denizi açık halde bırak
72	رُوحُ	Allah'ın hayat bahşetmesi, Melek Cebrail	Nahl/102	رُوحُ الْقُدُسِ	Ruhu'l-Kudüs (Cebrail)
73	رِيحَانٌ	Genel anlamda rızık	Vâkıa/89	فَرُوحٌ وَرِيحَانٌ وَجَنَّتٌ نَعِيمٍ	Ona rahatlık, güzel rızık ve Naîm cenneti vardır
74	تُرِيحُونَ	Akşamleyin	Nahl/6	جِئْنَا تُرِيحُونَ وَجِئْنَا تَسْرِيحُونَ	Onları akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken de
75	الرَّوْعُ	Korku	Hûd/74	فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ	İbrahim'in korkusu gidip
76	رِغًا	Eğilmek, meyletmek	Sâffât/93	فَرِغَ عَلَيْهِمْ صَرْبًا بِالْيَمِينِ	Derken üzerlerine yürüyüp onlara güçlü bir darbe indirdi
77	رَيْبٌ	Şüphe yok	Bakara/2	ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ	Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır

78	ريب المنون	Zamanın felaketleri, musibetleri	Tûr/30	أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِ <u>رَبِّبَ الْمُنُونِ</u>	Yoksa onlar: (O,) bir şairdir; onun, zamanın felâketlerine uğramasını bekliyoruz mu diyorlar?
79	ريع	Yüksek bir yer	Şuarâ/128	أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ	Siz her yüksek yere bir alamet bina yapıp boş şeylerle eğleniyor musunuz?
80	رَانَ	Galip geldi, ele geçirdi	Mutaffifîn/14	كَأَلَّا بَلَ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ	Hayır hayır! Doğrusu onların kazanmakta oldukları kalplerini paslandırmıştır

3.2.11. Ze (ز) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet		Âyet Meâli
1	الرُّبُور	Kitap	Enbiyâ/105	وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الرُّبُورِ	Zebûr'da da yazmıştık
2	الرِّبَانِيَّةُ	Zebani kelimesi zebine kelimesinin çoğuludur. Bunun aslı da çukura itti anlamındaki zebene fiilidir.	Alak/18	سَنَدُّعُ الرِّبَانِيَّةِ	Biz de zebânileri çağıracağız
3	رُجْرَةٌ	Azarlanma, itilip kakılma nedeniyle cehennemliklerin haykırması	Naziât/13	فَإِنَّمَا هِيَ رُجْرَةٌ وَاحِدَةٌ	Halbuki o, bir haykırıştan ibarettir
4	وَارْدُجِرَ	Azarlanmak, görevinden alıkonmak anlamına gelen (intehera) fiiliyle aynı anlamda	Kamer/9	وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَّارْدُجِرَ	“Delinin biri”! dediler ve o görevinden alıkonuldu
5	بُرْجِي	Sürükler	Nûr/43	أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ بُرْجِي سَحَابًا	Görmez misin ki Allah, bulutları sevk eder
6	مُرْجَاةٌ	Ucuz	Yûsuf/88	وَجَعَلْنَا بِيضَاعَةَ مُرْجَاةٍ	Değersiz bir sermaye ile geldik.
7	رُخْرَجَ	Kenara itildi, uzaklaştırıldı	Âl-i İmran	فَمَنْ رُخْرَجَ عَنِ النَّارِ	Kim cehennemden uzaklaştırılırsa
8	رُخْفًا	Bir grubun diğerine yaklaşması	Enfâl/15	إِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا رُخْفًا	Savaş düzeninde iken kafirlerle karşılaştığınız zaman
9	رُخْرُفًا	Altın kaplama, batıl, ziynet	Zuhruf/35	وَرُخْرُفًا	Altın süslemeler
10	رَزَائِيٌّ	Kilim, halı, yaygı (kadifeden kilim ve yaygılar)	Ğaşiye/16	وَرَزَائِيٌّ مَبْنُوتَةٌ	Serilmiş gösterişli yaygılar vardır
11	تَزْدَرِي	Kötülüyor, ayıplıyor	Hûd/31	وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي أَعْيُنُكُمْ	Sizin hor gördüğünüz kimseler için
12	رَعِيمٌ	Kefil	Yûsuf/72	وَأَنَا بِهِ رَعِيمٌ	Ben buna kefilim

13	رَفِيرٌ	Eşeğin anırması	Hûd/106	لَهُمْ فِيهَا رَفِيرٌ وَشَهِيقٌ	Onların orada şiddetli bir soluyuşları vardır
14	يَرْفُونَ	Koşuşturdular	Sâffat/94	فَأَقْبِلُوا إِلَيْهِ يَرْفُونَ	Kavmi (telaş içinde) koşarak ona doğru geldi
15	رَكَاةٌ	Temizlik	Âl-i İmran/164	يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ	Onlara âyetlerini okuyan, onları arıtıp tertemiz yapan, onlara kitab ve hikmeti öğreten
16	أُزْلِفَتْ	Yaklaştırıldı	Tekvîr/13	وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ	Cennet yaklaştırıldığı zaman
17	زُلْفَا	Zaman zaman	Hûd/114	وَزُلْفَا مِنْ اللَّيْلِ	Gecenin gündüze yakın vakitlerinde
18	لَيُزْلِقُونَكَ	Ayağını kaydıracaklar, devirecekler	Kalem/51	لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ	Neredeyse seni gözleriyle devirecekler
19	زَلْفَا	Ayakların kayması, sabit olmaması	Kehf/40	فَتَصْبِحُ صَعِيدًا زَلْفَا	Kupkuru ve yalçın bir toprak haline geliverir
20	أَزَلَّ	Kaydırdı	Bakara/36	فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا	Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırды
21	زُلْزِلُوا	Hareket ettirildiler (sarsıldılar), korkutuldular	Ahzâb/11	وَزُلْزِلُوا زُلْزَالًا شَدِيدًا	Şiddetli bir şekilde sarsıldılar
22	أَزْلَامٌ	Fal okları	Mâide/90	وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ	Fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir
23	مُزْمَلٌ	Elbiseye sarınan/bürünen	Müzzemmil/1	يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ	Ey örtünüp bürünen (Peygamber)
24	زَنِيمٌ	Bitişik/yapışık veya damgalanmış	Kalem/10	عُنْتُ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٌ	Kaba saba; bütün bunların ötesinde bir de soysuz
25	زَهْرَةٌ	Ziynet	Tâhâ/131	زَهْرَةٌ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا	Dünya hayatının süsü
26	زَهَقَ	Helak oldu	İsrâ/81	وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ	De ki: "Hak geldi, batıl yok oldu"
27	وَزَوَّجْنَاهُمْ	Onları birleştirdik	Duhan/54	وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ	Ayrıca onları iri siyah gözlü hurilerle evlendirmişizdir
28	تَزَاوَرُ	Meyletti	Kehf/17	وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ	Güneş doğduğunda onun; mağaralarının sağ tarafına kaydığını
29	زَاغَتْ	Meyletti	Neml/17	مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى	Göz ne kaydı ne de hedefinden şaştı.
30	زَيَّلَ	Ayırdı	Fetih/25	لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا	Eğer, inananlarla inkarcılar birbirinden ayrılmış olsalardı
31	يَوْمَ الزَّيْنَةِ	Sevinç günü, bayram günü (alış-veriş/pazar günü veya Aşure günü olduğu da söylenmiştir	Tâhâ/59	قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّيْنَةِ وَأَنْ يُخَشِّرَ النَّاسُ ضُحَى	Mûsâ, "Buluşma zamanınız şenlik günü ve ahalinin toplanacağı kuşluk vakti olsun" dedi.

3.2.12. Sîn (س) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet	Âyet Meâli
1	سُئِلَ	İstedğin şey	Tâhâ/36	قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُئِلَكَ يَا مُوسَى Allah şöyle dedi: "İstedğin sana verildi ey Mûsâ!"
2	لَا يَسْتَأْمُرُونَ	Bıkmıyorlar	Fussilet/38	لَا يَسْتَأْمُرُونَ Hiç usanmıyorlar
3	سِبَاءَ	Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtan, bir yer ismi olduğu da söylenmiştir		
4	سَبَبًا	Kendisinde zorunlu olarak var olan ve birşeyi bir şeye bağlayan	Kehf/92	ثُمَّ اتَّخَذَ سَبَبًا Sonra yine bir yol tuttu
5	الْأَسْبَابُ	Kapılar	Mü'min/36	أَبْلُغِ الْأَسْبَابَ Göklerin yollarına erişirim.
6	سُبَاتًا	Rahatlık	Nebe/9	وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا Uykuyu bir dinlenme kıldık
7	يَسْبُتُونَ	Cumartesi günü işlerini terkediyorlardı	A'râf/163	وَيَوْمَ لَا يَسْبُتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ Tatil yapmadıkları günlerde ise gelmiyorlardı
8	سُبْحَانَ	O kusurdan uzaktır	En'am/100	سُبْحَانَ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ O, onların niteledikleri şeylerden uzaktır, yücedir
9	أَسْبَاطُ	Hız. İsmail'den olan torunlar veya onun soyundan gelenler	Bakara/136	وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ Yakub ve Yakuboğulları
10	أَسْبَغَ	Tamamladı	Lokmân/20	وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً Açıkça yahut gizlice üzerinizdeki nimetlerini tamamladığını
11	نَسْتَبِقُ	Yarış, müsabaka anlamındaki sibâk'tan	Yûsuf/17	إِنَّا دَهَبْنَا نَسْتَبِقُ Biz yarışa girmiştik
12	سُبُلَ	Yollar	Nahl/69	فَاسْأَلْنِي سُبُلَ رَبِّكَ ذُلُّ Rabbinin sana kolaylaştırdığı (yayılım) yollarına gir
13	سُجَّرَتْ	Doldu	Tekvîr/6	وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ Denizler kaynatıldığı zaman
14	سِجِّيلٍ	Balçıktan sert taşlar, kaba sert taşlar (acır yani kiremit, tuğla olduğu da söylenmiştir)	Fîl/4	تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ Üzerlerine balçıktan pişirilmiş taşlar atan
15	سِجِّيلٍ	Yazılı olan şey, Peygamberlerimizden gelen kitap	Enbiyâ/104	يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِّيلِ لِلْكُتُبِ Yazılı kâğıt tomarlarının dürülmesi gibi göğü düreceğimiz günü düşün
16	سَجَى	Orada karanlığın yerleşmesi, çökmesi	Duhâ/2	وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى Karanlığı çöktüğü vakit geceye andolsun ki
17	سُخْتٍ	Rüşvet, helal olmayan malı kazanma	Mâide/42	سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَاوُنَ لِلْسُّخْتِ Onlar, yalanı çok dinleyen, haramı çok yiyenlerdir
18	يُسْحِتُ	Helak eder, kökünü kurutur	Tâhâ/61	فَيُسْحِتْكُمْ بِعَذَابٍ Yoksa sizi azap ile yok eder
19	مُسْحَرِينَ	Yeme içmeyle büyü altında kalanlar	Şuarâ/185	قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسْحَرِينَ Onlar şöyle dediler: "Sen ancak büyülenmişlerdensin"

20	تُسْحَرُونَ	Kanıyorsunuz	Mü'minûn/89	قُلْ فَأَيُّ تُسْحَرُونَ	"Öyle ise nasıl aldanıyorsunuz?" de
21	سَحِيقٍ	Uzak	Hac/31	فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ	Uzak bir yer
22	سُخْفًا	Uzak olsun	Mülk/11	فَسُخْفًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ	Artık alevli ateştekiler Allah'ın rahmetinden uzak olsun
23	يَسْتَسْخِرُونَ	Alay ediyorlar	Sâffât/14	وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ	Bir mucize gördükleri zaman onu alaya alıyorlar
24	سُخْرِيًّا	Baskı yaparak, ücretini vermeyerek çalıştırma	Zuhurf/32	لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا	Birbirlerine iş gördürmeleri için
25	سَدًّا	Tıkalı, kapalı, denilmiştir ki, bu kelime dammeli okunursa (suud) doğal set (Allah yapısı); fethalı okunursa (sedd) insan yapısı set anlamına gelir	Yâsin/9	وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا	Biz, onların önlerine bir set çekeriz
26	السَّائِيْنِ	İki dağ	Kehf/93	حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّائِيْنِ	İki dağ arasına ulaşınca
27	سَدِيدًا	Doğru (yol)	Nisâ/9	وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا	Ve doğru söz söylesinler
28	سَارِبٌ	Görünen, yolunu takip eden	Ra'd/10	وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ	Geceleyin gizlenenle gündüz ortaya çıkan eşittir
29	سَرِيًّا	Bir yolu takip ederek	Kehf/61	فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرِيًّا	Balık denizde yolunu tutup kayıp gitti
30	سَرَابِيلُهُمْ	Gömlikleri	İbrâhîm/50	سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطَرَانٍ	Gömlikleri katrandandır
31	تَسْرَحُونَ	Çoban onları sabahın şafağında çayıra salıyor	Nahl/6	وَحِينَ تَسْرَحُونَ	Sabahleyin salıverirken
32	السَّرْدِ	Zırh için halk şeklinde dokuma, sivri bir aletle delme	Sebe'/11	أَنْ أَعْمَلَ سَابِغَاتٍ وَقَدِيرٍ فِي السَّرْدِ	(Bütün vücudu örtecek) zırhlar yap, işçilikte de ölçüyü tuttur
33	وَأَسْرَوْا	Sonradan pişman olma	Yûnus/54	وَأَسْرَوْا الدَّامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ	Azabı gördüklerinde, için için derin bir pişmanlık duyarlar
34	السِّرِّ	Açık ve alenin zıddı	Tâhâ/7	فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى	Çünkü O, gizliyi de bilir, ondan daha gizli olanı da
35	إِسْرَافًا	"Aşırıya giderek" israf etmeyin	Nisâ/6	وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا	İsraf ederek ve aceleyle getirerek mallarını yemeyin
36	لَا تُسْرِفُوا	İsraf ettik	A'râf/31	وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ	İsraf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez
37	سُرَادِقُهَا	Çadırın etrafındaki koruma amaçlı hücre	Kehf/29	إِنَّا آغْثَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا	Biz zalimlere öyle bir ateş hazırladık ki, onun alevden duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmıştır
38	سَرِيًّا	Nehir, efendi anlamına geldiği de söylenmiştir	Meryem/24	قَدْ جَعَلَ رَبُّكَ تَحْتِكَ سَرِيًّا	Rabbin senin alt tarafında bir dere akıttı

39	أَسْرَى	Övülen bir şekilde yürüdü	İsrâ/1	سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى	(Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir
40	سُطِحَتْ	Yayıldı	Gâşiye/20	وَالِى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ	Yeryüzüne bakmıyorlar mı, nasıl yayılmıştır
41	أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ	Öncekilerin batıl yalanları, denilmiştir ki, bunun anlamı öncekilerin yazdığı kitaplardır	En'âm/25	يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ	İnkâr edenler, "Bu (Kur'an) evvelkilerin masallarından başka bir şey değil" derler
42	يَسْطُرُونَ	Yazıyorlar	Kalem/1	ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ	Nûn. (Ey Muhammed) Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına
43	الْمُسْتَظَرِّ	Musallat olan	Gâşiye/22	لَسْتَ عَلَيْهِمْ مُنْصِطِرٌ	Sen, onlar üzerinde bir zorba değilsin
44	يَسْطُونَ	Onu zorla ele geçiriyorlar	Hac/72	يَكَاذِبُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا	Neredeyse, kendilerine âyetlerimizi okuyanlara hışımla saldıracaklar
45	السَّعِيرِ	Bina için dayanak, yanlış yola sevk etmek	Mülk/5	وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ	Ve onlara alevli ateş azabını hazırladık
46	سُعْرَتْ	Alevlendirildi	Tekvîir/12	وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعْرَتْ	Cehennem alevlendirildiği zaman,
47	سَعَوْا	Kalkıştılar	Hac/51	وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ	Âyetlerimizi geçersiz kılmak için yarışarcasına çaba harcayanlar var ya
48	مَسْعَبَةٍ	Açlık	Beled/14	أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْعَبَةٍ	Yahut şiddetli bir açlık gününde
49	مَسْفُوحًا	Dökülmüş, akıtılmış	En'am/145	مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمِ خَنزِيرٍ	Leş, akıtılmış kan, domuz eti
50	الْمَسَافِحَاتِ	Zina yapan kadınlar	Nisâ/25	وَأَتَوْهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ	Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları halinde sahiplerinin izniyle onlarla evlenin, mehirlerini de güzelce verin
51	سَفَرَةٍ	Peygamberler ve Rableri arasındaki elçiler	Abese/15	بِأَيِّدِي سَفَرَةٍ	Yazıcı meleklerin elindeki
52	أَسْفَارًا	Kitaplar	Cuma/5	كَمَثَلِ الْخِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا	Ciltlerle kitap taşıyan eşek
53	مُسْفَرَةٌ	Aydınlık, parlak	Abese/38	وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفَرَةٌ	O gün birtakım yüzler vardır ki pırlı pırlı parlarlar
54	وَيَسْفِكُ	Kan akıtıyor	Bakara/30	مَنْ يُفْسِدْ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ	Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek biri

55	سَفَه	Kendini helak etti, seffehe okuyuşu da mümkündür, burada fi harfi ceri mahzûftür	Bakara/130	وَمَنْ يَرْغَبْ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ	Kendini bilmeyenden başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir?
56	سُقِطَ	Pişman oldu	A'raf/149	وَلَقَدْ سَقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ	(Yaptıklarına) pişman olup
57	السِّقَايَةِ	İçecek ve ölçü kabı	Yûsuf/70	جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ	Su kabını kardeşinin yüküne koydurdu
58	تُسْقَى	İçirilir	Ğâşiye/5	تُسْقَى مِنْ عَيْنِ آيَةٍ	Son derece kızgın bir kaynaktan içirilirler
59	سَقَاهُمْ ³⁵⁰	Dili damağı kuruyana içmeleri için sundu, elden ağıza görütülen	İnsân/21	وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا	Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir
60	مَسْكُوبٍ	Dökülen	Vâkıa/31	وَمَاءٍ مَسْكُوبٍ	Çağlayan bir su
61	سُكِّرَتْ	Dökülmüş, bozuldu	Hicr/15	إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا	Gözlerimiz döndürüldü
62	سَكْرًا	Şarap, sarhoş edici içki denilir	Nahl/67	تَتَخَذُونَ مِنْهُ سَكْرًا وَرِزْقًا حَسَنًا	Hem içki hem de güzel bir rızık edirsiniz
63	سَكْرَةُ الْمَوْتِ	Ölüm anında aklın karışması	Kâf/19	وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ	Ölüm sarhoşluğu bir hakikat olarak insana gelir
64	سَكِينَةً	Vakar, huzur	Bakara/248	فِيهِ سَكِينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ	Onda Rabbinizden bir güven duygusu ve huzur
65	نَسْلَخُ	Çıkarırız	Yâsin/37	نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ	Gündüzü ondan çıkarırız
66	سَلْسَبِيلًا	Yumuşak, içimi kolay su	İnsân/18	عَيْنًا فِيهَا تُسْقَى سَلْسَبِيلًا	Orada bir pınar ki ona "selsebil" adı verilir.
67	سُلْطَانًا	Güç kudret, hükümdarlık, delil	Nahl/99	لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ	Üzerinde bir hakimiyeti yoktur
68	أَسْلَفَتْ	Önceden yapmak, insanın ölmeden önce işlediği ameller için kullanılır	Yûnus/30	هُنَالِكَ تَبْلُو كُلُّ نَفْسٍ مَّا أَسْلَفَتْ	Orada herkes daha önce yaptığı şeyleri yoklayacak
69	سَلَفُكُمْ	Bir kusurla suçlama, ayıplama	Ahzâb/19	سَلَفُكُمْ بِالسِّنَةِ	Keskin dillerle incitirler
70	نَسْلُكُهُ	Onu girdiririz	Hicr/12	كَذَلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ	Aynı şekilde biz onu suçluların kalbine sokarız
71	سُلَالَةٍ	Genellikle çamur vb. süzülen şeyler için selle fiili kullanılır	Mü'minûn/12	وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ	Andolsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık
72	يَتَسَلَّلُونَ	Birer birer, topluluktan çıkıyorlar	Nûr/63	قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا	İçinizden birbirini siper ederek sıvışıp gidenleri Allah gerçekten bilir
73	سَلَمًا	Kendisini teslim etme, teslimiyet	Zümer/29	وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ	Yalnızca bir kişiye ait olan bir (köle) adam

³⁵⁰ Eskâ fiili su vermek yani birisinin içmesi için suyu temin etmek anlamına gelirken, eliyle birisine su vermek, onun su ihtiyacını gidermek anlamında ise sekâ fiili kullanılır.

74	سَلَامٌ	Rabbimizin sıfatlarından	R'ad/24	سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ	Sabretmenize karşılık selam sizlere
75	السَّلَامُ	Barış, esenlik	Bakara/208	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السَّلَامِ كَافَّةً	Ey iman edenler! Hepiniz topluca barış ve güvenliğe (İslam'a) girin
76	الإِسْلَامُ	Barış, esenlik	Âl-i İmran/19	إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ	Şüphesiz Allah katında din İslam'dır
77	مُسْتَسْلِمُونَ	Teslim olanlar, ellerini barışa uzatanlar	Sâffât/26	بَلْ هُمْ يَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ	Hayır, onlar bugün teslim olmuş kimselerdir
78	دَارُ السَّلَامِ	Selam yurdu	En'am/127	هُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ	Rableri katında selam yurdu (cennet) onlarındır
79	أَسْلَمْتُ	Özümlü, vicdanımı teslim ettim	Neml/44	وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ	Şimdi ise "Süleyman ile birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum" dedi
80	سُلْمًا	Merdiven	En'âm/35	فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلْمًا فِي السَّمَاءِ	Bir delik açıp yerin dibine inerek, yahut bir merdiven kurup göğe çıkarak
81	وَالسَّلْوَى	Bıldırcın kuşu (bunun tekili yoktur)	A'râf/160	الْمَنْ وَالسَّلْوَى	Kudret helvası ve bıldırcın
82	سَامِدُونَ	Kolaylık için uyuklayanlar, sessizleşenler, şarkı söylüyorlar, uysal oldular, üzüldüler	Necm/61	وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ	Siz gaflet içinde eğlenerek
83	فِي سَمٍّ	İğne deliğinden	A'raf/40	يَلِجُ الْجَمَلُ فِي سَمٍّ الْخِطَاطِ	Deve iğne deliğinden geçinceye kadar
84	سَمُومٌ	Gündüz esen sıcak rüzgâr (bazen gece de eser)	Vâkıa/42	فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ	İlklere işleyen bir ateş ve bir
85	سَيِّئًا	Denk, misil, benzer, adaş	Meryem/7	لَمْ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَيِّئًا	Daha önce onun adını kimseye vermedik
86	سُنْدُسٌ	İnce, narin, Naim cennetlerindeki içeceği en yüce içecek	Kehf/31	يُحَلَّقُونَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَاسْتَبْرَقٍ مُتَّكِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ	Orada tahtlar üzerine kurularak altın bileziklerle süslenecekler, ince ve kalın ipekten yeşil giysiler giyeceklerdir.
87	تَسْنِيمٍ	Nimetlerle dolu cennetin en üstün içeceği	Mutaffifin/27	وَمَرَجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ	O içeceğin katkısı tesnimdir
88	مَسْنُونٌ	Dökülmüş	Hicr/28	مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ	Kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan

89	يَتَسَنَّهُ	Bozulur, değişir	Bakara/259	فَأَنْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ	Böyle iken yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamış
90	سَنَا	Işık	Nûr/43	يَكَادُ سَنَا بَرْقُهُ يَذْهَبُ بِأَلْبَصَارٍ	Bu bulutların şimşeğinin parıltısı neredeyse gözleri alacak
91	بِالسِّنِينَ	Kıtlıkla, verimsizlikle	A'râf/130	بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ	Yıllarca süren kıtlık ve ürün eksikliği
92	بِالسَّاهِرَةِ	Yeryüzünde, mahşer yerinde, onların (ölüm uykusundan) uyanmaları orada olacak	Naziât/14	فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ	Birdenbire kendilerini mahşerde buluverirler
93	فَسَاهَمَ	Kura çekişmek	Sâffât/141	فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْخِرِينَ	Gemidekilerle kur'a çekmiş ve kaybedenlerden olmuştu
94	السَّوْأَى	Cehennem ateşi	Rûm/10	ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ أَسَاءُوا السَّوْأَى	Sonra kötülük işleyenin sonu daha da kötü oldu
95	بِسَاخَتِهِمْ	Etrafı kıl çadırlarla çevrili olan	Sâffât/177	فَإِذَا نَزَلَ بِسَاخَتِهِمْ	Fakat azabımız onların yurtlarına indiğinde
96	سَيِّدَهَا	Onun eşi	Yûsuf/25	وَأَلْقَى سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ	Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar
97	السَّيِّدَا	Malik, reis, övülen kimse	Âl-i İmran/39	مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا وَخَصُورًا	Kendisinden gelen bir kelimeyi (İsa'yı) doğrulayıcı, efendi
98	تَسْوَرُوا	Yüksek bir yerden indiler, (duvarın üzerinden atladılar)	Sâd/21	إِذْ تَسْوَرُوا الْمِحْرَابَ	Hani onlar duvarı aşarak mabede girmişlerdi
99	سُوَاعًا	Put ismidir	Nûh/23	وَلَا تَذَرْنِ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ	Hele hele Vedd'i, Süvâ'ı, Yeğus'u, Ye'ûk'u ve Nesr'i hiç bırakmayın
100	سَائِعًا	Kolay	Nahl/66	خَالِصًا سَائِعًا لِلشَّارِبِينَ	İçenlere halis ve içimi kolay
101	يُسَيِّعُهُ	Geçirir	İbrâhîm/17	يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسَيِّعُهُ	Onu yudumlamaya çalışacak fakat boğazından geçiremeyecektir
102	بِالسُّوقِ	Sâk (bacak) kelimesinin çoğulu	Sâd/33	رُدُّوْهَا عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ	Onları bana geri getirin" dedi. (Atlar gelince de) bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı
103	سَوَّلَ	Kötü bir işi güzel gösterdi	Muhammed/25	الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ	Şeytan aldatıp peşinden sürüklemiş
104	تُسَيِّمُونَ	Otlatıyorsunuz	Nahl/10	وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسَيِّمُونَ	Hayvanlarınızı otlattığınız bitkiler de onunla meydana gelir
105	مُسَوِّمِينَ	Nişanlılar, işaretliler	Âl-i İmran/125	يُمَدِّدُكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ	Rabbiniz nişanlı beş bin meleklerle size yardım eder

106	يَسُوءُونَكُمْ	Sizi uğrattıyorlar	İbrâhîm/6	يَسُوءُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ	Onlar sizi işkencenin en ağırına uğrattıyorlar
107	سُوءَى	Aranızda ortak bir yer (buluşma yeri)	Tâhâ/58	لَا تُخْلِفُهُ خَنْ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوءَى	Bunun için seninle bizim aramızda; uygun bir yerde, senin de bizim de caymayacağımız bir buluşma vakti belirle
108	سَائِبَةٍ	Hastalık vb. kurtulmak için adak olarak salıverilmiş, serbestçe dolaşp yiyip içen, üzerine binilmeyen deve	Mâide/103	مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ	Allah ne "Bahîre" ne "Sâibe", ne "Vasîle" ne de "Hâm" diye bir şey meşru kılmamıştır
109	المسيح	Sâha fiilinden ism-i mef'ul olduğu söylenmektedir	Âl-i İmran/45	إِسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ	Adı Meryemoğlu İsa Mesih'dir
110	فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ	Yeryüzünde yürüyün	Tevbe/2	فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ	Yeryüzünde dört ay daha dolaşın
111	سَائِحَاتٍ	Oruç tutan bayanlar	Tahrîm/5	تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ	Tövbe eden, ibadet eden, oruç tutan,
112	أَسْلَنَّا	Erittik	Sebe'/12	وَأَسْلَنَّا لَهُ عَيْنَ الْقَطْرِ	Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık

3.2.13. Şîn (ش) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet	Âyet Meâli
1	مُتَشَابِهًا	Birbirine benzer	En'am/141	مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ Birbirine benzer ve (herbiri) birbirinden farklı
2	أَشْتَاتًا	Ayrı ayrı, parçalar halinde	Nûr/61	جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا Bir arada veya ayrı ayrı olarak
3	شَقَى	Eştât kelimesinin tekili şett, bunun müennesi de şettâ'dır	Haşr/14	وَقُلُوبُهُمْ شَقَى Halbuki kalpleri darmadağındır
4	الشَّجَرِ	Ağaç, bir gövdeden yükselip büyüyen	Yâsin/80	الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا O, sizin için yeşil ağaçtan ateş yaratandır
5	أَشِحَّةً	Cimri (şahih'in çoğulu)	Ahzâb/19	أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ Size katkıda cimri davranarak savaşa pek az gelirler
6	الْمَشْحُونِ	Dolu	Şuarâ/119	فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلِّ الْمَشْحُونِ Derken biz onu ve beraberindekileri dolu geminin içinde (taşıyıp) kurtardık

7	شَاخِصَةً	Dikilmiş, yukarıya bakar halde	Enbiyâ/97	فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا	Bir de bakarsın inkâr edenlerin gözleri açılıp donakalmıştır
8	أَشَدَّهُ	Gençlik	Yûsuf/22	وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا	Olgunluk çağına erişince O'na hikmet ve ilim verdik
9	شَرِبَ	Su içme sırası, payı	Bakara/249	قَالَ هَذِهِ نَاقَةٌ هَا شَرِبَ وَلَكُمْ شَرِبَ يَوْمَ مَعْلُومٍ	Onun (belli bir gün) su içme hakkı var, sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır
10	فَشَرَّبَ	Kureyş lehçesinde dağıt anlamındadır	Enfâl/57	فَشَرَّبَ بِهِم مِّنْ خَلْقِهِمْ	Bunlar ile arkalarındakileri de dağıt ki ibret alsınlar
11	شِرْذِمَةً	Az bir topluluk	Şuarâ/54	إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ	Dedi ki, "Bunlar pek az ve önemsiz bir topluluktur"
12	أَشْرَاطُهَا	Onun korkunç alametleri	Muhammed/18	فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا	Muhakkak onun alametleri gelmiştir
13	شُرْعًا	Açıkça, belirgin bir şekilde	A'râf/16	إِذْ تَأْتِيهِمْ جِثَاءُ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرْعًا	Zira tatil yaptıkları cumartesi günü balıklar onlara akın akın geliyor
14	شَرِيعَةً-شِرْعَةً	Kanun, sünnet, yol	Câsiye/18	ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا	Sonra da seni din işi konusunda açık bir yola koyduk
15	مُشْرِقِينَ	Güneş doğduğunda	Şuarâ/60	فَاتَّبَعُوهُمْ مُشْرِقِينَ	Firavun ve adamları gün doğarken onları takibe koyuldular
16	وَأَشْرَقَتْ	Aydınlandı	Zümer/69	وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا	Yeryüzü Rabbinin nuruyla aydınlanır
17	شَطَآءُ	Ağacın filizi	Fetih/29	كَزْبِ أُحْرَجِ شَطَآءُ	Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş
18	شَاطِئِ	Onun yanı	Kasas/30	فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ	Mûsâ, ateşin yanına gelince o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafındaki ağaçtan şöyle seslenildi
19	شَطْرَ الْمَسْجِدِ	Mescis yönüne, mescide doğru	Bakara/144	قَوْلَ جَهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ	Yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir
20	شَطَطًا	Zulüm, adaletsizlik	Cin/4	وَأَنَّهُ كَانَ يَفُولُ سَفِيهًا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا	Yoksa andolsun ki saçma bir söz söylemiş oluruz
21	تُشْطِطُ	Adaletten sapma, uzaklaşma	Sâd/22	وَلَا تُشْطِطُ	Zulmetme
22	شُعَبٍ ³⁵¹	Kabile, imaret, batın, fasile, fahiz (boy, aşiret)	Mürselât/30	انْطَلِقُوا إِلَى ظِلِّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ	Üç kola ayrılmış gölgeye gidin

³⁵¹ Müellif şa'b kelimesinin iki çoğulunu (şu'ûb ve şu'ab) peş peşe veriyor ve birincinin diğerinden daha büyük olduğunu söylüyor.

23	شَعَائِر	İtaat sembolleri	Bakara/158	إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ	Şüphesiz, Safa ile Merve Allah'ın (dininin) nişanelerindendir
24	يُشْعِرُكُمْ	Size bildiriyor	En'an/109	وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ	O mucizeler geldiği vakit de inanmayacaklarınızı siz ne bileceksiniz?
25	الشَّعْرَى	Bir yıldız	Necm/49	وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشَّعْرَى	Şüphesiz O, "Şi'râ'nın Rabbidir
26	الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ	Müzdelife	Bakara/198	فَادْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ	Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin
27	يَشْعُرُونَ	Kavıyorlar	Neml/65	وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ	Ne zaman diriltileceklerinin de farkında değildirler
28	شَعَفَهَا	Hedefi vurmak, isabet etmek, kalbinin tam ortasından vurmak	Yûsuf/30	قَدْ شَعَفَهَا حَبًّا	Ona olan aşkı yüreğine işlemiş
29	وَالشَّقْعِ	Çift, iki/namaz/yaratma/havva/şafak vakti	Fecr/3	وَالشَّقْعِ وَالْوَتْرِ	Çifte ve teke andolsun,
30	بِالشَّقَقِ	Güneşin batışından sonraki kızılık	İnşikâk/16	فَلَا أَقْسِمُ بِالشَّقَقِ	Yemin ederim şafağa
31	مُشْفِقُونَ	Korkanlar	Enbiyâ/28	وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ	Hepsi onun korkusuyla titrerler
32	شَفَا	Uç, kenar	Âl-i İmran/103	وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ	Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz
33	شِقْ	Meşakkat	Nahl/7	وَنَحْمِلُ أُنْقَالَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بِأَلْغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ	Onlar ağırlıklarınızı, sizin ancak zorlukla varabileceğiniz beldelere taşırlar
34	الشَّقَّةُ	Uzak yolculuk	Tevbe/42	وَلَكِنْ بَعَدَتْ عَلَيْهِمُ الشَّقَّةُ	Fakat meşakkatli yol, onlara uzak geldi
35	شِقَاقٍ	Derin ayrılık	Bakara/176	لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ	Derin bir ayrılık içindedirler
36	شَاقُوا	Savaş açıyorlar	Enfâl/13	ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ	Bu, onların Allah'a ve Resûlüne karşı gelmelerindendir
37	شُكُورٌ	Mükâfâtlandırıran, hakkıyla övgüde bulunan	Fâtır/34	إِنَّ رَبَّنَا لَعَفُورٌ شُكُورٌ	Şüphesiz Rabbimiz çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir
38	مُتَشَاكِسُونَ	Ahlakı dar olanlar (ahlaksızlar)	Zümer/29	رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ	Birbiriyle çekişen ortak sahipleri bulunan bir (köle) adam
39	شَكْلِهِ	Onun örneğinde, onun benzeri	Sâd/58	وَأَخْرَجَ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجَ	Azaba benzer çeşit çeşit başka azaplar da vardır
40	شَاكِلَتِهِ	Kendi yolunda, kendi tarafında	İsrâ/84	قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ	De ki: "Herkes kendi yapısına uygun işler görür

41	مَشْكَاةٌ	Küçük pencere, gözetleme deliği	Nûr/35	مَثَلُ نُورٍ كَمِشْكَاةٍ	Onun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre
42	تُشْمِثٌ	Sevindirme	Â'raf/150	فَلَا تُشْمِثُ بِي الْأَعْدَاءَ	Sen de bana böyle davranarak düşmanları sevindirme
43	اِسْتَأْزَتْ	Nefretle çarpar, ürttü	Zümer/45	وَإِذَا دُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ <u>اِسْتَأْزَتْ</u> قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ	Allah bir tek (ilah) olarak anıldığında ahirete inanmayanların kalpleri daralır
44	شَنَانٌ	Buğz, kin	Mâide/8	وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ <u>شَنَانُ</u> قَوْمٍ عَلَىٰ آلَا تَعْدِلُوا	Bir topluma olan kininiz sizi adaletsizliğe itmesin
45	شِهَابٌ	Yıldız veya ateş parçası	Hicr/18	فَاتَّبَعَهُ <u>شِهَابٌ</u> مُبِينٌ	Onu da parlak bir ateş takip etmektedir
46	وَشَهِيْقٌ	Eşek anırmasının son kısmı	Hûd/106	كُفَّ فِيهَا زَفِيرٌ <u>وَشَهِيْقٌ</u>	Onların orada şiddetli bir soluyuşları vardır
47	لَشَوْبًا	Karışım	Sâffât/67	ثُمَّ إِنَّ كُفَّ عَلَيَّهَا <u>لَشَوْبًا</u> مِنْ حَمِيمٍ	Sonra onlar için bunun üstüne kaynar sudan karışık bir içecek vardır
48	شُورَىٰ	Müşavere, istişare	Şûrâ/38	وَأَمْرُهُمْ <u>شُورَىٰ</u> بَيْنَهُمْ	İşleri, aralarında şûrâ (danışma) ile olanlar
49	شَوَاطٍ	Dumansız bir ateş	Rahmân/35	يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا <u>شَوَاطٍ</u> مِنْ نَارٍ وَخَاسٍ	Üstünüze ateşten yalın bir alevle kıpkızıl bir duman gönderilir
50	الشُّوْكَةُ	Uç, silah	Enfâl/7	وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ <u>الشُّوْكَةِ</u> تَكُونُ لَكُمْ	Siz de güçsüz olanın sizin olmasını istiyordunuz
51	لِلشَّوَىٰ	Kafa derisi	Meârc/16	نَزَّاعَةً <u>لِلشَّوَىٰ</u>	Derileri kavurup soyan
52	شَيْبًا	Baştaki beyazlık	Meryem/4	قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاسْتَعَلَ الرَّأْسُ <u>شَيْبًا</u>	Rabbim!” demişti, “Benim kemiklerim zayıfladı, saçlarım ağardı
53	مَشْبِيدٍ	Uzun, görkemli	Hac/45	وَقَصْرٍ <u>مَشْبِيدٍ</u>	Görkemli köşk
54	مُشَبَّدَةٌ	Binanın alçı taşı, fayans ile inşa edilmesi veya süslenmesi	Nisâ/78	وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ <u>مُشَبَّدَةٍ</u>	Sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile
55	شَيْعًا	Parça parça, grup grup	En'am/65	أَوْ يَلْبِسَكُمْ <u>شَيْعًا</u>	Muhalef gruplara ayırıp
56	شَيْعَةً	Taraftar, grup ³⁵²	Meryem/69	ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ <u>شَيْعَةٍ</u>	Sonra her gruptan

³⁵² Müellif ayrıca kellimenin aslının ocağı tutuşturmakta kullanılan küçük odun parçaları anlamına geldiğini söylemektedir.

3.2.14. Sâd (ص) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet	Âyet Meâlî
1	وَالصَّابِقُونَ	Bir dinden çıkıp diğerine giren	Mâide/69	إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا <u>وَالصَّابِقُونَ</u> وَالنَّصَارَى
2	الْمَصْبِاحُ	Lamba	Nûr/35	<u>الْمَصْبِاحُ</u> فِي رُجَاجِهِ
3	وَاصْبِرْ	Hapset, engelle	Yûnus/109	<u>وَاصْبِرْ</u> حَتَّى يَخُصَّكَ اللَّهُ
4	صَبَّغَ	Boyanan şey, boya	Bakara/138	<u>صِبْغَةَ</u> اللَّهِ
5	أَصْبُ	Meylederim, saparım	Yûsuf/33	<u>أَصْبُ</u> إِلَهِيٍّ وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ
6	يُصْحَبُونَ	Desteklenir, korunur	Enbiyâ/43	وَلَا هُمْ مِنَّا <u>يُصْحَبُونَ</u>
7	الصَّاحَّةُ	Kulakları sağır eden, kıyamet	Abese/33	فَإِذَا جَاءَتِ <u>الصَّاحَّةُ</u>
8	صَدِيدٍ	İrin, kan	İbrâhim/16	مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ <u>صَدِيدٍ</u>
9	يَصْدُ	Haykırıyor, gürültü çıkarıyor	Zuhuf/57	وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ <u>يَصْدُونَ</u>
10	فَاصْدَعْ	Ayır	Hicr/94	<u>فَاصْدَعْ</u> بِمَا تُؤْمَرُ
11	يَصْدِفُونَ	Yoldan çıkıyorlar, vazgeçiyorlar	En'am/157	بِمَا كَانُوا <u>يَصْدِفُونَ</u>
12	الصَّدَقَيْنِ	Dağın iki yanı	Kehf/96	حَتَّى إِذَا سَاوَى بَيْنَ <u>الصَّدَقَيْنِ</u>
13	صَدِيقًا	Naklettiklerinin çoğu doğru olan	Meryem/56	إِنَّهُ كَانَ <u>صَدِيقًا</u> نَبِيًّا
14	صَدَقَاتِهِنَّ	Kadınların mehirleri	Nisâ/4	وَأَتُوا النِّسَاءَ <u>صَدَقَاتِهِنَّ</u> نِكَاحًا
15	وَتَصْدِيَةً	Alkışlama, el çırpma	Enfâl/35	إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً
16	تَصَدَّى	Aşlı tesaddede'dir, anlamı; ilgileniyorsun, yöneliyorsun	Abese/6	فَأَنْتَ لَهُ <u>تَصَدَّى</u>
17	صَرْخًا	Saray, yüksek konumda olan herşey	Kasas/38	فَاجْعَلْ لِي <u>صَرْخًا</u>
18	صَرِيخَ	Yardıma koşan	Yasîn/43	فَلَا <u>صَرِيخَ</u> هُمْ

19	يَسْتَصْرِخُهُ	Yardım talep etme	Kasas/18	يَسْتَصْرِخُهُ	Bağırarak ondan yine yardım istiyor
20	صَرْصَرًا - صَرْصَرًا	Soğuk	Fussilet/16	فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحْسَاتٍ	O kara günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik.
21	وَأَصْرُوا	İsyanda devam ettiler	Nûh/7	وَأَصْرُوا وَأَسْكَبُوا اسْتِكْبَارًا	Ayak dirediler, kibirlendikçe kibirlendiler
22	فِي صَرَّةٍ	Yüksek sesle	Zâriyât/29	فَأَقْبَلَتْ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا	Karısı heyecanla bağırarak alnına vurdu
23	صِرَاطًا	Yol	Nisâ/68	وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا	Ve onları dosdoğru bir yola ilettirdik
24	صَرْفًا	Çare veya azaptan kaçma yolu	Furkân/19	فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا	Artık ne cezanızı savabilirsiniz
25	مَصْرَفًا	Alternatif, kurtuluş yolu	Kehf/53	وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرَفًا	Fakat ondan kurtuluş yolu bulamayacaklar
26	كَالصَّرِيمِ	Gece gibi, sabah gibi	Kalem/20	فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ	Bahçe kesilip kurumuş gibi oldu
27	صَعِيدًا	Yeryüzü, zemin	Kehf/40	فَتَصْبِغْ صَعِيدًا زَلَقًا	Kaygan bir zemin haline gelebilir
28	صَعْدًا	Çetin, zorlu	Cin/17	يَسْأَلُكَ عَذَابًا صَعْدًا	Allah onu gitgide artan bir azaba uğratar
29	تُصْعِدُونَ	Yolculuğa başlıyorsunuz	Âl-i İmrân/153	إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَى أَحَدٍ	O zaman siz dönüp hiç kimseye bakmadan yukarı doğru çekiliyordunuz
30	وَلَا تُصْعِرْ	Yüzünü çevirme, surat asma	Lokmân/18	وَلَا تُصْعِرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ	Gurura kapılarak insanlara burun kıvrırma
31	صَيْقٌ	Öldü	Zümer/68	فَصَيْقٌ مَّنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ	Göklerde ve yerde bulunanların hepsi düşüp ölecek
32	صَغَارٌ	Zillet, alçaklık	En'am/124	سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ	Suç işleyenler, yapıp durdukları hileler sebebiyle, Allah tarafından bir aşağılanmaya ve çetin bir azaba uğratılacaklardır.
33	صَغَتْ	Meyil etmek, eğilmek	Tahrîm/4	فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا	Çünkü kalpleriniz eğilmişti
34	صَفْحًا	Yüz çevirme, geri durma	Zuhruf/5	أَفَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الدِّكْرَ صَفْحًا	Zikir'le (Kur'an'la) sizi uyarmaktan geri mi duralım?
35	الْأَصْفَادِ	Bukağılar, zincirler	Sâd/38	وَأَخْرَيْنَ مُفْرَيْنَ فِي الْأَصْفَادِ	Bukağılara bağlı olarak diğerlerini de onun emrine verdik
36	صَفْرَاءُ	Siyah	Bakara/138	إِنَّمَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوُحُهَا تَسُرُّ النَّاطِرِينَ	Sarı renkli, parlak tüylü, bakanların içini açan bir inektir
37	صَفْصَفًا	Bitki bütmeyen, dümdüz	Tâhâ/106	فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا	Böylece yerlerini dümdüz, bomboş bırakacaktır

38	صَافَاتٍ	Kuvvetli bir şekilde kanatlarını açanlar	Mülk/19	أَوَّمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ <u>صَافَاتٍ</u> وَيَقْبِضْنَ	Üstlerinde kanatlarını açarak uçuşta olan kuşları (hiç) görmediler mi?
39	صَوَافٍ	Ayakları üzerine dururken	Hac/36	فَادْكُزُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا <u>صَوَافٍ</u>	Şu hâlde onlar, ayakları üzerine dururken Allah'ın ismini anınız (ve kurban ediniz)
40	الصَّافِنَاتُ	Üç ayağının üzerine durduğunda tek ayağıyla gösteri yapan atlar	Sâd/31	<u>الصَّافِنَاتُ</u> الْجِنَادُ	Üç ayağının üzerine durup bir ayağını tırnağının üzerine diken çalımı ve safkan koşu atları
41	الصَّافَا	Sa'y yapılan dağ	Bakara/158	إِنَّ <u>الصَّافَا</u> وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ	Şüphesiz, Safa ile Merve Allah'ın (dininin) nişanelerindendir
42	صَفْوَانٍ	Taş, kaya	Bakara/264	فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ <u>صَفْوَانٍ</u> عَلَيْهِ تُرَابٌ	Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer
43	فَصَكَّتْ	Vurdu	Zâriât/29	فَأَقْبَلَتْ امْرَأَتُهُ فِي صِرَةٍ <u>فَصَكَّتْ</u> وَجْهَهَا	Karısı çılgık atarak geldi. Elini yüzüne çarparak
44	صَلْدًا	Dümdüz çorak toprak	Bakara/264	فَأَصَابَهُ وَاِبْنٌ فَنَزَعَهُ <u>صَلْدًا</u>	Sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak pürüzsüz kaya haline getirivermiştir
45	صَلْصَالٍ	Pişmiş kuru çamur.	Rahmân/14	خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ <u>صَلْصَالٍ</u> كَالْفَخَّارِ	Allah insanı, pişmiş çamura benzeyen bir balçıktan yarattı
46	صَلَوَاتٍ	Yahudilerin kiliseleri, havralar	Bakara/157	هَلَيْمَتْ صَوَامِعُ وَبَيْعٌ <u>وَصَلَوَاتٍ</u> وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا	İçlerinde Allah'ın ismi bol bol anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler yıkılır giderdi
47	نُصْلِيهِمْ	Onları kızgın ateşe atarız ve böylece derileri pişer	Nisâ/56	إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ <u>نُصْلِيهِمْ</u> نَارًا	Şüphe yok ki, âyetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız
48	تَصْطَلُونَ	Isınırsınız	Neml/7	لَعَلَّكُمْ <u>تَصْطَلُونَ</u>	Umarım ki ısınırsınız
49	اصْلَوْهَا	Cehennemin yakıcı ateşini tadın, çünkü siz ona layıksınız	Yâsin/64	<u>اصْلَوْهَا</u> الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ	İnkâr ettiğinizden dolayı bugün girin oraya
50	الصَّمَدُ	Kendisinden sığınılan	İhlas/2	اللَّهُ <u>الصَّمَدُ</u>	Allah Samed'dir
51	صَوَامِعُ	Ruhban evleri	Bakara/157	هَلَيْمَتْ <u>صَوَامِعُ</u> وَبَيْعٌ وَصَلَوَاتٍ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا	İçlerinde Allah'ın ismi bol bol anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler yıkılır giderdi

52	صُنْعًا	İş yapmak	Kehf/104	وَهُمْ يَحْسِبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا	İyi işler yaptıklarını sandıkları halde
53	مَصَانِعَ	Binalar, yapılar	Şuarâ/129	وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ	Temelli kalacağınızı umarak sağlam yapılar mı ediniyorsunuz?
54	وَلْيُصْنَعِ	Yetiştirilmen	Tâhâ/39	وَلْيُصْنَعِ عَلَى عَنِّي	Benim nezaretimde yetiştirilmen için
55	أَصْنَامًا	Taş, pirinç ve benzeri şeylerden oluşturulan suretler	En'am/74	أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً	Birtakım putları tanrılar mı ediniyorsun?
56	صِنْوَانٍ	Tek bir kökten çıkan iki veya daha fazla hurma ağacı	Ra'd/4	وَنَحِيلٍ صِنْوَانٍ وَغَيْرِ صِنْوَانٍ	Bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları vardır
57	وَصِهْرًا	Evlilik yoluyla akrabalık, sıhriyyet	Furkân/54	فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا	Onu nesep ve sıhriyet yakınlığa dönüştüren O'dur
58	صَيِّبٍ	Yağmur	Bakara/19	أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَنُقُبٌ	Yahut gökten sağanak halinde boşanan, içinde yoğun karanlıklar, gürültü ve şimşek bulunan yağmur gibidir
59	مُصِيبَةٍ	İnsanın başına gelen kötülük	Tegâbün/11	مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ	Allah'ın izni olmaksızın hiçbir musibet isabet etmez
60	الصُّورِ	Sûr, Sûretin çoğuludur. (Kıyametin habercisi olan) dirilişi başlatacak olan nefih aleti (boynuz) anlamındaki sûr kelimesinin dammeli okunuşu doğrudur	Kehf/99	وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمَاعًا	Sonra sûra üfürülür de onları toptan bir araya getiririz
61	فَصُرُّهُمْ	Onları biraraya getir veya tut	Bakara/260	فَصُرُّهُمْ إِلَيْكَ	Onları kendine alıştır
62	صَوْمًا	Konuşmayı ve yemek yemeyi kesmek	Meryem/26	فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا	Şüphesiz ben Rahmân'a susmayı adadım
63	صَيْدٍ	Mümten'i yani eti yenildiği halde temlik edilemeyen, mülkiyeti mümkün olmayan yabanî hayvan	Mâide/96	وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا	Kara avı ise ihramlı olduğunuz sürece size haram kılındı
64	صَيَاصِيهِمْ	Kaleler, ineğin boynuzu, horozun ibiği	Ahzâb/16	وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ	Allah kitap ehlinden olup müşriklere yardım edenleri kalelerinden indirdi

3.2.15. Dâd (ض) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet	Âyet Meâli
1	تَضْحَىٰ	Güneşe maruz kalırsın, güneşe çıkarsın	Tâhâ/119	وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ
2	ضَرَبْنَا	Uyuttuk	Kehf/11	فَضَرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا
3	ضُرِبَتْ	Zillete mahkûm edildiler	Bakara/61	وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ
4	ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ	Siz yeryüzünde yürüdünüz	Nisâ/101	وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ
5	ضُرَّ	Faydanın zıddı	Zümer/49	فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا
6	أُولَى الضَّرَرِ	Hastalık veya yaşlılıktan dolayı zayıf düşen, yatalaklık, gözlerin kör olması	Nisâ/95	الْفَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرَ أُولَى الضَّرَرِ
7	اضْطُرَّ	Mecbur bırakılmak, aslı (اضتر) dir	Bakara/173	فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ
8	ضَرِيعٍ	Dikenli, acı ve kuru bir bitki	Ğaşiye/6	لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ
9	ضِعْفَ الْحَيَاةِ	Dünya azabı	İsrâ/75	ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ
10	ضِعْفَ الْمَمَاتِ	Ahret azabı	İsrâ/75	ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ
11	ضِعْثًا	Bir avuç dolusu çalı çırpı	Sâd/44	وَلَحْذٌ بِيدِكَ ضِعْثًا
12	أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ	Gözlerinin gördüğü	Yûsuf/44	قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ
13	أَضْغَاثُهُمْ	Onların kinleri	Muhammed/29	أَنْ لَّنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَاثَهُمْ
14	ضَلَّلْنَا فِي الْأَرْضِ	Toprakta yok olduğumuzda	Secde/10	أَإِذَا ضَلَّلْنَا فِي الْأَرْضِ
15	وَاضْمُمْ	Toparlan	Kasas/32	وَاضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ
16	بِضْبِينَ	Cimri, pinti	Tekvîr/24	وَمَا هُوَ عَلَى الْعَيْبِ بِضْبِينَ
17	ضَنْكًا	Dar	Tâhâ/124	فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا

18	ضَبْرَى	Eksik ve zalimce	Necm/22	تِلْكَ إِذَا قِسْمَةٌ ضِيزَى	Öyle ise bu çok insafsızca bir paylaştırmadır.
19	يُضَيِّقُونَهَا	O ikisini hürmeten evlerine kabul ediyorlar	Kehf/77	اسْتَطَعْنَا أَهْلَهَا فَبِئْسَ أَنْ يَضَيِّقُونَهَا	Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındı.
20	ضَبَقِ	Mastardır veya anlamı bilinen dayyık (dar) kelimesinin şeddesiz (muhafter) halidir	Nahl/127	وَلَا تَكُ فِي ضَبَقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ	Tuzak kurmalarından dolayı da sıkıntıya düşme.

3.2.16. Tâ (ط) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet		Âyet Meâli
1	وَطَّعَ	Mühürledi	Tevbe/93	وَوَطَّعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ	Allah ta kalplerini mühürledi
2	طَبَقًا	Halden hâle	İnşikâk/19	لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ	Şüphesiz siz halden hale geçeceksiniz
3	طَعْوٍ	Azgınlık	Şems/11	كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا	Semûd kavmi, azgınlığı sebebiyle yalanladı
4	طُعْيَانِهِمْ	Yoldan çıkmaları, dalaletleri	Enâm/110	وَنَذَرْنَاهُمْ فِي طُعْيَانِهِمْ يَعْجَمُونَ	Ve yine onları azgınlıkları içinde bırakırız da bocalar dururlar
5	طَعَى	Kibirlenme, büyükleme	Tâhâ/24	أَذْهَبَ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَعَى	Firavun'a git, çünkü o azmıştır
6	الطَّاغُوتُ	İnsanlardan, putlardan, şeytanlardan ve cinlerden olur	Bakara/257	وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوَلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ	Kafirlerin velileri ise tâğuttur
7	لِلْمُطَفِّفِينَ	Ölçüyü tam yapmayanlar	Mutaffifîn/1	وَاللِّمُطَفِّفِينَ	Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay haline
8	طَفِقَ	Şurû' fiillerindendir, başladı anlamına gelir	Sâd/33	فَطَفِقَ مَسْحًا بِالْسُوقِ وَالْأَعْنَاقِ	Bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı
9	طَلْحٍ	Muz, büyük ağaç	Vâkıa/29	وَطَلْحٍ مَنْصُودٍ	Ağaçları ve meyveleri küme küme dizili muz ağaçları altında
10	طَلٍّ	Yağmurun en zayıf hali, hafif yağmur	Bakara/265	فَإِنْ لَمْ يُمْسِكْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ	Bol yağmur almasa bile ona çiseleme yeter
11	لَمْ يَطْمِئْسُوا	Onlara herhangi bir insan dokunmamıştır	Rahmân/56	لَمْ يَطْمِئْسُوا إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ	Onlara eşlerinden önce ne bir insan ne bir cin dokunmuştur
12	طَمَسْنَا	Sildik (yokettik), giderdik	Yâsin/66	وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَى أَعْيُنِهِمْ	Eğer dileseydik onların gözlerini büsbütün kör ederdik
13	طُمِسَتْ	Işığı söndürüldü/giderildi	Mürselât/8	فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ	Yıldızların ışığı söndürüldüğü zaman

14	الطَّامَّةُ	Kıyamet günü, başa gelen musibet	Naziât/34	فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَى	En büyük felaket (kıyamet) geldiği zaman
15	اطْمَأْنُونَا	Geçici/fâni olanla huzur buldular/yetindiler	Yûnus/7	وَاطْمَأْنُونَا بِهَا	Onunla yetinerek tatmin olan kimseler
16	طَهُورًا	Temiz su	Furkân/48	وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا	Gökten tertemiz bir su indirdik
17	يَطْهَرْنَ	O kanın kesilmesidir	Bakara/222	وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ	Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın
18	كَالطُّودِ	Dağ	Şuarâ/63	كُلُّ فِرْقٍ كَالطُّودِ الْعَظِيمِ	Her parçası koca bir dağ gibiydi
19	الطُّورِ	Özel bir dağ ismidir	Bakara/63	وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمْ الطُّورَ	Tûr dağına da tepenize dikmiştik
20	أَطْوَارًا	Çeşitler, durumlar, aşamalar, evreler	Nûh/14	وَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ أَطْوَارًا	Halbuki, o sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır
21	طَوَّعَتْ	Şeytanın bir şeyi güzel göstermesi ve süslemesi	Mâide/30	فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ	Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti
22	طَوْعًا	Zorlama olmaksızın gönüllü	Tevbe/53	قُلْ أَنْتُمْ لَكُمْ طَوْعًا أَوْ كَرْهًا	Yine de ki: "İster gönüllü ister gönülsüz olarak harcayın
23	الْمُطَوَّعِينَ	Gönüllü olarak	Tevbe/79	الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَوَّعِينَ	Sadakalar hususunda gönüllü bağışta bulunan
24	الطُّوفَانَ	Büyük sel	Â'raf/13	فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ	Biz başlarına tufan gönderdik
25	طَائِفٌ	(طاف) kökünden ismi faildir; tâîf: Şeytanın vesvesesi, küçük günah	Kalem/19	فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ	Rabbin tarafından gelen kuşatıcı bir âfet bahçeyi sarıverdi
26	الطَّوْلِ	Genişlik, kapasite, üstünlük	Tevbe/86	اسْتَأْذَنَّاكَ أُولُو الطَّوْلِ مِنْهُمْ	İçlerinde imkânı olanlar bile kalmak için senden izin istediler
27	طُوبَى	(فعلى) den (الطيب) vezni iledir; bilakis cennette bir ağaç olduğu söylenir veya o Hint dilinde cennet demektir	Ra'd/29	الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحَسُنَ مَا يَبْرَأُونَ	İman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara ne mutlu! Varılacak güzel yurt onlar içindir
28	طَائِرُهُ	Onun iyi ve kötü amellerini ya da kaderden nasibini	İsrâ/13	وَكُلُّ إِنْسَانٍ لِرَبِّهِ طَائِرُهُ فِي عُنُقِهِ	Her insanın sorumluluğunu omuzuna yükledik

3.2.17. Zâ (ظ) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet		Âyet Meâli
1	وِظِلَّاهُمْ	Örtüler/gölgeler	Bakara/210	فِي <u>ظِلِّ</u> مِنَ الْعَمَامِ	Onlar bulut gölgeleri içindeler
2	ظَلَّلَ	Örtü, kaplama, altında ve üstünde kalma	Zümer/16	لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ <u>ظِلَّلٌ</u> مِنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ <u>ظِلَّلٌ</u>	Onlar için üstlerinde ateşten katmanlar, altlarında (ateşten) katmanlar vardır
3	ظَلَّتْ	Durduğunda	Tâhâ/97	وَانْظُرْ إِلَى إِلْهِكَ الَّذِي <u>ظَلَّتْ</u> عَلَيْهِ عَاكِفًا	Hele şu ibadet edip durduğun ilahına bak
4	ظَلَّ	Dönüşmek manasındadır	Zuhruf/17	<u>ظَلَّ</u> وَجْهُهُ مُسَوَّدًا وَهُوَ كَظِيمٌ	Hiddetlenerek yüzü simsiyah kesilir
5	ظَلَمَ	Bir şeyi ona ait olmayan yere koymak	Lokmân/13	إِنَّ الشِّرْكَ <u>لَظُلْمٌ</u> عَظِيمٌ	Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür
6	فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ	Plasenta, karın, rahim (üç karanlık)	Zümer/6	فِي <u>ظُلُمَاتٍ</u> ثَلَاثٍ	Üç (kat) karanlık içinde
7	تَظْلِمُ	Cennet, bahçe, meyveyi eksik vermedi	Kehf/33	وَمَا <u>تَظْلِمُ</u> مِنْهُ شَيْئًا	Hiçbirini eksik bırakmamıştı
8	تَظْمَأُ	Susamıyorsun	Tâhâ/119	وَأَنْتَ لَا <u>تَظْمَأُ</u> فِيهَا وَلَا تَصْخَى	Yine burada sen, susuzluk çekmeyecek, sıcaktan da bunalmayacaksın
9	يَظُنُّونَ	Kesin bir şekilde biliyorlar, emin oluyorlar	Âl-i İmrân/154	<u>يَظُنُّونَ</u> بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ	Allah'a karşı haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyorlar
10	ظَنِينَ	Suçlanan, itham edilen	Tekvir/24	وَمَا هُوَ عَلَى الْعَيْبِ <u>بِظَنِينَ</u>	O, gayba ait bilgileri sizden esirgemez
11	تُظْهِرُونَ	Öğle vaktine giriyorsunuz	Rûm/18	وَحِينَ <u>تُظْهِرُونَ</u>	Ve öğle vaktine eriştiğinizde
12	يُظَاهِرُونَ	Eşlerine zihâr yapıyorlar (yani sen bana anamın sırtı gibisin diyerek onları kendilerine mahrem sayıyorlar)	Mücâdele/3	وَالَّذِينَ <u>يُظَاهِرُونَ</u> مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا	Karılarına zihâr yapıp da sonra dediklerinden dönenlerin
13	تُظَاهِرُونَ	Yardımlaşıyorsunuz	Bakara/85	<u>تُظَاهِرُونَ</u> عَلَيْهِمْ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ	Kötülük ve düşmanlıkta onlara karşı birleşiyorsunuz
14	ظَهِيرًا	Yardımcı	Kasas/86	فَلَا تَكُونُوا <u>ظَهِِيرًا</u> لِلْكَافِرِينَ	O halde sakın kâfirlere arka çıkma
15	يُظَاهِرُوا	Yardım ediyorlar	Tevbe/4	وَمَا <u>يُظَاهِرُوا</u> عَلَيْكُمْ أَحَدًا	Sizin aleyhinize herhangi bir kimseye arka çıkmayanlar
16	يُظْهِرُوهُ	Onu aşmaya	Kehf/97	فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ <u>يُظْهِرُوهُ</u>	Bu sebeple onu ne aşmaya muktedir oldular
17	ظَاهِرِينَ	Sahip, hâkim	Saf/14	فَأَصْبَحُوا <u>ظَاهِرِينَ</u>	Böylece üstün geldiler

3.2.18. ‘Ayn (ع) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet	Âyet Meâli
1	يَعْبَأُ	Dikkate alır, değer verir	Furkân/77	قُلْ مَا يَعْجَبُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ De ki: "Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin
2	عَابِدُونَ	Muvahhidler, boyun eğenler	Kâfirûn/3	وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ Siz de benim taptığıma tapıyor değilsiniz.
3	عَبَّدْتَ	Köleleştirdin, ele geçirdin	Şuarâ/22	وَبَلَدِكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ Senin başıma kaktığın bu nimet İsrailoğullarını köleleştirmendir
4	عَبَسَ	Yüzünü astı	Abese/1	عَبَسَ وَتَوَلَّى Peygamber yüzünü ekşitti ve öteye döndü
5	وَعَبْقَرِيٍّ	Halis ipekli kumaş veya kaba kadife yaygılar veyahut bir yer ismi	Rahmân/76	مُتَكِّفِينَ عَلَى رُفْرِفٍ حُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ Onlar yeşil yastıklara ve güzel yaygılara yaslanırlar, (nimetlenirler)
6	يَسْتَعِينُوا	Azarlanmak istiyorlar	Fussilet/24	وَأِنْ يَسْتَعِينُوا فَمَا لَهُمْ مِنَ الْمُعْتَنِينَ Eğer Allah'ın rızasını kazandıracak amelleri işlemeye izin isteseler onlara izin verilmez
7	عَتِيدٌ	Karşılamaya hazır	Kâf/23	هَذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ İşte bu yanımdaki hazır
8	عُتْلٍ	Kaba, her şeyin aşırısı, sert	Kalem/13	عُتْلًا بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ Huysuz ve kaba, üstelik karakteri bozuk kimselere
9	فَاعْتَلُوهُ	Zorbaca güdün, yedin	Duhân/47	حُدُوهُ فَاَعْتَلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ O günahkârı yakalayıp cehennemin ortasına sürükleyin
10	عَتَتْ	Doğruyu kabul etmede inatçı oldu, kibirlendi	Talâk/8	وَكَايَتٍ مِنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ Rabbinin ve elçilerinin emrine karşı direnen
11	عَتِيًّا-عُتُوًّا	(و) harf (ى)'ye dönüşmüştür. Aşırıya giden, küfrü ve fesadı abartan herkes	Furkân/21	وَعُتُوًّا عُتُوًّا كَبِيرًا Azgınlıkta sınır tanımıyorlar
12	أَعْتَرْنَا	Bilgilendirdik, muttali kıldık	Kehf/21	وَكَذَلِكَ أَعْتَرْنَا عَلَيْهِمْ Böylece (kıssayı anlatarak insanları) onlardan haberdar ettik ki
13	لَا تَعْتُوا	Bozgunculuk yapmayın, fesatlık çıkarmayın	Bakara/60	وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ Yeryüzünde fitne fesat çıkarmayın
14	بِمُعْجِزِينَ	Üstün gelenler	Şûrâ/31	وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ Siz, dünyanın hiçbir yerinde O'nun gücünün önünde duramazsınız
15	عِجَافٌ	Son derece cılız, bitkin	Yûsuf/43	إِنِّي أَرَىٰ سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ Rüyamda yedi arık ineğin yedi semiz ineği yediğini gördüm

16	الْأَعْجَمِينَ	Dilinde tutukluk olanlar, bozuk konuşanlar	Şuarâ/198	وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ	Kur'an'ı Arap olmayanlardan birine indirseydik
17	الْعَادِينَ	Hesap edenler, sayanlar	Mü'minûn/13	فَأَسْأَلُ الْعَادِينَ	İşte, saymakla görevli olanlara sor
18	فَعَدَّلَكَ	Seni istediği şekilde değiştirip düzeltti	İnfitâr/7	الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَّلَكَ	O rabbin ki seni yarattı, seni insan olarak şekillendirdi ve seni dengeledi
19	عَدْلٌ	Misl, denk	Bakara/48	وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ	Hiçbir kimsenin yerine başkası kabul edilmez
20	عَدْلٍ	Bedel, fidye	En'am/70	وَإِنْ تَعَدَّلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذُ مِنْهَا	O, bütün varını fidye olarak verse, yine de ondan kabul edilmez
21	عَدْنٍ	Yerleşim, oturma	Sâd/50	جَنَّاتٍ عَدْنٍ مُّفْتَحَةٌ لَهُمُ الْأَبْوَابُ	Kapıları kendilerine ardına kadar açılacak adn cennetleri vardır
22	عُدْوَةٍ	Vadinin kıyısı	Enfâl/42	إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْفُصُوءِ وَالرَّكْبُ أَهْلُ الْفُصُوءِ	İki birlik karşılaştığı sırada siz vadinin daha yakın yamacında idiniz, onlar ise daha uzak olan yamaçta idiler
23	عُزْبًا	Eşlerini seven/onlara âşık olan güzel kadınlar	Vâkıa/36	عُزْبًا أَتْرَابًا	Eşlerine sevgiyle bağlı ve yaşıt kılımsızdır
24	تَعَرُّجٌ	Yükselip çıkar	Meâric/4	تَعَرُّجُ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ إِلَيْهِ	Melekler ve rûh O'na yükselip çıkar
25	ذِي الْمَعَارِجِ	Derecelere/makamlara sahip	Meâric/3	مِنْ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ	Huzuruna yükselmenin birçok yolu bulunan Allah katından
26	عُرْجُونٌ	Çöpten bir sopa, değnek	Yâsîn/39	حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ	Sonunda o, hurma salkımının (ağaçta kalan) yıllanmış sapı gibi olur
27	مُعَرَّةٌ	Suç işleme, kabahat	Fetih/25	مُعَرَّةٌ يَغْتَرِّبُ عَنْكُمْ	Bunları bilmeden ezmeniz.
28	مُعْتَرٌّ	Sorulmadan dilenmek	Hac/36	وَأَطِيعُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ	İhtiyacını gizleyen ve gizlemeyen yoksulları doyurun
29	عُرُوشَهَا	Evin çatıları	Bakara/259	وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا	Yahut evlerinin çatıları çöküp üzerine duvarları yıkılarak harap olmuş
30	يَعْرِشُونَ	Bina ediyorlar	Nahl/68	أَنْ يَتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ	Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine yuvalar edin
31	مَعْرُوشَاتٍ	Altına kamyş ve benzeri şeyleri koydukları yer	En'am/141	مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ	Çardaklı ve çardaksız
32	عَرْشٌ	el-Melik olan Yüce Allah'ın tahtı	Neml/23	وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ	Bir de muhteşem tahtı var.
33	عَرَضَ الدُّنْيَا	Tamah, hırs	Enfâl/67	تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ	Siz geçici dünya varlığını istiyorsunuz, oysa Allah âhireti istiyor

34	عَرْضُهَا	Genişliği	Âl-i İmrân/133	وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ	Gökler ve yer kadar geniş olan cennet
35	عَرَضْتُمْ	İma ettiniz, tariz yoluyla ifade ettiniz	Bakara/235	وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ	Bu kadınlarla evlenme isteğinizi üstü kapalı bildirmenizde veya içinde saklamanızda bir sakınca yoktur.
36	عَرَضْنَا	Biz gösterdik	Ahzâb/72	وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرَضًا	Kâfirleri o gün cehennemle yüz yüze getirmiştir
37	عَارِضًا	Bulut	Ahkâf/24	فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَّتِهِمْ	Felâketi vadilerine yönelmiş, ufku kaplayan bir bulut olarak görünce
38	عُرْضَةً	Direk, kolon veya düşman	Bakara/224	وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ	Yeminlerinizden dolayı Allah'ı ... engel kılmayın
39	بِالْعُرْفِ	İyilikle	A'râf/199	خُذِ الْعُرْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ	Kolaylığı seç, iyi olanı emret
40	الْعَرِمِ	Yer yüzü için yüksek su seddi	Sebe'/16	فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ	Biz de üzerlerine Arim selini gönderdik
41	بِالْعَرَاءِ	Boşluk, bakıldığında görüşü engelleyecek bir şey bulunmayan boşluk	Sâffât/145	فَتَبَدَّلْنَا بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ	Sağlığı bozulmuş olarak onun ıssız bir kıyıya bırakılmasını sağladık
42	اعْتَرَا	Seni maruz bırakmış	Hûd/54	إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ	Tanrılarımızdan biri senin aklını almış! demekten başka söyleyeceğimiz söz yok
43	يَعْرُبُ	Uzaklaşıyor	Yûnus/61	وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ	Rabbinden uzak (ve gizli) olmaz
44	عَزَّزْنَاهُمْ	Yücelttiniz, yardım ettiniz	Mâide/12	وَأَمْنْتُمْ بُرْسُلِي وَعَزَّزْتُهُمْ	Elçilerime inanır, onları desteklerseniz
45	وَعَزَّيْنِي	Beni yendi	Sâd/23	وَعَزَّيْنِي فِي الْحِطَابِ	Tartışmada beni bastırdı.
46	عَزَّزْنَا	Kuvvetlendirdik, destekledik	Yâsîn/16	فَعَزَّزْنَا بِقَالٍ	Üçüncü bir elçi ile destek vermiştik
47	فِي مَغْرِلٍ	Babasının dininin uzağında ya da geminin uzağında	Hûd/42	وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ	Nûh, ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna seslendi
48	عَزَمًا	Görüş, bir işi yapmada kararlı olma	Tâhâ/115	وَلَمْ يَجِدْ لَهُ عَزَمًا	Biz onda bir kararlılık bulmadık
49	عَزِيزٍ	Grup grup	Meâric/37	عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ	Sağdan soldan gruplar halinde sana doğru koşuyorlar?
50	عَسَسَ	Arkasını önünü döndü, yani gece karanlık çöktü	Tekvîr/17	وَاللَّيْلِ إِذَا عَسَسَ	Andolsun, yöneldiği zaman geceye
51	الْعِشَاءُ	Gebe develer	Tekvîr/4	وَإِذَا الْعِشَاءُ عُطِفَتْ	Gebe develer salıverildiği zaman
52	الْعَشِيرُ	Arkadaş, yoldaş	Hac/13	لَبِئْسَ الْمَوْلَى وَلِبِئْسَ الْعَشِيرُ	O (yalvardığı), ne kötü bir yardımcı ne kötü bir dosttur

53	مِغْشَارٌ	Onda bir	Sebe'/45	وَمَا بَلَّغُوا <u>مِغْشَارَ</u> مَا آتَيْنَاهُمْ	Bunlar, öncekilere verdiklerimizin onda birine erişmemişlerdi
54	عَاشِرُوا	Arkadaş olun	Nisâ/19	<u>وَعَاشِرُوهُمْ</u> بِالْمَعْرُوفِ	Onlarla iyi geçinin
55	يَعِشُ	Gözün kararması, karanlık çökmesi	Zuhuf/36	وَمَنْ <u>يَعِشْ</u> عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ	Kim Rahmân'ı zikretmekten gafil olursa
56	يَوْمٌ عَصِيبٌ	Zorlu, çetin gün	Hûd/77	وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ <u>عَصِيبٌ</u>	"Bu, çetin bir gündür" dedi
57	عُصْبَةٌ	On-kırk arası sayıda olan	Nûr/11	إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ	(Peygamber'in eşine) bu ağır iftirayı uyduranlar şüphesiz sizin içinizden bir guruptur
58	أَعْصِرُ	Ben çıkarıyorum	Yûsuf/36	إِنِّي أَرَانِي <u>أَعْصِرُ</u> خَمْرًا	Ben (rüyada) şarap sıktığımı gördüm
59	الْمُعْصِرَاتِ	Yağmur vakti yaklaştığı zamanki bulutlar	Nebe/14	وَأَنْزَلْنَا مِنَ <u>الْمُعْصِرَاتِ</u> مَاءً نَحْجَا	Üstüste yığılıp sıkışan bulutlardan şarıl şarıl akan sular indirdik
60	إِعْصَارٌ	Fırtınalı şiddetli rüzgâr	Bakara/266	فَأَصَابَنَا <u>إِعْصَارٌ</u> فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ	Bahçeye de içinde ateş bulunan bir kasırga isabet ederek yakıp kül etsin
61	دُو الْعَصْفِ	Yapraklı	Rahmân/12	وَالْحَبُّ ذُو <u>الْعَصْفِ</u> وَالرَّيْحَانُ	Yapraklı daneler ve hoş kokulu bitkiler vardır
62	بَعْضِهِمْ	İpler, kayışlar	Mümtehin/10	وَلَا تَمْسِكُوا <u>بَعْضِهِمْ</u> الْكُوفِرِ	Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın
63	عَضْدًا	Hakikat üzerine yardım edenler	Kehf/51	وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ <u>عَضْدًا</u>	Ben yoldan çıkarıcıları yardımcısı edinecek değilim
64	لَا تَعْصُلُوا	Engel olmayın	Bakara/232	فَلَا <u>تَعْصُلُواهُمْ</u> أَنْ يَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُمْ	Onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın
65	عِصِينَ	Vahyi parçalara ayırarak küçümseyenler	Hicr/91	الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ <u>عِصِينَ</u>	Onlar, Kur'an'ı tutarsız parçalar olarak nitelendirenler gelince
66	عُطِّلَتْ	Bırakıldı, terkedildi	Tekvîr/4	وَإِذَا الْعِشَارُ <u>عُطِّلَتْ</u>	Gebe develer salıverildiğinde
67	مُعْطَلَةٌ	Kendi haline terkedilmiş ve önemsiz	Hac/45	وَبُغْرِ <u>مُعْطَلَةٍ</u> وَقَصْرِ مَشِيدٍ	Nice kullanılmaz hale gelmiş kuyular ve (ıssız kalmış) ulu saraylar vardır
68	عَفْرِيتٌ	Üstün, abartılı	Neml/39	قَالَ <u>عَفْرِيتٌ</u> مِنَ الْجِنَّ أَنَا آتِيكَ بِهِ	Cinlerden bir ifrit: "ben onu sana getiririm."dedi
69	عَفَوْنَا	Sildik, affettik	Bakara/52	ثُمَّ <u>عَفَوْنَا</u> عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ	O davranışlarınızdan sonra şükredesiniz diye sizi affettik
70	الْعَفْوُ	Kolaylık	A'râf/199	خُذِ <u>الْعَفْوُ</u> وَأَمْرٌ بِالْغَرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ	Kolaylığı seç, iyi olanı emret, cahillere aldırma

71	عَفَوا	Çoğaldılar	A'raf/95	ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوا	Sonra kötülüğün yerine iyiliği getirdik. Nihayet çoğaldılar
72	يُعَقِّبُ	Dönüyor	Neml/10	وَلَمْ يُعَقِّبْ يَا مُوسَىٰ لَا تَخَفْ	Dönüp ardına bakmadan kaçtı
73	مُعَقِّبُ	Hükümünün üzerine başka bir hüküm (yoktur)	R'ad/41	وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ	Onun hükümünü bozacak hiçbir kimse yoktur
74	مُعَقِّبَاتُ	Birbirini takip eden veya koruyucu olan melekler	R'ad/11	لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ	İnsanı önünden ve ardından takip eden melekler vardır
75	عُقُوبِ	Övülen akıbet	R'ad/24	فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ	Dünya yurdunun sonucu ne güzeldir
76	بِالْعُقُودِ	Yeminler, sözler	Mâide/1	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ	Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin
77	عُقْدَةً	Konuşma yetisi kaybı, pelteklik	Tâhâ/27	وَاخْلُفْ عَقْدَةً مِنْ لِسَانِي	Dilimdeki tutukluğu çöz
78	عَاقِرٌ	Kısır, çocuğu olmayan kadın veya erkek	Âl-i İmrân/40	وَقَدْ بَلَغَنِي الْكِبَرُ وَأُمْرَأَتِي عَاقِرٌ	Bana ihtiyarlık gelip çatmış iken ve karım da kısır iken
79	يُعْقِلُونَ	Nefislerini heva hevese karşı hapsederler	Mâide/5	ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ	Bu şüphesiz onların akılları ermeyen bir toplum olmalarındandır
80	الرِّيحِ الْعَقِيمِ	Hayır getirmeyen rüzgâr	Zâriyât/41	وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ	Âd kavminde de (ibretler var). Onlara silip süpüren rüzgârı göndermiştik
81	مَعْكُوفًا	Hapsedilmiş olan	Fetih/25	وَالْهٰذِي مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ حِلَّةَ	Bekletilen kurbanlıkları yerlerine ulaşmaktan alıkoyanlardır
82	الْعَالَمِينَ	Bütün yaratılanlar veya insanlar ve cinler	Fâtiha/2	الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ	Hamd, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur
83	لَعَلَّ	Umulurki, rica umut, arzu edilen, istenilen	Ahzâb/63	وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا	Ne bilirsin, belki de kıyamet yakında gerçekleşir
84	يَعْمَهُونَ	Şaşırmak, tereddüt etmek,	En'am/110	وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ	Yine onları azgınlıkları içinde bırakırız da bocalar dururlar
85	لَأَعْنَتَكُمْ	Sizi helak ederdi, sizi meşakkatle sıkıntıya düşürürdü de taşıyamazdınız	Bakara/220	وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ	Allah dileseydi sizi zora sokardı
86	الْعَنَتِ	Yok olmak, meşakkat	Nisâ/25	ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ	Bu (cariye ile evlenme izni), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir
87	عَنِيدٍ	İnatçı, iddacı	İbrâhîm/15	وَأَسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ	Peygamberler Allah'tan yardım istediler ve her inatçı zorba hüsrana uğradı.

88	أَعْنَاقِهِمْ	Onların, toplulukları veya onların başkanları ve büyükleri	Yâsîn/8	إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا	Onların boyunlarına demir halkalar geçirdik
89	عَنْتَ	İtaat etti, boyun eğdi	Tâhâ/111	وَعَنْتَ أَلْجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ	Bütün yüzler; diri, yaratıklarına hâkim ve onları koruyup gözeten Allah'a boyun eğmiştir.
90	عَهْدَنَا	Vahyettik	Tâhâ/115	وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلُ	Andolsun, bundan önce biz Adem'e (cennetteki ağacın meyvesinden yeme diye) emrettik.
91	عِثْرٍ	Boyanmış yün	Meâric/9	وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ	Dağların atılmış renkli yün gibi olacağı günü hatırla
92	عَوَجًا	Din açısından çarpık, eğri büğrü	Tâhâ/107	لَا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا	Orada hiçbir çukur, hiçbir tümsek göremeyeceksin
93	مَعَادًا	Sığınılacak yer, dönüş yeri	Yûsuf/23	قَالَ مَعَادًا اللَّهُ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ	Allah'a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı
94	مَعَادَ اللَّهِ	Sığınmak	Yûsuf/23	قَالَ مَعَادَ اللَّهِ	Hâşâ, Allah'a sığınırım dedi
95	أَعُوذُ	Korumak, himaye etmek	Nâs/1	قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ	De ki: İnsanların Rabbine sığınırım
96	عَوْرَةً	Mahrem	Ahzâb/13	بُيُوتَنَا عَوْرَةً	Evlerimiz açık
97	تَعُولُوا	Adaletle aykırı davranıyor, günah. Bazıları bu kelimeyi aile fertlerinin çokluğuyla açıklamıştır	Nisâ/3	ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا	Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur
98	عَوَانٌ	Orta yaşlı, küçük yaş ile büyük yaşa ulaşmış olanların arasındakiler	Bakara/68	عَوَانٌ بَيْنَ ذَٰلِكَ	İkisi arası bir sığırdır
99	الْعِيرُ	Erzak taşıyan develer, kervan	Yûsuf/70	أَيُّهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ	Ey kervancılar! Siz hırsızsiniz
100	عَيْلَةً	Yoksulluk, fakirlik	Tevbe/9	وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً	Eğer yoksulluktan korkarsanız
101	عِثْرٍ	Büyük/iri gözlü	Vâkıa/22	وَحُورٌ عِثْرٌ	İri gözlü huriler

3.2.19. Gayn (غ) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet	Âyet Meâli
1	الْعَابِرِينَ	Geçip gidenlerle kalanlar için ortak kullanılır	Şuarâ/171	إِلَّا عَجُوزًا فِي الْعَابِرِينَ
2	عُثَاءً	Selden geri kalan çer çöp yığını	Mü'minûn/41	فَجَعَلْنَاهُمْ عُثَاءً
3	عُثَاءً أَحْوَىٰ	Vadideki sel sularının taşıdığı kuru otlar	A'la/5	فَجَعَلَهُ عُثَاءً أَحْوَىٰ
4	عَدَقًا	Bol	Cin/16	لَأَسْقِيَنَاهُمْ مَّاءَ عَدَقًا
5	يُعَادِرُ	Arkada bırakıyor	Kehf/49	لَا يُعَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا
6	غَرَابِيبُ	Koyu siyah	Fâtır/27	مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ
7	غُرْفَةً	Avucun alacağı kadar	Bakara/249	إِلَّا مَنْ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ
8	غَرَقًا	Meleklerin, tıpkı ok atmak için yay germede olduğu gibi kafirlerin ruhlarını zorla çekip çıkarmaları	Nâziât/1	وَالنَّازِعَاتِ غَرَقًا
9	غَرَامًا	Yok olmak, sığılmak, asla kaçınılmaz azab	Furkân/65	إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا
10	لَمُعْرُمُونَ	Azaba düçar olanlar	Vâkıa/66	إِنَّا لَمُعْرُمُونَ
11	مُعْرِمٌ	Borç/eda edilmesi lüzumlu olan şey	Tûr/40	أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَّعْرِمٍ مَّنْقُلُونَ
12	أَغْرَيْنَا	Onlarla kıskırttık/yapıştırdık	Mâide/14	فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعِدَاةَ وَالْبَعْضَاءُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ
13	غُرًى	Sefere çıkanlar, gâziler	Âl-i İmrân/156	إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أُغُرًى
14	عَسَقٍ	Karanlık, alacakaranlık	İsrâ/78	إِلَى عَسَقِ اللَّيْلِ
15	غَاسِقٍ	Gece veya karanlık	Felak/3	وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ
16	وَعَسَاقًا	Akışkan cehennem irini veya ateş gibi yakıcı özelliğe sahip şiddetli soğuk	Nebe/25	إِلَّا حَمِيمًا وَعَسَاقًا
17	غَسِيلِينَ	Cehennemliklerin karınlarından boşalan kirli sıvı,	Hâkka/36	وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غَسِيلِينَ

		irin veya yara vb. pis bir şeyin yıkanmasından kaynaklı kirli su			
18	مُعْتَسِلٌ	Yıkanacak yer	S'ad/42	هَذَا مُعْتَسِلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ	İşte yıkanacak ve içecek soğuk bir su
19	غِشَاوَةٌ	Örtü, kaplama	Bakara/7	وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ	Gözleri üzerinde de bir perde vardır
20	أَعْشَيْنَاهُمْ	Biz onların gözlerini perdeledik	Yâsîn/9	فَأَعْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ	Gözlerini perdeledik. Artık görmezler
21	وَأَعْطَشَ	Kararttı, karanlık yaptı	Naziât/29	وَأَعْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا	O göğün gecesini karanlık yaptı, ışığını da çıkardı
22	غُلْبًا	Boyunları kalın, kaba	Abese/30	وَحَدَائِقَ غُلْبًا	Sık ağaçlı bahçeler
23	غِلْظَةً	Sertlik, katılık	Tevbe/123	وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً	Sizde bir sertlik bulsunlar
24	غُلْفٌ	Ağlef kelimesinin çoğuludur	Bakara/88	وَقَالُوا فُلُونَا غُلْفٌ	"Kalplerimiz muhafazalıdır" dediler
25	غَلٌّ	İhanet etti, aldattı	Âl-i İmrân/162	وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلٌّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ	Kim hıyanet ederse, kıyamet günü, hıyanet ettiği şeyle birlikte gelir
26	غِيًّا	Düşmanlık, kin	Haşr/10	وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِيًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا	Kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin tutturma
27	تَغْلُوا	Aşırı gitmek	Mâide/77	لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ	Hakkın dışına çıkarak dininizde aşırı gitmeyin
28	عَمَزَاتٍ	Zorluklar, sıkıntılar	En'am/93	إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَزَاتِ الْمَمُوتِ	O zalimler, ölümün (boğucu) dalgaları içinde
29	تُعْمِضُوا	Müsamahakâr davranıyorsunuz	Bakara/267	وَلَسْتُمْ بِأَخَذِيهِ إِلَّا أَنْ تُعْمِضُوا فِيهِ	Kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın
30	عُمَّةٌ	Karanlık, gam, keder	Yûnus/71	ثُمَّ لَا يَكُنْ أَفْرَقُكُمْ عَلَيْهِمْ عُمَةٌ	Sonra işiniz size dert olmasın
31	الْعَمَامُ	Bulut	Bakara/57	وَوَضَعْنَا عَلَىكُمْ الْعَمَامَ	Bulutı üstünüze gölge yaptık
32	يَعْنُوا	İkamet etmek, yaşamak	A'râf/92	الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَبًا كَانُوا لَمْ يَعْنُوا فِيهَا	Şuayb'ı yalanlayanlar sanki yurtlarında hiç oturmamış gibiydiler
33	الْغَارِ	Delik, boşluk	Tevbe/40	إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ	Hani onlar mağarada bulunuyorlardı
34	عَوْرًا	Su çekilmesi	Mülk/30	قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا	De ki: "Söyleyin bakalım: Suyunuz çekilirse
35	مَغَارَاتٍ	Gizlenecek, görünmeyecek yer	Tevbe/57	لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأً أَوْ مَغَارَاتٍ	Eğer sığınacak bir yer veya (gizlenecek) mağaralar bulsalar

36	الْعَائِطُ	Tuvalet ihtiyacı için dışarıya çıkış	Mâide/6	أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْعَائِطِ	Veya biriniz abdest bozmaktan (def-i hacetten) gelir
37	عَوَّلُ	Aklın gitmesi/şarap nedeniyle hilim'den uzaklaşmak (saçma sapan konuşmak), ayrıca insanların canına mâl olduğu için savaş hakkında da kullanılır	Sâffât/47	لَا فِيهَا عَوَّلٌ	Onda baş döndürme özelliği yoktur
38	غِيَابَتِ	(İçine giren) şeyleri saklayan, görünmez kılan	Yûsuf/15	غِيَابَتِ الْجُبِّ	Kuyunun dibi
39	وَعِضَ	Su toprak tarafından emilip yok oldu/azaldı, çekildi	Hûd/44	وَعِضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ	Su çekildi; iş bitirildi
40	تَعِيطًا	Homurtu, uğultu şeklindeki ses	Fûrkan/12	سَمِعُوا لَهَا تَعِيطًا وَزَفِيرًا	Onun öfkelenişini (müthiş kaynamasını) ve uğultusunu işitirler

3.2.20. Fâ (ف) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet		Âyet Meâlî
1	فِتْنَةٍ	Topluluk, cemaat	Bakara/249	كَمْ مِنْ فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ	Nice az sayıda bir birlik
2	تَفْتَأُ	Devam etmektedir, hâlâ	Yûsuf/85	قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَأُ تَذْكُرُ يُوسُفَ	Allah'a andolsun ki sen hâla Yusuf'u anıyorsun
3	يَسْتَفْتِحُونَ	Yardım istiyorlar	Bakara/89	وَكَاثِلُوا مِنْ قَبْلِ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا	Daha önce kâfirlere karşı zafer isterlerken
4	افْتَحَ	Aramızda hükmet	A'raf/89	رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا	Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında adaletle hükmet
5	الْفَتَّاحُ	Hâkim	Sebe'/26	وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ	O, en âdil hüküm veren, (her şeyi) hakkıyla bilendir
6	فَقْرَةٍ	Hareketsizlik, kesinti	Mâide/19	عَلَىٰ فَقْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ	Peygamberlerin arası kesildiği bir sırada
7	فَفَتَّقْنَاهُمَا	Bitişik olanı ayırdık. Ayetteki ikil ifadenin “yerden bitkilerin çıkarılması ve gökten yağmurun yağdırılması” anlamına geldiği de söylenmiştir	Enbiyâ/30	كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَّقْنَاهُمَا	Bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı
8	فَتِيلًا	Çekirdeğin ortasındaki zar	Nisâ/49	وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا	Ve hiç kimse kıl payı kadar haksızlık görmez

9	تُفْتَنُونَ	Günaha sürükleniyorsunuz	Neml/47	بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ	Hayır, siz imtihana çekilen bir kavimsiniz, dedi
10	فَتَيَاتِكُمْ	Cariyeleriniz (elinizin altındaki kadınlar)	Nûr/33	وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ	Namuslu kalmak isteyen câriyelerinizi fuhşa zorlamayın
11	فَتَيَانِ	İki köle	Yûsuf/36	وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ	Onunla birlikte zindana iki delikanlı daha girdi
12	فَاسْتَفْتِهِمْ	Fetva amacıyla onlara sor	Sâffât/11	فَاسْتَفْتِهِمْ	Şimdi sor onlara
13	فِجَاجًا	Yollar, geçitler	Nûh/20	لَتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا	Onda geniş yollar edinip dolaşabilesiniz diye
14	فَاجِرًا	Haktan sapan	Nûh/27	وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا	Yalnız ahlâksız, nankör (insanlar) doğururlar (yetiştirirler)
15	لِيَفْجُرَ	Günahı çoğaltıp tövbeyi erteler veya günah işlemeyi arzulayıp tevbeyle erteler, bu konudaki ihtilaf mâlumdur	Kıyâmet/5	بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ	Fakat insan önündekini (kıyameti) yalanlamak ister
16	فَجْوَةٍ	Geniş bir yer/güneş ışığının değmediği gölgelik yer	Kehf/17	وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ	(Böylece) onlar (güneş ışığından rahatsız olmaksızın) mağaranın bir köşesinde (uyurlardı)
17	بِالْفَحْشَاءِ	Utanç verici olan söz ve davranışlar ve kötü olan herşey	Nûr/21	يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ	Edepsizliği (yüzkızartıcı suçları) ve kötülüğü emreder
18	سَاءَ الْفَخَّارِ	Ateşte pişirilen, çamurdan yapılmış kaplar	Rahmân/14	خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ	Allah insanı, pişmiş çamura benzeyen bir balçıktan yarattı.
19	فُرَاتًا	Tatlı, hoş	Mürselât/27	وَأَسْقَيْنَاكُمْ مَاءً فُرَاتًا	Sizlere tatlı sular içirdik
20	فَرْثٍ	İşkembede bulunan güber, fişkı	Nahl/66	مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ	Onların karınlarındaki fişkı ile kan arasından
21	فُرُوجٍ	Delikler, yarıklar	Kâf/6	وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ	Onda hiçbir çatlak da yok
22	لَا تَفْرَحْ	Küstahlık etme, şımarma	Kasas/76	لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ	Şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez
23	فُرَادَى	Tek, yalnız, benzersiz (Ferd'in çoğulu)	En'am/94	وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى	Sizi ilk defa yarattığımız
24	فُرْدًا	Tek, biricik	Meryem/95	وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَرْدًا	Bunların hepsi de kıyamet gününde Allah'ın huzuruna tek başına gelecektir
25	الْفِرْدَوْسِ	Rumca'da bahçe, bostan; muarreb bir kelimedir	Kehf/107	كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا	Onlar için de konak olarak firdevs cennetleri vardır
26	فِرَاشًا	Döşek	Bakara/22	الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا	Rabbiniz ki sizin için yeri döşek kıldı

27	كَالْفَرَاشِ	Sivrisinek ve benzeri	Kâria/4	يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ	O gün insanlar, her biri bir tarafa uçuşan küçük kelekler gibi olacaktır
28	فَرَضْنَاهَا	İndirilen ayetler, farizalar	Nûr/1	سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا	Bu, âyetlerini kesin olarak belirleyip indirdiğimiz bir sûredir
29	لَا فَارِضٌ	Yaşlı, ihtiyar	Bakara/68	إِنَّمَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ	O, yaşlı da değil düve de değil
30	فُرْطًا	Aşırılık, israf	Kehf/28	وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرْطًا	İşi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme
31	أُفْرِغْ	Akıtayım, dökeyim	Kehf/96	قَالَ أَتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا	“Getirin bana, üzerine bir miktar erimiş bakır dökeyim” dedi
32	فَرِيقٌ	Grup, fırka	Bakara/75	وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ	Oysa onlardan bir zümre
33	فَرَقْنَا	Biz yarıdık	Bakara/50	وَإِذْ فَرَقْنَا بَيْنَكُمْ الْبَحْرَ	Bir zamanlar biz sizin için denizi yarıdık
34	فَرِهَيْنِ - فَارِهَيْنِ	Şımarıkca, ustaca	Şuarâ/149	وَتَنْجُوْنَ مِنَ الْجِبَالِ يَبُوتًا فَارِهَيْنِ	Ve dağlardan ustaca evler oyup yapmaya devam edebileceğinizi mi sanıyorsunuz?
35	فَرِيًّا	İlginç şey, büyük şey	Meryem/27	لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا فَرِيًّا	Gerçekten sen çirkin bir şey yaptın
36	أَفْتَرَى	Yalan söyledi	Tâhâ/61	وَقَدْ خَابَ مَنْ أَفْتَرَى	İftira eden mutlaka perişan olur.
37	وَاسْتَفْزِرْ	Küçümse, hafife al	İsrâ/64	وَاسْتَفْزِرْ مَنْ اسْتَطَاعَتْ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ	Haydi, onlardan gücünün yettiklerini sesinle çağırınla ayart
38	فَزَعٌ	Kalpplerden korku giderilince	Sebe'/23	حَتَّى إِذَا فُزِعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ	Sonunda kalplerinden korku giderilince
39	تَفَسَّخُوا	Genişletin, açın	Mücâdele/11	إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّخُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَخُوا	Size, bulunduğunuz toplantılarda “Yer açın” dendiğinde yer açın
40	فَسَقَ	İtaatten çıktı, sakınmadı	Kehf/50	فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ	Rabbinin emrinden dışarı çıktı
41	فَشِلْتُمْ	Korkmuştunuz	Âl-i İmrân/152	حَتَّى إِذَا فُشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ	Za'f gösterdiniz. (Peygamber'in verdiği) emir konusunda tartıştınız ve emre karşı geldiniz
42	فَصِيلَتِهِ	Aşiretine en yakın olanlar	Meâric/13	وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ	Kendisini koruyup barındıran tüm ailesini
43	فَصَلِ الْحِطَابِ	Emmâ ba'd demek veya söylenecek sözü inkâr eden muhataba karşı açık bir delil olarak yorumlanmıştır	Sad/20	وَفَصَلِ الْحِطَابِ	Hakla batılı ayıran söz (hüküm verme) yeteneği
44	فَصَالُهُ	Sütten kesme	Lokmân/14	وَفَصَالُهُ فِي عَامِي	Onun sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur
45	لَا انْفِصَامَ	Kesintisiz, durmaksızın	Bakara/256	لَا انْفِصَامَ لَهَا	Kopmak bilmeyen sapasağlam

46	انْفَضُّوا	Dağıldılar, bölündüler	Cuma/11	انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا	Hemen dağılıp ona koştular ve seni ayakta bıraktılar
47	أَفْضَى	Mâni olmadan birtirdi	Nisâ/49	وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ	Hem, siz eşlerinizle birleşmiş.
48	فَطَرٌ	Madde, fitrat	Rûm/30	فَطَرَتِ اللَّهُ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا	Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönel
49	انْفِطَرَّتْ	Yarıldı	İnfitâr/1	إِذَا السَّمَاءُ انْفِطَرَّتْ	Gökyüzü yarıldığı
50	فُطُورٍ	Çatlaklar	Mülk/3	هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ	Hiçbir çatlak (ve düzensizlik) görüyor musun?
51	فَاقِرَةٌ	Büyük felaket	Kıyâmet/25	تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ	Bel kemiklerini kıran bir felakete uğratılacaklarını anlarlar
52	فَاقِعٌ	Saf, açık, parlak	Bakara/69	فَاقِعٌ لَوُحُهَا تَشُرُّ النَّاطِرِينَ	O, sapsarı; rengi, bakanların içini açan bir sığırdır
53	يَفْقَهُونَ	Anlıyorlar	Tevbe/127	صَرَخَ اللَّهُ فُلُوحَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ	Anlamayan bir toplum olmalarından dolayı, Allah onların kalplerini çevirmiştir
54	فَلَكٌ	Azadetmek, serbest bırakmak	Beled/13	فَلَكٌ رَقَبَةٌ	O tutsak bir boynu çözmek (köle azat etmek) tir
55	مُنْفَكِّينَ	Ondan ayrılacak (değillerdi)	Beyyine/1	مُنْفَكِّينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ	Apaçık delil gelinceye kadar (küfürden) ayrılacak değillerdi
56	فَاكِهُونَ	Onların çok meyveleri vardır	Yâsîn/55	إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغْلٍ فَاكِهُونَ	O gün cennetlikler, gerçekten nimetler içinde safâ sürerler
57	فَكِهِينَ	Şen, mutlu, huzurlu/(içinde bulundukları nimetlerden ötürü)şaşkınlık içinde olanlar	Mutaffifin/31	وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ	Ailelerine dönerken zevk ve neşe içinde gülüşe gülüşe dönüyorlardı
58	أَفْلَحَ	Ölümsüzlük, sonsuz hayat, zafer,	Mü'minûn/1	قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ	Mü'minler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir
59	فَالِقُ	Yaran	En'am/95	إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى	Şüphesiz Allah, taneyi ve çekirdeği yarıp filizlendirendir
60	الْفَلَقِ	Sabah veya yakıcı ateş dolu bir vadi (cehennemde bir vadi ismi)	Felak/1	قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ	Sabah aydınlığının Rabbine sığınırım
61	الْفُلُكِ	Gemi	Şuarâ/119	فَأُجَيِّنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلُكِ الْمَشْحُونِ	Derken biz onu ve beraberindekileri dolu geminin içinde (taşıyıp) kurtardık
62	فَلَكَ	Yıldızların kendisiyle kesiştiği yörünge, eksen	Enbiyâ/33	كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ	Her biri bir yörüngede yüzmektedirler

63	تُفَنِّدُونَ	Cahil yerine koyuyorsunuz veya aciz sanıyorsunuz	Yûsuf/94	إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَن تَفَنِّدُونَ	"Bana bunak demezseniz, şüphesiz ben Yûsuf'un kokusunu alıyorum"
64	أَفْتَانٍ	Dallar	Rahmân/48	ذَوَاتَا أَفْتَانٍ	İki cennet de çeşit çeşit güzelliklerle bezenmiştir
65	فَوْجٍ	Topluluk	Mülk/8	كُلَّمَا أَلَمِي فِيهَا فَوْجٌ	Oraya her bir topluluk atıldıkça
66	فَوْرِهِمْ	Üzerlerine doğru veya öfkeden dolayı	Âl-i İmran/125	وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ	Onlar ansızın üzerinize gelseler bile
67	فَارٍ	Kaynadı, taşıtı	Hûd/40	حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُورُ	Nihayet emrimiz gelip, tandır kaynamaya başlayınca
68	فَوَاقٍ	Fetha ile rahatlık; damme ile iki sağma arasındaki geçen zaman	Sâd/15	مَا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ	Asla geri kalmayacak
69	وَفُومَهَا	Buğday, ekmek, sarımsak, hububat	Bakara/61	مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَفَنَائِهَا وَفُومَهَا	Yerden biten sebze, kabak, sarımsak
70	تَفِيءٍ	Geri gönmek	Hucurât/9	حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ	Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar
71	أَفْضُنُّمُ	Yoğun bir şekilde boşaldınız (akın ettiniz)	Bakara/198	فَإِذَا أَفْضُنُّمُ مِنْ عَرَافَاتٍ	Arafat'tan ayrılıp (sel gibi Müzdelife'ye) akın ettiğinizde
72	تَقْيِضُ	Akıyor (göz yaşı için)	Mâide/83	تَرَىٰ أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ	Gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: «Rabbimiz! İman ettik, bizi (hakka) şahit olanlarla beraber yaz

3.2.21. Kaf (ق) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet		Âyet Meâli
1	الْمَقْبُوحِينَ	İğrenç halde olanlar, hilkati değiştirenler	Kasas/42	وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ	Kıyamet gününde de onlar iğrenç kılınmış kimselerden olacaklardır
2	فَأَفْرَهُ	Onu kabre koydu	Abese/21	ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَفْرَهُ	Sonra onu öldürdü ve kabre koydu
3	بَقَسٍ	Ateşten bir parça	Tâhâ/10	لَعَلِّي آتِيَكُمُ مِنْهَا بِقَسٍ	Umarım ondan size bir kor ateş getiririm
4	وَيَقْبِضُونَ	Sıkıca tutarlar	Tevbe/67	وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ	Ellerini de sıkı tutarlar
5	قَبِيلًا	Sorumlu, kefil veya karşıda olan	İsrâ/92	أَوْ تَأْتِي بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا	Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmelisin
6	وَقَبِيلُهُ	Onun kabilesi	A'raf/27	إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْهُمْ	Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler

7	يَبَلَّ	Yön	Bakara/177	لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُّوا وُجُوهَكُمْ <u>قِبَلَ</u> الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ	Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz erdemlilik değildir
8	قُبُلًا	Çeşit çeşit	En'âm/111	وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ <u>قُبُلًا</u> مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ	Her şeyi toplayıp karşlarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de inanacak değillerdi; fakat çokları bunu bilmezler
9	قُتُورًا	Cimri, pinti	İsrâ/100	وَكَانَ الْإِنْسَانُ <u>قُتُورًا</u>	İnsan oğlu çok eli sıkıdır
10	قَتَرَةً	Toz bulutu	Abese/41	تَرَهُّفَهَا <u>قَتَرَةً</u>	Kapkara kesilmiştir
11	الْمُقْتَرِ	Fakirlik korkusuyla az infak eden	Bakara/236	وَعَلَى <u>الْمُقْتَرِ</u> قَدَرُهُ	Eli darda olan da gücü yettiği kadar
12	مُقْتَحِمٌ	Şiddetlice (cehenneme) giren	Sâd/59	هَذَا فَوْجٌ <u>مُقْتَحِمٌ</u>	İşte şunlar da sizinle beraber cehenneme girecek olanlardır
13	طَرَائِقَ قِدَدًا	Farklı arzular, görüşler	Cin/11	كُنَّا طَرَائِقَ <u>قِدَدًا</u>	Hâsılı biz farklı gruplardan oluşuyoruz
14	لَنْ نَقْدِرَ	Onu sıkıştırmayacağız	Enbiyâ/87	فَطَرُّ أَنْ لَنْ <u>نَقْدِرَ</u> عَلَيْهِ	Bizim kudretimizin kendisine yetmeyeceğini zannetmişti
15	وَنُقَلِّسُ	Her türlü noksanlıktan münezze	Bakara/30	وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ <u>وَنُقَلِّسُ</u> لَكَ	Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken
16	ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ	Oraya girin	Mâide/21	يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ <u>الْمُقَدَّسَةَ</u>	Allah'ın size (vatan olarak) yazdığı mukaddes toprağa girin
17	قَدَّمَ صِدْقِي	Erdemli, doğru yol üzere olan	Yûnus/2	وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ هُمَّ <u>قَدَّمَ</u> صِدْقِي عِنْدَ رَبِّهِمْ	Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele
18	قَدِمْنَا	İlerledik, üzerine gittik	Furkân/23	<u>وَقَدِمْنَا</u> إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا	Onların yaptıkları her bir (iyi) işi ele alırsız, onu saçılmış zerrelere haline getiririz (değersiz kılarız)
19	مُقْتَدُونَ	Uyanlar, tabi olanlar	Zuhruf/23	وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ <u>مُقْتَدُونَ</u>	Biz de onların izlerine uyarız
20	قُرْآنَ	Sureler orada toplandı	Yâsîn/69	<u>وَقُرْآنَ</u> مُبِينٍ	Ve apaçık bir Kur'an'dır
21	قُرُوءٍ	Temizlik ve hayız için müşterek bir lafızdır, bazı bilginler ise bunun vakit anlamında olduğunu söylerler	Bakara/228	وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ <u>قُرُوءٍ</u>	Boşanmış kadınlar, kendi başların üç ay hali beklerler
22	قُرْبَانَ	O ikisi yakınlaştı	Ahkâf/28	فَلَوْلَا نَصْرُهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ <u>قُرْبَانًا</u> آلِهَةً	Allah'tan başka kendilerine yakınlık sağlamak için tanrı edindikleri şeyler, kendilerine yardım etselerdi ya!
23	مُقَرَّبَةً	Yakınlık	Beled/15	يَتِيمًا ذَا <u>مُقَرَّبَةٍ</u>	Yakını olan bir yetim

24	قَرْحٌ	Yara	Âl-i İmran/140	إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ	Eğer siz (Uhud'da) bir yara aldıysanız
25	قُرَّةٌ أَعْيُنٍ	(القرور) kelimesinden türeyen bir kelimedir. O soğuk bir su, sevinçten akan soğuk göz yaşı anlamlarındadır	Furkân/74	قُرَّةٌ أَعْيُنٍ	Göz aydınlığı
26	تَقْرِضُهُمْ	Onları terk ediyor	Kehf/17	وَإِذَا عَزَمْتَ تَقْرِضُهُمْ	Batarken de sol tarafa gittiğini
27	قِرْطَاسٍ	Sayfa	En'am/7	وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ	Eğer sana kâğıda yazılı bir kitap indirseydik
28	قَارِعَةً	Büyük felaket, afet	R'ad/31	تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةً	Yaptıkları işler sebebiyle ya büyük bir felaket gelecek
29	يَقْتَرِفُونَ	Elde ediyorlar, kazanıyorlar, iddia ediyorlar anlamına geldiği de söylenmiştir	En'am/120	سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ	Yaptıkları karşılığında cezalandırılacaklardır
30	مُقَرَّنِينَ	Boyun eğerek, itaat ederek	Zuhruf/12	سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقَرَّنِينَ	Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz, yoksa biz bunlara güç yetiremezdik
31	مُقَرَّنِينَ	İkişer ikişer (birbirine bağlı halde)	Sâd/38	وَأَخْرَجَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ	Halkalarla bağlı diğer yaratıkları onun emrine verdik
32	قَرْنٍ	İnsanlar, topluluk	Meryem/98	وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ	Biz, onlardan önce nice nesilleri helâk ettik
33	الْقَرْنَيْنِ	Mekke ve Taif	Zuhruf/31	عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْنَيْنِ عَظِيمٍ	İki şehirden bir büyük adama
34	قَسْوَرَةٍ	Aslan veya okçular	Müddesir/51	فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ	Âdeta arslandan ürüp
35	قَبِيلِينَ	Hristiyanların dini liderleri	Mâide/82	ذَلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قَبِيلِينَ وَرُهْبَانًا	Çünkü onların içinde keşişler ve râhipler vardır
36	الْقَاسِطُونَ	Zulmedenler, haksızlık yapanlar	Cin/15	وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا	Hak yoldan sapanlara gelince, onlar cehenneme odun olmuşlardır
37	الْمُقْسِطِينَ	Adaletli olanlar.	Mümteherine/8	إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ	Çünkü Allah, adaletli olanları sever
38	قَسَطَ	Adalet ve zulüm manalarına müşterek bir fiildir (ezdâddan'dır)	A'raf/29	قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ	De ki: Rabbim adaleti emretti
39	قِسْطَاسٍ	Mizan, terazi (yabancı kökenli)	Şuarâ/182	وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ	Doğru terazi ile tartın
40	مُقَسِّمَاتٍ	Melekler	Zâriyât/4	فَالْمُقَسِّمَاتِ أَمْرًا	İşi ayıranlara andolsun ki
41	تَسْتَفْسِمُوا	Kısmetten gelir	Mâide/3	وَأَنْ تَسْتَفْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ	Fal oklarıyla kısmet aramanız

42	الْمُقْتَسِمِينَ	İttifak edenler, komplp kuranlar	Hicr/90	كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ	Nitekim biz, komplo kuranlara (azabı) indirmişizdir
43	قَاسَمَ	Yemin etti, ant içti	A'raf/21	وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِيعٌ النَّاصِحِينَ	Ve onlara: Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim, diye yemin etti
44	فَسَتْ	Katılaştı, sertleşti	En'am/43	فَسَتْ قُلُوبُهُمْ	Kalpleri iyice katılaştı
45	تَفْشَعُرُ	Ürperir titrer	Zümer/23	تَفْشَعُرُ مِنْهُ جُلُودُ	Bu Kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir
46	وَأَقْصِدْ	Düzgün ol, dengeli ol	Lokman/19	وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ	Yürüyüşünde ölçülü ol
47	قَاصِدًا	Yorucu olmayan, zor değil	Tevbe/42	وَسَفَرًا قَاصِدًا لَا تَبْعُوكَ	Kısa bir yolculuk olsaydı mutlaka peşinden gelirlerdi
48	قَاصِرَاتُ	Gözlerini yere çevirenler	Rahmân/56	فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ	Oralarda eşinden başkasına bakmayan kadınlar vardır
49	مَقْصُورَاتُ	Çadır, otağ vb. yerlere kapanmış huriler	Rahmân/72	حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ	Otağlarına kapanmış hûriler var
50	فُصَيْيَه	Onun izini takip et	Kasas/11	وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيه	Mûsâ'nın ablasına, "Onu izle" dedi
51	قَاصِفًا	Kırıp döken (şiddetli kasırga)	İsrâ/69	فَيَرْسِلْ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ	Üzerinize bir kasırga göndererek
52	قَصْمَنَا	Kırdık, parçaladık	Enbiyâ/11	وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً	Biz, halkı zulme sapmış nice ülkeyi yerle bir ettik
53	قَصَبًا	Uzak	Meryem/22	فَأَنْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصَبًا	İşte bu sebeple karnında bebeği ile uzak bir yere çekildi.
54	الْقُصُوءِ	Daha uzaktır	Enfal/42	وَهُمْ بِالْعُدُوَّةِ الْقُصُوءِ	Onlar ise daha uzak olan yamaçta idiler.
55	الْأَقْصَى	Uzak	İsra/1	إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى	Mescid-i Aksâ'ya
56	وَقَضْبًا	Bitki sapı, sap, kuru ot	Abese/28	وَعِنَبًا وَقَضْبًا	Üzüm bağları, sebzeler
57	يَنْقُضُ	Yıkılmak, bina yerle bir olmak	Kehf/77	فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقُضَ	Derken orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarla karşılaştılar
58	الْقَاضِيَةَ	Ölüm, yere serildiğinde	Hâkka/27	يَا لَيْتَهَا كَانَتْ الْقَاضِيَةَ	Keşke ölümüm her şeyi bitirseydi
59	فَاقْضِ	Kararını ver (ve uygula)	Tâhâ/72	فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ	Artık sen neye hükmedeceksen et
60	أَقْطَارِ	Kenarlar, sınırlar	Rahmân/33	مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ	Göklerin ve yerin sınırlarını
61	الْقَطْرِ	Bakır	Sebe'/12	وَأَسْلَمْنَا لَهُ عَيْنَ الْقَطْرِ	Onun için bakır madenini eritip akıttık
62	قَطْرَانِ	Katran, develer için kullanılan boya	İbrâhîm/50	سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطْرَانٍ	Onların giysileri katrandandır

63	قَطَّنَا	Yazılmış hükümler, ödüller	Sâd/16	وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قَطْنَآ قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ	Rabbimiz! Bizim payımızı hesap gününden önce ver, dediler
64	قِطْعَ	Parçalanmış bölüm	Ra'd/4	وَفِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ	Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar vardır
65	تَقَطَّعُوا	İhtilafa düştüler	Enbiyâ/93	وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كُلٌّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ	(İnsanlar) kendi aralarında (din ve devlet) işlerinin birliğini bozdular. Halbuki hepsi bize döneceklerdir
66	فُطُوهُهَا	Onun meyveleri	Hâkka/23	فُطُوهُهَا ذَانِيَّةٌ	Meyveleri sarkmış
67	قِطْمِيرٍ	Çekirdeğin zarı	Fâtır/13	مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ	Bir çekirdek kabuğuna bile sahip değillerdir
68	يَقْطِطِينَ	Kabak karpuz gibi bir gövdesi bulunmayan	Sâffat/146	وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِطِينَ	Üzerine geniş yapraklı bir ağaç bitirdik
69	الْقَوَاعِدَ	Yaşlı kadınlar, eşten yana ümidini kesenler, hayızdan kesilenler	Nûr/60	وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا	Bir nikâh ümidi beslemeyen, çocuktan kesilmiş yaşlı kadınların
70	الْقَوَاعِدُ النَّبِيتَ	Evin direkleri, temeli	Bakara/127	وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ	Bir zamanlar İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyordu
71	لَا تَقْفُ	Peşine düşme, takip etme	İsrâ/36	وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ	Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme
72	فَقَيْنَا	Peşi sıra getirdik	Hadîd/27	ثُمَّ فَقَيْنَا عَلَى آثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا	Sonra onların izinden peygamberlerimizi peş peşe gönderdik
73	يُقْلِبُ	Pişmanlıkla ellerini çırpıp, birbirine vurmak	Kehf/42	وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ يُقْلِبُ كَفْيَهُ عَلَى مَا أَنْفَقَ فِيهَا	Derken onun serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece, bağı uğruna yaptığı masraflardan ötürü ellerini oğuşturup kaldı
74	تُقْلِبُونَ	Bize geri döndürüleceksiniz	Ankebût/21	وَالَّذِينَ يُقْلِبُونَ	Ancak O'na döndürüleceksiniz
75	مَقَالِيدُ	Anahtarlar	Zümer/60	لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ	Göklerin ve yerin anahtarları O'ndadır
76	أَقْلَتْ	Yüklendi	A'raf/57	حَتَّىٰ إِذَا أَقْلَتْ سَحَابًا نَقَالًا سُمْنَاهُ	Nihayet o rüzgârlar ağır bir bulut yüklenince
77	أَقْلَامَهُمْ	Onların (Arapların) herhangi bir şeye karar vermek için kura usulü çektikleri kamışlarını	Âl-i İmrân/44	إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ	Kalemlerini atarlarken
78	الْقَالِينَ	Buğuz edenler, nefret edenler	Şuarâ/168	قَالَ لِي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ	Lût: Doğrusu, dedi, ben sizin bu işinizden tiksinimekteyim

79	مُفْمَحُونَ	Başları dikik, gözleri yerde olanlar/çenelerinden sürüklendikleri için başlarını kaldırıp direnenler	Yâsîn/8	فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُفْمَحُونَ	Bu yüzden kafaları yukarı kalkık durmaktadır
80	قُمَّلٌ	Çekirge, kenenin en büyüğü, bit	A'raf/133	وَالْجُرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ	Çekirge, haşarat, kurbağalar
81	قَانِثُونَ	Rabblarına itaat edenler, boyun eğenler	Bakara/116	كُلٌّ لَهُ قَانِثُونَ	Hepsi O'na boyun eğmiştir
82	الْقَانِطِينَ	Ümitsizliğe düşenler	Hicr/55	فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَانِطِينَ	Sakın ümitsizliğe kapılanlardan olma!”
83	فِنْطَارًا	Miktarında ihtilaf edilmiştir: öküz derisinin aldığı kadar altın ve gümüş veya bin miskal ağırlığındaki ölçü olduğu söylenmiştir	Nisâ/20	وَأَتَيْتُمْ إِخْدَاهُنَّ فِنْطَارًا	Onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi
84	الْمُقَنْطَرَةِ	Tamamlanmış, bütünlük ve kat kat yapılmış	Âl-i İmrân/14	وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِصَّةِ	Yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe
85	الْقَانِعِ	İsteyen, dilenci	Hac/36	وَأَطِيعُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ	İhtiyacını gizleyen ve gizlemeyen yoksulları doyurun
86	فَنَوَانٌ	Hurmanın salkımları	En'am/99	وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا فَنَوَانٌ دَانِيَةٌ	Hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar
87	أَفْقَى	Kazancını verdi, razı etti anlamına geldiği de söylenmiştir	Necm/48	وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَى وَأَقْنَى	Çok veren de O'dur, az veren de
88	قَابٌ	Miktar, ölçü	Necm/9	فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى	Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu
89	أَقْوَانًا	Rızıklar	Fussilet/10	وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَانًا	Rızıklar takdir etti
90	مُقِينًا	Gücü yeten	Nisâ/85	وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقِينًا	Allah'ın her şeye gücü yeter
91	الْقَيِّمِ	Dosdoğru, dümdüz	Yûsuf/40	ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ	İşte en doğru din budur
92	الْقَيُّومِ	Ebedi, sonsuz	Bakara/255	اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ	Allah kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Diridir, kayyumdur
93	أَقَامُوا	Vakti gelen namazı geciktirmeden edâ ederler	Enfâl/3	وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ	Onlar namazı dosdoğru kılan
94	قِيَامٌ	Hepsi ayaktadır	Zümer/68	فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ	Bir de bakarsın onlar kalkmış bekliyorlar
95	قَوَامًا	Kendisiyle bir işin kâim olduğu şeye denir	Furkân/67	وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا	Bu ikisi arası dengeli bir harcamadır

96	لَكُمْ قِيَامًا	Onlara destek olarak	Nisâ/5	وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا	Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı akli ermezlere (reşit olmayanlara) vermeyin
97	الْفُؤَى	Yoksulluk veya onların malı yoktur ve artmaz	Necm/5	عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْفُؤَى	Ona, üstün güçlere sahip (Cebrail) öğretti
98	مُقْوِينَ	Çöl vb. yerlerde yaşayan veya buralarda seyahat edenler veya azığı ve malı mülkü olmayanlar	Vâkıa/73	وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ	İssız yerlerde yaşayanlara bir yarar kaynağı
99	فَيَضْنًا	Sebep olduk	Fussilet/25	وَفَيَضْنًا هُمْ قُرْنَاءُ	Biz onların başına birtakım arkadaşlar sardık
100	فَاعًا - فَاغًا	Ova, düz arazi, yeryüzünün düzlüğü	Tâhâ/106	فَيَذَرُهَا فَاغًا صَفْصَفًا	Onların yerlerini dümdüz, boş bir alan halinde bırakacaktır
101	فَاتِلُونَ	Öğlen uyuyanlar	A'râf/4	أَوْ هُمْ فَاتِلُونَ	Yahut gündüz istirahat halinde iken

3.2.22. Kâf (ك) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet		Âyet Meâli
1	كُنُوتًا	Gazaba uğradılar, yüzüstü yere atıldılar	Mücadele/5	كُنُوتًا كَمَا كُنْتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ	Kendilerinden öncekilerin alçaltıldığı gibi alçaltılacaklardır
2	كَبَدٍ	Sıkıntı, zorluk	Beled/4	لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ	Biz insanı bir sıkıntı ve zorluk içinde yarattık
3	وَكَبِيرَةً	Onu tazim et, yücelt	İsrâ/111	وَكَبِيرَةً تَنْكَبِرًا	Ve O'nu tekbir ile yücelt
4	كَبِيرَةً	Çoğu, büyük bölümü	Nûr/11	وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ	İçlerinden o günahın büyüğünü üstlenen için ise ağır bir azap vardır
5	أَكْبَرَتْهُ	Onu yücelttiler	Yûsuf/31	فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْتَهُ	Kadınlar Yûsuf'u görünce onu pek büyüttüler
6	كُتُبًا	Çok büyük	Nûr/22	وَمَكْرُوهًا مَكْرًا كُتُبًا	Bunlar da çok büyük bir tuzak kurdular
7	الْكِبْرِيَاءِ	Ululuk, yücelik	Yûnus/78	وَتَكُونُ لَكُمْ الْكِبْرِيَاءِ فِي الْأَرْضِ	Ve yeryüzünde ululuk sizin ikinizin olsun diye mi?
8	أَكْبَارٍ	Ulular, önde gelenler	En'am/123	وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكْبَارٍ مَجْرُمِينَ لِيُذَكَّرُوا فِيهَا	Böylece biz, her kasabada, oralarda bozgunculuk yapmaları için, günahkârlarını liderler yaptık.
9	كِبْرٌ	Büyüklük taslamak, kibirlenmek	Mü'min/56	إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ	Onların kalplerinde ancak bir büyüklük taslama vardır

10	فُكِّبُوا	Tepetakla atıldılar	Şuarâ/94	فُكِّبُوا فِيهَا هُمْ وَالْعَاوُونَ	Artık onlar ve o azgınlar tepetakla oraya atılırlar.
11	كُتِبَ	Farz kılındı, hakkullah kapsamındadır	Bakara/183	كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ	Oruç size de farz kılındı.
12	الْكَوْثَرُ	Cennette bir nehir ismidir	Kevser/1	إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ	Şüphesiz biz sana Kevseri verdik
13	كَادِحٌ	Çalışan, didinen	İnşikâk/6	إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَى رَبِّكَ	Sen Rabbine (kavuşuncaya kadar) didinip duracaksın
14	انْكَدَرَتْ	Döküldü	Tekvîr/2	وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ	Yıldızlar dökülüp söndüğünde
15	وَأَكْدَى	İyiliğini, ihsanını kesti; ümidini boşa çıkardı	Necm/34	وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْدَى	Azıcık verip sonra keseni
16	كَرْمًا	Zorla, mecburen	Tevbe/53	قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا	De ki: "İster gönüllü harcamın ister gönülsüz"
17	كَسَفًا	Parçalar, bölümler	Rûm/48	وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا	Bazan da parçalara ayırır
18	كُشِطَتْ	Çekip çıkarıldığında, katlayıp büküldüğünde	Tekvîr/11	وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ	Gökyüzü sıyrılıp açıldığında
19	الْكَاطِمِينَ	Hapsedenler (öfkelerini içlerine hapsedip sabır yolunu tercih edenler)	Âl-i İmrân/134	وَالْكَاطِمِينَ الْعَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ	Öfkelerini yutarlar ve insanları affederler
20	وَكَوَاعِبَ	Göğüsleri kabarmış, göğüsleri tomurcuklanmış	Nebe/33	وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا	Kendileriyle bir yaşta, göğüsleri çıkmış genç kızlar
21	كُفُوا	Benzer, denk	İhlas/4	وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ	Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir
22	كِفَاتًا	Kaplar, onların hayatlarını ve ölümlerini toplayan yeryüzü olarak da yorumlanmıştır	Mürselât/25	أَلَمْ تَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا	Biz yeryüzünü toplayan (bir yurt) yapmadık mı?
23	كُفْرَانَ	Yalanlamak, inkâr etmek	Enbiyâ/94	فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ	Çalışması asla inkâr edilmez
24	أَعْجَبَ الْكُفَّارَ	Çiğçileri sevindirdi	Hadîd/20	كَمَثَلِ عَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ	Tıpkı şöyle: Bir yağmur ki, bitirdiği bitki çiftçilerin hoşuna gider
25	كَافَّةً	Topluca	Tevbe/36	وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً	Siz de onlarla topyekûn savaşın
26	أَكْفَلْنِيهَا	Onların kefaletini de bana ver	Sâd/23	فَقَالَ أَكْفَلْنِيهَا	Böyle iken "Onu da bana ver" dedi
27	يَكْفُلُونَهُ	Onları garantisi altına aldılar	Kasas/12	يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ	Onun bakımını namınıza üstlenecek
28	يَكْلُوكُمْ	Sizi korur	Enbiyâ/42	قُلْ مَنْ يَكْلُوكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَنِ	De ki: Allah'a karşı sizi gece gündüz kim koruyacak?

29	مُكَلِّبِينَ	Köpekleri eğiterek avcı haline getirdiniz	Mâide/4	وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ	Öğretip avcı hale getirdiğiniz hayvanlar
30	كَالْأَلَّةِ	Çocuğu ve ana babası olmadan ölen kişi	Nisâ/176	قُلِ اللَّهُ يُعَذِّبُكُمْ فِي الْكَالَةِ	De ki: «Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor
31	كُلِّ	Ağırlık, yük	Nahl/76	وَهُوَ كُلٌّ عَلَى مَوْلَاهُ	Efendisinin üstüne bir yüküdür
32	الْأَكْمَامِ	Meyvenin yarılmışından önceki hal, kabuğuna çekilme	Fussilet/47	وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا	Hiçbir meyve (çekirdeği) kabuğunu yarıp çıkamaz
33	الْأَكْمَمَةِ	Doğuştan kör	Mâide/110	وَتُبْرِيءُ الْأَكْمَمَةِ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي	Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun
34	لَكَنُودٌ	Pek nankör	Âdiyât/6	إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ	İnsan, Rabbine karşı pek nankördür
35	يَكْنِزُونَ	Zekâtı eda etmezler	Tevbe/34	وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ	Altın gümüş biriktirenler
36	الْكُنُوسِ	Akıp kaybolan yıldızlar	Tekvîr/16	الْجَوَارِ الْكُنُوسِ	Akıp gidip kaybolanlar
37	أَكْنَانًا	Sahibini (yani onda bulunanı) örten sıcak ve soğuktan koruyan (barınak)	Nahl/81	وَجَعَلْ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا	Dağlarda da sizin için barınaklar var etti
38	مَكْنُونٍ	Örtülü, saklı	Vâkıa/78	فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ	Korunmuş bir kitaptadır
39	الْكُهْفِ	Mağara arkadaşlarıyla ilgili bir kıssa (haber) vardır	Kehf/10	إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكُهْفِ	Hani o gençler mağaraya sığınmışlardı da
40	أَكْوَابٌ	Sülahiler, ibrikler	Gâşiye/13	وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ	Konulmuş kadehler
41	كُورَتْ	Onun parıltısı yok oldu, dürüldü (sarığın dürülmesi için de kullanılır)	Tekvîr/1	إِذَا الشَّمْسُ كُورَتْ	Güneş, dürüldüğü zaman
42	كَأْسًا	İçi dolu içecek kabı	Nebe/34	وَكَأْسًا دِهَاقًا	Dolu dolu kadehler vardır
43	اسْتَكَانُوا	Boyun eğdiler	Âl-i İmrân/146	وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا	Zaafa düşmediler, boyun eğmediler
44	كِيدُونٍ	Benim işime tuzak kurun	A'raf/195	ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنْظَرُونَ	Sonra bana tuzak kurun da bana göz açtırmayın bakalım
45	كَئِيلٍ بَعِيرٍ	Bir deve yükü	Yûsuf/65	وَنَزَادُ كَيْلٍ بَعِيرٍ	Bir deve yükü de fazla alırsız

3.2.23. Lâm (ل) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet	Âyet Meâlî
1	الْأَنْبَابِ	Akıllar	Bakara/269	وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَنْبَابِ Bunu ancak akıl sahipleri anlar
2	بُذًا	Çok yani sahip olduğunun üzerinde	Beled/6	يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا <u>بُذًا</u> "Yığınla mal harcadım" diyor
3	لِيَدًا	Topluluk, sıkıca birbirine geçmiş	Cin/19	كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ <u>لِيَدًا</u> Onun etrafında birbirlerine geçiyorlardı
4	لُبُوسٍ	Zırhlar	Enbiyâ/80	وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ <u>لُبُوسٍ</u> Sizin için, zırh yapma sanatını öğrettik
5	لَبَسْنَا	Karıştırdık	En'am/9	وَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبَسُونَ Onları yine içinde bulundukları karmaşaya düşürmüş olurduk
6	مَلْجَأًا	Sığınmak, barınak	Tevbe/118	وَطُوبَىٰ أُنَّ لَا <u>مَلْجَأًا</u> مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ Böylece Allah'dan yine ona sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı
7	بَحْرِ لُجِّيٍّ	Denizin büyük bölümü	Nûr/40	أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرِ <u>لُجِّيٍّ</u> Yahut (inkarcıların küfür içindeki halleri) derin bir denizdeki karanlıklar gibidir
8	يُلْجِدُونَ	Haktan, hidayetten sapıyorlar	Fussilet/40	إِنَّ الَّذِينَ <u>يُلْجِدُونَ</u> فِي آيَاتِنَا لَا يَحْقُقُونَ عَلَيْنَا Âyetlerimiz konusunda doğruluktan sapanlar bize gizli kalmaz
9	مُتَّحِدًا	Kendisine meyl edilen sığınak	Kehf/27	وَلَنْ يَجِدَ مِنْ دُونِهِ <u>مُتَّحِدًا</u> O'ndan başka asla bir sığınak da bulamazsın
10	إِلْحَافًا	Israrlı bir şekilde	Bakara/273	لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ <u>إِلْحَافًا</u> İnsanlardan arsızca (bir şey) istemezler
11	لَحْنٍ	Anlam, konu, içerik	Muhammed/30	وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي <u>لَحْنِ</u> الْقَوْلِ Andolsun, sen onları, konuşma tarzlarından da tanırsın
12	أَلَدُّ	Amansız düşman	Bakara/204	وَهُوَ <u>أَلَدُّ</u> الْخِصَامِ Halbuki o düşmanlıkta en amansız olandır
13	لَذَّةٍ	Lezzetli	Sâffât/46	بَيَضَاءٍ <u>لَذَّةٍ</u> لِلشَّارِبِينَ Berrak ve içenlere lezzet veren
14	لَازِبٍ	Yapışkan	Sâffât/11	إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ <u>لَازِبٍ</u> Şüphesiz biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık
15	تَلَطَّى	Tutuştı	Leyl/14	فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا <u>تَلَطَّى</u> Sizi alevler saçan ateşe karşı uyardım
16	لَطْفَى	Cehennemin ismidir	Meâric/15	كَلَّا إِنَّهَا <u>لَطْفَى</u> نَزَاعَةٌ لِلشَّوَى Hayır (ne mümkün)! Şüphesiz, cehennem derileri kavurup çıkaran alevli ateştir
17	لَعْنَةً	Kovmak, reddetmek	Bakara/161	أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ <u>لَعْنَةُ</u> اللَّهِ Allah'ın lâneti onların üstünedir
18	لُغُوبٍ	Yorgunluk, bitkinlik	Kâf/38	وَمَا مَسَّنَا مِنْ <u>لُغُوبٍ</u> Bize bir yorgunluk da dokunmadı
19	بِاللَّعْوِ	Yemin itikâdı ile söylenmeyen (içten gelmeyen) sözlerden dolayı	Bakara/225	لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ <u>بِاللَّعْوِ</u> فِي أَيْمَانِكُمْ Allah sizi, kasıtsız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz

20	تَلْفِظًا	Bizi çeviriyorsun	Yûnus/78	قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَلْفِظَنَّا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا	Dediler ki: "Bizi atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan döndüresin"
21	أَلْفَافًا	Birbirine geçmiş, sarılı	Nebe/16	وَجَنَّتِ أَلْفَافًا	Sarmaş dolaş bahçeler
22	أَلْفِيحًا	Hepsini birden, tamamen	İsrâ/104	فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا	Ahiret va'di (kıyamet) gelince hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz
23	وَالْتَقَمَتِ	Birbirine kavuşmak, yapışmak	Kıyâmet/26	وَالْتَقَمَتِ السَّاقِي السَّاقِي بِالسَّاقِي	Bacakların birbirine dolandığı zaman
24	أَلْفَوْا	Buldular	Sâffât/69	إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ	Çünkü onlar babalarını sapık kimseler olarak buldular
25	لَوَاقِحَ	Aşılایıcı (bulutlar için de kullanılır)	Hicr/22	وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ	Rüzgârları da aşılایıcı olarak gönderip
26	فَالْتَقَطَهُ	Tesadüfen, rastlantı sonucu onu bulup aldı	Kasas/8	فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ	Nihayet Firavun ailesi bulup aldı
27	تَلْفُفُ	Yutuyor, yutar	A'raf/117	فَإِذَا هِيَ تَلْفُفُ مَا يَأْفِكُونَ	Bir de ne görsünler o, onların uydurdıklarını yakalayıp yutuyor
28	تِلْقَاءِ	-E karşı/kendi indinden	Yûnus/15	قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَاءِ نَفْسِي	De ki: "Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir"
29	تَلْقَى آدَمُ	Âdem aldı ve kabul etti	Bakara/37	فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ	Derken, Âdem (vahy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabb'ine yalvardı. O da) bunun üzerine tövbesini kabul etti
30	لَمَرَّةٍ	Çokca gıybet eden	Hümeze/1	وَيَلْ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لَمَرَةٌ	Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi âdet edinen herkesin vay haline
31	يَلْمِزُ	Ayıplıyor	Tevbe/58	وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ	Onlardan sadakaların (taksimi) hususunda seni ayıplayanlar da vardır
32	لَا مَسْتُمْ	Cimadan kinayedir	Mâide/6	أَوْ لَا مَسْتُمْ النِّسَاءَ	Yahut da kadınlara dokunmuşsanız
33	الْلَمَمِ	Küçük günahlar	Necm/32	الَّذِينَ يَجْتَبِئُونَ كِبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشِ إِلَّا اللَّمَمَ	Ufak tefek kusurları dışında, büyük günahlardan ve edepsizliklerden kaçınanlara gelince
34	لَمَّا	Kuvvetlice, aşırı olarak	Fecr/19	وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا	Haram helâl demeden mirası alabildiğine yiyorsunuz
35	هَلُمَّ	Gel, buyur	En'm/150	قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءُكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَذَا	De ki: "Haydi, Allah şunu haram kıldı" diye tanıklık yapacak şahitlerinizi getirin
36	يَلْهَثُ	Sıcaklıktan veya susamaktan dil çıkar	A'raf/176	إِنْ تَحْمِلَ عَلَيْهِ يَلْهَثُ	Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur

37	هُوَ الْحَدِيثُ	Asılsız boş konuşma	Ankebût/64	وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي <u>هُوَ الْحَدِيثُ</u> لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بَعِيرٌ عَلِيمٌ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا	İnsanlardan öylesi vardır ki, bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve o yolu eğlenceye almak için, eğlencelik asılsız ve faydasız sözleri satın alır
38	الَّلَاتِ	Bir zamanlar Kâ'be'nin içinde bulunan taştan bir put	Necm/19-20	أَفَرَأَيْتُمُ <u>الَّلَاتِ</u> وَالْعُزَّىٰ وَمَنُوءَ النَّالِثَةِ الْأُخْرَىٰ	Lât ve Uzza'ya ve diğer üçüncüsü Menat'a ne dersiniz?
39	لَوَاحِئُ اللَّبَشْرِ	Birşeyi değiştirmek	Müddesir/29	<u>لَوَاحِئُ</u> اللَّبَشْرِ	Derileri kavurur
40	لِوَادًا	Birbirinin arkasına gizlenen	Nûr/63	قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ <u>لِوَادًا</u>	Aranızdan gizlice sıvışıp gidenleri Allah elbette bilir
41	اللَّوَامَةِ	Bir şeyi yaptığı veya terkettiği için kınayan	Kıyâmet/2	وَلَا أُقْسِمُ بِ <u>الَّتَقْسِ اللَّوَامَةِ</u>	Kınayan nefse de yemin ederim
42	مُلِيمٌ	Has (samimi) kullar için kınanacak bir iş yapan	Sâffât/142	وَهُوَ <u>مُلِيمٌ</u>	Doğrusu o (bundan önce) kınanacak bir iş yapmıştı
43	يُلُؤُونَ	Çevirirler, çarpıtırlar	Âl-i İmrân/78	وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا <u>يَلُؤُونَ</u>	Onlardan bir grup, kitapta olmayanı ondan sanasınız diye kitabı okurken dillerini eğip бүкерler
44	لَا يَلْنُكُمْ	Sizden eksiltmez	Hucûrât/14	لَا <u>يَلْنُكُمْ</u> مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا	Yaptığınız hiçbir şeyi boşa çıkarmaz
45	لَيْنَةٍ	Hurma	Haşr/5	مَا قَطَعْتُمْ مِنْ <u>لَيْنَةٍ</u>	Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz

3.2.24. Mîm (م) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet		Âyet Meâli
1	مُتَّكَأً	Mutken şeklinde şaz bir kıraattir. Turunçgil manasına gelir	Yûsuf/31	وَأَعْتَدْتُ لَهُنَّ مُتَّكَأً	Yaslanmaları için yastıklar hazırladı
2	مَتِينٌ	Sağlam, sert	A'raf/183	إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ	(Ama) bilin ki cezalandırmam çok çetindir
3	الْمَثَلَاتُ	Azap yaptırımları	R'ad/6	وَقَدْ خَلَّتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثَلَاتُ	Oysa onlardan önce ibret alınacak birçok azap gelip geçmiştir
4	الْمَجِيدُ	Yüce, şerefli	Burûc/15	دُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ	Arş'ın sahibidir, şanı yüce olandır
5	يُمَحِّصُ	Temizlemek, arındırmak	Âl-i İmrân/141	وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ	Bir de Allah, iman edenleri arındırmak ve küfre sapanları mahvetmek için böyle yapar
6	يَمْحَقُ	Giderir	Bakara/276	يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ	Allah, faiz malını mahveder, sadakaları ise artırır (bereketlendirir)

7	الْمِحَال	Karar verilen cezalar, birini hileyle sultana götürüp helakine sebep anlamına geldiği de söylenmiştir	R'ad/13	وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ	O'nun azabı pek şiddetlidir
8	مَوَاجِرَ	Göğüsüyle denizi yarararak geçiyor	Nahl/14	وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاجِرَ	Gemilerin denizi yarararak gittiklerini görürsün ki
9	الْمَخَاضُ	Doğum sancısı	Meryem/23	فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ	Sonra doğum sancısı onu bir hurma ağacının dibine getirdi
10	يَمْدُوهُمْ	Onlara süslüyor, güzelleştiriyor	A'raf/202	وَأَخْوَاهُمْ يَمْدُوهُمْ فِي الْغَيِّ	Dostları onları azgınlığa sürükler
11	مَدْيَنَ	Yer ismi	Hac/42	وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ	Medyen halkı
12	مَرَجَ	O ikisini saldı, serbest bıraktı, benzer bir kullanım deveyi otlamak için saldı anlamında "merctu'l-fahle" ifadesidir	Rahmân/19	مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ	O, birbirine kavuşmak üzere iki denizi salıverdi
13	مَرِيحَ	Karmaşık	Kâf/5	فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَرِيحَ	Tam bir tutarsızlık içindeler
14	مَرْدُوا	Küstahlık ettiler, büyükenip haddi aştılar	Tevbe/101	وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ	Medine ahali içinde de iki yüzölçümü huy edinmiş olanlar var
15	مَارِدَ	Gazaba uğramış	Sâffât/7	وَحَفِظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ	Ve (onu) her türlü isyankâr şeytanı güce karşı koruduk
16	مُرَدَّدَ	Özenle düzenlenmiş, tertiplenmiş	Neml/44	قَالَ إِنَّهُ صَرَّحَ مُرَدَّدَ مِنْ قَوَارِيرَ	"Bu, billûrdan yapılmış bir köşkün şeffaf zeminidir"dedi
17	مُسْتَمِرَّ	Şiddetli, güçlü	Kamer/2	وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ	Bu öteden beri bilinen bir sihir!" derler
18	دُو مَرَّةَ	Güç, kuvvet	Necm/6	دُو مَرَّةَ فَاسْتَوَى	Kuvvetli biri; sonra doğruldu
19	وَالْمَرْوَةَ	Merve dağı	Bakara/158	إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ	Şüphe yok ki, Safa ile Merve Allah'ın koyduğu nişanlardır
20	مَرِيَّةَ	Şüphe, kuşku	Hûd/109	فَلَا تَكُ فِي مَرِيَّةٍ بِمَا يَعْبُدُ هَؤُلَاءِ	O halde onların taptıklarının boş şeyler olduğundan şüphen olmasın
21	تُمَارَ	Tartışma	Kehf/22	فَلَا تُمَارَ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءَ ظَاهِرًا	Artık onlar hakkında gerçeği açıklama dışında tartışmaya girme
22	أَفْتُمَارُونَهُ	Onu öfkeliendiriyor ve inkâr ediyorsunuz	Necm/12	أَفْتُمَارُونَهُ عَلَى مَا يَرَى	Onun gördükleri hakkında şimdi kendisi ile tartışacak mısınız?
23	الْمُرْنِ	Bulut	Vâkıa/69	أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ	Onu buluttan siz mi indirdiniz?

24	الْمَسِيحُ	Hastalığa dokunup (iyileştiren), Ruhullah	Nisâ/171	لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ	Ne Mesîh Allah'ın bir kulu olmaktan geri durur
25	لَمَسَخْنَاهُمْ	Onları domuz veya maymuna dönüştürüyor	Yâsîn/67	وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَى مَكَانَتِهِمْ	Yine dilesek oldukları yerde onların mahiyetlerini değiştirdik
26	مَسَدٍ	Zincir ya da lif	Tebbet/5	فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ	Boynunda da ipten bükülmüş bir halat bulunacak
27	مِسَاسٍ	Dokunmak	Tâhâ/97	فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ	Artık hayatın boyunca sana düşen 'Bana dokunmak yok!' demekten ibarettir
28	يَتَمَاسَا	Cimadan kinayedir	Mücadele/3	مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا	Onlarla temas etmeden önce
29	أَمْشَاجٍ	Karışımlar	İnsân/2	إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ	Hakikatte biz insanı katışık bir nutfeden yarattık
30	مُضْغَةٍ	Çiğnemelik et parçası	Mü'minûn/14	ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً	Ardından nutfeyi alakaya çeviriyor, alakayı şekilsiz et yapıyor
31	أَمْطُرٍ	“Emterâ” şeklinde if’âl babından kullanılırsa hep olumsuzluk anlamı vardır, rahmet anlamında yağmurdan bahsedilecekse ozaman sadece “matar” kelimesi kullanılır	Enfâl/32	فَأَمْطُرُ عَلَيْنَا جِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ	Gökten üzerimize taş yağdır
32	يَتَمَطَّى	Çalımlı çalımlı yürüdü	Kıyâmet/33	ثُمَّ دَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ يَتَمَطَّى	Sonra da çalım sata sata yürüyüp yandaşlarına gitmişti
33	مَعِينٍ	Akıcı ve görünen	Sâffât/45	بِكَاسٍ مِنْ مَعِينٍ	Cennet pınarından doldurulmuş kadehler
34	الْمَاعُونَ	Cahiliyyede başkasına verilen faydalı şey, İslamî dönemde ise zekât ve itaat olarak tefsir edilmiştir	Mâûn/7	وَيَتَنَعَوْنَ الْمَاعُونَ	Hayra da engel olurlar
35	وَمَقْتًا	Buğz, gazap	Nisâ/22	إِنَّهُ كَانَ فَاجِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا	Çünkü bu bir edepsizliktir, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur
36	الْمَكْرُ	Hilekarlık	Fâtır/43	وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئِ إِلَّا بِأَهْلِهِ	Halbuki kötülük tuzakları, kuranların ayağına dolaşır
37	مَكِينٍ	Sağlam, değerli	Mürselât/21	فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَكِينٍ	Onu sağlam bir yere yerleştirdik
38	مَكْنًا	Sağlam bir yere yerleştirdik	Yûsuf/21	وَكَذَلِكَ مَكْنًا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ	Yusuf'u o yere yerleştirdik

39	مُكَاءٌ	Islık çalmak	Enfâl/35	إِلَّا مُكَاءٌ وَتَصْدِيَةٌ	ıslık çalmak ve el çırpma
40	الْمَأْلُ	Şerefliiler, önde gelenler	A'raf/60	قَالَ الْمَأْلُ مِنْ قَوْمِهِ	Kavminden ileri gelenler dediler ki
41	إِفْلَاقٍ	Fakirlik	İsrâ/31	وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ حَسْبِيَ إِفْلَاقٍ	Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın
42	مِلَّةٌ	Din	Bakara/135	قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا	De ki: Hayır! Biz, hanîf olan İbrahim'in dinine uyarız
43	وَأُمْلِي	Onların sürelerini uzatıyorum, mühlet veriyorum	Kalem/45	وَأُمْلِي هُمْ إِنْ كِيدِي مَتِينٌ	Onlara mühlet veriyorum. Doğrusu benim fendim çok sağlamdır
44	الْمَنْ	Ağaç üzerinde bulunan, seher vakti yağmurla birlikte yere inen tatlı bir şey. İsminin “terencebin” olduğu da söylenmiştir	Bakara/57	الْمَنْ وَالسَّلْوَى	Kudret helvası ve bıldırcın
45	مُتَّوَعَةٍ	Yasaklamış	Vâkıa/32	لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ	Tükenmeyen ve yasaklanmayan
46	مُنَوَّةٌ	Kabe'nin içinde bulunan putlardan biri	Necm/19-20	أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ وَمُنَوَّةَ الْثَالِثَةِ الْأُخْرَىٰ	Lât ve Uzza'ya ve diğer üçüncüsü Menat'a ne dersiniz?
47	أَمَانِيٍّ	Tilavet, yalanlar, kuruntular	Bakara/78	إِلَّا أَمَانِيٍّ	Bütün bildikleri kulaktan dolma şeylerdir
48	مُتْمُونٌ	Rahimlere döktüğünüz	Vâkıa/58	أَفَرَأَيْتُمْ مَا مُتْمُونٌ	Söyleyin öyleyse, (rahimlere) döktüğünüz meni nedir?
49	مُحْيَىٰ	Yaratılan, takdir edilen	Kıyâmet/38	أَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ مُّحْيَىٰ	O, (döl yatağına) akıtılan meninin içinden bir nutfe (sperm) değil miydi?
50	مِهَادًا	Döşek	Nebe/6	أَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا	Biz yeryüzünü bir döşek kılmadık mı?
51	مُتَّهَدُونَ	Döşüyotlar, hazırlıyorlar	Rûm/44	فَلَا تُفْسِدُهُمْ مُّتَّهَدُونَ	Onlar da kendileri için (cennetteki yerlerini) hazırlamış olurlar
52	كَالْمُهْلِ	Yağın tortusu	Duhân/45	كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ	O, karınlarda maden eriyiği gibi
53	الْمَوْجِ	Dalga	Hûd/22	وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ	Her yerden onlara dalgalar hücum eder
54	تَمُورٌ	Dönüyor, bir o yana bir bu yana sallanıyor	Tûr/9	يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا	O gün gök sallanıp çalkalanır
55	تَمِيدٌ	Sendelemek, yalpalamak	Nahl/15	وَأَلْقَىٰ فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ	Sizi sarsmaması için yeryüzünde sağlam dağları yarattı
56	وَأَمْتَارُوا	Ayrılın, uzaklaşın	Yâsin/59	وَأَمْتَارُوا الْيَوْمَ أَهْيَا الْمُعْجِرُونَ	Ayrılın bir tarafa bugün, ey günahkârlar
57	تَمِيرٌ	Yarıyor, yırtılıyor	Mülk/8	تَكَادُ تَمِيرُ مِنَ الْغَيْظِ	Neredeyse cehennem öfkesinden çatlayacak

58	يَمِيرُ	Ayırıyor	Âl-i İmrân/179	حَتَّىٰ يَمِيرَ الْحَبِيبَ مِنَ الطَّيِّبِ	Sonunda murdarı temizden ayıracaktır
----	---------	----------	----------------	--	--------------------------------------

3.2.25. Nûn (ن) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet	Âyet Meâli
1	التَّنَافُشُ	Hemze ile okunursa (tenâuş) tenavül yani alma; vav'lı okunursa (tenâvuş) sonradan gelme anlamındadır	Sebe'/52	وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ وَإِنَّا لَهِمُ التَّنَافُشِ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ
2	تَأَى	Uzaklaşır	Fussilet/51	وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَتَأَى بِجَانِبِهِ
3	فَنَبَذْنَاهُ	Fırlattık, biz attık	Sâffât/145	فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ
4	فَانْتَبَذَتْ	Kuytuya çekildi	Meryem/22	فَانْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا
5	لَا تَنَابَرُوا	Çağrışım yapmayın! Kötü lakap takmayın	Hucûrât/11	وَلَا تَنَابَرُوا بِالْأَلْقَابِ
6	يَسْتَنْبِطُونَهُ	Güzelce, itina ile	Nisâ/83	لَعَلَّهُمُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ
7	يَنْبُوعًا	Suyun kaynaması, yerden fışkırması	İsrâ/90	حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا
8	نَتَقْنَا	Kaldırdık veya kökünden söktük	A'raf/171	وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ
9	نَجَسٌ	Pislik	Tevbe/28	إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ
10	النَّجْمُ	Parça parça (müneccemen) indirildiği için Kur'an'a necm denir	Nahl/16	وَالنَّجْمُ هُمْ يَهْتَدُونَ
		Yerden biten ve ağaç gibi övdesi olmayan ot vb. şeyler	Rahmân/6	وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ
11	نَجْوَى	Gizli konuşuyorlar	Mücâdele/7	مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ
12	نُنَجِّيكَ	Seni kurtuluşa atacağız yani kurtaracağız	Yûnus/92	فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ مِنْ دُنْكَ
13	نَجْبُهُ	İbadet için verdiği adağı	Ahzâb/23	فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَجْبَهُ

14	وَأَنْحَرُ	Kurban kes veya kurban kesmek için namazda tekbirle ellerini kaldır	Kevser/2	فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرُ	O Halde, Rabbin için namaz kıl, kurban kes
15	نُحَاسٌ	Duman	Rahmân/35	يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شَوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ	Üstünüze ateşten yalın bir alevle kıpkızıl bir duman gönderilir
16	نَحِسَاتٍ	Azaba uğrayanlar için uğursuz olan	Fussilet/16	فِي أَيَّامٍ نَحِسَاتٍ	O mutsuz kara günlerde
17	نَحْلَةٌ	Hediye, hibe	Nisâ/4	وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نَحْلَةً	Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin
18	نَجْرَةٌ	Eskimiş, yıpranmış, boş	Naziât/11	أَلَا كُنَّا عِظَامًا نَجْرَةً	Bizler çürümüş kemiklere döndükten sonra mı?
19	أَنْدَادًا	Benzer, denk	Bakara/22	فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا	Allah'a ortaklar koşmayın
20	نَادِي - نَدِيٍّ	Toplantı salonu, toplantı meclisi	Ankebût/29	وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ	Toplantılarınızda edepsizlik yapacak mısınız?
21	نَادِيَهُ	Meclisine gelenler, ortakları	Alak/17	فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ	Haydi, taraftarlarını çağırсын
22	نَذِيرًا	Uyaran, uyarıcı	Bakara/119	إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا	Şüphesiz biz seni hak ile; müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik
23	أَنْذَرْتَهُمْ	Sen onları uyarırsın	Yâsîn/10	وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَلَّذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ	Onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir
24	بَنَزَعٌ	İfsad eder, kötü yola sevkeder	A'raf/27	بَنَزَعٌ عَنْهُمَا لِيَأْسَهُمَا لِيُزَيِّجَهُمَا سَوَاءَهُمَا	Avret yerlerini kendilerine açmak için, elbiselerini soyarak ana babanızı cennetten çıkardığı gibi
25	بَنَزَعَتَكَ	Aşağılıyor, seni tahrik ediyor	A'raf/200	وَأِمَّا بَنَزَعَتِكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزَعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ	Eğer şeytandan bir kışkırtma seni dürterse, hemen Allah'a sığın
26	بَنَزَفُونَ	Akıl gider	Sâffât/47	وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزِفُونَ	Onlar, onu içmekle sarhoş da olmazlar
27	نَزْلٌ	Asker veya misafirin önüne gelen ikram/yiyecek-içecek vs.	Vâkıa/56	هَذَا نُزْلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ	İşte bu hesap ve ceza gününde onlara ziyafetleridir
28	نُنْسِيهَا	Erteleriz	Bakara/106	مَا نُنْسِجْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِيهَا	Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak
29	مِنْسَأَتُهُ	Onun sopası	Sebe'/14	إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ	Ancak değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi
30	النَّسِيءُ	Muharrem ayındaki haramlığı Safer ayına kaydırıyorlar. Bundan amaçları ise o ayda yapılması yasak olan şeyleri işleyebilmek	Tevbe/37	إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ	(Haram ayları) ertelemek, sadece kâfirlikte ileri gitmektir

31	نَسَخَ	Bir şeyin yerini/konumunu başka bir yere nakletmek/mushaftan ve onu ezberleyenlerin kalplerinden bir ayeti tamamen kaldırmak/lafzı bâki kaldığı halde bir ayetin hükmünü kaldırmak	Bakara/106	مَا نَسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا	Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak
32	نَسْتَنْسِخُ	Değerli hafızlar tarafından (Hafaza Melekleri) onu koruyoruz, tespit ediyoruz	Câsiye/29	إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ	Çünkü biz, yaptıklarınızı kaydediyorduk
33	لَنَنْسِفَنَّهُ	Onu ucu bucağı görünmeyen denize savuracağız	Tâhâ/97	ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا	Sonra da onu parça parça edip denize savuracağız
34	يُنْسِفُهَا	Kökünden alıp atar	Tâhâ/105	فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا	De ki: "Rabbim onları toz edip savuracak"
35	نُسْكٍ	Kurbanlıklar	Bakara/196	فَقَدْ يَذِّعُ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسْكٍ	Fidye olarak ya oruç tutması ya sadaka vermesi, ya da kurban kesmesi gerekir
36	مَنَاسِكَنا	İbadet yerleri/ibadetler	Bakara/128	وَأَرْنَا مَنَاسِكَنا	Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster
37	مَنْسِكًا	Bayram, şenlik, ritüel	Hac/67	لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسِكًا هُمْ نَاسِكُوهُ	Biz her ümmet için uygulayacağı bir ibadet yolu verdik
38	يَنْسِلُونَ	Kurdun yürüyüşü gibi birbirine yakın adımlarla koşuştururlar	Enbiyâ/96	وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ	Her tepeden akın ederler
39	نَسِيًا	Karşılaştığında yüzüne bakılmayan veya unutulup terkedilen değersiz, hakir	Meryem/23	قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًا مَنْسِيًا	"Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitmiş olsaydım!" dedi
40	أَنْشَأَ	İcat etmek	En'am/141	وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ	O, çardaklı, çardaksız olarak bahçeleri yaratandır
41	النَّشْأَةَ	Diriltme, canlandırma	Nevm/47	وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْآخِرَى	Şüphesiz tekrar diriltmek de O'na aittir
42	نَاشِئَةً	Vakitler, saatler	Müzzemmil/6	إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ	Şüphesiz gece ibadetinin etkisi daha fazla
43	النُّشُورَ	Hayat	Mülk/15	وَالْيَوْمِ النَّشُورِ	Dönüş ancak onadır.
44	يَنْشُرُ	Dağıtıyor, saçıyor	Şûrâ/28	وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ	Rahmetini her tarafa yayandır.
45	انْشُرُوا	Kalkın	Mücâdele/11	وَإِذَا قِيلَ انْشُرُوا فَانْشُرُوا	Size, "Kalkın", denildiği zaman da kalkın

46	نُنَشِّرُهَا	Biz onu güzelleştiririz, zarıflştıririz	Bakara/259	وَإِنظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنَشِّرُهَا	(Eşeğin) kemikler (in)e de bak, nasıl onları bir araya getiriyoruz
47	نُشُورًا	Eşe karşı buğz etme, ona kin duyma	Nisâ/128	خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُورًا	Kendisine kötü davranmasından endişe ederse
48	نَاصِبَةً	Yorgun	Gâşiye/3	عَامِلَةً نَاصِبَةً	Çalışmış, (boşa) yorulmuşlardır
49	النُّصَبِ	Kurban kesmek için dikilen put veya taş	Maide/3	وَمَا دُبِخَ عَلَى النَّصَبِ	Dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar
50	بُنْصَبٍ	Yorgun veya zarar	Sâd/41	أَيُّ مَسِيٍّ الشَّيْطَانُ بُنْصَبٍ وَعَذَابٍ	Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu
51	فَانْصَبْ	Yorul, bu yorulman ister dua gibi dinî bir konuda ister kırba taşımak gibi dünyevî bir konuda olsun farketmez	İnşirâh/7	فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ	Öyleyse, bir işi bitirince diğerine koyul
52	نُصْبٍ	Mescidi Haramın putları	Meâzric/43	كَأَنَّهُمْ إِلَى نُصْبٍ يُوفِضُونَ	Dikili putlara akın akın gidercesine
53	نُصُوحًا	Kararlı, içten	Tahrîm/8	تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نُّصُوحًا	Allah'a içtenlikle tövbe edin
54	أَنْصَارِي	Yardımcılar.	Saf/14	مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ	Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kimdir?
55	بِالنَّاصِيَةِ	Başın ön tarafı, alın	Alak/15	لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ	Muhakkak onu perçeminden yakalınız
56	نَضَاحَتَانِ	Kaynaya iki (pınar)	Rahmân/66	فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَاحَتَانِ	İçlerinde kaynayan iki pınar vardır
57	نَاصِرَةً	Parlak ve güzel	Kıyâmet/22	وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاصِرَةٌ	O gün birtakım yüzler aydındır
58	نُصْرَةً	Sevinç, neşe	Mutaffifîn/24	تَعْرِفُ فِي وُجُوهِِهِمْ نُصْرَةَ النَّعِيمِ	Onların yüzlerinde, nimetlerin sevincini görürsün
59	النَّطِيبَةَ	Süsülerek (başka bir hayvanın darbesiyle) ölmüş	Mâide/3	وَالْمُتَرَدِّدَةَ وَالنَّطِيبَةَ	Yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş
60	يَنْعِقُ	Bağırıp, çılgılık atıyor	Bakara/171	الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ	Bağırıp çağırmadan başka bir şey duymayan
61	الْأَنْعَامِ	Deve, koyun ve sığırdan oluşan topluluk	Nahl/66	وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً	Şüphesiz (sağmal) hayvanlarda da sizin için bir ibret vardır
62	يُنْعِضُونَ	Başlarını sana alaycı bir şekilde sallıyorlar	İsrâ/51	فَسِيْنَعِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ	Bunun üzerine başlarını sana (alaylı bir tarzda) sallayacaklar ve "Ne zamanmış o?" diyecekler.
63	النَّقَاطِ	Üfürükçü kadınlar, düğümlere tüküren kadınlar	Felak/4	وَمِنْ شَرِّ النَّقَاطِ فِي الْعُقَدِ	Düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden
64	نَفْحَةً	Bir şeyin tamamı veya büyük bir kısmı değil ondan bir parça	Enbiyâ/46	وَلَكِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ	Andolsun, onlara Rabbinin azabından hafif bir esinti dokunsa

65	مَا نَقَدْتُ	Bitmez, tükenmez	Lokmân/27	مَا نَقَدْتُ كَلِمَاتُ اللَّهِ	Allah'ın sözleri (yazmakla) yine de tükenmez.
66	تَنْقُذُوا	Hadi çıkın	Rahmân/33	إِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْقُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْقُذُوا	Göklerin ve yerin uçlarından bucaklarından geçip gitmeye gücünüz yeterse geçip gidin
67	تَغِيرًا	Grup, birlikler, topluluk	İsrâ/6	وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ تَغِيرًا	Sayınızı daha da çoğalttık.
68	تَنْفَسَ	Onun ışığı yayıldı	Tekvîr/18	وَالصُّبْحِ إِذَا تَنْفَسَ	Andolsun, aydınlandığı zaman sabaha ki
69	نَفْسَتْ	(Koyun vb.) gece ve gündüz kendi halinde otlamaya bırakıldı	Enbiyâ/78	إِذْ نَفَسَتْ فِيهِ عَنَمُ الْقَوْمِ	Çünkü halkın koyunları o ekine girmişti
70	تَنْقَا	Tünel, geçit	En'am/35	أَنْ تَبْنِي نَقْعًا فِي الْأَرْضِ	Bir delik açıp yerin dibine inerek
71	يُنْفِقُونَ	Tasadduk ederek mallarını temizlerler	Bakara/215	يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ	Sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar
72	الْأَنْعَالِ	Ganimetler	Enfâl/1	يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْعَالِ	Sana ganimetler hakkında soruyorlar
73	نَقِيًّا	Sorumlu, temsilci	Mâide/12	وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا	Onlardan on iki temsilci - başkan- seçmiştik
74	فَنَقَّبُوا	Aradılar, araştırdılar	Kâf/36	فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ	Ülke ülke dolaşıp kaçacak delik aradılar
75	فَأَنْقَذَكُمْ	Sizi kurtardı	Âl-i İmrân/103	فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا	O sizi oradan kurtarmıştı
76	نَقِيرًا	Çekirdek kabuğu	Nisâ/53	فَإِذَا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا	Öyle olsaydı insanlara zerre miktarı bir şey vermezlerdi
77	النَّافُورِ	Sûr	Müddessir/8	فَإِذَا نُفِرَ فِي النَّافُورِ	Sûr'a üfürüldüğü zaman var ya
78	أَنْقَضَ	Fazla yüklendi, belini büktü, öyleki kırılma, çatlama sesi duyuldu	İnşirâh/3	الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ	Belini büken yükün
79	نَقْعًا	Toz bulutu	Âdiyât/4	فَأَتْرَكَ بِهِ نَقْعًا	Derken o sırada tozu dumana katanlara.
80	نَقَمُوا	İnkâr ettiler	Tevbe/74	وَمَا نَقَمُوا	Onların öç almaya kalkışmaları
81	مَنَاكِهَهَا	Etrafında	Mülk/15	فَامْشُوا فِي مَنَاكِهَهَا	Üzerinde dolaşın.
82	أَنْكَائًا	Eğrilmiş ipliğin çözülmesi	Nahl/92	وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِي نَقَصَتْ غَزَاهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَائًا	İpliğini iyice büktükten sonra geri çözen kadın gibi olmayın
83	نَكْثُوا	Bozmak, iptal etmek	Tevbe/12	وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ	Şayet antlaşma yaptıktan sonra yeminlerini bozarlarsa

84	أَنكَرَ	Daha çirkin daha kötü	Lokmân/19	إِنَّ أُنْكَرَ الْأَصْوَاتِ أَصْوَتُ الْحَمِيرِ	Çünkü seslerin en çirkinini eşeğin anırmasıdır
85	نُكَرًا	Münker (çirkin iş)	Kehf/74	لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا	Andolsun çok kötü bir iş yaptın
86	نَكِيرٍ	İnkâr	Mülk/18	فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ	Beni inkâr etmenin sonucu nasıl oldu
87	نُكِسُوا	Tepetaklak oldular	Enbiyâ/65	مَّ نُكِسُوا عَلَى رُءُوسِهِمْ	Sonra yine başlarını öne eğerek
88	نُكِسَ	Hastalığı depreşti			
89	يُنْكِصُ	Geri dönüyor	Mü'minûn/66	فَكُنْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَ	Size ayetlerimiz okunduğu zaman gerisin geriye dönerdiniz.
90	يَسْتَنْكِفُ	Geri duruyor	Nisâ/172	لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ	Ne Mesîh Allah'ın bir kulu olmaktan geri durur
91	نُكَالًا	Yaptırım, müeyyide	Mâide/38	جَزَاءٌ بِمَا كَسَبَا نُكَالًا مِنَ اللَّهِ	Yaptıklarına bir karşılık ve Allah'tan caydırıcı bir müeyyide
92	أُنْكَالًا	Esir bağlanan zincirler ve kelepçeler	Müzzemmil/12	إِنَّ لَدَيْنَا أُنْكَالًا وَحَجِيمًا	Kuşkusuz katımızda (onlar için) prangalar, yakıcı bir ateş vardır
93	نَمَارِقُ	Yastıklar	Gâşiye/15	وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ	Sıra sıra dizilmiş yastıklar
94	مِنْهَاجًا	Açık yol	Mâide/48	لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا	Her birinize bir şeriat ve bir yol verdik
95	النُّهَى	Akıl (lar)	Tâhâ/128	إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَى	Şüphesiz bunda akıl sahipleri için ibretler vardır
96	لَتَنْوِيءَ	Kaldırmak, taşımak	Kasas/76	مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنْوِيءَ بِالْعُصْبَةِ أُولَى الْقُوَّةِ	Biz ona, anahtarlarını (bile taşımak) güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik
97	أَنْتَابَ	Tövbe eden	Lokmân/15	وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنْتَابَ إِلَيَّ	Bana yönelenlerin yoluna uy
98	التَّنَافُشُ	Gecikme, geri dönme	Sebe'/52	وَأَنَّا لَهُمُ التَّنَافُشُ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ	Ama onlar için, artık uzak bir yerden (dünyadan) iman elde etmek nasıl mümkün olur?
99	النُّونَ	Balina veya divit	Enbiyâ/87	وَذَا النُّونِ	Zünnûn'u da hatırla

3.2.26. Hâ (هـ) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet		Âyet Meâli
1	هَبَاءٌ	Evin duvarından içeriye giren toz parçacıkları	Vâkıa/3	فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنبَثًّا	Parça parça dağılıp saçılmış toz olduğu
2	اهْبِطُوا	Aşağıya kayın, inin demekse de “mısır” kelimesi ile birlikte kullanıldığında (ibitû misran) “oraya yerleşin, konuk olun” anlamına gelir	Bakara/38	قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا	Dedik ki: Hepiniz cennetten inin!
3	فَتَهَجَّدُ	Gece Kur'an ile uyanık ol	İsrâ/79	وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدُ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ	Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki
4	تَهْجُرُونَ	Saçma sapan konuşuyorsunuz veya terk ediyorsunuz	Mü'minûn/66	مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ سَامِرًا تَهْجُرُونَ	Geceleyin toplanıp hezeyanlar savururdunuz
5	هَاجَرُوا	Yurtlarını terk ettiler	Âl-i İmrân/195	قَالِذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ	Hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların
6	يَهْجَعُونَ	Uyku, uyuma.	Zâriyât/17	كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ	Onlar gecenin az bir kısmında uyurlardı
7	هَذَا	Çöküş, yıkılış	Meryem/90	وَتُحَرِّجُ الْجِبَالُ هَذَا	Dağlar yıkılıp çökecek
8	مَا هَذَاكُمْ	Sizi hak yola irşad etmedi	Bakara/185	عَلَىٰ مَا هَذَاكُمْ	Size doğru yolu göstermesinden ötürü
9	الْهُدْيِ	(Kâbe'ye) hediye edilen (kurban)	Bakara/196	وَلَا تَحْلِفُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهُدْيِ مَحَلَّهُ	Kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin
10	يُهْرَعُونَ	Hırsla atılırlar veya korkuyla ve titreyerek koşarlar	Sâffât/70	فَهُمْ عَلَىٰ آثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ	Ama kendileri de çılgınca onların izinden koşuyorlar
11	هُرُوا	Alaya almak, küçümsemek	Bakara/231	وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُرُوا	Allah'ın âyetlerini sakın alaya almayın
12	يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ	Onların alaylarına karşılık veriyor	Bakara/15	اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمْدُدْهُمْ	Asıl onlarla alay eden Allah'tır
13	بَاهْزِلْ	Oyun, eğlence	Târık/14	وَمَا هُوَ بِبَاهْزِلٍ	O asla bir şaka değildir
14	وَأَهْشُ	Dallara onunla vuruyorum. Koyunların otlaması için yaprakları silkeliyorum	Tâhâ/18	أَتَوَكَّلُ عَلَيْهَا وَأَهْشُ بِهَا عَلَىٰ عَنَمِي	Ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkelerim
15	هَشِيمًا	Parçalanmış kuru ot	Kehf/45	فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيحُ	Sonra da bu bitkiler rüzgârın savurduğu çerçöp haline gelir
16	هَضْمًا	Noksan, eksiklik	Tâhâ/112	فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا	Ne zulme uğramaktan korkar ne yoksun bırakılmaktan.

17	مُطْعِنٍ	Çağırın için koşanlar	İbrâhim/43	مُطْعِنٍ مُّقْنِعِي رُءُوسِهِمْ	O gün başlarını dikerek (çağırıldıkları yere doğru) koşarlar
18	هَلُوعًا	Paniklediğinden dolayı canı sıkkin, aceleci, sabırsız	Meâric/19	إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا	Şüphesiz insan çok hırslı ve sabırsız olarak yaratılmıştır
19	أُهِلَّ بِهِ	Hayvanı Allah'tan başkası adına boğazlamak	Bakara/173	وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ	Allah'tan başkası adına kesilen
20	الْأَهْلَةَ	Aylar, hilaller	Bakara/189	يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلَةِ	Sana, hilalleri soruyorlar.
21	هَامِدَةً	Kuru, ölü	Hac/5	وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً	Yeryüzünü de ölü, kupkuru görürsün
22	مُنْهَمِرٍ	Bol ve hızlı şekilde dökülen (yağan)	Kamer/11	فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ	Biz de göğün kapılarını dökülürcesine yağan bir yağmurla açtık
23	هَمَزَةٍ	Çok ayıplayan	Hümeze/1	وَيَلِّ لِكُلِّ هَمَزَةٍ لُْمَزَةً	Arkadan çekiştiren, ayıp kusur arayan
24	هَمْسًا	Hafif/kısıks sesler	Tâhâ/108	فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا	Artık çok hafif sesler dışında bir şey işitemezsin
25	هَمَزَاتٍ	Dürtme, kışkırtma	Mü'minûn/97	وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ	Rabbim! Şeytanların gizli kışkırtmalarından sana sığınırım
26	وَمُهِمِّنًا	Şahit, güvenilir, denetleyen	Mâide/48	مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهِمِّنًا عَلَيْهِ	Kendisinden önceki kitapları tasdik edici ve onları denetleyici
27	الْمُهِمِّينِ	Ayakta tutan, koruyan	Haşr/23	الْمُؤْمِنُ الْمُتَمِّينِ	Kendisine güvenilendir, görüp gözeten ve yönetendir.
28	هُودًا	Yahudiler	Bakara/135	وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا	Onlar, “Yahudi veya hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız” dediler
29	هُدًى	Tövbe ettik, döndük	A'râf/156	إِنَّا هُدًى إِلَيْكَ	Şüphesiz biz sana döndük
30	هَارٍ	Düşen, düşmüş	Tevbe/109	أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى شَقَا جُرْفٍ هَارٍ	Uçurumun kenarına kurarak onunla birlikte cehennem ateşine yuvarlanan mı?
31	هُوَئِلَا	Yavaş yavaş, ağır ağır	Furkân/63	يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْئِلًا	Yeryüzünde vakarla yürüyen
32	أَهْوَنَ	Aşağılama, rezillik	En'am/93	الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ أَهْوَنَ	Bugün zillet azabıyla cezalandırılacaksınız
33	أَهْوَنُ	Basit, kolay	Rûm/27	وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ	Bu O'nun için pek kolaydır
34	هَوَاءً	Gök ve yer arasındaki hava	İbrâhîm/43	لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْقِدَهُمْ هَوَاءً	Gözleri göğe dikilmiş bir vaziyette koşarlar
35	أَفْقِدَهُمْ هَوَاءً	Kalpleri boştur, akılları bulunmaz veya şaşkınlıktan kalpleri bomboştur anlamazlar	İbrâhîm/43	لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْقِدَهُمْ هَوَاءً	Gözleri göğe dikilmiş bir vaziyette koşarlar
36	اسْتَهْوَتْهُ	Saptırdı, yoldan çıkardı	En'am/71	كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانٌ	Açık arazide şaşkın bıraktığı kimse gibi mi

37	هَوِيَ إِلَى	Hayatlarında sürekli bir işle uğraşırlar	İbrâhîm/37	فَاجْعَلْ أَفْتَدَةً مِنَ النَّاسِ هَوِيَ إِلَيْهِمْ وَأَرْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ	Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver
38	مَهِيلاً	Akışkan	Müzzemmil/14	وَكَانَتْ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلاً	Dağlar savrulan kum yığınları halini alır
39	الْهِيمِ	Çok susamış ama içecek bir şey bulamama, yani susuzluktan içi yanıp tutuşan develer gibi (içmek)	Vâkıa/55	فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ	Hem de susamış develerin suya kanmaz içişleriyle
40	يَهِيمُونَ	Amaçsızca dolaşırlar	Şarâ/25	أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ	Görmez misin ki hiç şüphe yok, onlar, her vâdide sersemce dolaşıp dururlar
41	هَيْهَاتَ	Uzaklıktan kinaye için kullanılır, isim fiildir	Mü'minûn/36	هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ	Hâlbuki bu size vaad olunan şey, ne kadar da uzak

3.2.27. Vâv (و) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet	Âyet Meâli
1	يُوقِظُهُنَّ	Helak eder	Şûrâ/34	أَوْ يُوقِظُهنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ
2	وَبَالَ	Kötü sonuç, netice	Mâide/95	لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِه
3	وَبِيلاً	Hazmı ağır ve zor	Müzzemmil/16	فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلاً
4	يَزْكُمُ	Eksiltmeyecek, zayi etmeyecek	Muhammed/35	وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَفْزُقَكُمْ أَعْمَالُكُمْ
5	وَالْوَتْرِ	Tek, benzersiz	Fecr/4	وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ
6	الْوَتِينَ	Kalbin ana atar damarı	Hâkka/46	ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ
7	مِيثَاقًا	Sağlam ahid	Nisâ/21	وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا
8	أَوْثَانًا	Sureti olmayan put	Ankebût/17	إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا
9	وَجَبَتْ	Düştü	Hac/36	فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا

10	وَجِدْكُمْ	Sizin gücünüz, imkânınız	Talâk/6	أَسْكُنُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِّنْ وَجْدِكُمْ	Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, turduğunuz yerin bir bölümünde oturtun
11	فَأَوْجَسَ	İçinde gizledi, içten hissetti	Tâhâ/67	فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُّوسَىٰ	Bunun üzerine Mûsâ içinde bir korku hissetti
12	أَوْجَعْتُمْ	Koşturdunuz, hızlıca hareket ettiniz	Haşr/6	فَمَا أَوْجَعْتُمْ	Koşturmuş değilsiniz
13	وَجَلَّتْ	Korktu, ürperdi	Enfâl/2	إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ	Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir
14	وَجْهَهُ	Yön, kible	Bakara/148	وَلِكُلِّ وُجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيَهَا فَاسْتَبِقُوا الْحَيَاتِ	Herkesin yöneldiği bir kiblesi vardır
15	وَجْهَ النَّهَارِ	Gündüzün ilk vakitleri	Âl-i İmrân/72	آمِنُوا بِالَّذِي أُنْزِلَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَآخِرُوهُ	Müminlere indirilmiş olana sabahleyin (görünüşte) inanıp akşamleyin inkâr edin
16	أَوْحَيْتُ	Ben illettim, ulaştırdım	Mâide/111	وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي	Hani birde, "Bana ve Peygamberime iman edin" diye havarilere ilham etmiştim
17	وَأَوْحَىٰ	İlham etti	Nahl/68	وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ	Rabbin bal arısına şöyle ilham etti
18	وَدَّ	Temenni etmek, severek istemek	Bakara/109	وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ	Kitap ehlinden birçoğu ... isterler
19	الْوَدُودُ	Çok seven	Burûc/14	وَهُوَ الْعَفُورُ الْوَدُودُ	O, çok bağışlayandır, çok sevendir
20	وَدًّا	Cahiliye Araplarının Kur'an'da ismi geçen/sayılan beş putundan biri	Nuh/23	لَا تَذَرْنِ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا	Vedd'i, Süvâ'ı bırakmayın
21	وَدَّعَاكَ	Terk etti	Duhâ/3	مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ	Rabbin seni terk etmedi, sana darılmadı da
22	الْوَدَقَ	Yağmur	Rûm/48	فَتَرَى الْوَدَقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ	Nihayet yağmurun onların arasından çıktığını görürsün
23	الْثَّرَاثَ	Miras	Fecr/19	وَتَأْكُلُونَ الثَّرَاثَ أَكْلًا لَّمَّا	Haram helâl demeden mirası alabildiğine yiyorsunuz
24	وَارِدَهُمْ	Sucularını	Yûsuf/19	فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ	Sucularını suya göndermişlerdi.
25	وَرْدَةً	Gül rengi gibi parlayan	Rahmân/37	فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ	Yanıp kızaran yağ gibi kırmızı gül haline geldiği zaman
26	وَرْدًا	Susuz	Meryem/86	وَنَسُوهُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَرْدًا	Günahkârları da susuz olarak cehenneme sürdüğümüz gün
27	بِورِقِكُمْ	Gümüş paranız	Kehf/19	فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَٰذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ	Şimdi siz, içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin

28	تُورُونَ	Tutuşturmak	Vâkıa/71	أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ	Söyleyin şimdi bana, tutuşturmakta olduğunuz ateşi
29	التَّوْرِيَّةُ	Işıltı, nur	Âl-i İmrân/3	وَأَنْزَلَ التَّوْرِيَّةَ وَالْإِنْجِيلَ	Tevrat'ı ve İncil'i indirmiştir
30	وِزْرًا	Günah, onun aslı ağır yük taşımaktır	Tâhâ/100	فَأَنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وِزْرًا	Bilsin ki kıyamet günü ağır bir günah yüklenecektir
31	أَوْزَارَهَا	Silah	Muhammed/4	حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا	Ki böylece savaş ağır yüklerini indirsın
32	لَا وَرَرَ	Sığınacak yer yoktur	Kıyâmet/11	كَلَّا لَا وَرَرَ	Hayır, sığınacak bir yer yoktur
33	أَوْزِعْنِي	Bana ilham et	Ahkâf/15	قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي	Beni muvaffak kıl
34	يُوزَعُونَ	Engellenir, hapsedilir	Fussilet/19	فَهُمْ يُوزَعُونَ	Hepsi bir araya getirilir
35	مُوزُونٍ	Miktar, ölçü	Hicr/19	وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مُّوزُونٍ	Yine orada miktarı ve ölçüsü belirli olan şeyler bitirdik
36	وَسَطًا	Adilce seçim	Bakara/143	وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا	Sizi mutedil bir millet kıldık
37	وُسْعَهَا	Onun gücü, taşıma gücü	Bakara/233	لَا تُكَلِّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا	Bir insan ancak gücü yettiğinden sorumlu tutulur
38	وَسَقٍ	Topladı, yükseldi anlamına geldiği de söylenmiştir	İnşikâk/17	وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقٍ	Geceye ve içinde topladıklarına
39	اَنْسَقَى	Tam oldu, kemale erdi, gece onunla doldu ve geceye hâkim oldu	İnşikâk/18	وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ	Dolunay halindeki aya
40	الْوَسِيلَةَ	Güç sahibine yakınlık	Mâide/35	وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ	Ona yaklaşmaya vesile arayın.
41	لِلْمُتَوَسِّينَ	Düşünenler, feraset sahipleri	Hicr/75	إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّينَ	Şüphesiz bunda düşünüp görebilen kimseler için ibretler vardır
42	يُوسُوسُ	Ona bir sır verdi	Nâs/5	الَّذِي يُوسُوسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ	İnsanların kalplerine vesvese veren
43	لَا شَيْئَةَ	Asıl renginden farklı rengi olmayan	Bakara/71	لَا شَيْئَةَ فِيهَا	Hiç alacası olmayan
44	وَاصِبٌ	Devamlı, sürekli	Sâffât/8	دُخُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ	Onlar için sürekli bir azap da vardır

45	بِالْوَصِيدِ	Avlu, iç bahçe. Kehf ehlinin kapılarının önünde	Kehf/18	وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ <u>بِالْوَصِيدِ</u>	Köpekleri de mağaranın girişinde iki kolunu uzatmış
46	مُؤَصَّدَةٌ	Üzerlerine kapatılmış	Beled/20	عَلَيْهِمْ نَارٌ <u>مُؤَصَّدَةٌ</u>	Üzerlerinde etrafı sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır
47	وَصِيلَةٍ	Vesîle	Mâide/103	مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِيَةٍ وَلَا <u>وَصِيلَةٍ</u> وَلَا حَامٍ	Allah ne "Bahîre" ne "Sâibe", ne "Vasîle" ne de "Hâm" diye bir şey meşru kılmamıştır
48	وَصَلْنَا	Birbiri ardınca takip ettirdik	Kasas/51	وَلَقَدْ <u>وَصَلْنَا</u> لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ	Gerçek şu ki düşünüp öğüt alsınlar diye biz sözü (vahyi) onlara birbiri ardınca ulaştırmışızdır
49	وَلَا وَضَعُوا	Acele ederlerdi	Tevbe/47	<u>وَلَا وَضَعُوا</u> خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمْ الْفِتْنَةَ	Sizi fitneye düşürmek için aranızda koşturacaklardı
50	مَوْضُوعَةٍ	İşlenmiş dokuma ürünleri	Vâkıa/15	عَلَى سُرُرٍ <u>مَوْضُوعَةٍ</u>	Mücevherâtla işlenmiş tahtlar üzerindedirler
51	وَطَنًا	Muvafakat, uyuşma, örtüşme	Müzzemmil/6	إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ <u>وَطَنًا</u> وَأَقْوَمُ قِيَالًا	Şüphesiz gece kalkışı, (kalp ve uzuvlar arasında) tam bir uyuma ve sağlam bir kıraata daha elverişlidir
52	وَطَرًا	İhtiyaç	Ahzâb/37	فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا <u>وَطَرًا</u>	Zeyd eşinden yana isteğini yerine getirince
53	وَمَوْعِظَةً	İşin sonunu göstererek korkutma	Nûr/34	<u>وَمَوْعِظَةً</u> لِلْمُتَّقِينَ	Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için bir öğüt
54		Koruyor, muhafaza ediyor	Hâkka/12	لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذَكِيرَةً وَنَعِيَهَا أَذُنًا وَاعِيَةً	Onu sizin için bir ibret ve öğüt yapalım ve belleyici kulaklar onu bellesin diye
55	بِمَا يُوعُونَ	Topladıklarını, biriktirdiklerini	İnşikâk/23	وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا <u>يُوعُونَ</u>	Halbuki Allah, içlerinde ne sakladıklarını çok iyi bilir
56	وَفَدًا	Develerin üzerindeki konuklar	Meryem/85	يَوْمَ نَخْشِرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ <u>وَفَدًا</u>	Gün gelecek, takvâ sahiplerini seçkin konuklar olarak rahmânın huzurunda toplayacağız
57	يُوفِضُونَ	Acele acele gidiyorlar	Meâric/43	كَأَنَّهُمْ إِلَى نُصْبٍ <u>يُوفِضُونَ</u>	Dikili putlara akın akın gidercesine
58	تَوَفَّاهُمْ	Vefat ettirmek	Nisâ/97	إِنَّ الَّذِينَ <u>تَوَفَّاهُمْ</u> الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ	Kendilerine zulmetmekte iken meleklerin canlarını aldığı kimseler var ya
59	وَقَبَّ	Girmek, başlamak	Felâk/3	وَمِنْ شَرِّ عَاسِقٍ إِذَا <u>وَقَبَّ</u>	Karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden
60	مِيقَاتٍ	Tayin edilmiş, istenilen vakit, belirlenen zaman	Vâkıa/49	لَمَجْمُوعُونَ إِلَى <u>مِيقَاتٍ</u> يَوْمٍ مَعْلُومٍ	Mutlaka belli bir günün belli bir vaktinde toplanacaklardır

61	وَقَارًا	Ağır başlılık	Nûh/13	مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا	Size ne oluyor da Allah için bir vakar (saygınlık, büyüklük) ummuyorsunuz?
62	الْوَاقِعَةُ	Kıyamet	Vâkıa/1	إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ	Kesin gerçekleşecek (olan Kıyamet) koptuğu zaman
63	مُتَّكِّئًا	Koltuk yastığı, oturma yeri, yemek	Yûsuf/31	وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكِّئًا	Onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı
64	فَوَكَرَهُ	Parmaklarını avucunda toplayıp onun döşüne vurdu	Kasas/15	فَوَكَرَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ	Mûsâ da ona bir yumruk indirip onu öldürdü
65	وَكَيْلًا	İşlerinde kefil	Nisâ/171	وَكَفَى بِاللَّهِ وَكَيْلًا	Vekil olarak Allah yeter.
66	وَلَيْجَةً	Ondan olmadığı halde ona giren şey	Tevbe/16	وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلَيْجَةً	Allah'tan, peygamberinden ve müminlerden başkasını sırdaş edinmeyenleri
67	تُولِجُ	Birbirinden olmayan iki şeyi girdirirsin	Âl-i İmrân/27	تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ	Geceyi gündüze katarsın
68	وَلَدَانِ	Gılman	Vâkıa/17	يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ	Çevrelerinde, (hizmet için) ölümsüz gençler dolaşır
69	الْوَلَايَةِ	Emir makamı, zafer/yardım	Kehf/44	هَٰذَا لِكَ الْوَلَايَةِ لِلَّهِ الْحَقِّ	İşte bu durumda velayet yalnızca hak olan Allah'a mahsustur
70	مَوْلَا	Veli, azat eden, akraba	Bakara/286	وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا	Bizi affet, bizi bağışla, bize acı! Sen bizim Mevlâmızsın
71	فَأُولَىٰ لَهُمْ	Onları tehdit etti	Muhammed/20	فَأُولَىٰ لَهُمْ	Onlara yakışan da budur
72	وَلَا تَنِيًّا	Ara vermeyin, uzaklaşmayın	Tâhâ/42	وَلَا تَنِيًّا فِي ذِكْرِي	Beni anmakta gevşeklik göstermeyin
73	وَهَاجًا	Yanan, tutuşmuş	Nebe/13	وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا	Alev alev yanan aydınlatıcı ve ısıtıcı bir kandil yarattık
74	وَهْنًا	Zayıflık, güçsüzlük	Lokmân/14	حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ	Annesi onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır
75	وَاهِيَةً	Yarılması ve güçsüzlüğü	Hâkka/16	وَأَنشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ	Gök de yarılmış ve artık o gün o da çökmeye yüz tutmuştur
76	وَوَيْلٌ	Helak olsunlar, cehennemde bir vadi, irin	Bakara/79	وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ	Vay kazandıklarından dolayı onların hâline

3.2.28. Yâ (ي) Harfi

Sıra no	Kelime	Şiirdeki Açıklaması	Geçtiği Âyet		Âyet Meâli
1	لَا تَيَاسُوا	Ümit kesmeyin	Yûsuf/87	وَلَا تَيَاسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ	Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin
2	يَيَّاسٍ	Anlarlar	R'ad/31	أَفَلَمْ يَيَّاسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا	İman edenler anlamadılar mı ki, Allah dileseydi bütün insanları doğru yola erdirtirdi
3	يَبْسًا	Kuru	Tâhâ/77	فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِي الْبَحْرِ يَبْسًا	Onlara denizde kuru bir yol aç
4	يَسِيرٌ	Kolay, basit	Fâtır/11	إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ	Şüphesiz bu Allah'a kolaydır
5	الْيَسِيرِ	Az, küçük	Yûsuf/65	ذَلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ	Çünkü bu getirdiğimiz az bir zahiredir
6	وَالْمَيْسِرِ	Kumar, bahis	Bakara/219	يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ	Sana içkiyi ve kumarı sorarlar
7	الْيَمِّ	Derya, deniz	Tâhâ/97	لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا	Biz onu elbette yakacağız ve onu muhakkak denize savuracağız
8	تَيَمَّمُوا	Yönelin, hedefleyin	Bakara/267	وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ	Bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın
9	بِالْيَمِينِ	Kuvvet ve kudret ile	Hâkka/45	لَا خُدْنَا مِنْهُ بِلَايَمِينٍ	Mutlaka onu kudretimizle yakalardık
10	وَيَنْعِهِ	Yetişkinlik. Meyvenin olgunluğa ulaşması	En'am/99	انْظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ	Bunların meyvesine, bir meyve verdiği zaman, bir de olgunlaştığı zaman bakın

SONUÇ

Kur'ân'da garip lafızların varlığı hususunda alimler ihtilaf etmişlerdir. Bu ihtilaf ulemanın meseleye farklı açılardan bakmasından dolayı ortaya çıkmıştır. Alimlerin bazıları Kur'ân-ı Kerîm'in icaz özelliğine atıfta bulunarak Arapça olmayan bir kelimenin Kur'ân'da var olmayacağını iddia ederken; karşıt görüşü savunan alimler de İslamın evrenselliğine vurgu yaparak, farklı dillerden Arapçaya girmiş olup muarreb olan kelimelerin varlığına inanmaktadırlar. Lafızlar asıl itibariyle yabancı kökenli olup, hali hazırda Arapçadır; ancak Araplar tarafından alınıp kendi dillerine uygun bir hale getirilmiştir diyen uzlaştırmacı görüş ise iki grubun görüşlerini de doğru kabul etmektedir. Buradan hareketle şunu diyebiliriz ki bir kelime eğer başka bir dile girmişse artık o kelime yeni bir kimliğe bürünmüştür ve ordaki anlamıyla ele alınması gerekmektedir. Çünkü bu kelime artık o yeni dilin bir üyesidir ve oraya aittir. Nitekim Irâkî'nin Kur'ân'daki garip lafızları ele aldığı *el-Elfiyye fi-Garibi'l-Kur'an* adlı eseri incelendiğinde lafızların Kur'ân'ın icaz özelliğine herhangi bir olumsuz etkisi olmayıp bilakis Kur'ân'ın beşerüstü bir kitap oluşuna bir delil niteliğindedir. Bu kelimelerin bilinmesi Kur'ân'ın evrenselliğine ve anlam zenginliğine katkı sağlamaktadır.

İslam medeniyeti tarihinde 725-806/1325-1404 yıllarında yaşamış ve yaşadığı zamana iz bırakmış meşhur bir âlim olan Zeynuddin el-Îrâkî, küçüklüğünden itibaren içerisine ilim aşkı dolmuş ve bu uğura hayatını adanmıştır. Meşhur Hanefî alimlerinden olan İbnü't-Türkmânî ve Şâfiî alimlerinden Takiyyuddin Subki gibi dönemin önemli alimlerinin ders halkalarında kendisini geliştirme imkânı bulmuş ve kendisinden sonra da başta oğlu olmak üzere Heysemî ve İbni Hacer el-Askalânî gibi ilimde söz sahibi talebeler yetiştirmiştir. Hocaları onun zekâ ve kavrayış yeteneğini farkederek onu hadis ilmine yönlendirmek suretiyle Irâkî'nin bu alanda söz sahibi olmasına vesile olmuşlardır. Hadis ilminde meşhur olmasının yanı sıra diğer islami ilimlerde de hatırı sayılır derecede yeterliliği de gözden kaçmamaktadır. Her ne kadar, İbnu's-Salah'ın *Ulûmu'l-Hadis*'ini 1002 beyitte özetleyerek kaleme aldığı Elfiyye türündeki *Tebsiratü'l-Mübtedî ve Tezkiretü'l-Müntehâ* adlı manzum çalışmasıyla ün salmış olsa da Irâkî'nin Elfiyye alanında yazmış olduğu fakat hadis alanındaki kadar ön plana çıkmayan bir diğer manzum çalışması da *el-Elfiyye fi-Garibi'l-Kur'an*'dır. Müellifin hadis alanında ünsiyet kazanmış olması Garibu'l-Kur'an'a dair yazmış olduğu bu manzumesini hadis alanında yazmış olduğu elfiyyesinin gölgesinde bırakmıştır. Bunun yanı sıra eserde aruz vezni bağlamında metin içerisinde tam bütünlük sağlanamaması ve bu eser üzerine çok fazla çalışma yapılmaması nedeniyle eser günümüzde pek bilinmemektedir. Ayrıca bu hususta tespit

edilebildiği kadarıyla, elfiyye alnında Garîbu'l-Kur'an'a dair yazılmış başka bir manzum eserin varlığının bilinmediğine vurgu yapmak gerekir. Bu sebeple gerek manzum eserin tanıtılması gerekse eserdeki ilmi birikimin bilinmesinin önemi ve İslamî ilimlere katkı sağlaması gayesiyle bu eser incelenmiştir.

Günümüz koşullarında bir ilmî disiplinin şiir üslubunda kaleme alınmasını idrak etmek zor olsa da geçmiş dönemde ezberleme yetisini kolaylaştırması ve hafızalarda kalıcılığını artırması yönüyle bir ilmin nazım tarzıyla yazılması nesire göre daha ön planda olan ve tercih edilen bir türdür. Arap edebiyat tarihine bakıldığında şiirin Araplar nezdinde önemli bir yeri vardır. Arap toplumunun şifahi bir kültür ögesi olan şiir, öteden beri edebî ve ilmî bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Türünün bir özelliği olarak şiir, yazarın duygu, düşünce ve hislerini karşıya aktarmak için kaleme aldığı bir metin türü olsada; bazen sadece bir ilmî mevzu çerçevesinde duygu ve hislerden uzak resmî bir üslup ve bilimsel bir tarzda kaleme alınan önkelerini de görmek mümkündür.

Ele aldığımız eser didaktik bir şiir olup, yukarda bahsedildiği gibi alışlagelmiş bir şiir tarzında olmayıp, ilmî yönü ağır basan ve bu sebeple bünyesinde sanatsal unsur barındırmayan bir çalışmadır. Bir ilmi disiplin çerçevesinde şekillenmesi, öğrencinin talebine karşılık anlık ifadelerle yazılması, sanatsal bir kaygı güdülmemesinden dolayı, şekil itibariyle aruz yönünden sıkıntılar gözlemlenebilmektedir.

Bunun yanısıra özelde bir lügat çalışması niteliğinde olan bu eserde, Irâkî genel itibariyle kelimeleri kendi yorumlarıyla açıklamış olsa da Endelüsî'nin *Tuhfetü'l-erîb bimâ fi'l-Kur'ân mine'l-garîb* eserinden büyük ölçüde istifade etmiştir. Nitekim Ebu Hayyân'ın öğrencisi olan Takıyyüddin es-Sübkî, aynı zamanda Irâkî'nin de hocasıdır. Netice itibariyle eserinden büyük ölçüde ondan etkilenmiş olması da tabiidir. Ancak Irâkî Ebu Hayyân'dan farklı olarak eserini hem kelimelerde alfabetik sırayı göze alarak hemde nesir türünde yazılmış olan bir eseri nazma çekerek kaleme almıştır. Zaman zaman da kendisinin dışında tefsircilerin bakış açılarına yer vermiştir. Kelimeleri açıklarken kullandığı diğer kelimeler vezin ve kafiyyeye uygun olması için bazen anlaşılması zor bir hale gelmiş olsa da eser garip lafızları tefsir etmede önemli bir konuma sahiptir.

KAYNAKÇA

- Abdunnûr**, Cebbûr, *el-Mu'cemu'l-Edebî*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1984.
- Abdurrahîm**, Muhammed, Nasrullah, Ahmed, *Garîbu'l-Kur'ân fî Şi'ri'l-Arab-Suâlâtu Nâfi 'b. el-Ezrak ilâ İbn Abbâs*, Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1993.
- Abdurrahman**, Memdûh, *el-Manzûmet'un-Nahviyyetu Dirase Tahliliyye*, Dâru Ma'rifetu'l-Cam'iiyyeti, İskenderiyye, 2000.
- Abduttevvâb**, Ramazan, *Fusûl fî Fıkhi'l-Arabiyye*, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1999.
- Abdülhadioğlu**, Ahmed, "Arap Edebiyatında Didaktik Şiirin Ortaya Çıkışı ve Arap Grameri Konusunda Yazılan Başlıca Manzumeler", *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, Tem. 2018, c. 3, sayı. 1, ss. 20-34.
- Acar**, Ömer, *Arap Dilinde Ta'rîb Olgusu Açısından Garibu'l-Kur'an*, (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2007).
- Afgânî**, Sa'îd, *Esvaku'l-Arabi fî'l-Cahilyyeti ve'l-İslami*, Daru'l-Fikr li'Tiba'ati ven'Neşr, Beyrut, 1974.
- _____ *min Tarihi'n-Nahvi*, Daru'l-Fikr, Beyrut, tsz.
- Alper**, Ö. Mahir, "İbn Sina", *DİA*, XX, İstanbul, 1999.
- Altıkulaç**, Tayyar, "İbnü'l-Cezerî", *DİA*, XX, İstanbul, 1999.
- Arslan**, Şükrü, *İbnu'l-Yezidi ve Garîbu'l-Kur'ân'ı*, (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 1982).
- Aşmâvî**, Muhammed Zeki, *Kadâyâ el-Nakdi'l-Edebî Beynel Kadîm ve'l-Hadîs*. Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut, 1979.
- Atik**, Abdulaziz, *el-Edebu'l-'Arabî fî'l-Endelüs*, Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut, 1972.
- Avni**, Hasan, *Tatavvuru'd-Dersi'n-Nahviyyi*, Camiatu'd-Duveli'l-Arabiyye, Mâ'hedu'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-Ulyâ, Kahire, 1970.

Ayyıldız, Erol, “Ebu’l-Atâhiye”, *DİA*, X, İstanbul, 1994.

Baba, Muhammed Züheyr, *Min Müellefatı İbn Sînâ*, Camia’ti Halep Ma’hedu et-Turâsi’l-İlmiyyi’l-Arabiyyi, Halep, 1984.

Bağdatlı İsmâil Paşa, İsmail b. Muhammed b. Emin b. Mîr Selîm el-Bâbânî el-Bağdâdî, *Hediyyetu’l-ârifîn Esmâu’l-Muellifîn ve Âsâru’l-Musannifîn min Keşfi’z-zunûn*, Muessesetu’t-Tarîhu’l-Arabî, İstanbul, 1951.

Başkale, Fehmi, *Zeynuddîn-i Irâkî’nin Hayatı, Eserleri ve Hadis İlmindeki Yeri* (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, 2015).

Bin‘ali, Ahmed b. Hacer b. Muhammed âl Bûtâmî, *Neylu’l-Emâni Şerhu Manzumati ‘Abdilaziz b. Sâlih el-İhsâi el-Musemmâ Mebâsimi’l - Gavâni fi-Nazm ‘İzziyyeti’z - Zencâni fi ‘İlmi’s -Sarf*, Muessesetu Dârel-‘Ulum, 1968.

Birişık, Abdulhamit, “Kur’ân”, *DİA*, XXVI, Ankara, 2002.

Bostan, İdris, “Ba’lebek”, *DİA*, V, İstanbul, 1992.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu’fî, *Sahîhu’l-Buhârî*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2002.

Bulut, Ali, “Mansûr et-Tabelâvî, Hayatı, Eserleri ve Nazmu’l-istiâre Adlı Manzûmesi”, *İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası*, Sayı 23 (2013-2).

_____ “Tablâvî”, *DİA*, II, Ankara, 2019,

Bustânî, Butrus, *Udebâu’l-Arab fi’l-U’sûri’l-Abbâsiyye*, Hindâvî, Kâhire, 2014.

Bûtî, el-Ramazan, *Min Revâii’l-Kur’ân*, Daru’l-Fârâbî, Şam, 2007.

Heyet, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, İnterpress Basın ve Yayıncılık, ts, İstanbul.

Cerrahoğlu, İsmail, “Garîbu’l-Kur’ân”, *DİA*, XIII, İstanbul, 1996.

_____ “Tefsirde Atâ b. Ebî Rabah ve İbn Abbas'dan Rivayet Ettiği Garîbu’l-Kur’ânı”, *AÜİFD*, s.22 /1, Nisan 1978.

Cezerî, Ebu’s-Se’âdât Mecduddîn el-Mubârek b. Esîruddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, *en-Nihâye fi Garîbi’l-Hadis ve’l-Eser*,

thk. Mahmud Muhammed Tenâhi, Mektebetu Daru'l-İlmiyye. Beyrut, 1973.

Clot, Andre, *Kölelerin İmparatorluğu, Memlüklerin Mısır'ı*, Trc. Turhan Ilgaz, İstanbul, Epsilon Yay., 2005.

Cumahî, İbn Sellam, *Tabakâtu Fuhûli 'ş-Şu'arâ*, thk. Mahmud Muhammed Şâkir, Daru'l-Medenî, Cidde, tsz.

Cürcânî, Ebu Bekir Abdulkahir b. Abdirrahman b. Muhammed, *Kitabu Delail'il-İ'caz*, Mektebetu'l Hanci, Kahire, 2008.

Çelebi, Kâtip, “*Keşfu'z-Zunûn an Esmâi'l-Kutub ve'l-Funûn*”, thk. Mehmed Şerefu'd-Dîn Yaltakaya, Muessesetu't-Târîhi'l-Arabî, Beyrut, ty.

Çelik, Ömer, *Tefsîr Usûlü ve Tarihi*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2013.

Çetin, Altan, *Memlük Devletinde Askeri Teşkilat*, İstanbul, Eren Yay., 2007.

Çetin, Nihad M., “Aruz”, *DİA*, III, 1991.

Çetin, Nihad Mazlum, *Eski Arap Şiiri*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011.

Dayf, Şevki, *et-Tetavvur ve't-Tecdîd fi'ş-Şi'ri'l-Umevî*, Daru'l-Ma'arifi'l-Mısriyye, Kahire 1995.

_____ *Târîhu'l-Edebi'l-Arabi el-'Asru'l-Câhilî*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1965.

_____ *Târîhu'l-Edebi'l-Arabi el-Asru'l-Abbâsi'l-Evvel*, Daru'l-Mearif, Kâhire, 1966.

Demir, Mehmet, “Kur'an'ı Anlamada Garîbu'l-Kur'an'ın Yeri ve Kurtubî'nin Garîbu'l-Kur'an'a Yaklaşımı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 40, Şanlıurfa, 2018.

Demirci, Muhsin, *Tefsir Usûlü*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2017, baskı;59.

Demirhan Erdemir, Ayşegül, “Dâvûd-i Antâkî”, *DİA*, İstanbul, 1994, IX.

Dîneverî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kuteybe, *Kitâbu Garîbi'l-Kur'an*, Dâru Tayyibetu'l-Hadâra, Mekke, 2019.

Durmuş, İsmail, “el-Emsile”, *DİA*, İstanbul, 1995, XI.

_____ “Şiir”, *DİA*, İstanbul, 2010, XXXIX.

_____ “Kafiye”, *DİA*, İstanbul, 2001, c. XXIV.

Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *Tuhfetu’l-erîb bimâ fi’l-Kurân mine’l-garîb*, Thk. Semîru’l-Meczûb, el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrût, 1988.

Ebû Zeyd, Sâmî Yûsuf, “*Tezevvûku’n-Nass’il-Edebî*”, Dâru’l-Mesîra li’l-Neşri ve li’t-Tevzî’, Ummân, 2012.

Ebü’l-Atâhiye, thk. Ebû İshak b. el-Kâsım b. Süveyd, “*Dîvânu Eb’il-‘Atâhiye*”, Dâru Beyrût, Beyrût, 1986.

Eker, Celal, *el-Îrâkî ve Tefsîru’l-Kur’ân’ın Özellikleri*, (Doktora tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2009).

Elmalî, Hüseyin, Muhammed b. Ebû Bekir er-Razi ve *Tefsîru’l-Garîbu’l-Kur’ân*, (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 1986).

Endelüsî, Ebu’l-Hasan Alî b. İbrahim, *Urcûzetu’l-Fevâkihi’s-Sayfiyye ve’l-Harîfiyye*, el-Mecma’u’s-Sekâfî, Ebu Zaby, 1999.

Erdem, İdris, “eş-Şi’ru’t-Ta’lîmî ve Mulhâtu’l-Î’râb Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 39, 2014.

Ergin, Ali Şakir, Durmuş, İsmail, “İbnu’l-Verdî, Zeynuddin” *DİA*, İstanbul, 2000.

Ergün Mustafa, “Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları”, *A.K.Ü. Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Afyon, 1996.

Ferâhî, Abdulhamid, *Mufredâtu’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Ecmel Eyyûb el-İslahî, Daru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut, 2002.

Fîruzabâdî, Mecduddîn Ebû Tâhir Muhammed b. Ya’kûb, *Besâiru Zevî’t-Temyîz fî letâîfi’l-Kitâbi’l-Azîz*, thk. Muhammed Ali en-Neccar, Meclisü’l-A’la li şu’uni’l-İslamiyye, Kahire, 1996.

Fück, Johan, *el-Arabiyye-Dirâsât fî’l-Luga ve’l-Lehecât ve’l-Esâlîb*, trc. Ramazan Abdu’ttevvâb, Mektebetu’l-Hâncî, Kahire, 1980.

Ganîmân, Hasan b. Abdullah, *el-Manzûmâtu’n-Nahviyyeti ve Eseruhâ fî Ta’lîmi’n-Nahvi*, Kulliyyetu’l-Muallimîne, Riyad, 2000.

Gümüş, Sadreddin, “Garîbu’l-Kur’ân Tefsirinin Doğuşu”, *MÜİF Dergisi*, Sayı: 5-6, 1987-1988.

Gündüzöz, Soner, Ceviz, Nurettin, “Osmanlı Medrese Kültüründe Manzum İlmi Eser Geleneğinin Güzel Bir Örneği: Lûgat-i Yûsuf”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 10.

Güven, Hana, "İbn Mâlik'in Elfiyyesi ve Arap Gramerindeki Önemi". *Universal Journal of Theology*, 5 / 1 (Haz. 2020).

Hanay, Necattin, “Kıraât-ı Aşere’nin İmam, Râvî ve Tarîklerine Dair Manzum Bir Eser İncelemesi”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2012).

Heddâre, Muhammed Mustafa, *İtticâhâtu ’ş-Şi’ri ’l-Arabî fi ’l Karni’s-Sani’i el-Hicrî*, Dâru’l-Mearif, Kahire, 1972.

Hüseyin, Taha, *Min Hadîsi ’ş-Şi’ri ve’n-Nesri*, Dâru’l-Meârif, Basra, 1936.

Irakî, Zeynuddîn, *Şerhu et-Tebsira ve’t-Tezkira*, thk. Abdullatîf el-Hamîm, Mâhir Yâsin el-Fahl, Daru’l Kutubu’l İlmiyye, Beyrut, ty.

İbn Ca’fer, Ebu’l-Ferec Kudâme, *Kitabu Nakdu ’ş-Şiir*, Matba’atu’l-Cevânib el-Konstantiniyye, İstanbul, 1885.

İbnu’l-Enbâri, Ebû Bekir Muhammed b. Kasım b. Beşşar, *Kitâbu izâhi ’l-vakf ve ’l-İbtidâ’*, thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan, Şam, 1971.

İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *İnbâu’l-gumur bi Ebnâi’l-umur*, thk. Hasan Habeşî, Mısır, el-Meclisu’l-Âlâ li’ş-şuûni’l-İslâmiyye, 1998.

_____ *et-Telhîsu’l habîr fî tahrîci’r-Rafîi el-Kebîr*, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut, 1989.

_____ *Mecmau’l-müesses*, thk. Muhammed Şekûr el-Meyâdînî, Mussese’r-Risale, Beyrut, 1996.

İbni Malik, *Teshîlu’l-Fevâid ve-Tekmîlu’l-Mekâsid*, thk. Muhammed Kâmil Birkat, Daru’l-Kâtibi’l-Arabî, Kahire, 1967.

_____ *Şerhu’l-Kafiyeti’ş-Şafî’yyet*, thk. Abdulmun’im Herîdî, Dâru’l-Me’mûn li’t-Turâs, Mekke-i Mükerrime, 1982.

İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr, Muhammed Ahmed Hasbullah, Haşim Muhammed eş-Şâzeli, Daru'l-Meârif, Kahire, ty.

İbn Mu'tî, Zeynuddîn Yahyâ b. Abdilmu'tî b. Abdinnûr ez-Zevâvî el-Mağribî, *el-Fusûlü'l-Hamsûn*, (neşr. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî), İsa Baba Halebî, Kahire, 1977.

İbn Tağriberdî, Cemaluddîn Ebu'l-Mehasin Yusuf b. Tağriberdî el-Atabekî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l-mustevfâ ba'de'l-vâfi*, Kahire, Daru'l-Kutubu'l-Mısriyye, 1963.

İbnu'l Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf, *Gâyetu'n-nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ* Thk. Gotthef Bergstraesser, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 2006.

Kandemir, M. Yaşar, "İrâkî Zeynuddin", *DİA*, İstanbul, 1999.

_____ "Heysemî", *DİA*, İstanbul, 1995.

Kara, Necati, "Ebân b. Abdilhâmîd", *DİA*, İstanbul, 1994.

Kayrevânî, Ebû Alî el-Hasan b. Reşîk, *el-Umde fî Sinâ'ati's-Şi'ri ve Nakdihi*, thk. Abdulvâhid Şağlân, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 2000.

Kelbî, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Gırnâtî, *et-Teshîl li-Ulûmi't-tenzîl*, thk. Muhammed Salim Haşim Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1995.

el-Kettânî, Abdu'l-Hay b. Abdu'l-Keb'ir, *Fihrisu'l-fehâris ve'l-Esbât*, thk. İhsan Abbas, Dârü'l-Ğarbu'l-İslamiyyi, Beyrut, 1982.

Kettânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca'fer b. İdrîs, *Risâletu'l-mustatrafe li Beyâni Meşhûrin Kütübi Sünneti'l-Müşerreffe*, thk. Muhammed Muntasır b. Muhammed Zemzemî b. Muhammed Ca'fer el-Kettânî, 5. Baskı, Daru'l-Beşâiri'l-İslâmiyyeti, Beyrut, ty.

Kılıçer, M. Esat, "Birmâvî Muhammed b. Abdüddâim", *DİA*, İstanbul, 1992,

- Kortantamer**, Samira *Bahri Memlûklerde Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, İzmir, Ege Üniversitesi Eğitim Fak. Yay., 1993.
- Kurt**, Mustafa, *Garîbu'l-Kur'an ve Garîbu'l-Kur'ân'a Dair Müstakil Eserler*, (Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1984),
- Makrîzî**, Ebû Muhammed (Ebu'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed, *es-Sulûk li ma'rifeti duveli'l-mulûk*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Beyrut Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1997.
- Mantran**, Robert, "Hama", *DİA*, İstanbul, 1997, XV.
- el-Fâsî**, Ebü't-Tayyib Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmet b. Alî el-Hasenî, *Zeylû't-Takyîd fî ruvâtî's-sünen ve'l-mesânid*, thk. Kemal Yûsuf el-Hût, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye Beyrut, 1990.
- Ömer**, Ahmed Muhtar, *Mu'cemu'l Lügati'il Arabiyyet'il-Muasıra*, Âlimu'l-Kutûbi, Kahire, 2008.
- Öymen**, Hıfzurrahman Raşit, "İslamiyet'te Eğitim ve Öğretim Hareketleri", I, *AÜİFD*, XI, Ankara, 1963.
- Özen**, Şükrü, "İbnü's-Şihne Ebü'l-Fazl", *DİA*, İstanbul, 2000.
- Özkan**, Halit, "Suyûtî", *DİA*, İstanbul, 2010.
- Paksoy**, Kadir, *İbn Kesir'in Hayatı, Eserleri ve Hadis İlmindeki Yeri*, (Doktora Tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, 1999).
- Salih A.** Baylû, "Havle's-Şi'ri't-Ta'limî", *Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye bi'l-Medîneti'l-Münevvera*, 14 Kasım, 2010.
- Sâlih**, Subhi, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İlmi'l-Melâyîn, Beyrut, 1977.
- Sehâvî**, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdurrahman, *ed-Dav'u'l-lâmi' li ehli'l-karni't-tâsi'*, Dâru'l Cîl, Beyrut, 1992.
- Serkîs**, Yûsuf, *Mu'cemu matbûâtî'l-Arabiyye ve'l-muarrabe*, Matbuatu Serkîs, Mısır, 1928.

Sezgin, Fuad, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, trc. Abdullah Hicazî, Câmiatu Meliki Suûd, Riyad, 1991.

Sicistânî, Ebû Bekr Muhammed b. Uzeyz, *Garîbu'l-Kur'ân -Alâ Hurûfî'l-Mu'cem*, thk. Ahmed Abdulkâdir Salâhiyye, Dâru Talâs, Dimeşk, 1993.

es-Suyûtî, Celâluddîn, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Salim Haşim, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2019.

_____ *el-Muzhir fî Ulûmi'l-Luğa ve Envâ'iha*, thk. Muhammed Ahmed Cadelmevla, Alî Muhammed Bicavi, Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim, Menşûratu'l-Mektebeti'l-Asriyye, Beyrut, 1986.

_____ *Hüsnü'l-Muhâdara fî Tarihi Mısır ve'l-Kahire*, thk. Muhammed Ebu'l el-Fadl İbrahim, Dâru'l-İhyâi'l-Kutubu'l-Arabiyye, 1967-1968.

_____ *Tedribu'r-râvî fî Şerhi Takribi'n-Nevevi*, thk. Abdulvehhap Abdullatîf, Mektebetu'r-Riyâd el-Hadîsi, Riyad, tsz.

_____ *el-Mühezzeb fîmâ vaқа'a fî'l-Kur'ân mine'l-mu'arreb*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.

_____ *Tabakâtu'l-Huffâz*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.

Süslü, Halil İbrahim, *Celâleyn Tefsiri'nde Garîbu'l-Kur'ân Örnekleri*, (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2016).

Şahinoğlu, M. Nazif, "Attâr Ferîdüddin", *DİA*, İstanbul, 1991, IV.

Şeşen, Ramazan, "Ahmed Şevkî" *DİA*, İstanbul, 1899, II.

eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah, *el-Bedru't-tâli' bi mehâsin min ba'di'l-karni's-sabi'*, Kahire, Dâru'l-Kutubu'l-İslâmiyye, ty.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Tefsiri'l-Kur'ân*, thk. Mahmud Muhammed- Ahmed Muhammed Şakir, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire, ty.

Tâhir, Alî Cevâd, *Mukaddimetun fî'n-Nakdi'l-Edebî*, Muessetu Sultan b. Ali el-Uveys es-Sekâfî, Bağdat, 2003.

- et-Tehânevî**, Muhammed A'lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid, *Keşşâfu Istilâhâtî'l-fünûn ve'l-ulûm*, thk. Refîk el-Acem, Mektebetu Lübnan Nâşirûn, Beyrût, 1996.
- Teker**, Yusuf, *Hadis Usûlû Edebiyatında Elfiyye'ler el-İrâkî ve Elfiyye'si*, (YüksekLisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2006.
- Topuzoğlu**, Tefîk Rüştü, "Recez", *DİA*, İstanbul, 2007, c. XXXIV.
- Turan**, Abdülbaki, "Elfiyye", *DİA*, İstanbul, 1995, XI.
- _____ "İbn Mâlik et-Tâî", *DİA*, İstanbul, 1999.
- Tuzcu**, Kemal, "Klasik Arap Şiirinde Didaktik Şiirler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 47/2 (2007).
- Uğur**, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, TDV Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1992.
- Vâfi**, Abdulvâhid, *Fıkhü'l-Luga*, Nuhdetü Mısır, Kahire, 2004.
- Yaltkaya**, M. Şerafeddin, *Baybars Tarihi*, AKDTYK Yay., Ankara, 2000, 2.Baskı.
- Yanık**, Nevzat H, "İbn Mu'tî" *DİA*, İstanbul, 1999.
- Yavuz**, Orhan, *Kansu Gavri'nin Türkçe Divanı*, Konya, Selçuk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Yay., 2002.
- Yediyıldız**, Fatih, *Arapça Öğretiminde Nazım Geleneği ve İbni Mu'tî'nin Elfiyye'si*, (Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2020).
- Yiğit**, İsmail, "Memlükler", *DİA*, XXIXAnakara, 2004.
- Zerkânî**, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Fevvâz Ahmed Zümerlî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1995.
- ez-Zerkeşî**, Bedreddîn Muhammed b. Abdillâh Bahadır, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1957, baskı;1.
- Zeydan**, Curcî, *Arap Dili Edebiyatlarının Tarihi*, Hindâvi, Kahire, 2012.

Ziriklî, Hayruddin b. Mahmud. b. Muhammed b. Ali b. Faris, *el-A 'lâm Kâmûsu Terâcim li Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ mine'l-Arab ve'l-Musta'ribîn ve'l-Musteşrikîn*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002.

<https://www.turkcenindirilisi.com/siir/dramatik-siir-dramatik-siirorneklari-dramatik-siirozellikleri-h99674.html>, (2.1.2021)

<https://www.islamdusunceatlasi.org/bookmaps>, (02.12.2020)

http://ar.lib.efatwa.ir/44911/52/212/حول_الشعر_التعليمي, (6.1.2021)

(<https://ia600605.us.archive.org/20/items/NaylAlamany-/book.pdf>, (6.1.2021)

http://www.davetci.com/g_yazilar_medrese_dersleri.htm, (8.1.2021)

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEYNUDDİN EL-İRÂKÎ VE EL-ELFİYYE FÎ GARÎBÎ'L-KUR'ÂN ADLI MANZUM ESERİ

Büşra ATEŞ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ömer ACAR

2021, viii+193 sayfa

Kur'ân-ı Kerîm insanoğluna gönderilen son kitap olup, indirilmeye başlandığı günden bu yana iman etsin veyahut etmesin muhataplarının tümünün nezdinde takip edilmiş ve manası ile bütün dikkatleri üzerine çekmiştir. Bununla beraber Arap dili ile nazil olan Kur'ân-ı Kerîmin dili, indirildiği toplum tarafından bilinmesine rağmen ilahi bir kitap olması hasebiyle ve icaz yönünün bulunmasından dolayı Araplar tarafından anlaşılamayan kısımları da olmuştur. Bu kısımların bazısı bir cümlede yer alan bir kelimedede, bazısı da tek başına bir kelimedede meydana gelen kapalılık nedeniyle anlaşılması güç hale gelmiştir. Bunun yanında Araplara yabancı gelen kelimelerin bir kısmının da Arapçaya girişi, İslam'dan önce ve sonra Arap yarımadasına komşu kültürlerle etkileşimi eşliğinde gerçekleşmiştir. Bu kültürel münasebetlerin ve Arap dilinin kendi doğal gelişim serüveninin bir neticesi olarak, Arapların daha önce toplumsal alanda karşılaşmadığı sayısız azımsanamayacak birçok kavram bu dile girmiştir.

Arapça öğretimi, çeşitli etkenleri bünyesinde bulundurması nedeniyle muhatabına göre farklılık gösteren, pekçok teknik ve yöntemin de bir arada kullanıldığı bir öğretimdir. İster nesir ister nazım tarzında olsun telif edilen eserlerin asıl gayesi öğretim güdüsüdür. Elfiyye üslubu ile manzum formda, Arapça öğretiminde öğrenimin kolaylığını ve hafızalarda kalıcılığını sağlamak amacıyla kaleme alınan eserlerdir. Bu çalışmanın konusu olan *el-Elfiyye fî Garîbî'l-Kur'ân* adlı manzum eser, Arap dilinde yabancı olarak nitelendirilen kelimelerin dildeki konumunu tespit etmek ve müşterek lafızlarla aralarındaki uyumunu net bir şekilde görmek için Kur'ân'da ve Arap'ın divanı olarak bilinen şiirde geçen yabancı lafızların ele alınarak incelenmesinden ibarettir.

Anahtar kelimeler: Garîbu'l-Kur'ân, Elfiyye, Didaktik Şiir, Manzum, Zeynuddîn el-İrâkî.

ABSTRACT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEYNUDDİN AL-İRAKİ'S VERSE NAMED AL-ELFİYYE Fİ GARİBİ'L-QURAN

Büşra ATEŞ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ömer ACAR

2021, viii+193 sayfa

The Qur'an is the last book sent to mankind and has been followed by all its interlocutors, whether they believe or not, since the day it was revealed and it has attracted all the attention with its meaning. However, the language of the Qur'an, which was revealed in the Arabic language, is known by the society in which it was revealed and because it is a divine book and due to its superiority, there were also parts that the Arabs did not understand. Some of these parts are one word in a sentence, some of them have become difficult to understand due to the obscurity in a single word. Ayrıca Araplara yabancı olan bazı kelimeler de Arap yarımadasının komşu kültürlerle etkileşimi ile İslam öncesi ve sonrasında Arapçaya girmiştir. As a result of these cultural relations and the natural development of the Arabic language. Many concepts that Arabs have not encountered before in the social field have entered this language.

Arabic teaching is a teaching that uses many techniques and methods together and differs according to the addressee because it includes various elements. The main purpose of copyrighted prose or verse works is the motivation to teach. The works written in verse in the Elfiyye style are also works written on the basis of a method used to ensure the ease of learning in Arabic teaching and its permanence in the memories. The verse work named el-Elfiyye fî Garîbî'l-Kur'an, which is the subject of this study, to determine the place of foreign words in the Arabic language in the language and To clearly see their harmony with common words It consists of the study of foreign words in the Qur'an and in the poems known as the Arabic divan.

Key words: Garibu'l-Qur'an, Elfiyya, Didactic Poetry, In verse, Zeynuddin al-Iraki